posſit oratio, quæ ex tam varijs eſt partibus contexta. Poteramus forſitan & nos, propria qualicunque oratione, Dialecticam vtcunque commendare, & eius multiplicem explicare vtilitatem, dignitatemque exponere. Verùm illud putabamus fore vtilius, ſi quæ à nobis fuerant dicenda, ea ex grauiſsimorum auctorum & Chriſtianorum & gentilium ore proferrentur. Obſecro igitur eos, ad quos noſter hic labor perueniet, vt maturo iudicio ijs quę infrà ſubijcientur ſententijs expenſis, bonas artes diſcant magnificare, deſinantque ſimplices ſtudioſorum adoleſcentum animos ab ijs quæ ex re ipſorum ſunt, auertere. Quòd ſi forte ab illis nequiuero obtinere, qui animum obfirmauerunt aduersus bona ſtudia: ſpero tamen adoleſcentes ipſos noſtra hac diligentia poſt hac cautiores futuros, & tam graui tamque multiplici auctoritate præmonitos non ita facilè malè ſuadentibus aures præbituros. Neque enim tam ſine iudicio eſſe poterunt, quin facilè aduertant, quæ à præclariſsimis viris tam magnopere ſunt commendata, atque in tanto pretio habita, ad hominis vnius vulgaris, vel imperiti vel inexperti iudicium, non eſſe contemnenda. Sed nos iam ad rem accedamus.

2365

SENTENTIÆ QVÆDAM CLARISSIMORVM VIRORVM, TVM Christianorum, tum Gentilium, ex ipsorum eruditissimis libris huc congestæ, atque per titulos & capita certo quodam ordine digestæ, pro dialecticæ ceterarumque liberalium artium tuenda dignitate.

CAP. I. *Quàm magnificè diuinus Plato de Dialectica senserit: suoq; illo ore in philosophia (vt Augustin. ait) purgatissimo & lucidissimo pronuntiauerit, in Dialogo qui Phædrus inscribitur, Socratem præceptorem suum introducit cum Phædro ita loquentem.*

Diuinus Plato magnificè sentit de Dialectica.

HArum ergo diuisionum collectionumque, ô Phædre amicus sum, vt & intelligendi & loquendi sim compos. Ac si quē alium posse arbitror tum ad vnum, tum ad multa, pro rerum natura respicere, huius à tergo tanquam Dei vestigia sequor. Atque eos quiid facere possunt, hactenus voco Dialecticos, Consentitq; mox Phædrus rectè artem hanc Dialecticam appellari, dicens:

In eodem dialogo de Pericle insigni Oratore cum Phædro colloquens Socrates.

Pericles ob Dialectica & Physicæ peritiam orator insignis.

Videtur, inquit, non iniuria. Pericles oratorum omnium perfectissimus extitisse. Magnæ enim quælibet artes, exercitatione dialectica, contemplationeque sublimium in natura rerum, indigent. Ipsa enim mentis sublimitas, & vis efficax in qualibet re perficienda, hinc quodammodo proficisci videntur: quod Pericles ad ingenij acumen adiunxit Anaxagoræ namque huiusmodi rerum indagatoris familiaritate fretus cōtemplationi se tradidit, vnde ad dicendi artem quod ipsi videbatur traduxit.

In dialogo autem septimo in republica vel de iusto, Socratem inducit mœchanicas artes atque etiam mathematicas cum dialectica comparantem, vbi hæc eius cum Glaucone differentis verba leguntur.

Socrates. Nemo autem aduersabitur nobis dicentibus quòd differendi facultas duntaxat conatur ordine certo circa vnūquodq;, quid ipsum sit inuenire. Si quidem ceteræ artes (id est mœchanicæ) aut ad opiniones hominum cupiditatesque respiciunt, vel ad generationes, compositiones, vel ad culturam eorum quæ generantur

nerantur & corrumpuntur. Reliquę verò, quas diximus verarum rerum quoquo modo participes esse, Geometria scilicet eiusque comites, circa ipsam essentiam quodam modo somniant: syncerè autem quidquam ab illis cernere, impossibile est, quousque suppositionibus hærent, easque ratas & immobiles adeò seruant, vt illarum rationem reddere nequeant. Dialectica verò sola sublatis suppositionibus omnibus ad ipsum principium confirmandum pergit, ac reuera animi oculum cœno barbarico obrutum, paulatim sursum trahit ac ducit tanquam adiutricibus ac ministris, quibusdam vtens his artibus quas narrauimus.

Ac deinde nonnullis interpositis.

Legem statuit esse ferendam in republica, qua iubeantur discentes eam potissimùm disciplinam capescere, ex qua ad interrogandum & respondendum, vt scientem decet, aptissimi sint, quæ est Dialectica. Postremò (consentiente in idem Glaucone) Dialecticam doctrinis omnibus velut apicem esse præpositam dicit, nec vllam doctrinam vlterius aut eminentiorem reperiri, sed hic doctrinarum omnium esse finem.

Hoc ipsum est quod in Top. ait Arist. dialectic. ad omnium methodorum principia habere viam. Dialectica apex & finis omnium doctrinarum.

In Dialogo quoque qui Cratylus inscribitur, siue de recta ratione nominum, Dialectici dicit esse officium, imponere rebus nomina, quòd is colligere sciat atque diuidere, nec ab alio quàm à Dialectico commodè id fieri posse existimat.

CAP. II. *Quòd sine Dialectica Philosophia non potuit esse consummata, quodq; Dialecticam Plato adiungens scientiæ naturali & morali, consummatam effecerit Philosophiam. Ex Augustino, libro tertio contra Academicos, Capite 17.*

PLato vir sapientissimus & eruditissimus temporum suorum qui & ita loquutus est, vt quæcunquè diceret magna fierent: & ea loquutus est, vt quomodocunque diceret parua non fierent, dicitur post mortem Socratis magistri sui, quem singulariter dilexerat, à Pythagoricis etiam multa didicisse. Pythagoras autem Græca Philosophia non contentus, quæ tunc aut penè nulla erat, aut certè occultissima, postquã commotus Pherecydæ cuiusdam Syri disputationibus, animum esse immortalem credidit, multos sapientes etiam longè lateque peregrinatus audierat. Igitur Plato adijciens lepori subtilitatique Socraticæ, quam in moralibus habuit, naturalium, diuinarumque rerum peritiam, quam ab eis quos memoraui diligenter acceperat, subiungens, quæ quasi formatricem illarum partium iudicemque Dialecticam, quę aut ipsa esset, aut sine qua sapientia omnino esse non posset, perfectam dicitur composuisse Philosophiæ disciplinam.

Augus. de Platone & Dialectica.

His

His Augustini verbis attestatur Diogenis Laërtij sententia in libro de vita Philosohorum, cuius in descriptione vitæ Platonis, hæc sunt verba:

Diogenes Laertius.

Vt olim in Tragœdia, prius quidem solus chorus agebat, postmodum verò Thespis vnum inuenit histrionem, vt choris interdum requieseret: secundum postea Aeschylus adiecit, & tertium Sophocles, atque in hunc modum tragœdia consummata est: ita & Philosophiæ ratio dudum circa vnam tantùm Physicę speciem versabatur. Accesit Socrates & adiecit Ethicen. Tertiam Plato Dialecticen addidit, & consummato Philosophiæ operi extremam manum apposuit.

CAP. III. *Quæ necessitas ad Dialecticæ artis inuentionem veteres induxerit, ex Seuerino Boetio, in commentarijs super Topica Ciceronis.*

Seuerinus Boetius.

CVm Philosophia maximis in rebus operam studiumque consumat, cumque & in naturalibus inspectionem speculationemq; adhibeat, & in moralibus actionem, & sic formare gestiat mores, vt vera vitæ ratio persuaserit, euenire necesse est, vt secundum id quod ratio tenẽdum, omittendúmue, faciendum quoque aut non faciendum esse decreuerit, vel iudicium constituatur, vel exercendæ vitæ dirigatur intentio: erit igitur necessarium, vel in naturali speculatione, vel in moralium actionum cogitatione, vt certa ratio, vel quod in rebus speculandum est inueniat, vel quod in actuum viuendi duci oporteat antè perpendat. Hæc autem ratio nisi via quadam processerit, sæpè in multos necesse est labatur errores. Quod ne passim fieret, atque vt certis regulis tractatur insisteret, visum est antiquæ Philosophiæ ducibus, vt ipsarum ratiocinationum quibus aliquid inquirendum esset, naturam penitus antè discuterent, vt his purgatis atque compositis, vel in speculatione veritatis, vel exercendis virtutibus vteremur. Hæc est igitur disciplina, quasi differendi quędam magistra, quam Logicen veteres Peripatetici appellauerunt, quam Cicero definiens differendi diligentem rationem vocauit. Stoici verò, Dialecticam eam nuncupauerunt.

Dialectica differendi magistra.

Hugo à Sancto Victore.

His per omnia consonant, quæ vir in diuinis & humanis literis egregiè eruditus, Hugo à Sancto Victore, libro primo Didascalecæ eruditionis scribit, in hunc modum:

Cùm veteres multis sæpè lapsi erroribus, falsa quædam & sibi contraria in disputatione colligerent, atque id fieri impossibile videretur, vt de eadem re contraria conclusione facta vtraque essent vera, quæ sibi discutiens, ratio concluderet, cuiue ratiocinationi credi oporteret, esset ambiguum: visum est prius disputationis

rationis ipsius veram atque integram considerare naturam: qua cognita, tum illud quoque quod per disputationem inueniretur, an verè esset comprehensum posset intelligi. Hinc igitur profecta Logicæ peritia disciplinæ, quæ disputandi modos, atque ipsos ratiocinationes internoscendi vias parat: vt quæ ratiocinatio nunc quidem vera, nunc autem falsa, quæ verò semper falsa, quæ nunquam falsa possit agnosci. Hæc tempore quidem est postrema, sed ordine prima. Hęc enim inchoantibus prima legenda est, propterea quod in ea docetur vocum atque intellectuum natura, sine quibus nullus Philosophiæ tractatus rationabiliter explicari potest.

CAP. IIII. *Dialecticam ceteris artibus inueniendis atque formandis esse necessariam.*

Augustinus in libro de Ordine.

Augustin.

ILlo, inquit, modo perfecta depositaque Grammatica, admonita est ratio quærere hanc ipsam vim quæ pepererat artem. Nam definiendo, distribuendo, colligendo, non solùm digesserat Grãmaticam atque ordinauerat, verumetiam ab omni falsitatis irreptione defenderat. Quando ergo ratio ad alia fabricanda transiret, nisi sua ipsa prius machinamenta distingueret, notaret, digereret, proderetque ipsam disciplinam disciplinarũ, quam dialecticam vocant? Hæc docet docere, hæc discere. In hac seipsam ratio sibi demonstrat, quę scit, quid velit, quid valeat. Scit autem scire, vult sola scientes facere: nec solum vult, sed etiam potest.

Dialectica disciplina disciplinarum.

Eandem sententiam Crassus apud Ciceronem primo libro de Oratore pronuntiat, his verbis:

Cicero.

Nihil est quod ad artẽ redigi possit, nisi ille prius qui illa tenet, quorum artem instituere vult, habeat illam scientiam, vt ex ijs rebus quarum ars nondum sit, artem efficere possit. Hoc video, dũ breuiter voluerim dicere, dictum à me esse paulò obscurius. Sed experiar, & dicã, si potero, planius. Omnia ferè quę sunt conclusa, nũc artibus, dispersa & dissipata quondam fuerunt: vt in musicis, & numeri & voces & modi: in Geometria, liniamenta, formæ, interualla, magnitudines: in Astrologia cæli conuersio, ortus, obitus, motusque syderum: In Grammaticis, Poëtarum pertractatio, historiarum cognitio, verborũ interpretatio, pronuntiandi quidam sonus: In hac denique ipsa ratione dicendi, excogitare, ordinare, disponere, meminisse, agere, ignota quædam omnibus & diffusa latè videbantur. Adhibita est igitur ars quædam extrinsecus, ex alio genere quodam quod sibi totum Philosophi assumunt, quæ rem dissolutam conuulsamque conglutinaret, & ratione quædam constringeret.

Quòd

Quòd autem hanc artem Dialecticam velit dicere, ex alio eiusdem auctoris opere monstratur apertiùs, quod de claris oratoribus inscribitur: vbi de Seruio Sulpitio loquēs, hūc in modum Bruto interroganti ipse respondet.

Scæuola ob Dialecticæ peritiam cæteros in iuris cognitione excelluit.

Sic enim (inquam) Brute existimo, iuris ciuilis magnum vsum, & apud Scæuolam & apud multos fuisse, artem in hoc vno: quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem vniuersalem distribuere in partes latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretādo, ambigua primum videre, dein distinguere. Postremò habere regulam qua vera & falsa iudicarentur, & quæ quibus propositis essent, quæque non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximā, quasi lucem, ad ea quæ confusè ab alijs aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Rectè, inquam, intelligis.

Dialectica omniū artiū maxima.

Hanc quoque sententiam confirmat, quæ nostrorum ferè temporum vir eruditissimus Rodolphus Agricola, lib. 2. de Inuentione scribit in hunc modum:

Rodolphꝰ Agricola.

Aristoteles, quique post eum alij, Dialectica instructi fuere, facilè suis libris ostendūt, quàm magnus sit vsus eius, & quàm tractandis omnibus rebus accommodatus: vtque sine ea non solùm singula, de quibus in artiū decursu dubitaretur explicari nequirent, sed ne artes quidem colligi possent, & in hanc quā accepe-

Dialecticā in iure consultis desiderat Cicero.

runt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putauit, quamque cupit esse in Iureconsultis, quò non essent apud eos omnia actorum similia. Quæsitum est à Titio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit, & apud Trebatium scriptum est.

Ex his obiter discimus, etiam iuris ciuilis studiosis, Dialecticam apprimè conducere, maximamq; ad illud lucem adferre. id quod & Quintilianꝰ videtur indicare, lib. 12. Oratoriarum institutionum, loquens in hunc modum:

Quintil.

Quid? Nónne quæstio iuris omnis, aut verborum proprietate, aut æqui disputatione, aut volūtatis coniectura cōtinetur: quorū pars ad rationalem (Dialecticā dicit) pars ad moralem tractatum redūdat. Ergo natura permixta est omnibus istis oratio, quę quidem oratio est verè. Nam ignara quidē huiusce doctrinæ loquacitas erret necesse est: vt quæ vel nullos vel falsos habeat duces.

Stoicorum sententia ex Diogene Laertio.

CAP. V. *Quanti Dialecticam fecerint veteres illi Stoici, Ex Diogene Laërtio, de vita Philosophorum.*

ABsque Dialecticæ speculatione, sapientem dicunt in oratione sine la[illegible] non futurum. Quippe ex illa dignoscī verum atque

atque falsum, probabile item, & quod ambiguè dicatur intelligi. Ea remota, iam non licet ritè interrogare atque respondere, sed pertingere eam quæ in negationibus est temeritatem, ad ea etiam quę fiunt, adeò vt in absurditatem ac vanitatē vertatur, qui phantasias minimè exercitias habet, neque aliter acutum & ingeniosum cautumq; omnino in dicendo & fore & visum iri sapientem. Eiusdem enim esse, rectè loqui, rectęque cogitare, eiusdemque ad ea quæ proponuntur differere, & ad ea quæ interrogantur respondere, quæ sint omnia viri Dialecticæ periti.

Ex eodem.

Huiusmodi sunt in logicis Stoici, vt maximè asserant Dialecticum solum esse sapientem. Omnes enim res per eam, quæ in verbis est speculationem cerni, quæque ad naturam pertinent, & quæ rursum ad mores logicæ egēre adminiculo. *Stoicorū pulchra cōparatio*

Ex eodem.

Enimuero Philosophiam animanti similem dicunt, ossibus ac neruis Logicen, carnibus Ethicen, animæ Physicen conferentes. Siue rursus ouo: esse quippe superficiem (id est, testam) Logicen, sequentia Ethicen, intima & penitus abstrusa Physicen. Sunt quæ agro frugifero: quippe circumiectam sepi, Logicen: fructū Ethicen, humum ac arbores Physicen. Nonnulli ciuitati muris optimè septæ ac pulchrè ex dignitate administratæ. In qua Stoicorū comparatione illud est diligenter notandum, Dialecticam vbiq; comparari ijs per quę alia continentur, corroborantur, sustentantur, finiūtur, muniuntur, & definiuntur, vtpote ossibus & neruis, testæ oui, sepi agrum, aut muro ciuitatem circundanti. Videlicet vt indicetur his cōparationibus, quòd apertè asserit Rodolphus, Dialecticen esse ducem, directricem, atque stabilitricem ceterarum artium, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ non satis commodè possent. *Rodolph. Agricola.*

Apud Ciceronem libro tertio de finibus bonorū Cato refert Dialecticam & Physicam à Stoicis inter virtutes esse numeratas, & rationem eius reddit apertius.

Ad eas, inquit, virtutes de quibus disputatum est Dialecticam etiam Stoici adiungunt & Physicam, easque ambas virtutum nomine appellant. Alteram quòd habeat rationem, ne cui falso assentiamur, neue vnquam captiosa probabilitate fallamur, eaq; quæ de bonis & malis diceremus tenere tuerique possimus, nam sine hac arte, quemuis arbitramur à verò adduci fallique posse. Rectè igitur si omnibus in rebus intemeritas, ignoratioque vitiosa est, ab his ea, quæ tollit hæc, virtus nominata est, Physicæ quoque non sine caussa idem tributus est honor. Hactenus Stoicorum de Dialectica protulimus sententiam: qu... illi quidem *Dialecticam & Physicam Stoici virtutes appellant.*

tanti

tanti fecerunt, cùm non nisi altera eius pars, & ea quidem naturæ ordine posterior, ab eis fuerit cognita, id quod manifestissimè Cicero restatur in Topicis, ad Trebatium ita scribens:

Cicero de duabus dialectice partibus.

Ex Cicerone in Topicis:

Cùm omnis ratio diligens disserendi duas habeat partes, alteram inueniendi, alteram iudicandi, vtriusque princeps (vt mihi quidem videtur) Aristoteles fuit. Stoici autem in altera laborauerunt. Iudicandi enim vias diligenter perscrutati sunt, eam scientiam quam Dialecticen appellant. Inueniendi verò artem, quæ Topicè dicitur, quæ ad vsum potior erat, & ordine naturæ certè prior, totam reliquerunt.

Cato Stoicus Dialecticam & Physicam inter virtutes numerat.

Idem libro 4. de finibus bonorum. Catoni qui de Stoicorum secta erat, respondens, sic ait:

Cùm duæ sint artes quibus perfectè ratio & oratio complectur, vna inueniendi, altera disserendi, hanc posteriorem & Stoici & Peripatetici: priorem autem hi egregiè tradiderunt, illi omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis, quasi è thesauris argumenta depromerentur vestri ne suspicati quidem sunt, superiores autem artificio & via tradiderunt. Hæc ille. Quantò ergo plures nunc est facienda Dialectica, quæ præter illam Stoicorum disciplinam alteram continet, & quasi nouam inueniendi artem, vsu potiorem, & natura priorem, quam Aristoteles pluribus libris tradidit, & de qua sola nostris ferè temporibus homo doctissimus Rodolphus Agricola, tres libros conscripsit, ab eruditis omnibus maximè laudatos.

CAP. VI. *Quòd Dialectica admodum coniunctam habeat eloquentiam artemq; dicendi. Ex Quintiliano libro secundo Oratoriarum institutionum.*

Quintil.

DVo (inquit) genera sunt orationis, altera perpetua, quę Rhetorice dicitur: altera concisa, quæ dialectice: quas quidem ita Zenon coniunxit, vt hanc compressę in pugnum manus, illam explicitæ diceret similem.

Cicero.

In eandem sententiam, & Cicero scribit libro secundo de Finibus bonorum & malorum.

Zenonis est, inquam, hoc Stoici, omnem vim loquendi, in duas tributam esse partes dicere, Rhetoricam palmæ, Dialecticam pugno similem esse dicebat: quòd latiùs loquerentur Rhetores, Dialectici autem contractius. Idem in libro de perfecto Oratore.

Apta Zenonis comparatio.

Zeno quidem ille, à quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes (Dialecticam & Rhetoricam)

eam) interesset. Nam cùm compressérat digitos, pugnumq; fecerat. Dialecticam aiebat eiusmodi esse: cùm autem diduxerat, & manum dilatauerat, palmæ illius similem esse eloquentiam dicebat. Atque etiam ante hunc Aristoteles in principio artis Rhetoricæ, dicit illam artem quasi ex altera parte respondere Dialecticæ: vt hoc videlicet differant inter se, quòd hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. *Aristotel.*

CAP. VII. *Quod absque Dialectica & Philosophia nemo perfectam assequi posit eloquentiam, nec Rhetor esse sine philosophia, Ex Cicerone libro primo de perfecto Oratore.*

PLatonis & aliorum Philosophorum disputationibus, & exagitatus maximè orator est, & adiutus. Omnis enim vbertas, & quasi sylua dicendi, ducta ab illis est. Rursum: *Orator debet esse Philosophus.*

Positum sit igitur in primis, quod post magis intelligetur sine philosophia non posse effici, quem quærimus eloquentem. Nam nec latiùs, nec copiosiùs de magnis varijsque rebus, sine Philosophia potest quisquam dicere. Nec verò sine Philosophorũ disciplina genus & speciem cuiusque rei cernere, neque eam definiendo explicare, nec tribuere in partes possumus, nec iudicare quæ vera, quæ falsa sint, neque cernere consequentia, repugnantia videre, ambigua distinguere.

Expressiùs etiam & distinctius postmodum illa declarat, cùm post multa eodem in lib. de Oratore tractata, ista subiungit: Esse igitur perfectæ eloquentiæ puto, non eam solum facultatem habere quæ sit eius propria, fusè lateque dicẽdi, sed etiam vicinam eius, atque finitimam Dialecticorum scientiam assumere. *Orator sit Dialecticus.*

Et rursum post pauca:

Nam & ipse Aristoteles tradidit præcepta plurima differendi, & postea, Qui Dialectici dicuntur, spinosiora multa pepererunt. Ergo cùm censeo, qui eloquentiæ laude ducatur non esse earum rerum omninò rudem, sed vel illa antiqua, vel hac Chrysippi disciplina institutus nouerit primùm vim naturam, genera verborum & simplicium & copulatorum. Deinde, quot modis quidque dicatur, qua ratione verum falsúmve sit, iudicetur, quid efficiatur ẽ quoquo, quod cuique consequens sit, quodq; contrariũ. Cumque ambiguè multa dicantur, quomodo quidque eorum diuidi explanariq; oporteat. Hæc tenenda sunt Oratori, sæpè enim occurrunt, sed quia sponte sua squallidiora sunt, adhibendus erit in his explicandis quidam orationis nitor. Et quoniam in omnibus quæ ratione docentur & via: primùm constituendum est, quid quidque sit (nisi enim inter eos, qui disceptant conuenit, quid sit *Hæc omnia sola docet Dialectica.*

illud, de quo ambigitur: nec rectè disseri, nec vnquam ad exitum peruenirí potest) explicanda est sæpè verbis mens nostra de quaque re, atque inuolutę rei notitia definiendo est aperienda. Siquidem definitio est oratio, quæ quid sit id, de quo agitur, ostendit breuissimè. Tum, vt scis, explicato genere cuiusque rei, videndū est, quæ sint eius generis, siue formæ, siue partes, vt in ea distribuatur omnis oratio. Erit igitur hæc facultas ei, quem volumus esse eloquentem, vt definire rem possit: Idemque etiam cùm res postulabit, genus vniuersum in species certas, vt nulla neque prę termittatur, neque redundet, partietur ac diuidet.

Quam denique sententiam ita concludit:

Nec verò Dialecticis modò sit instructus, sed habeat omnes philosophiæ notos & tractatos locos.

Quintil. Suprapositæ Marci Tullij sententiæ apertè subscribit Quintilianus lib. 12. Oratoriarum institutionum de Scientia diuinarum humanarumque rerum, loquens:

Quæ quidem, inquies, cùm sit in tres diuisa partes, naturalem, moralem & rationalem, quæ tandem non est cum oratoris opere coniuncta? Nam (vt ordinem retrò agamus) de vltima illa, quæ tota versatur in verbis, nemo dubitauerit, & proprietates vocis cuiusque nosse, & ambigua aperire, & perplexa discernere, & de falsis iudicare, & colligere ac resoluere quæ velis, oratoris esse, quanquā non est tam minutè atque concisè in actionibus vtendum, quàm in disputationibus.

Ac post pauca, quam velit artem proprio nomine apertissimè explicans, subiungit.

Pars hæc (inquit) Dialectica, siue illam dicere malimus, disputatricem, vtilis est sæpè, & definitionibus, & comprehensionibus, & separandis quæ sunt differentia, & resoluenda ambiguitate, & distinguendo, diuidendo, illiciendo, implicando.

CAP. VIII. *Quòd Oratorum præclarißimi Philophiæ, & peculiariter Dialecticæ ſtudia coluerint. Quintil. Oratoriarum inſtitutionum lib. 12.*

Quintil. Parisiet. QVæ denique, inquit, intelligi saltem potest eloquentia hominis optima nescientis? Hæc si ratione manifesta non esset, exemplis tamen crederemus. Siquidem & Periclem, cuius eloquentiæ, etsi nulla ad nos monumenta venerunt, vim tamen quandam incredibilem, tum historici, tum etiam liberrimum genus hominum Comici veteres tradunt: Anaxagoræ Physici

Demosthenes. Cicero. constat auditorem fuisse, & Demosthenem principem omnium Græciæ Oratorum dedisse operam Platoni. Nam M. Tullius non tātùm se de[illegible]re scholis Rhetorum, quantum Academiæ spatijs, frequen-

frequenter ipſe teſtatus eſt. Neque ſe tanta in eo vnquã fudiſſet vbertas, ſi ingenium ſuo concepto fori, non ipſius rerum naturæ finibus terminaſſet.

Quod hic vltimo loco dicit Quintilianus, ipſe de ſe Cicero verum eſſe teſtatur, in præfatione libri de Oratore.

Ego autem, inquit, & me ſæpè noua videri dicere intelligo, cũ peruetera dicam, ſed inaudita pleriſque: & fateor me Oratorem (ſi modò ſim, aut etiam quicunque ſim) non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academiæ ſpatijs extitiſſe. *Cicero de Philoſop. magnaquã de Rhetorica gloriatur.*

Eodem in loco, & quæ de Pericle dicta ſunt atque Demoſthene, confirmat his verbis:

In Phædro Platonis hoc Periclem præſtitiſſe ceteris dicit Oratoribus Socrates, q̃ is Anaxagoræ phyſici fuerit auditor, à quo cenſet eum, cùm alia præclara quædam & magnifica didiciſſet, vberem & fœcundum fuiſſe, gnarumq́ (quod eſt eloquentiæ maximum) quibus orationis modis, quę́q; animorum partes pellerentur. Quod idem de Demoſthene exiſtimari poteſt, cuius ex epiſtolis intelligi licet quàm frequens fuerit Platonis auditor. *Locus is eſt quem ſupra citauimus.*

In libro verò de claris Oratoribus, cum Bruto ſuo colloquẽs, etiã præceptoris ſui nomen exprimit, quo in Dialectica eſt vſus:

Eram, inquiens, cum Stoico Diodoro, qui cum habitauiſſet apud me, mecumq́ vixiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus, à quo cum alijs in rebus, tum ſtudioſiſsimè in Dialectica exercebar, quæ quaſi contracta & aſtricta quadam eloquentia putanda eſt, ſine qua etiam tu Brute iudicauiſti te illam iuſtam eloquentiam, quam Dialecticam dilatatam putant, conſequi non poſſe. *Diodor. Ciceronis in Dialectica præceptor.*

CAP. IX. *Quomodo ſui contemptum vlciſcatur Dialectica, vel in vno Epicuro fœdiſſimæ voluptatis aſſertore (ſic eum Lactantius Firmianus digno appellat nomine) luce clarius cernitur: qui illam prorſus contemnens, & vt tranſuerſum agentem (quomodo Diogenes Laertius ait) prorſus repudians, in fœdos lapſus eſt errores, de quo Tullius libro ſecundo de Finibus bonorum & malorum, Torquato colloquens, ita ait:*

Lactant. de Epicuro Dialectices contemptore.

DVm dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quæ vna continet omnem & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidque ſit, hac ratione & via diſputandi ruit in dicẽdo, vt mihi quidem videtur, nec ea quæ dicit, vlla vult arte diſtingui. *Cicero Epicuri errores imputat contẽptus dialectica.*

Confirmant hanc Ciceronis ſententiam, quæ ab Hugone à S. Vi-

S. Victore scribuntur libro primo didascalicæ eruditionis in hunc modum.

Hugo à Sancto Victore.

Ceteræ artes prius repertæ fuerant, sed necesse fuit Logicam quoque inueniri, quoniam nemo de rebus conuenienter disserere potest, nisi prius rectè loquendi rationem agnouerit. Nam sicut dicit Boëtius, cùm primitus antiqui circa rerũ naturas & morum qualitates inuestigandas operam impenderent, necesse fuit sæpè falli eos, quia vocum & intellectuum discretionem non habebant: vt in multis euenit Epicuro, qui atomis mundum consistere putat, & honestum voluptate metitur. Hoc autem, idcirco huic atque alijs accidisse manifestum est, quoniam disputando quidquid ratiocinatione comprehenderant, hoc in res ipsas quoque euenire arbitrabantur. Hic verò magnus est error. Neque enim quidquid sermonum decursus ratiocinando inuenerit, id in natura fixum tenetur. Quare necesse est falli eos, qui abiecta scientia disputandi, de rerum natura perquirerent. Nisi enim prius ad scientiam venerit, quæ ratiocinatio veram teneat semitam disputandi quæ verisimilem agnouerit, & quæ fida, & quæ possit esse suspecta, rerum incorrupta veritas ex ratiocinatione non poterit inueniri.

Atque illud etiam magis Dialecticæ in veri inuestigatione necessitatem indicat, quòd hi quoque, qui eius videri volebant contemptores, aliquid ipsi simile confingebant, quo eius loco se vti dicerent. Id quod de Epicureis aperte testatur Diuus Augustinus libro primo contra Cresconium Grammaticum, cap. 13.

Augustin. de Epicureis.

Nosti, inquit, quàm maximè apud Stoicos viguisse Dialecticam, quamuis & ipsi Epicurei, quos imperitia liberalium disciplinarum non solum nõ pudebat, verumetiam delectabat, quasdam quasi disputandi regulas, quibus quisque vsus minimè falleretur, se potiùs tenere & docere iactabant. Quid enim est aliud Dialectica, quàm peritia disputandi?

Errores autem Epicurei, in quos per inscitiam ratiocinandi videtur incidisse. Lactantius Firmianus lib. 3. diuinarum institutionum summatim enarrat his verbis:

Lactant. de erroribus Epicuri.

Archipirata quisquam, vel latronum ductor, si suos ad grassandum cohortetur, quo alio sermone vti potest, quàm vt eadem dicat, quæ dicit Epicurus? Deos nihil curare, non ira, non gratia tangi: inferorum pœnas non esse metuendas, quod animæ post mortem occidant, nec vlli omnino sint inferi: voluptatem summum esse bonum nullam esse humanam societatem, sibi quemq; consulere, neminem esse qui alterum diligat, nisi sua causſa. Est planè cur quidiam putet hanc vocem esse viri sapientis, quæ potest aptissime latronibus accommodari.

CAP.

CAP. X. *Quòd naturæ non ita sit fidendũ, vt propterea, ars ipsa Dialecticæ vel contemnatur, vel negligatur, id quod plerique faciunt. Ex Cicerone libro 4. de Finibus bonorum atque malorum.*

QVòd etsi ingenijs magnis præditi quidam dicendi copiam sine ratione consequuntur, ars tamen est dux certior, quàm natura. Aliud est enim Poëtarum more, verba fundere, aliud ea quæ dicas, ratione & arte distinguere. *Ars natura certior.*

In Dialogo quoque Platonis qui Phædrus inscribitur. Socrates de Rhetorica (quæ tamen minus videtur arte indigere) idem pronuntiat: vbi à Phædro interrogatus, quomodo & vnde veri Oratoris artem sibi posset vendicare, ita respondet: *Plato.*

Consentaneum est, ô Phædre, forte etiam necessarium, quemadmodum in ceteris rebus, ita & in hoc certamine peragẽdo perfectum esse. Quippe si tibi natura vt sis orator, tribuerit, accedente doctrina & exercitatione, excellens eris orator: Si quid verò horum tibi defuerit, mancus eris.

Consentit & Quintil. lib. 2. Oratoriarum institutionum: Consummatos, inquiens, in arte, plus doctrinæ debere, quàm naturæ putabo: sicut in solo fœcundo, plus cultor, quàm ipsa per se bonitas soli efficiet. *Quintil.*

Pulchrè quoque hac de re generali sermone, quantùm ad omnes artes, disseruit vir eximius Hugo à S. Victore libro primo Didascalicæ eruditionis, cuius eo in loco hæc sunt verba: *Hugo à S. Victore*

Omnes scientiæ prius erant in vsu, quàm in arte. Sed considerantes deinde homines vsum posse in artem conuerti, & quod vagum fuerat ac licentiosum, priùs certis regulis & præceptis posse restringi, cœperunt consuetudinem, quæ partim natura, partim vsu exorta fuerat, ad artem reducere, quod prauũ habebat vsum, emendantes, quod minus habebat supplentes, quod superfluum habebat, resecantes, & de ceteris singulis certas regulas, ac præcepta, præscribentes. Huiusmodi fuit origo omniũ artium. Priusquam esset Grammatica, & scribebant & loquebantur homines. Priusquam esset Dialectica, ratiocinando verum à falso discernebant. Priusquam esset Rhetorica, iura Ciuilia tractabant. Priusquam esset Arithmetica, vsum numerandi habebant. Priusquam esset Musica, canebant. Priusquam esset Geometria, agros mensurabant. Priusquam esset Astronomia per cursus stellarum temporum discretiones capiebant. Superuenerunt artes, quæ licet ab vsu principum sumpserunt, vsu tamen meliores sunt.

Eandem hanc quæstionem prolixè simul & eruditè tractat Rodolphus Agricola lib. 2. de Inuentione, cap. 5. Cuius etiam verba *melior.* *Ars vsu*

(vt certior sit veritati nouis atque veteribus comprobatæ fides) hic non pigebit annotare. Primùm ita quæstionem mouet.

Rodolphi Agricola de vsu & arte.

Quid ergo? dicit aliquis. Nónne & ante inuentam Dialecticen fuerunt artes, & disputatum est, & inuentum est verum? Et nunc quoque quotusquisque eorum qui disputant, Dialecticen tenet? Deinde quæstioni respondet: Non est, inquiens, quod negem, hæc ita esse. Illi tamen quod Dialectice docent, & faciunt, & feceruut, multò commodius si hanc didicissent, fortasse facturi. Quemadmodum & ante traditam Rhetoricen diserti viri fuerunt & priusquam literis comprehensa est, musicè cecinerunt homines. Nec Hippocrates, vt primus in artis imaginem medicinam coëgit, sic & primus cognouit morbum, pro futura meditatus est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc, antequam artes fierent, & ob ipsum quòd crebrò sunt facta, longa rectè secusque factorum annotatione artes esse cœpere. Prouenêre deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponerent, explerêt imperfecta, rudia perpolirent, & omnia complecterentur non modò quæ facta essent, sed quæ fieri etiã possent. Sic quod casus ante fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et sequutum est, vt non quia factum iam esset aliquid debere fieri, sed quia deberet fieri, crederent esse faciendum. Qui priores ergo fuerunt artibus, similia his ipsis quæ nunc præcipiuntur, si quando rectè fecerunt, secuti sunt, sicut hodie plerique faciunt, quod artis est, sed non ex arte: quippe quam nullã habent, sed vel longa obseruatione, vel ingenij quodam præstante vigore. Quantò rectiùs tamen, quãtò melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur? Duratura enim sæculis ingenia, & quibus non præsentes solùm plaudant, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tum demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta coniungitur. Sic quod Dialectices est, inuenerunt argumenta homines, & errore male inuentorum aliquando deprehenderunt, antea quàm essent omnia præcepta illius in artis formã collecta. Aristoteles tamen, quiq, post eum illa instructi fuêre, facilè libris suis oftẽdunt, quàm magnus sit vsus eius, & quàm tractandis omnibus rebus accommodatus: vtque sine ea non solùm singula, de quibus in artium decursu dubitaretur, explicari nequirent, sed ne artes quidẽ colligi possent, & in hanc, quam acceperunt, redigi formam.

Sententia notatu digniſsima.

CAP. XI. *Quod eruditio Dialecticæ, ceterarumq; disciplinarum liberalium, à Christiana profeßione non sit aliena, nec percipiendæ veritatis præbeat impedimentum. Augustinus lib. 3. contra Academicos, cap. 18.*

Erudi-

ERuditio, inquit, artium liberalium, modesta sanè atque succincta, & alacriores & perseuerantiores & comptiores exhibet, amatores amplectendæ veritatis, & vt ardentiùs appetant, & constantius insequantur, & inhæreant postremò dulcius. *August. de liberalium artium studijs.*

Idem lib. 1. contra Cresconium Grammaticum cap. 20.

Hanc artem, quam Dialecticam vocant, quæ nihil aliud docet, quàm consequentia demonstrare, seu vera veris, vel falsa falsis, nunquam doctrina Christiana formidat: sicut eam in Stoicis non formidabat Apostolus, quos secũ volentes conferre non respuit, Et ipsa enim fatetur, & verum est, neminem disputando ad conclusionem falsam consequenter impelli, nisi prius consenserit falsis, quibus eadem conclusio, velit nolit, efficitur. Ac per hoc, qui cauet, ne se loquente consequantur falsa, quæ non vult, volens falsa caueat quę præcedunt. Si autem præcedentibus veris inhæserit, quæcunque cõsequentia perspexerit, quæ falsa existimabat, vel de quibus dubitabat, admonitus amplectatur, si veritati est pacatissimæ amicitior quàm contentiosissimæ vanitati.

Eodem in libro per multa capita ostendit, & Christum & Apostolum Paulum, ac ceteros, vsos esse Dialectica in disputando, neque qnenquam Dialecticè volentẽ agere cum Christianis esse respuendum. Donatistas quoque illos non rationabiliter agere ostendit, qui dicerent se nec velle, nec debere cum eo in disputationem congredi, eò quòd esset Dialectica arte instructus, eaque inter disputandum vteretur, ac proinde fugiendum magis & cauendum, quàm refellendum reuincendumque censerent.

Clemens successor Petri insignis ante Christianismum Philosophus libro primo recognitionum. Vbi à Petro interrogatus reddidisset ea, quæ pridie ab eodem audierat, eaq; tam euidenter narrasset, vt Petrus gaudio perfusus, testaretur à Clemente illa euidentius esse reddita: quàm à se exposita fuerát: ita præceptori se collaudanti respondit: *Sanctus Clemens.*

Narrandi ordinem, vt lucidius ea, quæ res expetit proferendi, eruditio nobis contulit liberalis, qua si vtamur in antiquitatis erroribus, in perniciem vitę verborum decore ac suauitate decidimus. Si verò ad asserendam veritatem, eruditionem sermonis, & gratiam conferamus: puto ex hoc non parum vtilitatis acquiri.

Rupertus Abbas Tuitiensis, vir diuinarum pariter & humanarum literarum peritissimus, cuius multa extant in diuinas scripturas præclara volumina libro septimo de operibus Spiritus sancti, ita scribit: *Rupertus Abbas Tuitiensis.*

Paulus Apostolus non studia condemnat, vel scholas Grammaticorum, Dialecticorum, Rhetorum, Arithmeticorum, Geometricorum, Musicorum, Astronomorum: sed [illegible]c in eis culpat,

quòd non quæ fierunt ex eis ſapientiæ fructum, propter quem artes iſtæ à Deo datæ ſunt, id eſt, in notitia habere Deum, & glorificare ſicut Deum.

Et rurſum:

Reuera Dialecticæ ars veritatem non perſequitur, nec verbo Dei nectit vinculum, ſed potius veritatem ſequitur, & verbum Dei verum fidis argumentationibus comprobat, ſi quis legitimè vtatur illa. Proceſſum ſacræ ſcripturæ diligenter aſpiciat Dialecticæ ſimul & Rhetoricæ ſtudioſus pariter & beneuolus: & videbit, quod eam tanquam dominam famulæ proſequuntur.

CAP. XII. *Quòd etiam ad ſcripturas exactius intelligendas plurimùm conducat peritia Dialecticæ, Auguſtinus libro ſecundo de doctrina Chriſtiana, capite triceſimo primo.*

Dialectica ad ſcripturarum intellectũ vtilis Auguſt.

DIſputationis diſciplina, ad omnia genera quæſtionum, quæ in literis ſacris ſunt penetranda, & diſſoluenda plurimum valet. Tantum ibi cauenda eſt libido rixandi, & puerilis quædam oſtentatio decipiendi aduerſarium.

Et iterum cap. 37.

Scientia concluſionum, & definitionum, & diſtributionum, plurimùm lectorem ſcripturarum adiuuat: tantum abſit error, quo videntur homines ſibi ipſam beatæ vitæ veritatem didiciſſe, cùm iſta didicerint.

Rupertus abbas.

Rupertus Tuitien. libro 7. de operibus Spiritus ſancti, cap. 13. Primùm hoc aſſerere licet, quia genus & differentia, ſpecies & proprium, atque accidens, quæ ſapientes ſæculi pro magnis atque arduis habent, quaſi prima diuinæ ſcripturæ incipientis elementa ſunt. Vbi verſus aliquot ex primo cap. Geneſeos proferẽs, in quibus generis & ſpeciei fit mentio, ſic proſequitur: Genera iſta & ſpecies ſine dubio ſunt, de quibus apud Philoſophos ſermo eſt.

Ac deinde.

Dicamus ergo, quòd in ipſa ſanctæ ſcripturæ litera, & ſimplices ſit quod mulceat, & ſapientes, aut Philoſophos quod exerceat. Arbitramur enim non minus ad hanc ſcripturam quàm ad eam, quæ eſt apud Ariſtotelem prædicamẽtorum doctrinam eſſe neceſſariam, ſcire quid ſit genus, & quid differentia, & quid proprium, & quid accidens. Quæ deinde particulatim auctor iſtæ prolixo ſermone proſequitur. Poſtremò, huius capitis ſermonem ita concludit: Huius artis vtilitas & virtus tota oſtenditur in ſyllogiſmis, quorum concluſio plurimùm lectorem adiuuat, ad veritatem inueſtigandam: tantùm vt abſit illi error decipiendi aduerſarium,

uersarium, per sophismata falsarum conclusionum. Quis autem omnium sæcularium ita vt hæc sancta scriptura fortiter aut suauiter nouit, aut potuit nodosum texêre aut stringere syllogismũ?

De omnibus verò artibus liberalibus, quòd earum sit in scriptura sancta bonus vsus, generalem profert sententiam, cap. decimo, in hæc verba:

Ingressæ sunt ergo septem artes liberales, tanquam famulæ in sacrum & reuerendum dominæ suæ sapientiæ triclinium, & quasi, de triuijs licentiosis, ad districtum & seuerum verbi Dei magisterium dispositæ & assidere iussæ sunt. Vagabantur enim prius per circuitum, lasciuæ, garrulæ, & verbosæ puellulæ, nihil operantes, sed curiosè agentes solummodo, vbi negotiosæ magis esse videbantur circa creaturam discutiendam curiosantes, ipsum autem creatorem negligentes. Missæ sunt ergo in opus, vt non iam quod superfluum erat, de creatura mundi fabularentur, sed seriò fideliterque quod expediret, de creatore loquerentur, bonumque ad honorem eius sermonem opere splendido texentes operarentur, id est, vt iam non res verbis, sed verba rebus ornarentur.

CAP. XIII. *Quòd Dialectica ad euertendos sæcularis sapientiæ errores egregiè valeat, si quis eam rectè vtatur. Hieronymus in Comment. super Ezechielem.*

VEre quidquid in seculo peruersorum dogmatum est, quidquid ad terrenam scientiam pertinet, & putatur esse robustum, hoc Dialectica arte subuertitur, & instar incendij in cineres fauillasque dissoluitur: vt probetur nihili, quod putabatur esse fortissimum. *Hieron.*

Augustinus in libro de Cognitione veræ vitæ, eandem confirmat sententiam, dicens: Ad omnia quidem humana potentem esse Dialecticã, tametsi ad diuinitatis perfectionem, vt in se est, non possit pertingere. *August.*

Dialectica, inquit, disserendi potens, potenter dubia quæque definiens, cunctas scripturas euibrans, & euiscerans, cunctam humanam sapientiam annihilans, cùm in diuinitatem intendit, tantæ maiestatis luce pauidum caput tremefacta reflectit. Hoc ipsum videtur velle Lactantius Firmianus, cùm libro quarto Diuinarum institutionum dicit, Philosophiam humanam suis armis esse confectam, quia nimirũ disputandi officio (quod ipsa docet) quidquid à Philosophia humana non rectè, id est, non consonè ad Christianam sapientiam dicitur, potenter destruitur, & falsum esse Dialectica disputatione conuincitur. *Lactant.*

Instructos liberalibus artibus vult Deus esse fidei Catholicæ defensores.

CAP. XIIII. *Quòd sic Deo placitum sit, per liberales artes hæreticorum figmenta dissoluere, Rupertus libro septimo, de operibus Spiritus sancti, capite nono.*

AMplius autem & hoc non erit prætereundum, quia quos Ecclesiasticæ fidei defensores habere, quorum lingua contra hæreticos, vel ad erudiendam Ecclesiam suam Dominus vti dignaretur, ipse egit, ipse prouidit: vt prius artibus liberalibus instruerentur, & in maris periculum ad pugnandum descensuri in navibus, prius quasi circa littora leuioribus ludis exercerentur.

Et rursum eodem in loco:

Grata vicissitudo hæc erat, vt fideles qui liberalium facultates habebant artium bene vtendo illis contra hæreticos eisdem artibus malè vtentes veritatem defenderent, quod erat potare Iesum fatigatum, & sitientem: atque hoc facientibus daret ipse aquam viuam, magis ac magis aperiendo illis sensum, ad veritatem scripturarum intelligendam. Factumque est hoc modo amicum pulchrumque commercium. Ipsi quam de Philosophicis hauserant puteis, postulati domino porrexerunt aquam, de qua ipse dicebat: Omnis qui biberit ex aqua hac, sitiet iterum: & acceperunt ab eo aquam viuam, de qua qui biberit, ait idem, non sitiet vnquam.

Ioann. 4.

CAP. XV. *Quòd hæretici in suis erroribus stabiliendis plurimùm vtantur Dialectica, Hieronymus in disputatione contra Luciferianos de Arriana hæresi, id manifestè testatur, dicens:*

Arrij hæresis Dialectica se tenere nitebatur.

ARrij hæresis magis cum seculi sapientia facit, & argumentationum riuos de Aristotelis fontibus mutuatur.

Idem in enarratione Psalmi 143. secundum mysticum sensum verbum illud enarrans: Non est ruina maceriæ neque transitus.

Hæretici plerúque vtuntur Dialectica.

Difficile hæreticos inuenies imperitos. Omnes enim magistri instructi sunt scientia seculari, non habent rete Apostolicum, sed catenulas Dialecticas. Non est ruina maceriæ neque transitus. Si quando sunt in disputationibus, si quando tecum cœperint disputare, sic verba eorum breuia sunt, sic artifici sermone concluſa, vt euadere inde difficilè sit. Cũ enim ligauerint te syllogismis suis, & te clauserint, & quasi maceriem tibi syllogismum texuerint, & ædificauerint, non potes conuertere, non potes transire, teneris incluſus. Cumque te tenuerint quasi quodam gyro incluſum, tũc non eris in angusta via quæ ducit ad vitam, sed in lata quæ ducit ad mortem. Item super illo Psalmi. Et cyniphes in omnibus finibus eorum.

In

In cyniphe, inquit, Dialecticæ artis ſtimulus intelligitur quæ licet paruum habere videatur ſeductionis aculeum, grauiſsimè tamen fauciat mentes humanas.

CAP. XVI. *Quòd nimium in hoc iniqui ſunt & improbi hæretici, cùm ipſi ad oppugnationem veritatis libenter & frequenter vtantur & Dialectica & Rhetorica & ceteris liberalibus artibus, nolint tamen hæc à veritatis aſſertoribus, ad veritatis defenſionem vſurpari, & eos qui illis vtuntur, hac ratione criminantur, tanquam Sophiſtas, & Chriſtianæ ſimplicitatis expertes. Auguſt. libr. 1. contra Creſconium Grammaticum.*

Auguſt.

Dialecticam, inquit, mihi obijcere voluiſti, quaſi Chriſtianæ non congruat veritati, & ideo me doctores veſtri velut hominem Dialecticum meritò fugiendum potius & cauendum, quã refellendum atque reuincendum cenſuerunt. Quod cùm tibi nõ perſuaſerint (nam te aduerſus nos etiam ſcribendo diſputare non piguit) tu tamen in me Dialecticam criminatus es, quo falleres imperitos, illosque laudares qui diſputando mecum congredi noluerant. Sed tu videlicet Dialectica non vteris, cùm contra nos ſcribis? Vt quid te ergo in tantum diſputandi periculum proiecisti, cùm diſputare non noueris? Aut ſi noſti, cur Dialecticus Dialecticam criminaris? ita vel temerarius vel ingratus, vt aut imperitiam qua vinceris, non refrenes, aut doctrinam qua iuuaris, accuſes. Inſpicio ſermonem tuum iſtum ipſum, quem ad me ſcripſisti. Video te quædam copioſè ornateque explicare, hoc eſt, eloquenter, quædam verò ſubtiliter arguteque diſſerere, hoc eſt, dialecticè, & tamen Eloquentiam, Dialecticamq; reprehendere. Si noxia ſunt, quare hoc facis? Si non ſunt, cur arguis?

Hæretici Dialecticã in Orthodoxis criminantur.

Apud Hieronymum quoque in Dialogo aduerſus Luciferianos, idem in promptu eſt videre: vbi Luciferianus hæreticus, cùm ab Orthodoxo vi argumentorum vrgeri ſe conſpiceret, nec vllum ſibi ſupereſſet effugium, iterum iterumque poſtulat. Chriſtianè ſecum non philoſophicè agi.

Hieron.

Oro te (inquit ad Orthodoxum) vt Philoſophorum argumentatione depoſita Chriſtiana mecum ſimplicitate loquaris: ſi tamẽ non Dialecticos ſequaris, ſed piſcatores.

Et iterum:

Iam & ſuperius rogaui, vt non philoſophicè, ſed Chriſtianè mecum loquaris. Nimirum quòd ita metuant hæretici Dialecti-

cos

cos neruos, virtutem ipsius artis & efficaciam testatur: cui se non posse resistere metuunt, sibi malè conscij. Et (iuxta Saluatoris verbum) Omnis qui malè agit, odit lucem, & ad lucem venite formidat, ne arguantur opera eius. Huc etiam pertinet impietas illa Iuliani quam in principio Prologi huius commemorauimus.

CAP. XVII. *Non ob hoc esse damnandam Dialecticam aut fugiendam, quod plerique ea ad captiones sophisticas aut deceptiones abutantur, cùm nihil sit ita bonum, quo non praui abutantur. Augustinus libro 1. contra Cresconium Grammaticum.*

Augustin.

NEque enim pro patria non est miles armandus: quia contra patriam nonnulli arma sumpserunt, aut ideo vti non debent boni doctique Medici medicinalibus ferramentis ad saluté, quia his ad perniciem etiam indocti pessimique abutuntur. Quis enim nescit: sicut vtilia vel inutilia fuerint, quæ queruntur, ita peritiam facultatemque dicendi sic esse vtilem vel inutilem, vt fuerint vtilia vel inutilia quæ dicuntur?

Rodolph. Agricola.

Rodolphus Agricola lib. 2. dè Inuentione.

Dialecticen vtilem esse certum est, si falli, decipi, vera pro falsis, falsa pro veris accipi, inutile putauimus. Fallitur tamen nonnunquam Dialecticus, & pro veris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauem aliquando gubernator euertit, & Medicus aliquando perimit. Hominum sunt ista, non artium. Atque vel eò magis fatendum erit vtilem Dialecticen, cùm & qui oratione seducunt astu persæpè, nulla etiam instructi arte id faciant, & qui fallitur, si artem calleret, vel nequaquam id, vel minus vtique pateretur. Sanè sicut reliquæ artes quæ remedio sunt inuentæ humanis necessitatibus non potuerunt succurrere incommodis, nisi prius ea detegerent, sic Dialectice cũ magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos captionum fraudumque in dicendo vitemus, necesse habuit aperire insidias, & ostendere quàm variè quis capi posset. Quę si quis inde deprompta vtenda sibi putauit, non artis hoc est culpa vitare fugienda mõstrantis, sed improbitatis sectari fugienda cupientis. Aperienda enim sunt vt caueantur mala, & nemo artifex tantùm remedia nouit.

August.

Simile quiddam Diuus August. lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 36. de Eloquentia dicit, his quidem verbis:

Sunt etiam quædam præcepta vlterioris disputationis, quę iam eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera sunt, quamuis ea possint etiam falsa persuaderi. Sed quia & vera esse possunt, non est facultas i[illegible] culpabilis, sed ea malè vtentium peruersitas.

EX-

EXHORTATIO AD INGENVOS ADOLESCENTES, VT DIALECTICÆ, CETERARVMQVE LIBERALIVM ARTIVM STVDIO, DVM PER ÆTATEM LICET, DILIGENTER INCVMBANT, NEQVE AB HONESTIS & VTILISSIMIS STVDIIS VLLO DETERREANTVR LABORE.

PRoposítis eruditíssimorum virorum sententijs, quibus Dialecticæ ceterarumque liberalium artium dignitatem, vtilitatem ac necessitatem existimamus abundè demõstratam, vnũ hoc superesse videbatur adolescentes optimi, aduersus laborem, qui in primo liberalium artium aggressu, maximè autem in ipso Dialectices primo limine sese offerre & ostentare solet, infirmos vestros & laboris impatientes animos confirmare, pauidaque pectora breui exhortatiuncula cõsolari: ne fortè labore aut difficultate principiorum deterriti, à capessendis bonarum artium studijs, quibus hac sanè ætate nihil vobis proponi possit vtilius, vlla ratione desistatis. Principiò enim illud vobis certissimè persuasum esse debet, quod apud Platonem Socrates de huiusmodi studijs loquens ait, eum qui Philosophiæ sacris sit initiandus, ad labores suscipiendos nequaquam claudum esse debere: ita vt eos partim quidem adeat, partim recuset, sed magno & inuicto animo ad superandum quidquid in eis occurrere possit laborís, paratum sese offerre, & infatigabilem. Verùm ex aduerso laborem istum consolatur, & lenit molestiam, primum quidem illud quod in omni opere vsu venire docet experientia, vt peculiarem difficultatem habeat aggressus, progressus verò rem faciat leuiorem. Cui sententiæ apud Platonem Socrates astipulatur, dicẽs: Omnis operis maximum quid esse principium, præsertim iuueni cuiq; & tenero. Vt non immeritò cecinerit Poëta dimidium facti habere eum, qui bene cœperit. Deinde & hoc peculiare habet Dialecticæ studium, quod progressus non solum leuiorem reddat laborem, verumetiam suauitatem magnã adferat: adeò vt statim post prima limina transita, singularis quædam sentiri incipiat in discendo voluptas, interiorque suauitas, quæ animum laborís molestia grauatum sua blanditie demulcet, sibique restituit, atque ad vlteriorem progressum inuitat: ita vt iam vltro in penitiora currere gestiat, qui paulò ante vix ad subeunda prima limina, vel improbis hortatibus potuit impelli. Adeoque temporis successu, & studij

Studium Philosophiæ requirit animum inuictum.

Aggressus difficilis. Plato.

semper

& studij profectu illa increscit suauitas, vt etiam periculi nonnihil ab ea immineat, si non modum (qui in omnibus rebus iuxta Poëtam, est virtus pulcherrima) illi per rationem adhibeas. Huius rei veritatem apertissimè testatur Aulus Gellius Atticarum noctium libr. 16. Is enim capite nono eius libri, vbi ex Dialectica breue libamentum (vt ipse ait) dedisset, quibusdam explicatis, quæ ad illius determinationem pertinent, nimirum quid sit quod à Græcis ἀξίωμα, à nostris pronuntiatum vel proloquutum est appellatum, quid item pronuntiatum adiunctum siue connexum, quid coniunctum vel copulatum, quid disiunctum, & quæ ad huiusmodi pronuntiatorum veritatem requirantur, eaque omnia appositè & copiosè adhibitis ad singula exemplis, differuisset (vt vel ex vno hoc loco testatissimum sit virum illum Dialecticæ artis nequaquam fuisse imperitum) tandem caput hoc finiturus, suam se Dialecticæ studio sententiam protulit, quam hic ad verbum citare, quo certior esset fides, duximus operæ pretium, Sed hoc iam breue, inquit, ex Dialectica libamentum dedisse non satis erit. Atque illud solum addendum admonendumque est, quòd huius disciplinæ studium atque cognitio in principijs quidem tetra, & aspernabilis insuauisque & inciuilis videri solet: sed vbi aliquantulum processeris: tum demum & emolumentum eius in animo tuo dilucebit, & sequetur quædam discendi voluptas insatiabilis: cui sanè si modum non feceris, periculum non mediocre erit, ne vt plerique alij, tu quoque in illius Dialecticæ gyris atque Meandris, tanquam apud Syreneos scopulos consenescas. Hæc ille. Quibus sanè verbis quid possit dici apertius? aut aduersus laborem & horrorem qui in ipsius Dialecticæ sese ostentat principijs, quid proferri potuit efficacius? Neque verò illa tantum, quæ in ipso discendi exercitio statim post principia sese offert suauitas, molestiam istam consolatur, verū etiam multò magis fructus ille multiplex & copiosus, quem huiusmodi proferunt studia, & quæ ex eis abundè magna prouenit vtilitas ad susciendum tantillum laborem, tædiumque illud quantulumcunque deuorandū meritò debet inducere. Et planè quod apud Ciceronem primo libr. de Oratore. Crassus de iuris ciuilis cognitione ait, nobis non minori iure liceat dicere: Castigemus, inquit, ille, segnitiem hominum atque inertiam. Nam si esset ista cognitio iuris magna ac difficilis, tamen vtilitatis magnitudine deberet homines ad suspiciendum, discendi laborem impellere. Liceat & nobis hic exemplo, ô delicati adolescentuli, si non desidiam inertiamque vestram castigare, certè timorem vanum, quo vestrum plerique à studijs vtilioribus auocantur, blanda oratione depellere. Profectò enim si cognitio ista Dialecticæ magna

Aul. Gell. de studio Dialectica.

magna & difficilis videatur, tamen vtilitatis magnitudine, imò & neceſsitatis conſideratione, deberet vos ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Quàm enim ſit huius cognitio vtilis: neque vtilis tantùm, verumetiam neceſſaria ad omnem diuinarum humanarumque rerum cognitionem, ea quæ paulò antè ex eruditiſsimorum hominum libris protulimus, clariſsimè demonſtrarunt: neque eadem hic repetere operæpretium fuerit. Memineritis itaque ô adoleſcentes, ſi quando labore fatigemini, veriſsimi illius apophthegmatis, quod Platoni frequens erat in ore: Difficilia eſſe, quæ pulchra. Ac rurſum illius, quod Diogenes Laërtius refert Ariſtotelem ſuis diſcipulis dicere ſolitum: Liberales ſcientias radices quidem habere amaras, ſed fructus ſuaues. Sicque conſideratione futuræ vtilitatis, præſentem laborem leuiter ferre aſſueſcite: illud ſubinde Virgilianum animo reuoluentes, atque etiam (ſi libebit) ore hilari cantillantes: Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit, O paſsi graviora, dabit Deus his quoque finem. Durate, ô iuuenes, durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.

Plato. *Ariſtotel.* *Virgilius.*

QVia non omnium ingeniorum æqualis eſt captus, ſed alij plurium & maiorum, alij pauciorum & minorum ſunt capaces, iuxta vetus illud: Non omnia poſſumus omnes: viſum eſt nobis, in ſequentibus ſignorum quorundam diſtinctione, ea quę in Dialectica cognitione habentur præcipua, ab alijs, quæ non ita omnibns ſunt neceſſaria cognitu, ſeparare: vt pro vario captu adoleſcentum præceptores, vel omnia, vel plura, vel pauciora creditis ſibi diſcipulis proponant, atque ediſcenda tradant. Vbicunque igitur ſignum huiuſmodi triplex *** ad marginem conſpexeris, ſcito, ea quæ ab illo loco habentur, vſque dum ad manum indicem perueniatur, non omnibus eſſe neceſſaria, poſſeque ab ijs, qui tantùm præcipua, & quaſi capita rei Dialecticæ quærunt, omitti ac tranſiliri. Porrò definitiones, & regulas Ariſtotelicas ad verbum ex Ariſtotele Porphyrioque deſumptas, maiori charactere deſcribi curauimus: ceteris autem, quibus non eſt tanta auctoritas, duplicatam huiuſmodi notulam ad marginem affiximus: in omnibus veſtro commodo conſulere bene cupientes. Bene valete.

***

DE

DE PRÆDICABILIBVS

LIBER PRIMVS.

Præfatio.

DIALECTICA conſideratio recto ordine à ſimplicioribus ad compoſita procedens, primum quidem circa ſimplices voces & incompoſita vocabula verſatur. Quę Dialecticæ conſiderationis pars libris duobus (quorum alter de quinque generibus vniuerſalium, alter de decem tractat prædicamentis) traditur. Poſt verò hanc ſimplicium contemplationę, proximum eſt, vt quę prius ſeparatim conſiderata ſunt, in completas enuntiationes, atque propoſitiones componantur, quibus verum aut falſum pronuntiatur, quam rem liber tertius (qui de enuntiatione inſcribitur) expediet. Subſequitur deinde poſt ſimplicium enuntiationum tractatum, vt doceatur quomodo ad inuicem certis debitisque modis illæ valeant connecti, ſic vt ex altera alteram ſciamus vera certaque ratiocinatione inferre, atque ex alia aliam vel aſtruere, vel deſtruere. Hic enim finis eſt, & præcipua vtilitas Dialecticæ diſciplinæ. Ad hanc autem rem, primò neceſſe eſt, certas preſcribi formas argumentationum ſecundum quas fieri debeat illatio, bonaſque formas à malis diſtingui, quas liber quartus (qui de quatuor erit ſpeciebus argumentationum) deſcribet. Deinde neceſſe eſt, vt loca certa deſignentur, ex quibus argumentationum ſumatur materia, & ad concluſionem quamlibet congrua adferantur argumenta. Atque hæc, quintus liber (cui de locis Dialecticis erit titulus) deſignabit. Poſtremò, aduerſus ſophiſticas captiones liber ſextus conſtituetur: in quo latens illarum falſitas, & apparentis cauſſa deceptionis, manifeſtabitur. De demonſtratione autem librum ſpecialem non faciemus: ſed quę de ea dicere volumus, in quarto libro, oportuno loco, conſtituentur. Nunc itaque ad id, quod primum eſt propoſitum, id eſt, de quinque vniuerſalium determinatione agamus.

CAP. I. De *Individuo & Vniuerſali in genere.*

ILlud in primis aduertendum eſt, in vniuerſa Dialectica determinatione, principaliter fieri ſermonem de vocibus, ſiue ſimplicibus, ſiue compoſitis: non tamen de ipſis quatenus nudæ voces ſunt, (. quatenus ſignificatiuæ ſunt rerum, ad quas ſignificandas ſunt impoſitæ. Atque hinc fit vt frequenter nunc de vocibus

cibus significantibus, nunc de rebus significatis permistim loquamur: & quæ de vocibus dicuntur, ea suo quodam modo de rebus etiam significatis competere, atque econtrario. Atque ita in sequentibus, de indiuiduo, de genere, de specie, de differentia, de proprio, & accidente: nunc de rebus, nunc de vocabulis, velut permistim sermo habebitur. Primò verò omnium scire oportet, quomodo indiuidua distingui debeant, atque separari ab vniuersalibus. Sunt enim indiuidua termini singulares, vnam tantum rem singularem & particularem significantes. Vniuersalia verò sunt termini communiores, multas res generali & communi significatione designantes. Definitur enim indiuiduum hoc modo:

Definitio indiuidui.

Indiuiduum est, quod de vno solo prædicatur.

Cuius definitionis hic est sensus: Indiuiduum est vocabulum, quòd ex suæ significationis, quam habet proprietate, non potest de pluribus rebus diuisim prædicari, idque vniuocè, id est, secundum vnam, eandemque significationem. Exempli gratia, Ioānes indiuiduum est, quoniam non nisi de vno potest secūdum vnam significationē prædicari, dicendo, Hic homo est Ioannes. Quod si alium quemlibet ab hoc demonstrato designaueris, dicens: Etiam iste Ioannes est, hoc manifestum est, nō secundum eandem, sed secundū variatam significationem sic dici. Indiuiduum enim ex suę significationis natura, secundū vnam significationem, non nisi vnam rem singularem potest significare: ac proinde secundū vnam significationem non potest nisi de vna re singulari prædicari. Dicitur autem indiuiduum secundum hanc rationem (iuxta interpretationem nominis) quod ita sit singulare, vt diuidi non possit in plura particularia, de quibus possit prædicari.

Vniuocè.

Definitio vniuersalis.

Per contrarium verò vniuersale definitur, hoc modo:

Vniuersale est, quod prædicatur de pluribus.

Quam definitionem, sic intellige: Vniuersale est vocabulum eiusmodi, quod secundum generalitatem suæ significationis quā habet, de pluribus diuersis rebus potest diuisim siue in diuersis propositionibus prædicari, idque vniuocè, id est, in eadem significatione. Verbi gratia, homo vniuersale est: quoniam & de Petro prædicatur, dicendo: Petrus est homo: & similiter de Paulo, Iacobo, ac ceteris omnibus particularibus hominibus sigillatim

poteſt prædicari. In his autem omnibus, vocabulum homo, eandem ſemper habet ſignificationem, de quocunque indiuiduo prædicetur. Vna enim eademque ſignificatione, vox homo, vniuerſos homines particulares in humana natura communicante ſignificat. Neque aliam habet ſignificationem cùm dico, Ioannes eſt homo, quàm cùm dico, Petrus eſt homo. Vtrobique enim generaliter omnes homines particulares ſub generalitate ſignificat. Vocatur autem vniuerſale alio nomine prædicabile. Secundum enim rem iſta conuertuntur: quoniam quidquid eſt vniuerſale, eſt & prædicabile, & econuerſo. Diuerſa tamen ratione aliquid dicitur, vniuerſale & prædicabile. Vniuerſale enim dicitur, quatenus rem vniuerſalem ſiue generalem & commune atque participabilem multis principaliter ſignificat. Vt (verbi gratia) homo principaliter & primariò ſignificat humanam naturam, in qua conueniunt, & communicant, quamque participant omnes particulares homines. Sic animal naturam animalem communem omnibus animantibus. Atque has vocant naturas communes atque vniuerſales. De quibus à nonnullis ſolent plurimæ & difficillimæ in ipſo Dialecticæ determinationis ingreſſu moueri quæſtiones, quæ tamen quoniam ad Metaphyſicam potius ſpectant, nequaquàm huic loco inſerenda arbitramur. Sunt enim ſuis locis dicenda tractandaque ſingula, vt non ſub onere ſuccumbant recentia atque tenella diſcipulorum ingenia, & hoc maximè prouidendum eſt liberalium diſciplinarum tractatoribus, ijs potiſsimùm, quibus mollis ætas ac tenera eſt inſtituenda; ne rerum ſublimium ac puerilis tenuitatis captum longè ſuperantium, nimia difficultate in ipſis ſtatim foribus propoſita animum deſpondeant tanti laboris impatientes adoleſcentuli. Prædicabile verò dicitur, quatenus de pluribus poteſt propter ſignificationis ſuæ generalitatem, prædicari. Quod autem terminus quilibet poſsit de pluribus prædicari, inde habet quia vniuerſalem aliquã & multis communem, vel communicabilem naturam ſignificat, cum qua ſimul & omnia indiuidua vel inferiora in illa natura communicantia, velut ſecundaria ſignificatione, includit. Atque ob hanc cauſſam videtur prædicabile ſic conſequi ad vniuerſale, quomodo riſibile cõſequitur ad hominem, ſicut propriũ ad ſubiectum, de quibus latius in ſequentibus, vbi de proprio agetur.

Prædicabile.

CAP. II. De *quadruplici indiuiduo, & primùm de Indiuiduo determinato.*

Indiuiduũ determinatum.

SVnt autem indiuidua quædam, quę vocantur determinata vocabula, ſcilicet ad ſignificandum determinatam & certam rem ſingularem ex arbitrio imponentium inſtituta. Atque hæc potiſsimùm

tissimùm inueniuntur in Angelis, tam bonis, quàm malis, & in hominibus: atque etiam in nonnullis animalibus domesticis. In Angelis: vt Michael, Gabriel, Raphael, Beelzebub, Asmodæus, Lucifer. In hominibus: vt Adam, Noë, Abraham, Dauid, Salomon, Petrus, Paulus, Eua, Sara, Noëmi, Maria, Catharina. In domesticis animantibus, patet ex appellationibus equorum, vaccarum, canum, & similium, quibus pro suo arbitrio domini nomina imponunt ad quæ ita etiam assuefaciunt animalia, vt mox ad auditum sui nominis accurrant, id quod experientia notum facit. Habent quoque fluuij & montes sua nomina, & præter vrbes, prouincias, ac regiones, etiam loca alia quouis modo insignia. Nomina fluuiorum sunt, Mosa, Dilia, Timera, Scalda, Sequana. Nomina montium: vt Sinai, Thabor, Hermon, Monspessulanus, Monstoselanus, & similia.

In his autem determinatis indiuiduis, hoc est diligenter aduertendum, quod plerunque secundum vim suæ originis & radicem *** suæ significationis communia & vniuersalia sunt. Quemadmodum (exempli gratia) Adam, si respiciamus ad originalem Hebrææ vocis significationem, commune nomen est, terrenum significans, siue eum qui de terra factus est. Cui significationi alludens beatus Apostolus, & Adam veterem, cum Christo nouo 1. Cor. 15
Adam conferens, ait. Primus homo, de terra terrenus: secundum Gene. 3.
quem respectu omnes homines rectè Adam dici possunt, idque prorsus vniuocè. Omnes enim de terra nati terram sumus, iuxta illam vniuerso generi humano definitam firmatamque sententiam. Terra es, & in terram reuertêris, Sic Abraham secundum partium significationem, patrem gentium significat, eo quod Dominus voluit Abraham fieri patrem multarum gentium, iuxta illud Geneseos: Patrem multarum gentium posui te. Hæc autem Gene. 17.
significatio, etiam Apostolorum cuilibet rectè competit, & iure singulos eorum vocare poterimus Abraham, quoniam patres sunt secundum spiritum multarum gentium, & principes populorum, quos Christo genuerunt per Euangelium. De quibus & in Psalmo dicitur: Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, &c. Sic Petrus dictus est à petra, propter firmitatem fidei, dicente ad illum Domino. Ego dico tibi, quia tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Atque hoc pacto Petri sumus, quicunque supra petram Dominum infirma fidei confessione fundati sumus. Hæc ergo omnia ex vi quidem suæ originalis significationis sunt communia vocabula, sunt tamen ad determinatè significandum singulares personas imposita, atque ideo, donec vt indiuidua accipiuntur, [illegible] nisi vnam rem determinatè & singulariter significant, vna significatione.

Cùm verò ſecundum illam ſuæ originis ſignificationẽ accipiuntur, non iam indiuidua, ſed vniuerſalia ſunt.

CAP. IIII. De *Indiuido ex demonſtratione.*

Indiuiduum ex demonſtratione.

ALia verò ſunt indiuidua ex demonſtratione, cum videlicet terminum communem cum pronomine demonſtratiuo ſumimus, ad vnum aliquid particulare deſignandum, velut cùm dicimus, hic homo, illa arbor, iſtud aurum, ego debilis, tu fortis. Et interdum quidem terminus ſic apertè exprimitur, interdum verò ſubintelligitur. Atque id rurſum vel propter contemptum, quemadmodum accuſantes Chriſtum Iudæi dicebant. Hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram. Vel propter honoris æſtimationem. Vt cùm dicerent populi eundem paulò antè magnificantes: Hic eſt Ieſus propheta à Nazaret Galileæ. Interdum verò tantum propter claritatem ſententiæ, eo quòd ex natura pronominis ſatis conſtet quid ſubintelligitur, abſque vlla expreſſione, quemadmodum ferè ſemper euenit, in pronominibus ego & tu. Hæc enim, ex ipſa pronuntiatione monſtrant id, de quo fit ſermo. Ego enim loquentem reſpicit, tu verò illum ad quem dirigitur ſermo. Vt ego dixi, tu dixiſti, nos vidimus, vos audiſtis, & cetera. Illud verò de his indiuiduis notandum eſt, non poſſe fieri (quod de determinatis prius diximus) vt in vna ſignificatione plura atque diuerſa ſimul ſignificent. Cùm enim pronominis demonſtratiui ſignificatio ſit ipſa eius demonſtratio, manifeſtum eſt toties variari ſignificationem, quoties variatur demonſtratio. Vnde conſequitur, ſicut plura diuerſa ſimul non poſſunt vna demonſtratione demonſtrari, ita neque vna ſignificatione poſſe plura diuerſa ſignificari. Notandum eſt inſuper, non omnia indifferenter demonſtratiua pronomina facere indiuidua ex demonſtratione, ſed tantum ea, quæ ſunt primitiuæ ſpeciei. Quæ enim ab alijs primitiuis deriuata ſunt, nequaquam indiuidua componunt, cum terminis communibus adiunguntur, cùm enim dico veſtis mea, domus tua, hortus noſter, veſtrum prædium, communia ſunt hæc, quia de multis ſecundum vnam, eandemque ſignificationem prædicantur, non autem ſingularia aut indiuidua. Si enim domos plures poſsideas, de vnaquaque verè dixeris: Hæc domus mea eſt, idque ſecundum vnam eandemque ſignificationem. Huiuſmodi autem indiuidua ex demonſtratione magis prompta ſunt & obuia, magisq; vulgari vſu frequentata, quàm indiuidua determinata. Nam in omnibus generibus & ſpeciebus per hunc demonſtrandi modum deſignamus particularia, tam in accidentibus, quàm in ſubſtantijs: & indiuiduorum determinatorum locum hæc ſupplent, vbi illa defuerint. Dicimus enim iſtum hominem, iſtum aſinum, illum leonem, hunc vrſum,

vrſum, hanc ſtellam, hoc metallum, illud argentum, hanc arborem, hoc cœlum, hanc ſubſtantiam, hanc quantitatem, hanc qualitatem, hanc actionem, & ſic de omnibus prædicamentis. Et eſt iſtud de natura pronominis demonſtratiui ſatis admiratione dignum: quòd tantæ ſit potentiæ, & efficaciæ ad conſtringendum & contrahendum, vt tam facilè, & nihil minus ſingulare efficiat additum generaliſsimo termino, quàm ſi adderetur infimæ cuiſlibet ſpeciei. Vt (verbi gratia) tam eſt ſingulare & indiuiduum, quod dico, hæc ſubſtantia, hæc qualitas, quàm ſi dicam, hic homo, hęc albedo. Aequè enim vtraque non niſi vnum valent ſimul ſuppoſitum demonſtrare, aut ſignificare.

CAP. IIII. De Indiuiduo vago.

Indiuiduũ vagum.

PRædictis verò adijciunt vaga quædam indiuidua, quæ ſcilicet vſurpantur ad vnum aliquid particulare ſingulariter ſignificandum: non tamen determinant, neque determinatè indicant, neque ex nominis impoſitione, neque ex demonſtrandi ratione, quid ſit illud ſingulare, de quo ſit mentio. Vt cùm Ariſtoteles in prædicamentis, aliquem hominem, & aliquem equum, dicit eſſe primas, (id eſt ſingulares) ſubſtantias, manifeſtum eſt terminos illos, res particulares ſignificare. Quia tamen in vago & confuſo hoc tantùm faciunt, non indicando certum ſuppoſitum: idcirco vagum nuncupatur, quaſi ſignificatione indeterminatum ad quodlibet particulare ſuppoſitum. Quaſi per vagum indiuiduum Saluator loquebatur: cùm mittens Petrum & Ioannem ad parandum Paſcha, diceret: Ite in ciuitatem ad quendam, & dicite illi. Manifeſtum eſt enim, quòd de vno particulari loquebatur, tamen ex ipſo loquendi modo non determinat hæc locutio, quiſnàm ille eſſet. Ita ferè accipere poſſumus in Scripturis, cùm legimus, vir quidam, homo quidam, quidã paterfamilias, die quadam, & huiuſmodi. Per hæc indiuidua loquimur, cùm dicimus: Sanctum aliquem elige, cuius patrocinijs cauſſas tuas cõmendes. Amicum aliquem tibi quære, cum quo tua conſilia communices. Aduoca mihi miniſtrum aliquem, adiunge mihi ſocium aliquem, & his ſimilia. His autem vagis indiuiduis adijcere ſolent nonnunquam determinata, ad indicandum certum ſuppoſitum, de quo ſit mentio. Quemadmodum cùm legimus: Vir quidam erat in terra Hus, nomine Iob. Item. Vir quidam nomine Ananias: Legiſperitus quidam nomine Gamaliel: Decurio, quidam nomine Ioſeph. Phariſæus quidam Nicodemus nomine. Mulier quædam Martha nomine. Nonnunquam alia quædam adijciuntur, ex quibus diſcerni poteſt, quod illud ſit particulare, de quo ſit mentio: Quemadmodũ Actuũ tertio. Vir quidam qui erat claudus ex vtero matris ſuæ, quem ponebant quotidie ante portam templi,

Matt. 26

Actuũ. 3.

templi, vt peteret eleemosynam, &cet. Sicut autem indiuiduis ex demonstratione maximè vtimur in rebus præsentibus & notis, quas demonstrare possumus, ita his vagis vtimur potissimùm in rebus absentibus & incognitis: cùm illi, cui loquimur, per demonstrationem non possumus sufficienter notum facere particulare suppositum, de quo loqui intendimus. Aliter quoque (cùm de rebus sit sermo vagum appellatur indiuiduum, res singularis, quæ sub genere aliquo ponitur, & sub nulla determinata eius specie. Quemadmodum dicunt de embrione in vtero matris, id est, de fœtu in vtero concepto, antequam formam vltimam habeat. Fœtus enim in vtero matris conceptus, secundum Physicorum opinionem, priùs videtur habere tantum animam vegetatiuam, non etiam sensitiuam aut rationalem. Deinde animam acquirit sensitiuam, postremò temporis successu, formam acquirit vltimam, id est, animam rationalem. Donec ergo fœtus ille tantum habet animam vegetatiuam, videtur vtique sub genere esse corpus animatum. Sub nulla tamen specie corporis animati videtur cõstituendus, quoniam neque animal videtur esse, neque planta. Deinde, cùm etiam sensitiuam nactus fuerit animam, sed nondum rationalem, videtur iam sub genere animal contineri, non tamen sub aliqua specie animalis. Non enim est homo, quia animam rationalem non habet. Nec brutum videtur, quoniam nullius bruti formam aut speciem habet. Rectè igitur hac ratione indiuiduum istud vagum dicitur, quasi certum in nulla specie locum habens.

Indiuiduũ vagum reale.

CAP. V. De *Indiuiduo ex Hypothesi.*

Indiuiduũ ex hypothesi.

ADdunt quoque prędictis indiuiduum, quod ex hypothesi, id est, ex suppositione nominant: quod videlicet in se quidem, quantum ex significationis suæ natura, vniuersale & commune est, facta tamen hypothesi, & suppositione aliqua non nisi de vno particulari prædicatur. Quemadmodum (exempli gratia) Mariæ filius, ex se quidem est terminus communis, & generaliter significat: quia tamen iuxta veritatem, vt res se modò habet, non nisi vni competit, quia non nisi vnus est Mariæ filius: idcirco secundum hanc suppositionem & hypothesim, quodammodo indiuiduum dicitur. Vnde & pro eodem accipimus, siue dicamus Iesum (quod indiuiduum determinatum est) sine peccato natum, pro peccatoribus mortuum, siue Mariæ filium. De eadem enim re singulari loquimur. In hoc tamen est differentia, quòd illud nomen est determinatum à patre, dignissimo illi homini, qui Christus dictus est, propriè impositum & ab Angelo denuntiatum, ad ipsum Christum Dominum particulariter & determinatè significandum. Nomen autem, hoc Mariæ filius, quantum

ex

ex sua significatione commune est: & si habuisset Maria alios filios post Christum (vt impiè afferunt impij Eluidiani) de eisdem vniuocè potuisset prædicari. Ita Abrahæ filius induiduum ex suppositione esset, facta hypothesi, quod vnicus esset Abrahę filius, ipse videlicet Isaac. Similiter & Bethsabeæ filius pro Salomone facta simili hypothesi, quod vnicum filium genuisset Salomonem.

CAP. VI. De *alia quadam definitione Indiuidui.*

PRæter definitionem indiuidui suprapositam, quæ vocibus potissimùm conuenit, alteram assignat Porphyrius, quæ ipsis rebus magis propriè videtur applicanda in hunc modum. *Secunda definitio indiuidui.*

Indiuiduum est, quod cõsistit ex proprietatibus, quarum collectio nunquã in alio erit eadem.

Cuius definitionis hic est sensus: Indiuiduũ reale est singulare aliquid, quod sub certis quibusdam proprietatibus consistit, id est, per se subsistens, determinatas quasdã habet conditiones indiuiduantes vel singularizantes, quæ omnes simul sumptæ, nunquam inueniri possint eædem numero in vllo alio singulari. In quo manifestè differt indiuiduum singulare, à natura vniuersali siue communi: quoniam proprietates, quas habet natura vniuersalis, siue generica, siue specifica, eædẽ inueniuntur in omnibus speciebus vel indiuiduis, sub genere illo, aut specie illa cõtentis: Quemadmodum (exempli gratia) risibilitas & flebilitas, ac disciplinæ susceptibilitas, proprietates sunt ipsius naturæ humanæ: sunt autem eædem in omnibus hominibus, quemadmodum posteriùs suo loco in tractatu de proprio declarabitur. Secus est de proprietatibus singularibus indiuiduorum. Habent enim singulas suas proprietates, quas etiam conditiones, indiuiduales siue indiuiduantes appellant. Et hæc quidem de indiuiduo dicta sufficiant. Nunc ad vniuersalis species considerandas recto ordine transeamus.

CAP. VII. De *quinque speciebus Vniuersalis, & primùm de Genere.*

DIuiditur autem vniuersale in quinque species: nempe in genus, speciem, differentiam, proprium, & accidens. De quibus suo ordine nunc est sigillatim pertractandum. Et primùm quidẽ de genere quod in significatione, quę Philosophis commoda est, sic à Porphyrio definitur.

Definitio generis.

Genus est, quod prædicatur de pluribus differentibus specie in eo, quod quid est.

Quam definitionem ita intellige: Genus est vniuersale eiusmodi, quod secundum suam significationem ita est generale & commune, vt verè prædicari possit de pluribus diuersis speciebus aut indiuiduis diuersarum specierum, idque essentialiter, & (vt ita loquamur) quidditatiue: hoc est, sic vt ad interrogationem factam per quid, respectu illorum specie differentium, rectè & verè valeat responderi. Exempli gratia, animal est genus, quoniam ita generalem habet significationem, vt secundum eam prædicari possit de pluribus diuersis speciebus sub se contentis, dicendo: Homo est animal, equus item est animal, similiter & leo & vrsus, atque ita in ceteris speciebus, quæ sub animali sunt. Aut de indiuiduis diuersarum specierum, dicendo: Petrus animal est & hic leo animal est, & item hic vrsus, atque ita in ceteris. Prædicatur autem de his in eo quod quid est, id est, in prædicatione (vt sic dicamus) quidditatiua, rei quidditatem siue quid res sit, explicante, quoniam si quis roget, quidnam sit homo, vel equus, vel asinus, conuenientissimè respondebitur, ea esse animalia. Et qui hominem dicit esse animal, exprimit hominis quidditatem, hoc est, quidnam sit ipse. Sic arbor genus est pomi, pyri, pruni, mori, oliuæ, & ceterarum specierum suarum. Sic metallum ad aurum, argentum, cuprum, stannum, æs, ferrum. In hac igitur generis definitione, vniuersale genus est definiri, per quod excluduntur semel omnia indiuidua, quorum nullum genus esse potest. Quæ autem sequuntur simul coaceruata differentiæ locum obtinent. Nam prædicari de pluribus specie differentibus excludit à definitione generis, speciem: quæ (vt posterius dicetur) non prædicatur de pluribus specie differentibus, sed tantum pluribus differentibus numero, de indiuiduis sub se contentis. Quod autem sequitur in eo quod quid est, excludit differentias, propria, & accidentia, quorum nullum in eo quod quid est, prædicatur, sed tantum in eo quod quale est, vt ex sequentibus patebit.

CAP. VIII. *De aliis duabus acceptionibus vocabuli genus.*

PONit autem Porphyrius & alias duas generis acceptiones, siue significationes, quarum priorem ita describit.

Genus primo modo.

Genus vno modo dicitur, aliquorum quodam-

quodammodo se habentium ad vnum aliquid & ad se inuicem, collectio.

Cuius definitionis hic est sensus: Genus primo modo siue in prima significatione dicitur collectio, siue multitudo aliquorum habentium se certa quadam habitudine ad vnum aliquid tãquam ad vnum ipsorum commune principium, siue productiuum, siue consecratiuum. Item & ad se inuicem tanquam simul ab eodem principio productorum vel cõseruatorum, videlicet per modum quendam cognationis, hoc est (vt ita loquamur) consanguinitatis aut conterraneitatis.

Secundum hanc significationem, tota generatio siue populus Iudęorum dicuntur genus ipsius Abrahæ, Isaac & Iacob patriarcharum, à quibus descenderunt: Ismahelitæ omnes genus sunt Ismahelis. Idumæi ipsius Edom, siue Esau: Ammonitæ respectu Ammon patris ipsorum: & Moabitæ respectu patris Moab. Item & respectu Saræ omnes ab ea descendentes, ipsius genus dicuntur, sicut respectu Abrahæ, Agareni omnes ipsius Agar ancillæ dicuntur genus. Nihil enim refert, vir an mulier sit principium, ad quod est habitudo. Nam vt vir est principium productiuum, ita & mulier: ille quidem actiuum, hæc passiuum. Simul enim ad generationem concurrat, necesse est, vir & mulier.

Insuper respectu loci dicitur genus primo modo. Est enim locus principium conseruatiuum rerum, quæ in ipso nascuntur, natiuas quasdam proprietates in illas influens, & certa cõplexione disponens: propter quod meritò principij nomen habet. Sic Aegyptios dicimus genus respectu AEgypti, Troianos respectu Troiæ, Brabantos à Brabantia, Gallos à Gallia, Germanos à Germania, atque ita in ceteris.

Propriè verò nõ dicitur genus primo modo, nisi respectu principij talis, quo vna collectio distingui possit ab alia, id quod in textu satis apertè videtur indicare Porphyrius. Vt collectio quæ ab Abraham descendit, per ipsum suum hoc principium distinguitur ab omnibus alijs populis & gentibus, quæ non descenderunt ab eodem. Item genus Troianum, per suæ originis locum hunc, distinguitur ab alijs omnibus gentibus. Huiusmodi autem vocari possunt principia distinctiua. Vnde propriè loquendo vniuersitas hominum non dicetur genus ipsius Adæ aut Euæ, eò q̃ non sunt principia distinctiua neque respectu totius mundi vel aëris dicatur genus, vniuersa hominum collectio, eò quod locus fit cõmunis omnium hominum; per quẽ non distinguitur collectio à collectione. Sic neque respectu Dei, vniuersas hominum

videtur dicenda genus: tametsi minus propriè id dici posset, quę
Act. 17. admodum ex Poëta in Actibus Apostolorum Paulus adducit, dicens: Ipsius enim (nempe Dei) & genus sumus. Genus ergo cum simus Dei, & cetera. Secundo autem modo genus dicitur ipsum principium tale multorum descendentium ab eo, habentium se certo modo cognationis siue consanguinitatis, vel (vt ita dicam) conterraneitatis adinuicem, & ad vnum illud principium. Definitur autem à Porphyrio hoc modo:

Genus secundo modo.

Altero modo dicitur genus, quod est vniuscuiusq; generationis principium, vel ab eo qui genuit, vel à loco, in quo quis genitus est.

Quam definitionem ita intelligit: Genus secundo modo dicitur principium alicuius generationis, siue alicuius collectionis & multitudinis, quę descendit ab ipso, tanquam à principio productiuo vel conseruatiuo. Sic Abraham, Isaac, aut Iacob dicuntur singuli genus Israëlitici populi. Sic Roma, Romanorum est genus, Germanorum Germania, atque ita in ceteris. Cuius definitionis intellectus ex priore satis patet. Sunt autem genus primo modo & secundo modo adinuicem relatiua: quoniam adinuicem referũtur, sicut pater & filius. Quomodo enim pater dicitur pater respectu filij, & econtrario, sic genus primo modo dicitur respectu generis secundo modo, & econtrario. In his autem duabus significationibus non est vocabuli huius vsus, apud Philosophos, sed ad Poëtas magis & Oratores spectat. In priore significatione eius vsum inuenimus apud Virgilium in ipso Aeneidis
Virgilius. exordio, de Troiano Aenea ita loquentem: Inferretq; Deos Latio, genus vnde Latinum. Quod Seruius Virgilij commentator interpretatur, à loco, non à persona, id est, à Latio, non ab Aenea, genus dici Latinum. Vel aliter ab Aenea, qui antiquum Latinorum nomen reliquit, & suis dedit, quod mutare potuisset, & à se Aeneadas nominare. Qua appellatione Dido Troianos appellat, ita eos alloquens: Quis genus Aeneadum, aut quis Troiæ nesciat vrbem? In eadem ferè significatione vocabulo hoc vtitur in oratione Neptuni, quem introducit ventis ita loquentem: Tantáne vos generis tenuit fiducia vestri? videlicet significare volens (iuxta Seruium atque Donatum) ventos genus esse gigantum, quia Dijs bellum inferre moliti sunt atque ab eis esse natos (iuxta Poëtarum figmentum) ex Astræo videlicet vno de Titanibus

& Au-

& Aurora, vt videantur hanc audaciam habere ex paterna hereditate. Similis est significatio, cùm à Troianis Didoni dicitur: Parce pio generi, & propiùs res aspice nostras. Se quippe pium genus appellant, quod à pijs parentibus descenderint. In secunda autem significatione, hoc vocabulo vtitur maximus ille Ilioneus, pro Aenea Troiano, & de eo apud Latinũ Regem loquens, in hæc verba:

Ab Ioue principium generis, Ioue Dardana pubes
Gaudet auo, Rex ipse Iouis de gente suprema.

Troius Aeneas tua nos ad littora misit. Videlicet significare volens, Aeneam habere principiũ ac genus suum ipsum summum Iouem per matrem Venerem, ex qua dicitur ab Anchise patre genitus. Et alibi ipse Aeneas loquitur dicens: Italiam quero patriam & genus ab Ioue summo, Italiam significans suum esse genus & patriam ex parte aui sui Iouis. Apud Philosophos verò (vt suprà diximus) harum significationum nullus est vsus, sed tantũ illius, in qua primo loco genus est à nobis definitum.

CAP. IX. De specie.

INter quinque prædicabilia, secundum iure obtinet locum species, propterea quòd cum genere plus ceteris conueniat. Idem enim est vtrisque prædicandi modus. Nam & genus & species similiter prædicantur in eo quod quid est. Quemadmodũ autem duas posuimus generis acceptiones, secundum quas non est in vsu Philosophis, sic & speciei vnam assignat Porphyrius acceptionem, quæ non est vsui Dialecticis. Sic enim ait:

Species dicitur vniuscuiusque forma.

Secundum hanc significationem dicimus. Priami speciem dignam esse imperio. Dicimus item secundum hanc significationem, mulierem esse honestam vel liberali, vel inhonestam & illiberali specie, venustam quoque & inuenustam, decora & indecora specie. Vnde & speciosos homines dicimus, quos alio nomine æquiualenti, formosos vocamus. Secundum aliam autem acceptionem, quæ vsui est Dialecticis, definitur species à Porphyrio in hunc modum:

Species est, quod prædicatur de pluribus differentibus numero in eo quod quid est.

Hoc est, vniuersale huiusmodi, quod secũdum suam significationem (quam habet strictam quidem & angustam, licet nõ omnino

Species prædicabilis.

nino vt indiuidua, singularem) tam est speciale, vt possit tantùm de diuersis indiuiduis, eiusdem speciei verè prædicari, non etiam de diuersis speciebus, aut diuersarum specierum indiuiduis: id q; essentialiter, & quidditatiuè ad interrogationem scilicet factam per quid. Verbi gratia: Homo species est respectu subiectorum sibi indiuiduorum, quoniam de suis indiuiduis prædicatur, Petro videlicet, Paulo, Ioanne, & ceteris particularibus indiuiduis. Et de his quidem in eo quod quid est, prædicatur: quoniam roganti quid sit Petrus, aut Augustinus, mox aptissima responsione dicetur, homo est. Est enim species suorum indiuiduorum quidditas, sicut genus quidditas est suarum specierum. Et sicut ad interrogationē de specie factam per interrogatiuum signum quid, commodè adhibetur responsio generis de specie (quemadmodum præcedenti capitulo dictum est) ita ad interrogationem de indiuiduo sub eodem signo factam, adhibenda est responsio speciei, & proxima & promtissima. Prædicabitnr itaque homo de pluribus differentibus numero, in eo quod quid est. Verum tam angustę significationis est, vt non nisi de differentibus numero hoc modo prædicari possit, non etiam de multis differentibus specie, id est diuersis speciebus, aut de indiuiduis diuersarum specierum. Neque enim vlla species inferior sub homine est, de qua possit prædicari, nequę vlla alia indiuidua, nisi particulares homines, qui omnes vnius, eiusdemque speciei sunt, nempe humanæ, & solo numero differunt. Ex qua declaratione patet, quod definitio prædicta secundum exclusionem debeat intelligi, hoc modo. Species est vniuersale, quod solùm de numero differentibus prędicatur, in eo quod quid est. Alioqui & genera de indiuiduis eiusdem speciei (quæ numero differunt) prædicantur in quid: vt animal de Petro & Paulo. Sed non de his tantum differentibus numero prædicatur, verumetiam de differentibus specie, vtpote homine, equo, asino, &c.

CAP. X. De Identitate & Diuersitate.

QVoniam autem iam diximus de numero & specie differentibus, opportunè hic considerandū est) ne in ignotis versemur nominibus) quid sibi velint ista vocabula. Sciendum itaque est tripliciter aliqua differre. Quædam enim solo numero differunt, quædam specie, quædam etiam genere. Numero enim differunt diuersa indiuidua, sub eadem proxima specie posita, quæ nnmero quidem differre dicuntur, propter diuersitatem indiuidualem, quæ numerum constituit. Solum autem numero differunt, quia maior differentia, quàm numeralis inter illa, quæ sub eadē specie specialissima posita sunt, nō potest reperiri. In prima enim essentia, quæ superior est nempe natura speciei, mox cōuenientia

,, Differentia ,, numero.

aientia inuenitur. Omnia enim indiuidua eiusdē speciei, ex æquo naturam speciei participant, & æqualiter cōmunicant in ea, multo autē magis in natura generis. Relinquitur ergo, vt solo numero differunt. Differunt autem specie quę vel sunt species diuersæ, vel diuersarum specierum indiuidua: vt equus & homo specie differunt, similiter leo & vrsus, pomus & pyrus, aurum & argentum, albedo & nigredo, & ita in ceteris. Rursum hic homo, & hic equus, iste leo, & iste vrsus, hæc pomus, & hęc pyrus. Huiusmodi autem solum specie differunt quę in proximo genere communicant. Vt homo & equus in animali, quod super ipsa est proxim. ā, aurum & argentum in metallo, albedo & nigredo in colore. Similiter hic homo, & hic equus in proximo genere communicāt, quapropter non nisi specie differunt. Differunt verò genere, quæ vel sunt diuersa genera, vel species, aut indiuidua sub diuersis generibus constituta: vt brutum & arbor genere differunt: quia duo sunt diuersa genera, equus verò & pyrus quoniam diuersorum generum sunt species. Deinde etiam hoc animal & hæc arbor, quia indiuidua sunt sub diuersis generibus posita. Inter hæc autem per se euidens est ea, quæ tertio modo differunt, maximè, quæ primo minimè, quæ verò secundo mediocriter differre. Quoniam verò secundum vsitatissimam illam Aristotelis regulam (tot modis dicitur vnum oppositorum, quot modis & reliquū) possunt similiter tres modi identitatis assignari. Primū enim dicimus idem numero, quando nec secundum numerū inuenitur differētia, vtpote cùm inueniri nō potest indiuidualis diuersitas, quæ numerū debet constituere. Sic homo quilibet heri & hodie, idem est numero. Et quælibet res eadem est cum semetipsa. Eadē enim res quotiescunque sumatur vel replicetur secundum nomē aut considerationem, non potest numerum constituere. Oportet enim diuersa accipere indiuidua, vt minimum duo priusquā consurgat numerus. Specie verò dicuntur eadē, quæ sub eadē specie proxima & specialissima inueniuntur posita. Vt omnes particulares homines cùm se inuicem sunt specie idem, & omnes leones cum se inuicem. Eadem verò genere sunt, quę sub eodem genere ponuntur. Vt homo, equus, asinus, leo, & horum indiuidua. Quāto autem genus istud ad quod fit specierum comparatio, fuerit generalius generalissimoque vicinius, & ab vltima specie remotius, tanto minor est huiusmodi specierum identitas. Nihil enim dubium est, quin homo & equus sint magis genere idem, quàm equus & arbor. Homo enim & equus nisi in animali conueniunt, equus autem & arbor non conueniunt nisi in corpore animato, quod genus à specie specialissima est elongatius generalissimo primoque generi magis appropinquat. Quemadmodum au-

Differentia specie

Differentia genere

Numero eadem

Specie eadem

Genere eadem

tem ſupradictum eſt, illa minimè differre, quæ numero tantum differunt, illa autem maximè quæ genere: ſic per oppoſitum de identitate dicendum eſt, maximam eſſe numeralem, minimam genericam, ſpecificam verò medio modo ſe habentem. Nunc verò ad ſpeciei pertractationem redeamus.

CAP. XI. *De ſpeciei varia acceptione.*

ADuertendum autem eſt, vocabulum ſpeciei vario modo à Dialecticis vſurpari: & nonnunquam quidem ad ſubiecta indiuidua, aliàs verò ad ſuppoſita genera referri. Secũdum priorem acceptionem nominant ſpeciem prædicabilem, quam etiam ſuprà definiuimus ſolùm de differentibus numero prædicari. Atque hæc eſt ſpecies ſecunda vniuerſalis. Secundum verò poſteriorem conſiderationem, ſubijcibilem ſpeciem appellant, quam ita definiunt, duplici definitione.

Species ſubijcibilis.

Species eſt, quæ ſub genere ponitur: & de qua genus in eo quod quid eſt, prædicatur.

Hoc eſt, vniuerſale eiuſmodi aut dictio vniuerſalis, quæ ſub alio ſuperiori genere in prædicamẽtali ordine, aut ordinata prædicatione ſubijcitur, & de quo ſuperiùs genus quidditatiuè, ſiue in reſponſione ad interrogationẽ quid eſt, prędicatur, Iuxta hanc autem acceptionem, non ſolùm vltimæ ſpecies ac ſpecialiſsimæ, & quæ de ſolis numero differentibus prædicantur dicendæ ſunt ſpecies, verumetiam generà omnia quæcunque inter generaliſſimum genus & vltimã ſpeciem ſunt intermedia. Nam & animal hoc modo eſt ſpecies corporis animati, & corpus animatum ſpecies corporis, & corpus ſubſtantiæ. Neque vocabulum ſpecies ſecundum hanc acceptionem haberi poteſt pro ſecunda ſpecie vniuerſalis, quoniam vniuerſale reſpectum notat ad ſubiecta, de quibus ſecundum rectam & ordinatam prædicationẽ dici poteſt. Sed eſt correlatiuum generis, quemadmodum filius correlatiuum eſt patris. Sicut enim pater omnis eſt pater filij, ita genus reſpectu ſubiectæ ſibi ſpeciei dicitur genus, & viciſsim ſpecies hoc modo ſumpta, eſt alicuius ſupraſtantis generis ſpecies, vt omnis filius eſt patris ſui filius. Species autem prędicabilis, ad indiuidua referri debet.

CAP. XII. *De ſpecialiſsima & ſubalterna Specie, itémque de genere generaliſsimo & ſubalterno.*

HAnc autem ſpeciem prędicabilem quã ſuprà diximus ſolùm prędicari de differentibus numero, vocamus etiam ſpeciem

ſpecia-

ſpecialiſſimam, eò quòd vltima ſit & infima, indiuiduisq; proxima, & immediata. Definitur autem hoc modo:

Specialiſſimum eſt, quod cum ſit ſpecies, non eſt genus: vel etiam quod cum ſit ſpecies, non diuiditur in ſpecies. *Species ſpecialiſſima.*

Hoc eſt, quodquidem eſt ſpecies comparatione ad ſubiecta in diuidua, nullas tamen habet ſub ſe ſpecies, quarum comparatione queat dici genus, aut in quas poſsit diuidi, in eum modum, quo genus eſſentiali diuiſione ſecatur in ſpecies. Huiuſmodi autem ſpecies ſpecialiſſimæ ſunt omnes quæ indiuiduis proximæ ſunt, & ſub quibus non eſt reperire, niſi indiuidua. Sic per oppoſitum definitur genus generaliſſimum hoc modo.

Generaliſſimum genus eſt, quod cum ſit genus, non eſt ſpecies: & iterum ſupra quod non eſt aliud ſuperueniens genus. *Genus generaliſſimum.*

Hoc eſt, quod ita eſt ſecundum ſuam ſignificationem generale & eminens, aut ſupra omnia alia genera ſui ordinis vel prædicamenti emineat: ipſum verò nihil ſuperius ſe & generalius agnoſcit in ſuo prædicamentali ordine, cui ſubijciatur. Exempli gratia. Subſtantia generaliſſimum genus eſt, quoniam genus ita generale & eminens, vt ſuper omnia conſtituatur quæ in ordine ſunt prędicamenti ſui, tanquam omnium ſubſtantiarum genus: ipſum verò in eodem ordine nihil ſe habet ſuperius. Animal verò genus quidem eſt, ſed non generaliſſimum, quoniã ſupra ſe habet alia genera in eadẽ prædicamentali coordinatione. Habet enim ſupra ſe corpus animatum, corpus & ſubſtantiam altiora genera, quibus neceſſariò ſubijcitur. Imò verò corpus tametſi genus ſit admodum generale, & multò generalius, quàm animal, nequaquam tamen ad hoc pertingere valet, vt generaliſſimum genus dicatur, quoniam vnum habet ſupra ſe genus, nempe ſubſtantiam, cui ſupponitur. Hæc autem generaliſſima, vocamus prima atque ſuprema genera, eò quòd nihil ſit illis generalius aut priùs, quemadmodum ſpecialiſſima dicimus, vltimas ſpecies, eò quod nullum vniuerſale ſit ſub illis ſpecialius aut poſteriùs. Sola enim habent ſub ſe indiuidua. Quæ verò ſimul genus ſunt & ſpecies, hæc ſubalterna rectè appellantur, eò quod ſub alijs ſunt

Subalterna. sunt posita genera. Dicimus q; huiusmodi vel genera subalterna, vel species subalternas. Quæ à Porphyrio ita definiuntur.

Subalterna sunt, quorũ vnumquodque genus & species esse potest, ad aliud quidem, & ad aliud sumptum.

Ex prædictis verè manifestum est, generalissimum solum vnã habere habitudinem siue respectum vnicum ad ea, quæ inferius posita sunt genera & species, nempe habitudinem generis non autem speciei. Speciem quoque specialissimam similiter habere vnicam habitudinem, nempe speciei tantum non autem generis. Subalterna verò duplicem habere habitudinem, alteram quidem generis, qua se habent erga subiectas species, & ad illas referũtur dum illarum dicuntur genera: alteram verò specie, qua se habent erga suprapòsita genera, & qua ad illa referuntur, vt dicantur eorũ subijcibiles species. Quæ omnia in subiecta ordinatione substantialium generum & specierum ad oculum patent.

Generalissimum genus.

Differentiæ.			Differentiæ.
	Genera subalterna.	Substantia	
Corporea		Corpus	Incorporea constituit spiritũ.
Animatum		Corpus aïatũ	Inanimatum constituit corpus animatum.
Sensibile		Animal	Insensibile constituit plantã.
Rationale		Homo.	Irrationale cõstituit brutum.

Species specialissima, sub qua sola sunt individua.

CAP. XIII. De Differentijs.

POstquàm de genere & specie breuis absoluta est determinatio, ad tractatum differentiæ bono ordine nobis est procedendum. Vbi primum omnium notandum est differentiam esse triplicem, nempe communem, propriam, & magis propriam. Sic quoque tripliciter dicitur alterum differre ab altero, nempe communiter, propriè, & magis propriè. Quæ ita apud Porphyrium definiuntur

Com-

Communiter differre alterum ab altero dicitur, quod alteritate quadã differt quocunque modo, vel à seipso, vel ab alio.

Communiter differre.

Quam definitionem sic intellige: Communiter illa differunt quæ secundum separabile accidens (quam Porphyrius nominat quandam alteritatem) differunt: vt homo calidus differt à frigido. Petrus stans à Paulo sedente aut ambulante. Atque hoc modo non solùm ab altero, verumetiam idem à seipso secundum diuersa tempora differre dicitur. Vt (exempli gratia) Petrus iam sedens differt à seipso qui mox ambulabat: homo probè potus à seipso priùs sobrio. Hæc autem communis differentia nominatur, eò quòd non sit secundum aliquam fixè inhærentem rei proprietatem. Secundum hunc autem modum, vt maximè frequenter, ita minimè certò distinguere solent homines, & differentias ponere. Maximè quidem frequenter, quòd maximè pateant sensui, minimè autem certò eò quòd nulla est stabilitas eius differentiæ, quæ secundum hæc accidentia sumitur.

Propriè differre alterum ab altero dicitur, quando ab aliquo inseparabili accidente differt.

Propriè differre.

Vt coruus niger ab albo cygno propriè differt, per suam nigredinem. Sic differunt, quorum alter albos, alter glaucos habet oculos aut capillos. Atque hoc modo etiam idem à seipso potest differre. Petrus enim iam cicatricem firmatam habens à seipso differt, priùs illam non habente, etiam morbillosus à seipso priùs bene sano. Dicimus autem inseparabile accidens quòd secũdum naturã, vel omnino non potest, vel certè non nisi admodum difficulter potest, à subiecto emigrare, cui semel insederit absque subiecti sui corruptione. Quæ verò facilè abscedunt, ea superabilia dicimus, vt calor in homine aut frigus, loquendo de exteriori membrorum calore aut frigore. Nam huiusmodi calor facilè emigrat, vbi in ventum aut aërem frigidum quis fuerit ingressus, & facilè pellitur frigus, vbi ad ignem corpus admouerit. Ceterum calor vitalis sine quo viuere non potest homo, accidens separabile non est. Hæc autem differentia, priore certior & firmior est, ac proinde rectè propria, in comparatione ad priorem

Inseparabile accidens.

Accidens separabile.

Minus.

communem appellatur. Quid autem sit differre magis propriè, ita definit Porphyrius.

Differre magis propriè.

Magis propriè alterũ ab altero differt, quando specifica differentia differt.

Vt homo à Bruto differt per rationalitatem, quam Porphyrius
" vocat obscurius rationalem qualitatem. Specifica autem differen
" tia dicitur, quæ speciem constituit & componit, quæ que interse-
" ce inter species sub eodem genere positas, & speciem à specie
" diuidit, atque distinguit essentialiter. Loquimur autem hic non tantùm de specie specialissima, sed etiam de specie subalterna. Est enim rationale specifica differentia hominis, qua differt à brutis, & nihilominus sensitiuum differentia est specifica animalis, qua differt à planta insensitiua: animatum, corporis animati, qua nimirum differt à corporibus inanimatis. Corporeum corporis quoque est specifica differentia qua differt corpus à spiritu, qui est incorporeus.

CAP. XIIII. De *distinctione huius triplicis* Differentiæ.

Facere aliud. Facere alteratum.

CIrca has autem differentias aduertendum est, quòd duæ primæ non faciunt aliud, id est, essentiam & substantiam rei nõ distinguunt, neque speciem constituunt, aut speciem à specie essentialiter distinguunt, sed faciunt tãtum alteratum, id est, subiectum solum faciunt aliquo modo aliter se habere. Non enim quia modò calidus sum qui mox fueram frigidus, idcirco aliud sum quàm ante modicum temporis fueram. Idem enim sum & non aliud prius calidus, & pòst frigidus. Neque aliud est homo cicatricem habens, à seipso priùs illam non habente. Immo neque homo ab equo aliud est propter diuersam figuram. Faciunt tamen illæ priores differentiæ rem alteratam, vel quodammodo alteram dici, id est, aliter se habentem. Qui enim ante modicum, calidus nunc factus est frigidus, per hoc adueniens frigus rectè alteratus dicetur, vel aliquo modo alteram seipso priùs calido, id est, aliter se habens, quàm prius. Differentia autem magis propria, non facit rem alteram tantum aut alteratam, id est, aliter se habentem, sed etiam aliud facit, & essentialem diuersitatem inter speciem & speciem, constituit. Differentia enim est, quæ genericæ naturæ aduenies ipsam contrahit, & limitat ad certam speciem constituendam. Nam genus per se sumptum indifferens est ad singulas species, quapropter ex genere non potest specierum subiectarum sumi diuersitas, sed per aduenientem differentiam quasi stringitur eius indifferentia, & ad certam speciem componendam cogitur. Quamobrem ex differentijs istis sumi debet essen-

essentialis specierum diuersitas. Fiat autem exemplo clarũ quod dicimus: Animal genus est, homini & bruto ex æquo commune: neque quantum ad esse animal vlla inter hominem & brutum differentia est. Tam enim animal esse brutum quàm homo. Verùm rationale accedens ad animal ipsum contrahit & constringit ad constituendam vnà secum certam speciem, quæ est homo. Similiter irrationale ex altera parte contrahit animal ad componendum cum ipso certam speciem, quæ est brutum. Nam species simul ex genere & differentia componitur & essentialiter constituitur: estque genus cum differentia tota essentia speciei. Homo enim est animal rationale, & brutum animal irrationale. Sic corporeum adueniens substantiæ, ipsam contrahit ad componendã speciem, quæ est corpus, & ex aduerso incorporeum, ad componendum spiritum. Rursum differentia animatum, cõtrahit genus, corpus ad constituendũ corpus animatũ. Hęc enim ita secundum compositã figuram in significatione simplici accipimus propter nominũ simplicium inopiã. Rursum corpori animato aduenies differentia sensibile vel sensitiuum, contrahit ipsum ad constituendum animal, ex aduerso autem insensitiuum, ad componendã plantam. Postremò aduenies animali rationale (vt diximus) constituit hominem, ex aduerso autem irrationale brutum componit. Atque hæ, quę modò numeratæ sunt, ferè sunt omnes differentiæ, quas habemus cognitas, & suis proprijs nominibus designatas. Et licet in alijs speciebus non habeamus nomina cognita, neque etiam ipsas differentias perspectas, hoc tamen cõstat, omnem speciem quæcunque sub genere ponitur, habere essentialem differentiam, quæ ipsam simul cum genere essentialiter componit, & pars est essentiæ eius. Impossibile enim est intelligere speciem sine differentia & sine genere, quemadmodum neque homo viuens esse potest sine anima. Ratio autem, quare tam paucas cognoscamus rerum differentias essentiales, est hebetudo nostri intellectus, & nostræ naturæ rationalis imperfectio: quæ res vt in se sunt, nõ valet cognoscere, neque intimè eas penetrare, & vt in seipsis sunt, intelligere: sed circa exteriora occupatur, & ex illis ratiocinando debet interiora, quæ potest cognoscere. Deus autem qui res vt in seipsis sunt, intuetur, similiter & intelligentiæ absque materia, cuiusmodi sunt beati spiritus, qui rerum essentias intelligunt, & secundũ se cognoscunt, optimè cognitas habent, & perspectas singularum specierum essentiales differentias: & est illis iucundissimum spectaculum, videre quomodo inter tam varias rerum species singulæ secundum propriam suam essentiam diuisæ sint atque disiunctæ à singulis, vt ab vna in aliam non possit vnquam fieri commutatio.

CAP. XV. *Declaratur per analogiam, quomodo genus contrahatur per differentiam ad componendum speciem.*

VT autem clarius fiat quod dicimus, genus per speciem contrahi, & differentia limitare genus ad certæ speciei compositionem: genus ipsum materiæ comparabimus, & differentiam formę, speciem verò toti ipsi compositio, quod ex materia & forma cõponitur. Habet enim genus rationem materiæ: differentia rationem formæ, & species rationem compositi, id est similitudinem secundum quem sensum dicit Porphyrius genus esse proportionabile cum materia, & differentiam cum forma, id est, comparabile vel assimilabile. Quemadmodum itaque materia (vt in physicis plenius declaratur) indifferens est ad compositionem, vel huius vel illius naturalis compositi, sic & genus ad constitutionem huius vel illius speciei. Et quemadmodum forma deueniens cum materia certum compositum efficit (vt cùm anima rationalis in materiam aduenerit, homo efficitur) sic differẽtia generi aduenies speciem componit. Et quemadmodum compositum ex corpore simul & anima constat, sic species ex superiore genere & aduenient differentia. Clarius quoque hoc ipsum videmus ad oculum in massa ceræ quod ex se fit indifferẽs ad susciendam impressionem sigillarem, quamcunque attulerit aduenies sigillum: sed sigilli sculptura impressa massæ, iam ipsam constringit & limitat ad certæ imaginis repræsentationem. Est autem genus quomodo massa ceræ indifferens, & differentia quomodo sigillaris illa figura, determinans massæ indifferentiã. Patet itaque ex predictis, quemadmodum differentia magis propria (iuxta Porphyrij dictũ) facit aliud: differentię autem priores, tantum alteratum, quapropter & nostro proposito non sunt accommodæ, sed tantum magis propriæ.

Genus materiæ simile, differentia simile formæ.

CAP. XVI. *Differentias conducere ad diuidendum & definiendum.*

OMnes verò differentiæ istæ magis propriæ ad duo sunt vtiles, nempe ad diuisionem generum & constitutionem specierum. Diuidunt enim genus, & species constituunt: vnde & diuisiuæ generum vocantur, & constitutiuæ specierum. Vt (verbi gratia) rationale & irrationale diuidunt animal, constituunt autẽ sub ipso species: illud quidem hominem, hoc verò brutum. Ad eundem modum sensibile & insensibile diuidunt corpus animatum, sed constituunt sub eo duas species, animal & plantam, atq; ita in reliquis facile est considerare. Quomodo autem diximus differentias istas conducere ad speciei constitutionem, ita etiam dicimus eas definiendam speciem conducere. Definitur enim species per genus & differentiam, quæ sunt tota eius essentia. Est enim

Differentia vtilis ad diuidẽdum.

Differentia vtilis ad definiendum.

enim homo animal rationale: brutum, animal irrationale: animal, corpus animatum sensibile: corpus, substantia corporea: spiritus, incorporea substantia, & ita in alijs. Insuper & hoc est notandum, quod generalissima genera differentias habent tantùm diuisiuas, non autem constitutiuas: species verò specialissimæ, constitutiuas habent non diuisiuas. Quæ verò inter media sunt subalterna genera, differentias habent & diuisiuas & constitutiuas: diuisiuas quidem, per quas inferiores species diuiduntur: constitutiuas autē, ex quibus cum superioribus generibus essentialiter constituuntur. Generalissimum enim cum sit primum genus, non habet constitutiuam differentiam. Alioqui primum genus non esset, sed oporteret aliud aliquod genus esse ipso superius, quod per hanc differentiam contraheretur ad eius compositionem. Specialissimum verò cùm sit vltima species, non potest habere alias diuisiuas differentias. Alioqui oporteret post ipsam esse alias species inferiores, quæ ex his differentijs cum illis speciebus constituerentur. Sunt autem hæc planè absurda & impossibilia. De intermedijs autem generibus monstratum est, nihil sequi incommodi, si & constitutiuas habeant & diuisiuas differentias. Imò necessarium simpliciter est intermedijs generibus, vt vtrasque habeant. Attamen illud notandū est, licet omnia intermedia habeant & diuisiuas, & constitutiuas differentias, non posse tamen fieri, vt eadem differentia eiusdem speciei sit diuisiua & constitutiua. Impossibile enim est, eandem differentiam esse huius speciei constitutiuam, & simul eiusdem speciei esse diuisiuam: sed necessarium est, si huius sit generis diuisiua, vt inferioris speciei sit constitutiua: & si huius speciei sit constitutiua, necesse est superioris generis eā esse diuisiuam. Vt (verbi gratia) rationale est hominis constitutiua differentia, atque idcirco est generis superioris (nempe animalis) diuisiua differentia: & sensibile diuisiua est differentia corporis animati, atque idcirco est constitutiua subiectæ speciei, scilicet animalis. Necesse tamē est, omnem differentiam diuisiuam esse constitutiuam, & econtrario, verum respectu diuersorum, nimirum diuisiuam superioris generis, & constitutiuam inferioris speciei.

Omnis differētia diuisiua etiam est constitutiua.

CAP. XVII. *Specificam differentiam dici dupliciter.*

SCiendum quoque est differentiam specificam dici dupliciter. Cùm enim specifica dicatur, quæ facit speciem, species verò dicatur dupliciter, videtur etiam specifica differentia hac ratione dupliciter accipi. Primum enim à specie subijcibili dicitur, quæ videlicet speciem subijcibilem constituit sub certo genere. Atq; ita hactenus specificam differentiam appellauimus: estque hoc modo omnis differētia magis propria, specifica differentia: neque

inconueniens est eandem differentiam specificam simul & genericam esse, etiam respectu eiusdem, quemadmodum idem hoc modo potest esse species & genus. Nonnunquam tamen specificam differentiam accipimus strictius a specie specialissima: pro ea videlicet differentia, quæ speciem specialissimam constituit, quemadmodum est rationale. Atque ita contra genericam distinguitur. Non enim potest eadem differentia generica esse, id est, generis constitutiua & simul specifica, id est, speciei specialissimę constitutiua, neque respectu vnius, neque respectu diuersorum. Vna enim differentia non potest nisi vnum constituere, siue genus illud sit, siue species: ita, vt si constituat specialissimam speciem, non possit constituere genus: & si genus, non possit talem efficere speciem.

CAP. XVIII. *Ponuntur definitiones differentiæ magis propriæ.*

DEfinitur autem differentia ista magis propria pluribus definitionibus. Primum quidem sic:

Prima definitio differentiæ.

Differentia est, qua abundat species à genere.

Id est, secundum quam species essentialiter plus habet, & (vt ita loquar) ditior est quam suum genus. Nam species homo, quia essentialiter in se includit rationale, vtpote partem suæ essentiæ, supra animal: ipsum verò genus animal in se non essentialiter includit rationale (aduenit enim ei quasi per accidentis modum) idcirco per eam species homo abundat, estq; ditior supra genus animal. Sic animal abundat supra genus suum corpus animatum, per differentiam sensibile, & ita in reliquis omnibus. Quidquid enim habet genus, habet etiam generis ipsius species, & vltra totum hoc habet species differentiam in se, vt essentialem sui partem, quam sic non habet genus. Vnde consequitur per differentiam omnem constitutiuam, speciem abundare præ suo genere.

Altera definitio est.

Secunda definitio differentiæ.

Differentia est, quæ diuidit ea, quę sub eodem genere posita sunt.

Hoc est, quæ species sub eodem genere positas ab inuicem secat, disiungit ac separat essentiali distinctione. Atque id quomodo fiat in præcedentibus dictum est manifestiùs. Veruntamen hæ definitiones non videntur explicare rationem vniuersalis, neque differentiam describunt secundum rationē prędicabilis. Oportet ergo aliam subiungere, quæ differentiam rectè definiat secūdum ratio-

rationem huiuſmodi, quatenus videlicet tertium prædicabile eſt, & vniuerſalis tertia ſpecies. Ea eſt hæc:

Differẽtia eſt, quæ de pluribus & ſpecie differentibus, in eo quod quale eſt, prædicatur.

Tertia definitio differentiæ.

Hoc eſt, vniuerſale eiuſmodi quod de multis ſiue ſpecie ſiue numero differentibus prædicari natum eſt, ad interrogationem factam de re qualis ipſa ſit (qualis inquam) eſſentialiter, non accidentaliter. Quomodo enim ſupra dictum eſt, genus cõuenienter reſponderi ad interrogationem quid eſt, factam de ſpecie, & item ſpeciem ad interrogationẽ quid eſt, de indiuiduo: ſic interroganti de indiuiduo vel de ſpecie, quale quid ſit (eſſentialiter interrogando) reſponderi poteſt & debet differentia. Si enim interrogaueris, quale animal ſit homo: reſpondebitur proculdubio rationale. Aut ſi ſimpliciter interrogetur: qualis eſt homo ſecundum eſſentiam: reſpondebitur, rationalis eſt. Diximus autem in definitione, de pluribus ſpecie differentibus: quoniam ſolùm datur definitio de differentijs genericis, niſi quis adijciat, vel numero, quod Porphirij exemplis in veritate non repugnat. Ratio autem quare differentia prædicatur in eo quòd quale eſt, & quare ad huiuſmodi interrogationem aptè reſpondeatur, eſt: quoniam, vt diximus, differentia rationem habet formæ, & eſt eſſentialis quædam qualitas: propter quod etiam à Philoſophis rationalitas ipſa qualitas rationalis nuncupatur, ſecundum quem etiam modum, ipſam animalis naturam poſſumus appellare quidditatem hominis. Rectè autem adiectum eſt, in eo quod quale eſt eſſentialiter, vt excluderentur à definitione differentiæ communis & propria: quæ licet in quale prædicentur de ſuis ſubiectis, non tamen niſi in quale accidentaliter, quemadmodum in conſequentibus declarabitur.

CAP. XIX. De *quatuor acceptionibus Proprij.*

QVartam vniuerſalis ſpeciem aſsignãt proprium, cuius etiam quatuor ponunt modos.

Proprium primo modo eſt, quod accidit ſoli alicui ſpeciei, ſed non omni.

Proprium primo modo.

Hoc eſt, quod quantum ad aliquam ſpeciem, ſoli illi conuenit, ita vt nulli extra eam, ſed non omni, tamen eius ſpeciei indiuiduo. Vt Grammaticum eſſe aut prudentem, ſo[illegible]conuenit hu-

manæ ſpeciei, non tamen omnes homines huiuſmodi ſunt. Sic proprium eſt homini per fidem Deum cognoſcere, & ratione Deum colere, veruntamen non omnes id faciunt.

Proprium ſecundo modo.

Secundo modo proprium dicitur, quod omni & non ſoli accidit.

Hoc eſt, quod alicuius ſpeciei omni quidem indiuiduo conuenit, attamen non illi ſoli ſpeciei conuenit, neque ei eſt peculiare, ſed etiam extra eam in alijs poteſt inueniri. Vt homini duos habere pedes, aut duos oculos. Nam hæc etiam extra humanam ſpeciem licet inuenire in alijs animantibus. Sic ſupernæ beatitudinis capacem eſſe, omni quidem homini conuenit, ſed non ſoli humanæ ſpeciei. Nam & Angelicæ naturæ id cum homine commune eſt.

Proprium tertio modo.

Tertio modo dicitur proprium, quod omni ſoli, & aliquando accidit.

Hoc eſt, quod conuenit quidem ſoli alicui ſpeciei, & inſuper omni illius ſpeciei indiuiduo, ſed certo tantum ac definito tempore, non tamen ſemper. Vt caneſcere, ſoli humanæ ſpeciei conuenit ſecundum proprietatem loquendo, & omni homini conuenit, ſed tantùm in ſenectutis tempore, ita vt quiad tempus illud attigerint, caneſcant. Ita & augeri conuenit omni viuenti, & ſoli viuenti, verùm non ſemper, ſed vſque dum in perfectum robur & ſtaturam excreuerit: ſimiliter & diminui decreſcente robore.

Proprium quarto modo.

Quarto autem modo proprium dicimus, quod omni, ſoli, & ſemper accidit.

Hoc eſt, quod conuenit alicuius ſpeciei omni indiuiduo, & ſoli illi ſpeciei, atque etiam ſemper, non aliquo tantum determinato tempore. Vt homini omni, & ſoli, & ſemper conuenit eſſe riſibilem & flebilem, id eſt natum ridere & flere: ſic omni homini & ſoli, & ſemper conuenit, per exteriorem inſtructionem eſſe ſuſceptiuum diſciplinæ. Cùm autem propria huiuſmodi aſsignantur, proponi debent non ſecundum actum, ſed ſecundum aptitudinem. Non enim ridere propriũ eſt homini quarto modo, cùm non ſemper homini conueniat actu ridere: ſed riſibile proprium eſt huius, quòd potentiam quandam, id eſt, naturalem aptitudinem & propenſionem ſignificat ad ridendum. Sic non omnes homines diſciplinam ſuſcipiunt, immo quidam nec poſſe videntur:

quem-

quemadmodum moriones, furiosi, & donec absque ratione sunt pueri, idque propter defectum vsus rationis, & instrumentorum interiorum indispositionem, & organorũ inhabilitatem. Quotquot tamen homines sunt, & naturali aptitudine disciplinæ sunt susceptibiles.

CAP. XX. *Quomodo proprij natura fluat ex coniunctione differentiæ cum genere.*

AD intelligendum autem plenius naturam proprij, sciendum est huiusmodi propria quarto modo significare naturales quasdam proprietates, seu aptitudines ad aliquid, quas etiam nõnulli proprias passiones vocare solent, aut naturales propensiones & inclinationes, quæ sanè propensiones & inclinationes naturales, totam aliquam speciem consequuntur, vtpote naturaliter & necessariò effluentes ab ipsa rei essentia, sic tamen vt essentiæ sint extrinsecæ, neque pars sint eius, sed tantùm ab ea necessariò effluant ac procedant. Effluunt autem non à genere tantùm, neque à differentia tantùm, sed à genere simul & differentia, ad eiusdem speciei compositionem coniunctis. Vt (verbi gratia) ex animali rationali, id est, ex natura animalis cum rationali qualitate coniuncta, & per eam contracta ad humanæ speciei compositionem, effluit ac naturaliter necessarioque procedit naturalis quædam propensio siue aptitudo, siue inclinatio ad capiendum per ratiocinationem & instructionem disciplinam: similiter ad ridendum ex consideratione rei iucundæ, similiterque ad flendũ in contemplatione rei tristioris. Huiusmodi autem naturales propensiones, quoniam adæquatè effluunt ex principijs intrinsecis speciei, id est, ex genere & differentia simul compositis, quæ (vt diximus) tota sunt speciei essentia: hinc fit, vt totam speciem consequantur, sintque ex æquo in omnibus indiuiduis speciei, è cuius essentia fluunt. Neque minus est quælibet naturalis propensio in eo indiuiduo, quod nunquam fortè actum habuit aut habebit, illius inclinationis, quàm sit in alio indiuiduo, quod frequenter admodum eundem actum habet: vt non est minus susceptibilis disciplinæ morio aut amens, quàm alius quilibet ex ijs qui sunt præstantissimi discipuli. Neque minus erat risibilis ille, quem ferunt omnia fleuisse Heraclitus, quàm fuerit alius ille omnia ridens Democritus. Neque sunt cachinnones hominibus tetricis magis risibiles, dum secundum proprietatem loquimur. Ipsa enim naturalis passio siue propensio in omnibus est æqualiter. Proniores tamen ad risum sunt, & in actum frequentiùs exeunt alij alijs secundum dispositionem variam organorum, quibus huiusmodi actus exercentur: vt in illis, in quibus est splen, maioris petulantiæ facilius risus & cachinni excitantur: in illis autem

Propriæ passiones ex æquo insunt omnibus.

qui ſunt ſplene duriori, difficilius. Sic qui cerebrum habent rectè diſpoſitum, & vires internas bene habiles, hi diſciplinam citiùs & facilius capiunt illis, qui eiuſmodi organa habent per vllum exceſſum aut diſproportionem, vel omnino malè, vel non ita feliciter diſpoſita. Omnes tamen homines ex æquo riſibiles ſunt & diſciplinæ ſuſceptibiles, quemadmodum omnes ex æquo animalia rationalia ſunt, tametſi non æqualiter omnibus adſit rationis vſus. Patet ergo quemadmodum huiuſmodi naturales propenſiones totam ſpeciem conſequantur, à cuius principijs effluunt, ac proinde omnibus ipſius indiuiduis ſunt communes. Sed & ſolis eiuſdem ſpeciei indiuiduis conueniant, neceſſe eſt. Cùm enim eſſentialia principia ſpeciei ſint tota atque adæquata cauſſa, & velut fontalis origo, à qua effluunt, vt effectus à ſua cauſſa adæquata, fieri non poteſt, vt alicubi inueniantur extra illam ſpeciem. Sine cauſſa enim ſua eſſe non poſſunt, à qua neceſſariò habent ſemper effluere. Eſſent autem ſine ſua cauſſa, ſi extra ſpeciem inueniri poſſunt, cuius eſſentiam conſequuntur. Similiter & ex his manifeſtum eſt, quomodo ſemper conueniunt propria ſuis ſpeciebus. Si enim ſemper & neceſſariè effluunt hæ naturales propenſiones ex ſpecierum eſſentijs: neceſſe eſt, vt vocabula quoque has propenſiones ſignificantia ſemper & neceſſariò de ipſis ſpeciebus dicantur.

CAP. XXI. *Definitio Proprij, vt eſt quartum prædicabile.*

QVoniam verò (vt diximus) propriũ huiuſmodi quarto modo quarta poni ſolet vniuerſalis ſpecies, & quartum prædicabile: iuſtum eſt, vt huic quoque ſecundum rationem prædicabilis atque vniuerſalis definitionem aſsignemus, ſicuti hactenus tribus præcedentibus ſimiles dedimus ex modo prædicandi definitiones. Sic autem definitur:

Definitio proprij.

Proprium eſt, quod prædicatur de pluribus in quale accidentaliter & neceſſario.

Hoc eſt, vniuerſale eiuſmodi, quod de multis, ſiue ſpecie, ſiue numero differentibus prædicatur, in eo quod quale quid eſt, accidentaliter neceſſario tamen, hoc eſt, ad interrogationem factã de re, hoc modo qualis eſt, accidentaliter & neceſſariò. Vbi cùm dicimus, in quale, excluduntur genus & ſpecies: quæ in eo quod quid, non in quale prædicantur. Cùm verò dicitur in quale accidentaliter, differentia excluditur, quæ in eo quod quale quid eſt, reſpondetur, ad quale eſſentialiter, non accidentaliter. Non enim

enim homò accidentaliter rationalis est, sed essentialiter: cùm sit rationalis qualitas pars ipsius essentialis. Cùm verò additur postremo loco, necessariò tamé, ab accidente disiungitur propriũ: quod (vt in sequentibus dicetur) prædicatur quidem in eo quod quale est, non tamen in quale necessariò, sed tantum contingenter. Neque enim necessariò est homo doctus, vel bonus vel magnus, vel albus. Est tamen necessariò disciplinæ susceptibilis, & risibilis, atque flebilis. Sciendum autem est non solas specialissimas species, habere huiusmodi propria, sed etiam subalternas omnes videlicet, quæ ex genere componuntur superiori & contrahente differentia. Vnde & animali assignamus proprium sensituum esse, vt significet aptitudinem, & naturalem inclinationem ad sentiendum: corporis animati sunt propria, nutribile, augmẽtabile, minuibile: corporis verò, mobile. Vnde quemadmodum supra distinximus, differentias quasdam genericas, quasdam specificas, sic non incommodè distinguere licebit propria quædam generica, quæ videlicet consequuntur genericam naturam: quædam verò specifica, quæ naturam consequuntur specialissimæ speciei. Nequaquam tamen aliam differentiæ diuisionem, in diuisiuam & constitutiuam, proprio accommodare valebimus. Nam tametsi vtcunque diuidere possint propria, constituere tamen nequaquam possunt vllam speciem. Non enim sunt aut esse possunt speciei pars essentialis. Nihil autem rem constituere potest, quod non sit pars essentialis ipsius compositi. Et hęc quidem de proprio dicta sint satis. Nunc ad vltimam vniuersalis speciem pergamus.

Propria generica & specifica.

CAP. XXII. De Accidente.

DE accidente autẽ, quę est vniuersalis quinta species & quintum prædicabile, pauca iam in prioribus dicta sunt, cùm de differentia communi & propria fieret sermo. Distinximus enim illo in loco, quid accidens separabile, quidque inseparabile, quapropter harum rerum repetitione, nihil erit opus. Sat nobis erit naturam huius quoque quinti vniuersalis, & eius prędicandi modum declarare. Definitur autem accidens à Porphyrio pluribus definitionibus: quarum prima hæc est.

Prima definitio accidentis.

Accidens est, quod adest & abest, præter subiecti corruptionem.

Hoc est, quod suo subiecto, cui inest non necessariò inest, sed etiã abesse potest, & ab eo separari, sic vt propter hoc non sit necesse interire subiectum cui prius inerat: Exempli gratia, albedo accidens est corporis eius quod habet albedinem, quoniam licet insit,

insit, non ineſt tamen ei neceſſariò, ſed cõtingenter: ita vt poſsit non ineſſe, permanente nihilominus ſubiecto, & abſque eius interitu à quo abſcedit. Poteſt enim corpus, quod modò album eſt, fieri nigrum, neque ob hoc læſionem vllam patietur corpus. Similiter homini virtus, atq; doctrina eſt accidens: quoniam etſi nunc inſit, poteſt tamen fieri vt aliquando eam deperdat homo ille, fiatque vacuus & doctrina & virtute: neque propter hoc deſinet eſſe quod fuerat. Idem quoque ſibi vult altera accidentis definitio, quæ talis eſt:

Secunda definitio accidẽtis.

Accidens eſt, quod contingit ineſſe & non ineſſe eidem.

Intellige ex priori, præter ſubiecti corruptionem. Hæ autem duæ definitiones, de rebus potius quàm de vocibus videntur intelligendæ, niſi impropriè admodum accipiatur adeſſe & ineſſe, pro prædicari: abeſſe verò & non ineſſe, pro non prædicari: Sed hac intentione nihil eſt opus: cùm (vt in initio huius libri declarauimus, & totius docuit rei proceſſus) paſsim liceat fieri nunc de vocibus ſignificantibus, nunc de rebus ſignificatis, ſermonem. Neque difficile eſt ijs, quibus quidquam eſt ingenij, ea quæ de rebus dicuntur, ſuo modo ad voces res eiuſmodi ſignificantes referre, & econtrario quæ de vocibus ſignificantibus, ſuo modo ad res ſignificatas accommodare. Definitur etiam accidens per abnegationem quatuor aliorum prædicabilium iam ſupra determinatorum ad hunc modum:

Tertia definitio accidẽtis.

Accidens eſt, quod neque eſt genus, neque ſpecies, neque differentia, neque proprium, ſemper autem eſt in ſubiecto ſubſiſtens.

Quæ ſanè definitio, pro hoc loco, non eſt omnino incommoda, eò quòd iam explicata ſint ſufficienter quatuor prædicta. Et neceſſe eſt, omne vniuerſale quod neque genus eſt, neque ſpecies, neque differentia, neque proprium eſſe accidens: poſteaquam conſtat, omne vniuerſale horum quinque aliquod eſſe debere. Veruntamen non æquè bona fuiſſet hæc deſcriptio, ſi ante hunc locum, vllum aliorum prædicabilium ſimili modo fuiſſet deſcriptum. Nam ſi initio ſtatim libri definiuiſſes genus eſſe, quod non eſt ſpecies, neque differentia, neque proprium, neque accidens, non fuiſſet probanda huiuſmodi deſcriptio, eò quòd

non tum

nondum nota fuiſſent quæ in definitione ponuntur. Nunc verò, dum præcedentes quatuor ſpecies explanatæ ſunt, non malè nec obſcurè vltima per priorum abnegationem definitur: atque id ſimiliter licebit, vbicunque plures ſunt ſpecies ſub eodem genere, in numero determinato: præter vnam omnibus definitis vltimam tandem per priorum abnegationem deſcribere. Vltima verò particula, ſemper autem eſt in ſubiecto ſubſiſtens, adijcitur non ad aliquam neceſsitatem, ſed propter naturæ accidentis manifeſtationem. Tantò enim eſt deſcriptio ſiue definitio melior, quantò melius ac plenius naturam exprimit eius quod definitur vel deſcribitur. Eſt autem hoc de natura accidentis, quod quamdiu eſt, in ſuo ſubiecto ſubſiſtit. Quanquam enim (vt iam dictum eſt) poſsit accidens à ſubiecto abeſſe abſque corruptione ſubiecti, vt accidente perdito, in ſua nihilominus ſubſiſtentia ſubiectū permaneat: non eſt tamen ſecundum naturam poſsibile, vt accidēs ſeparetur à ſubiecto, ſic vt permaneat in rerum natura. Non ſolum enim non poteſt accidens, ab omni ſubiecto ſeparatum ſubſiſtere, ſed nec poteſt extra ſubiectum particulare cui ſemel inſuerit, exiſtere: ita vt nec migrare poſsit de ſubiecto alio in aliud. Cùm enim (iuxta Phyſicorum ſententiam) accidentis eſſe ſit ineſſe: neceſſe eſt, vt quamdiu eſt in ſubiecto cui ineſt, debeat permanere. Secundum verò rationem vniuerſalis quatenus quintum prædicabile eſt, ita poteſt accidens definiri:

Quarta definitio accidētis.

Accidens eſt vniuerſale, quod de pluribus contingenter natum eſt prædicari.

Hoc eſt, non eſſentialiter quidem, neque etiam neceſſariò, ſed tantùm contingenter, ita vt poſsit etiam de eo verè abnegari. Sic ſanè doctum eſſe aut bonum, de multis prædicatur. Complures enim reperiuntur viri, & boni, & eruditi, de nullo tamen iſta prædicantur eſſentialiter, immo neque neceſſariò, ſed de quibuſcūque prædicantur, de illis contingenter prædicantur, ſic videlicet, vt poſsit etiam de illis abnegari. De quocunque enim verè iam dicimus, quod probus ſit aut doctus, de eodem fieri poteſt, vt dicamus aliquando, iam probus non eſt, neque doctus. Atque hac vna particula differt accidens à quatuor reliquis, genere, ſpecie, differentia, ac proprio. Nullum enim horum prædicatur contingenter, ſed proprium neceſſariò: differentia autem non tantùm neceſſariò, ſed eſſentialiter etiam prædicatur, ſimiliter quoque genus & ſpecies.

CAP.

CAP. XXIII. De *Accidentibus diuersis, separabilibus, & inseparabilibus.*

*** DIximus autem in prioribus de differentia tractatis, accidentia quædam esse separabilia, quædam inseparabilia, quæ ibi latiùs explicata sufficiant. Hoc autem in loco adiiciendum nobis est, ad pleniorem accidentis notitiam, etiam inter inseparabilia accidentia esse quandam differentiam, nequaquam silentio pertranseundam. Sunt enim inseparabilia accidentia quædam singularia siue particularia, quæ videlicet vni insunt indiuiduo, non alteri eiusdem speciei. Huiusmodi sunt, cicatrix post sanatum vulnus relicta, oculorum color cesius, aut albus, atque id genus alia. Sunt enim hæc inseparabilia accidentia, particularia tamen sunt vtpote vni indiuiduo conuenientia, non similiter alteri. Alia verò sunt, quæ toti alicui speciei conueniunt, & omnibus eius indiuiduis. Vt coruo nigredo conuenit secundum totam speciem, & cygno albedo, ita vt vel omnino non, vel vix, reperiatur coruus, nisi niger: neque cygnus, nisi albus, potissimum vbi tempus aduenerit, quo solent hunc sibi colorem acquirere. Verùm id forsitan parum videatur, cùm legamus pullos coruorum non statim nigras pennas accipere, neque cygnorum albas. Nonnulli quoque visos aliquando albos coruos asserunt. Illud vt minimum, quantum ad huiusmodi, constat, quòd licet sic videamus coruos omnes fieri colore nigros & cygnos albos, non apparere tamen vllam necessitatem ex parte speciei, quę videatur expostulare huiusmodi accidens.* *Quæstio.* *Magis vero admirandũ est in hominibus, atq; adeò in omnibus animalibus, de potentijs quibusdam naturalibus, sine quibus nemo hominum, immo nullum animalium possibile est subsistere. Huiusmodi sunt, sensus, tactus, quem Aristoteles attestatur omni animali esse necessarium, ita vt sine eo non possit subsistere, ipsoque ablato necesse sit mox animal corrumpi. Similiter & nutritiua potentia. Sicut enim idem auctor testatur, necesse est omne viuens quamdiu viuat nutriri. Simile est de naturali calore (qui hominem non potest priusquam diem clauserit extremum deserere) & vitali operatione, cordisque pulsione, & spirituũ agitatione, quæ omnia animali cuilibet adesse experimur, donec subsistit: nunquam verò abesse contingit, nisi cũ subiecti corruptione. Constat tamen, hęc omnia non aliud quàm accidentia esse. Nam potentiæ illæ naturales, manifestę sub secũda qualitatis specie absque hæsitatione constituuntur, ab omnibus philosophantibus.* *Quæstio.* *Cetera quoque aut qualitates sunt, aut actiones quædam, quę omnia esse accidẽtia nemo potest negare. Ex his ergo dubitatio satis perplexa oritur, quinam fieri possit, vt hæc sint accidentia, cùm tamẽ videantur necessariò suo inesse subia-*

ſubiecto, nõ contingẽter, cùm non poſsint abeſſe ſuis ſubiectis, abſque eorum corruptione. Accidens verò ſuprà definitum eſt, quod abeſſe poteſt, & quod contingit non ineſſe, abſque ſubiecti iniuria & corruptione. Quomodo autẽ ſine ſubiecti corruptione poteſt abeſſe, quod vbi primum abſceſſerit extinctumque fuerit in ſubiecto, ſtatim corrumpi facit ſubiectum cui inerat? Huic autem quæſtioni reſponderi poteſt, ex ſublimiori conſideratione & diligenti inſpectione horum accidentium, & earum, quæ ſuprapoſitę ſunt naturalium proprietatum. Naturales enim illas inclinationes ex natura & eſſentia ſpeciei diximus effluere, atque ex compoſitione generis cum differẽtia neceſſariò effluxu prodire. Hæc autem accidentia quæ dicta ſunt, quantumcunque videantur ad rei ſubſiſtentiam neceſſaria, non tamen fluunt à principijs eſſentialibus ſpeciei. Alioqui vnus eſſet idemque tactus in omnibus hominibus, non multi neque diuerſi in diuerſis: ſicut eadẽ omnino eſt ſpecifica natura, & eadem eius principia eſſentialia in omnibus, non in diuerſis indiuiduis diuerſa: & ſicut eadem eſt in omnibus hominibus riſibilitas, aut in omnibus animalibus ad ſentiendum naturalis aptitudo. Similiter quoque dicendum de alijs quæ ſuprà fuerant aſsignata. Cùm ergo hæc non fluant ab ipſa natura ſpeciei, neque ab ipſius eſſentia, conſequitur etiam hoc, quòd non neceſſariò debeãt ſubiectis adeſſe, poſſintq; abeſſe ſuis ſubiectis abſque eorum corruptione, quantum eſt ex parte naturæ ſpeciei: quemadmodum coruo, quantum ex parte ſpecificæ naturæ, non eſt neceſſarius color niger, neque cygno albus. Sic quælibet accidentia prædicta, quantum ex parte ipſius naturæ ſpecificæ hominis abeſſe poſſunt. Vt enim Petrum intelligam ſub hominis ratione, non opus eſt cogitare, quòd vllum ſenſum habeat: ſed ſufficit, quòd ipſum vt animal rationalis naturæ conſiderem. Iam ſi quis obijciat, ſic etiã proprium abeſſe poſſe, & rem poſſe intelligi abſque naturali ſua proprietate. Reſpondebitur, ſine iniuria ſpecificæ naturæ proprietatem naturalẽ non poſſe intelligi abſentem indiuiduo. Velut qui hominem intelligit, vt nõ riſibilem aut non diſciplinę ſuſceptibilem, ſine ſpecificæ naturę iniuria id non facit. Cùm enim ex ipſius eſſentialibus principijs effluat naturaliter & neceſſariò riſibilitas, diſciplinæq; ſuſceptibilitas, fieri non poteſt, vt abſque ſpecificæ naturæ iniuria, quodcunque hominis indiuiduũ imaginemur ſubſiſtere, & ſimul ipſum non eſſe riſibile aut diſciplinæ ſuſceptiuũ. Includit enim hæc imaginatio manifeſtã repugnantiam ſpecificæ naturæ hominis, eò quòd in ſpecie includatur proprium, tanquam ab ipſius eſſentia neceſſariò & naturali fluxu effluens, ipſaque inſe ſuſciperet à ſuis intrinſecis principijs effluẽs. Cet[illegible]ũ ſi intelligã

Solutio.

Petrum

Solutio obiectionis circa prædicta.

Petrum vt non habentem qualitatem aliquam huiusmodi, quæ tactus nominetur, aut vt non habentem qualitatem calorem, aut cordis actualem pulsionem, nulla in hoc est repugnantia aut iniuria hominis specificæ naturę, quemadmodū cum cygnum imaginor nigrum, nulla fit specificæ naturæ iniuria. Quantum enim ad naturam specificam, cygno perinde est, siue colorem habeat nigrum siue album. Quòd si quis roget, vnde ergo hæc necessitas, vt secundum rei veritatem non possit subsistere animal, absque sensu tactus & ceteris? Si enim naturæ specificæ non repugnat, quid ergo prohibet, vt fieri id nunquam videamus, immo neque fieri possit? Huius rei caussam (quoniã in Physicis requirere magis oportebat) breuiter assignãtes, dicimus, quòd ex parte formæ substantialis prouenit, & vnione corporis cum anima rationali: quæ duo adinuicem vnita permanere non possunt, nisi quamdiu certa quædam harmonia, consensus, atque proportio qualitatum in materia perdurat, quam sanè proportionem sensus tactus consequitur: qua etiam proportione dissoluta anima vltra non potest materiam informare, sicque subiectum cogitur deficere, & simul cum huius harmoniæ dissolutione perit sensus tactus. Similiter ferè, & de alijs suprapositis, & si quæ sunt similia, dicendũ, quòd ob hoc non possunt à subiecto separari, quia absque illorum existentia non potest forma substantialis permanere in materia. Sed altius ista fortasse ac latius cuiquam dicta videbuntur, quàm Dialectica patitur consideratio. Nos tamen ad plenam horum quinque prædicabilium cognitionem ea arbitramur, non minimum habere momenti, apud illos potissimùm, qui diligenti curiositate harum rerum naturam ac proprietatem exactius voluerint penetrare, penitiusque introspicere. Nunc verò ad vniuersalium quinque differentiam & conuenientiam paucis describendam transeamus.

CAP. XXIIII. De conuenientia Prædicabilium.

Prædicabile & sensibile sunt correlatiua.

VT ergo breuiter ac summatim recapitulemus quæ hactenus dicta sunt, conueniunt quidem in hoc omnia prædicabilia, quòd de pluribus nata sint prædicari, & habere certum aliquid subiicibile, siue potius subiicibilia. Subiicibile enim, correlatiuum est prædicabilis: & habet vnumquodque vniuersale suum subiicibile, vel subiicibilia potius, ad quæ comparatum dicitur vniuersale vel prædicabile. Subiicibile enim generis est species, quæ sub ipsa ponitur: speciei subiicibile, indiuiduum: differentiæ subiicibile, species quam constituit, & omnia eius indiuidua. Proprij verò species è cuius natura fluit, & omnia eius speciei indiuidua. Accidentium autem subiicibilia sunt subiecta, quibus inhærent. C[illegible] autem ita subiicibilia dicimus, non intelligemus

de

de subiectione, quæ est secundum prædicamentalem ordinem (sic enim neque differentiæ subiicitur constituta species, neque proprio sua species, neque item accidenti subiectum cui inheret) sed accipitur secundum prædicationem, quoniam videlicet secundum prædicationem rectam & ordinatam vniuersalia de suis subiicibilibus prædicari nata sunt.

CAP XXV. *De Prædicatione ordinata & inordinata.*

Quid sit prædicatio ordinata vel inordinata.

SOlæ autem hæ prædicationes, in quibus aliquod quinque prædicabilium de suo subiicibili dicitur, à recentioribus ordinatæ nominantur, & secundum veritatem solæ ordinatæ sunt, quasi in quibus naturalis ordinis correspondentia obseruatur. Ceteræ verò, aut ordinem prædictum perturbantes sunt, aut malè commutantes, quas proinde inordinatas contra ordinem appellant, cùm videlicet subiicibile contra naturalis ordinis correspondentiam de suo prædicabili dicitur, vtpote species de genere, aut indiuiduum de specie, aut species vel genus de differentia constituente, aut species de proprio, quod ipsam consequitur, aut subiectum de eo, quod ipsi inhæret accidenti. Vt si dicamus, animal esse hominem, hominem esse Petrum, rationale esse hominem, risibile esse hominem, & nigrum esse cygnum. Et sicut cum de ordinata prædicatione genus de specie, aut eius indiuiduis dicitur, prædicationem solent vocare primi prædicabilis, id est, generis, quatenus genus est: eam verò quæ est speciei specialissimæ, vocare solent prædicationem secundi prædicabilis, id est, speciei, quatenus species est. Differentiæ autem de specie constituta aut ipsius indiuiduis prædicationem, prædicabilis tertij, id est, differentiæ, quatenus differentia est, atque ita & de proprio & accidente proportionabiliter: sic per contrarium, quoties ordine perturbato species de genere dicitur, prædicationem rectè vocant inordinatam contra ordinem prædicabilis primi. Contra enim naturalem generis ordinem est, quod suæ speciei in prædicatione subiiciatur. Cùm verò indiuiduũ de specie dicitur, prædicatio est inordinata contra ordinem prædicabilis secundi, id est, contra naturam speciei, cui magis conuenit secundum naturalem ordinem de indiuiduo prædicari, quàm ei subiici. Atque ita proportionabiliter in reliquis. Sic enim in his prædicationibus ordinis est perturbatio & inordinata sunt omnia: cũ id quod secundum suę significationis naturam subiicibile est, prædicatur: quod autem prædicabile est, subiicitur, quomodo in regimine agitur, cùm is qui seruus natus est perturbato naturę ordine, dominatur: qui verò liber & rex natus est, econtrario subiicitur. Vt enim hic regni, ita illic prædicationis est perturbatio contra iustum ordinem.

Prædicatio inordinata contra ordinẽ

CAP. XXVI. De *Prædicationibus Identicis, & per accidens.*

Prædicatio inordinata præter ordinem.

NOnnunquam verò prædicationes fiunt quæ dicuntur, & sunt, non contra ordinem vllius prædicabilis, sed præter omnem ordinem, hoc est, prorsus absque ordine, illæ nimirũ, in quibus nec vniuersale prędicatur de suo subiicibili, nec è contrario subiicibile de suo prædicabili. In his enim nullus ordo neque rectus neque commutatus potest inueniri, ita vt etiam si vertas extrema, non inuenias tamen prędicationẽ ordinatam. Diuiditur autem hæc prædicatio inordinata præter ordinem, in prædicationem identicam per accidens, & extrinsecam. Prædicatio identica appellatur, in qua idem prædicatur de seipso. Vt cùm dico, Ioannes est Ioannes, hic homo est hic homo, Marcus est Tullius, Gladius est ensis, hic homo est Ioannes. Nihil enim refert, siue indiuiduum prædicetur de seipso, siue vniuersale. Neque enim refert, si vocabula sint diuersa, modò significatio sit eadem. Huiusmodi prædicationes manifestum est præter ordinem esse: quoniam nullus est ordo rectus eiusdem ad seipsum, quantum ad prædicationem attinet. Prædicatio per accidens dicitur, quando res per prædicatum significata, principaliter non est in re sanctificata per subiectum, nec econtrario, ambo tamen reperiuntur simul in eodem tertio. Verbi gratia, cùm dicimus, albũ est dulce: manifestum est nec dulcedinem in albedine, nec albedinem in dulcedine (quę sunt res per extrema prędicationis illius principaliter significatæ) sed ambæ simul in eodem tertio inueniuntur, nempe in lacte. Sic per accidens dicimus, calidum esse siccum, frigidum esse humidum. Non enim calor est in siccitate, nec econtrariò siccitas in calore: simul tamen in eodem igne inueniuntur. Ita non est humiditas in frigiditate, neque hæc in illa, sed ambæ sunt in eadem aqua. Hæc autem prædicatio, quoniam latè patet, & eius cognitio est philosopho admodum necessaria (cuius est vbique ea, quæ per se ab ijs, quæ per accidens diligenter separare) idcirco pauculas ad eius cognitionem hoc in loco regulas dabimus. Prima hæc est: Quando aliquis terminus concretiuus nouem vltimorum prædicamentorum verè prædicatur, de simili termino alterius prædicamenti, ferè est prædicatio per accidens. Vt cùm dicimus: Quantum est quale. Lineatum est coloratum. Pater est quantus. Filius est eruditus. Grammaticus ambulat. Existens in loco est in tempore. Sedens est vestitus, atque ita in alijs. Signanter adiecimus ferè particulam diminuentem & subtrahentem aliquid à generalitate regulæ, quoniam interdum contingit prædicationem esse ordinatam, & non per accidens, in qua terminus cõcretiuus vnius prædicamenti prædicatur de alio alterius prædicamenti: vt est in his prædicationibus. Quantum

Prædicatio identica.

Prædicatio per accidens.

***

Prima regula pro prædicationibus per accidens.

est

est coloratum. Superficiatum est album. Lineatum est figuratum. Corpulentum est sphæricum, atque ita in similibus iuxta illorum probabilem sententiam, qui dicunt corporalia accidentia immediatè in quantitatibus subiectari, ac mediante quantitate in substantia. Idem est de his iudicium. Quantum est æquale aut inæquale. Album est simile. Nigrum est dissimile, vbi terminus prædicamenti ad aliquid prædicatur de termino prædicamenti quantitatis vel qualitatis. Secunda regula: Quando verè prædicantur de se inuicem diuersa accidentia eiusdem prædicamenti sub diuersis generibus aut speciebus contenta, prædicatio ferè est per accidens. Huiusmodi sunt istæ: Pater est filius. Dominus est seruus. Durum est coloratum. Album est dulce. Flauum est amarum. Lineatum est numeratum. Percutiens est intelligens. Vestitus est armatus, & aliæ consimiles. In singulis enim, subiectum & prædicatum sunt eiusdem prædicamenti, sed sub diuersis sunt generibus pater & filius, ambo sub ad aliquid sunt, sed pater est ad aliquid superpositionis, filius ad aliquid suppositionis. Idem est de domino & seruo. Durum & coloratum, ambo sub qualitate sunt, sed durū sub secunda specie, coloratum sub tertia. Ita in ceteris. Signanter adiecta est excipiens particula, ferè, quoniam interdum regula instantiam patitur. Vt cùm dicimus: Corporale est superficiatum, superficies est lineata, secundum eorum sententiā qui dicunt superficiem esse in corporea quantitate, vt accidens in subiecto, & lineam similiter in superficie. Verū harū rerū plenior cognitio, ex prædicamentis pendet. Tertia regula: Quandocunq; verò vna differentia vniuersalis prædicatur de alia, item vniuersali, aut proprium vniuersale de alio simili, prædicatio est per accidens. Exempli gratia: Hæ sunt per accidens prædicationes: Rationale est sensibile. Sensibile est animatum. Animatū est corporeum. In quibus prædicantur differentię cōmunes de se inuicem. Similiter & hæ: Risibile est flebile. Risibile est capax disciplinæ. Rudibile est portatiuum onerum. Mugibile est natum lac dare. Risibile est mobile secūdum locum. Huius regulę ratio est, quoniam vna natura differentialis nunquam est in alia, cùm sit natura differentialis (vt suprà declaratum est) omnino simplex & incomposita. Idem consequitur & de natura proprij, quod vnū non sit in alio, sed simul insunt eidem naturę specificę à qua effluunt, vt suprà dictum est. Signanter autem dictum est in regula. Quādo differentia communis prædicatur de differētia simili, aut proprium commune de simili, quoniam (iuxta communem multorum sententiam) quoties differentia communis prædicatur de suo indiuiduo proprio, est prædicatio ordinata, & secu[illegible] prædicabilis. Item & quando proprium communi prædicatur de suo indiui-

Secunda regula.

Tertia regula.

duo. Vt cùm sic dicitur. Hoc rationale est rationale, hoc sensibile est sensibile, hoc susceptiuum disciplinæ est susceptiuum disciplinæ. Dicunt enim, omnem differentiam vniuersalem in comparatione ad suum proprium indiuiduum esse speciem specialissimam, & speciem prædicabilem, similiter & de proprio vniuersali dicunt respectu sui indiuidui.

CAP. XXVII. De Prædicatione extrinseca.

Prædicatio extrinseca.

PRædicatio extrinseca est, quando res principaliter significata per prædicatum, non est in re ipsa per subiectum significata, nec econtrario, nec ambo sunt in vno: tertio dicuntur tamen de se inuicem propter certam aliquam habitudidem rerum significatarum adinuicem. Vt hæ sunt extrinsecæ. Color videtur. Sonus auditur. Odor odoratur. Calor aut frigus tangitur. Lapis intelligitur. Cælum consideratur. Manifestum est enim, quòd visio, auditio, odoratio, tactio, intellectio, & consideratio, non sunt in rebus visis, auditis, & cetera. Sed in ipso homine, qui videt & intelligit. Est autem quædam specialis habitudo coloris ad visum & visionem, soni ad auditionem, odoris ad odorationem, qualitatis tangibilis ad tactionem, rei intellecta ad intellectionem, nimirum habitudo obiecti ad actum, qui est circa ipsum vel de ipso. Atque ob hanc habitudinem sic de seinuicem dicuntur non ratione miutuæ inexistentiæ. Huiusmodi dicuntur esse omnes prędicationes, in quibus prædicantur termini, qui à Dialecticis appellantur secundę intentionis aut impositionis, de terminis primæ impositionis: cuiusmodi sunt penè omnia, quæ definiuntur in scientijs sermocinalibus, Grammatica, Rhetorica, Dialectica: Vt cùm dicimus, Ioannes est nomen. Amo est verbum. Amans est participium. Homo currit est propositio. Animal est genus. Homo est species. Petrus est indiuiduum. Homo est secunda substantia. Petrus est prima substantia. Et quia hoc in loco opportunè se nobis offert commoda occasio de terminis primæ & secundæ intentionis siue impositionis tractandi, operæpretium nobis visum est eorum differentiam hic proferre, idque non nisi ex sententia Seuerini Boëtij, inter commentatores Aristotelis fidelissimi. Cuius hæc est super ea re sententia. Primum omnium rebus ipsis singulis ad arbitrium imponentium fuisse imposita nomina. Vt substantiæ quæ est homo, suum est nomen assignatum, & illi quæ est equus, suum item peculiare quo appellaretur, vocabulum. Ipsis quoque rerum accidentibus, quæ & ipsæ res sunt accidentales, sunt imposita sua nomina, vt accidens illud secundum quod dicitur homo quantus, diceretur quantitas: vt [illegible]alitas illa, quæ visibilem facit substantiam, appellaretur color, atque ita in ceteris: vt operationes, quæ substan-

tijs

tijs conueniunt, distinctis quoque vocabulis nominarentur: per eiusmodi vocabula, calefacere, frigefacere, agere, pati, percutere, secare, indurare, emollire: item vt habitudo ipsa ex parte rei inter substantiam gignentem & genitam exprimeretur nominibus patris & filij, habitudo imperantis & subditi, per nomina domini & serui atque ita in ceteris omnibus habitudinibus, quæ ex parte rei in ipsis rebus inuenirentur. Hæc proinde omnia dicuntur vocabula primæ intentionis vel impositionis, quoniam hæc prima fuit intentio, & hoc primum fuit studium impositoribus, vt rebus ipsis & substantialibus & accidentalibus singulis singula inderent vocabula. Postea verò quam huic primæ intentioni fuisset satisfactum, & prima illa impositio circa res fuisset perfecta, animaduersum est, inter vocabula illa primæ impositionis, ex parte significationis acceptę per primam illam impositionem, quædam cùm sese inuicem conuenire, alia differre, non secundum aliquid ex parte rei existens, sed secundum vim & vsum significationis acceptæ. Animaduersum est, quædam vocabulorum illorum supponi & substerni ex suæ significationis iam acceptæ proprietate, alia verò substratis & subiectis apponi, omnia nimirum nomina apta esse ad subiiciendum, non per se ad prædicandum: contra verò verba esse apta ad prædicandum per sese, non ad subiiciendum. Animaduersum est, quædam vocabula ex impositis esse generalia valde, & multis etiam speciebus diuersis conuenire, alia non nisi vnius speciei indiuiduis. Hæc ergo fuit secunda impositorum intentio & studium subsequens: ipsis quoque vocabulis iam ante pro arbitrio effectis noua indere vocabula, quæ iam non rerum foris existentium, sed ipsorum tantum vocabulorum, ex parte acceptæ significationis essent nomina siue vocabula. Vnde ex hac secunda intentione, consulto impositores illa vocabula quæ subiici per se nata sunt, non per se prædicari, nomina decreuerunt appellanda, illa autem quæ prædicari de alijs non subiici nata sunt, esse verba. Item vt illa vocabula, quæ inuenirentur ex accepta significatione de multis speciebus prædicari, dicerentur genera: quæ autem solùm de singularibus vnius speciei, dicerẽtur species: ipsa autem singularia, quæ de nullis subiectis possunt prædicari, dicerentur indiuidua. Ita in ceteris potest declarari. Ecce habes intentionem secundam, quæ posterior subsequuta est, & quasi è priori enata. Ab illa enim ad hanc profecta est humani animi sagax industria, & præsupponit hæc illam. Hoc scilicet est dici vocabulum primæ intentionis, id est, circa quod ac similia primum versata est imponentium intentio. Hoc est vocabulum primæ impositionis, quod in illa prima rerum impositione est institutum ad suam rem

Voces primæ intentionis.

Vocabula secundæ intentionis.

significandam. Secundæ autem intentionis vocabula sunt, circa quæ non primum studium primaque attentio & intentio imponentium fuit, sed posteriùs ex prima impositione facta, excitata est impositorum intentio, ad ipsa quoque posterius certæ significationi destinanda. Et hæc sunt impositionis secundæ vocabula, quæ in ista secunda impositione post primam subsequuta, suæ significationi sunt deputa. Hæc est vera & indubitata super prædictis Boëtij sententia, quam nos idcirco prolixiùs declarauimus, quoniam pulchra est consideratio, sed captu satis difficilis, vt ferè sunt, iuxta prouerbium, Difficilia quæ pulchra. Hæc autem vocabula secundæ impositionis siue intentionis, non significant res ipsas foris existentes, nec substantias, nec eorum realia accidentia, sed tantum habitudines quasdam & comparationes siue relationes intellectus humani, quas proinde relationes rationis appellare solent: quæ non in ipsis sunt rebus, sed tantum in intellectu humano. Quod ita euidenter monstratur. Quod enim vox homo dicatur nomen & non verbum, quòd vox homo sit species & non genus, quòd rationale differentia & non proprium, manifestum est non esse ex parte alicuius rei vel realis proprietatis in ipsa voce realiter inexistentis. Nam si nulla omnino circa vocem illam fiat mutatio realis ex solo arbitrio hominum poterit fieri, vt vox illa, homo sit genus, & non species: contra, animal fiat species, & non genus: rationale proprium, & non differentia: risibile differentia, & non proprium. Videlicet voce intacta & inuariata permanente tantum ex suo arbitrio homines auctoritate præcellentes in lingua Latina discernant vocabula, homo & animal, permutare ex nunc significationem: item rationale & risibile, vt quod hactenus Latinis significauit animal, post hac significet homo, & econtrario, quod hactenus rationale, post hac risibile, proculdubiò ex hoc tantum, mutatione humani arbitrij sine vlla sui mutatione, iam erit homo genus, animal species, rationale proprium, risibile differentia. Velint quoque homo iam significare, quòd hactenus amo significauit, & econtrario, statim erit vox homo sine sui reali mutatione verbum, & coniungabitur per personas homo, homas, homare. Amo autem nomè erit, & declinabitur, amo, amonis, amoni. Patet ergo, quòd nullam realem proprietatem vel accidens vllum realiter inexistens ipsis rebus significent termini secundæ impositionis. Ex quo deinde manifesto consequio infertur, quod in principio huius capitis diximus, prædicationes illas, in quibus prædicantur termini secundæ impositionis de terminis primæ impositionis esse extrinsecas. Vide[illegible]t in promptu est ratio: quoniam quod per prædicatum significatur, non est in illo, quod per subiectum significatur

Significatio vocum secundæ intentionis

catur in ipso, videlicet vocabulo pro quo est in tali prædicatione semper subiecti acceptio. Terminus enim primæ impositionis (vt est regula Dialecticorum) qui subiicitur respectu prædicati, quod est terminus secundæ impositionis, non illic accipitur pro ipsa re, ad quam significandam ex primaria impositione est impositus, sed pro ipsomet vocabulo, quatenus est significatiuum talis rei.

CAP. XXVIII. De *differentia quinque Prædicabilium secundum diuersos modos prædicandi.*

DIfferentia autem quinque prædicabilium, tametsi ex prædictis satis colligitur, placet tamen hic breuiter eam repetere. Sciendum itaque est, genus & speciem differre secundum subijcibilium diuersitatem, nimirum quòd genus prædicetur de specie differentibus, species verò de solis numero differentibus: cæterum, ipse prædicandi modus, quo hæc tantùm de numero differentibus, illud de differentibus specie prædicatur, idem est, nempe in eo quod quid est, in responsione ad interrogatiuum signum quid. In reliquis autem, ex ipso prædicandi modo potissimùm accipienda est differentia. Habet enim genus & species alium modum prædicandi, quam habeat differetia, alium quàm proprium, alium quàm accidens: differentia item alium habet a genere & specie, itemque à proprio & accidente: faciuntq; hi modi prædicandi, ordinatas prædicationes diuersi generis. Genus enim & species quoniam ad interrogationē quid est, respondentur de subijcibilibus, prædicationes faciunt, quas (licet confi&to, tamē ad rem significandā apto satis vocabulo) vocāt Dialectici quidditatiuas. In illis enim subiecti, quidditas, id est, quid sit exprimitur, vt in superioribus factum est dilucidum. Differentia verò non prædicatur quidditatiua prædicatione, quoniam non ad interrogationem quid est, respondetur, neque quid res sit, exprimit: sed prædicatur in eo quod quale quid est, neque quomodolibet quale, sed essentialiter, atque idcirco prædicationem essentialem facit, & qualitatiuam, vt rebus secundum necessitatem accommodemus apta vocabula. Potestque hæc differentiæ de suo subijcibili prædicatio, essentialiter qualitatiua, vel essentialis & qualitatiua nuncupari. Indicat enim de re, qualis essentialiter existat, & essentialem ipsius qualitatem (vt sic Porphyriano more loquamur) assignat. Proprium autem, neque quidditatiuā facit prædicationem, quoniam non in eo quod quid est, prædicatur: neque essentialem, quoniam non essentialiter de subiecto prædicatur, qualitatiuam tamen facit, sed accidentalem, id est, non essentialem, necessariam tamen. Vnde prædicatio proprij de subiecto, accidentalis & necessaria rectè nuncupabitur, sic accipiendo ac-

cidentaliter largè, vt valeat non essentialiter. Indicat enim proprium, qualis sit res necessariò, & non essentialiter. Nouissimè autem omnium accidens prædicationem facit contingentem: quoniam videlicet subiecto prædicatum conuenit contingenter, ita vt adesse possit & abesse, prædicari & negari. Indicat enim de re qualis sit contingenter. His verò de prædicabilibus ita determinatis & assignatis per singula, finem huic imponamus tractatui ad Omnipotentis Dei gloriam, qui sua prouidissima æternæ sapientiæ dispositione sic res rerumque naturas aptissimo digessit ordine, vt quidquid de vniuersa rerum natura cogitari possit, id sub quinque vocum determinatione possit comprehendi.

Ipsi honor & gloria in secula seculorum,

Amen.

LIBRI

LIBRI SECVNDI CONSIDERATIONIS DIALECTICÆ, qui de Prædicamentis inscribitur.

Præfatio.

INFINITAM rerum ab optimo maximoque Deo, ad ostentationem immensæ potentiæ, sapientiæ, atque bonitatis suæ conditarum, varietatem, quoniam sigillatim nō potuit humanum ingenium inuestigare atq; pertractare, laboriosa sagacitate infinitatem illam particularium in pauca aliquot vniuersalia coëgit, sub quibus illa omnia, tam multa, tam varia, tam ad inuicem distantia, saltem generatim concluderet, quæ distincte & sigillatim nequisset comprehendere. Hæc sunt decem illa prima genera, substantia, quantitas, qualitas, ad aliquid, agere, pati, vbi, quando, situs, & habitus: ad quorum aliquod necesse est redigi, quidquid in creatis rebus, vel substantiale, vel accidentarium posset reperiri. Propter quod & prima vel generalissima genera appellantur, eò quòd antè ipsa non sint alia priora genera, & ipsis subiiciantur cetera omnia. Dicuntur quoque κατηγορίαι, id est, prædicamenta, quòd ipsa de alijs omnibus generibus & speciebus atque indiuiduis singula de sibi subiectis prædicentur. De his igitur decem primis generibus vniuersali significatione totam rerum infinitatem complectentibus, in præsenti libro sermo instituitur: in quo Aristotelis Philosophorum facile Principis ordinem atque determinationem præcipuè insequimur, quomodo in præcedenti quinque prædicabilium libro Porphyrij potissimùm traditionē pro viribus fuimus insequuti. *Decem prima genera.*

CAP. I. *De triplici acceptione termini Prædicamentum.*

ET primùm quidem de Categoriæ siue prædicamenti vocabulo (ne ignoto nomine quis hæreat) sciendum est, tripliçi ipsum significatione vsurpari. Interdum enim generaliter pro vocabulo quolibet, quòd dicitur siue predicatur de alio, sumitur: vt homo, equus, album, nigrum, currere, iacere, dicantur prædicamenta: & in summa quidquid potest de altero prædicari. In quam ferè significationē, vocabulo isto vsus est D. Gregorius Homilia *Prima acceptio vocis prædicamenti.*

7. dicens Ioannē Baptiſtam ad ſe venientibus reſpondiſſe prædicamenta vitæ, id eſt, verba vitę, verba ſcilicet veritatis & iuſtitiæ. Atq; hoc modo omnia vocabula, quę in ordine quolibet prædicamentali ponuntur, prædicamenta dici poſſunt. Secundo, prędicamentum accipitur pro tota aliqua collectione & coordinatione generum ac ſpecierum, ſub vno aliquo genere generaliſſimo, ſecundum ſuum ordinem diſpoſitorum. Vt tota illa coordinatio generū & ſpecierum ſub genere ſubſtantia, quæ in libro Prædicabilium poſita eſt, dicitur prædicamentum ſubſtantiæ, videlicet à genere ſupremo (quod caput eſt totius collectionis, & quaſi primū principium) habens appellationē. Hoc modo accipitur prædicamentū, cùm dicitur apud Dialecticos, vocabulum aliquod in hoc aut illo prædicamento conſtitui, id eſt, in hac aut illa collectione prædicamentali. Tertiò, prędicamentum accipitur ſpecialiter pro ipſo quod eſt ſummū, in aliquo prædicamentali ordine, nempe pro primo tantum & generaliſsimo genere. Atque in hac ſignificatione ſumitur prædicamentum, cum dicitur. Homo eſt ſub prædicamento ſubſtantiæ, id eſt, ſub illo prædicamento, ꝙ eſt ſubſtantia. Sic dicimus ſubſtantiā eſſe primē prędicamentum, quantitatem ſecundum prędicamentum, &c. In propoſito igitur cum dicimus, librum iſtum de prædicamentis pertractare, accipiendum eſt prædicamentum vel ſecundo vel tertio modo. Tractat enim liber iſte de primis decem generibus, atque etiam de totis coordinationibus, quarum illa ſunt capita.

Secunda.

Tertia.

CAP. II. De *Anteprædicamentis, & primùm de Aequiuocis.*

ANtequam ad prędicamentorum determinationem procedat Ariſtoteles, quædam promittit ad eorum cognitionem, pręparamenta ſiue præambula, quæ proinde à recentioribus, non impropriè efficto vocabulo, appellata ſunt. Anteprædicamenta, quaſi ante prædicamentorum determinationē tradita. Hæc ſunt definitiones tres: nempe æquiuocorum, vniuocorum, & denominatiuorum diuiſiones duæ, & duæ item regulæ: Quæ omnia eo ordine, quo ab illo ſunt poſita nobis veniunt declaranda, priuſquam prædicamentorum aggrediamur elucidationem. Definitio igitur Aequiuocorum, hæc eſt:

Definitio æquiuocorum.

Aequiuoca dicuntur, quorum ſolum nomen eſt commune, & ratio ſubſtantiæ ſecundum illud nomen eſt diuerſa.

Pro

Pro cuius definitionis intellectu notandum est æquiuocum dici dupliciter. Iuterdum enim dicitur æquiuocum, vocabulum ipsum quod plura habet significata, vel potius significationes plures: quemadmodum dictio canis habet plures significationes, quarum vna significat animal domesticum, quod latrando, domum seruat, altera cæleste sydus illud, quo se prodente ardor immodicus exurit segetes, vnde caniculares dies vulgò appellantur. Quas duas significationes nemo dubitat esse diuersas. Interdum verò æquiuocum dicitur ipsum significatum, & æquiuoca dicuntur ipsa significata diuersa: quæ sic per idem vocabulum significantur, mediantibus diuersis significationibus siue conceptibus. Vt canis domesticus latrans, & cæleste illud exurens sydus, æquiuoca sunt: comparatione ad vocabulum canis, per quod ambo significantur, mediantibus diuersis significationibus aut conceptibus. Quod signanter adiicitur, quoniam non omnia plura significata eiusdem vocis, dicuntur æquiuoca in comparatione ad illam vocem, sed oportet plura illa significata secundum diuersas significationes, aut diuersos conceptus significari. Homo namque & equus diuersa sunt significata vnius termini animal, non tamen æquiuoca sunt, sed vniuoca: quoniam licet plura sint significata vnius termini animal, significantur tamen per illum mediante vno conceptu, vel secundum eandem significationem. Secundum vnam quippe & eandem significationem, & secundum conceptum siue cogitatum vnum genus animal, significat hominem, equum, asinum, & omnes species. Interdum itaque æquiuocum dicitur ipsa dictio plures habens significationis, interdū verò ipsum significatum, quod per dictionem talem significatur. Ad quartum duarum acceptionum distinctionem recentiores non incōmodè effictis vocabulis, priùs appellant equiuocū æquiuocans, id est, æquiuoce plura significans: posteriùs dicunt, æquiuocum æquiuocatum, id est, æquiuocè significatum. Hoc præmisso, ad elucidandum Aristotelis supraposi tam definitionem accedamus. Quę licet possit & æquiuocātibus & equiuocatis citra absurditatem suo modo applicari: cōmodius tamen de æquiuocatis intelligitur hoc modo: Aequiuoca æquiuocata, dicūtur alicuius vocabuli plura aliqua significata, quibus solùm nomen æquiuocans cōmune est, per significationem atq; etiam per prædicationem: sed ratio substantię secūdum illud nomen est diuersa, id est, licet idem nomen plura significet, & de illis prædicetur: non tamen secundum eandem rationem, vel secundum conceptum essentialem, vel secundum eandem definitionē substantialem: Exempli gratia, canis latrans in don[illegible] & canis æstuans in cælo plura sunt significata, quibus vnum nomen canis in sig-

Aequiuocum dupliciter dicitur.

æquale vocabl.

Definitionis explicatio.

plia vel alia

in significando, atque etiam in prædicando, commune est. Dictio siquidem canis vtrumque significat, & de vtroque prædicatur. Veruntamen solum nomen commune est illis, ita quod non est communis ratio substantię, sed diuersa: quia non secundum eandem significationem, canis vtrumque significat, nec mediante vno eodemque conceptu, sed mediantibus diuersis significationibus & conceptibus. Ideo plura illa significata, dici debent æquiuocè æquiuocata, comparatione ad terminũ canis, æquiuocè illa plura significantem. Per rationem autem substantiæ, quidam intelligunt conceptum substantialem siue essentialem, alij definitionem essentialem, vel (si desit definitio) descriptionem: & vtrunque ferè in idem redit. Siquidem ad inuicem connexa sunt, diuersus conceptus, & diuersa definitio: vt si terminus aliquis plura significet mediantibus diuersis conceptibus, etiam de eisdem dicatur, secundum diuersas rationes, siue definitiones: contrà verò, si mediante vno conceptu essentiali, etiam mediante vna definitione essentiali. Exempli gratia, animal mediante vno essentiali conceptu, significat hominem, equum, asinum, &c. Idcirco de omnibus illis etiam secundum vnam rationem, siue definitionem essentialem prædicatur. Homo enim est animal, quia corpus animatum sensibile: equus item est animal, quia corpus animatum sensibile, atque ita in reliquis. Contrà verò terminus canis, quia secundum diuersas significationes, aut mediantibus diuersis conceptibus significat sydus vrens & latrans animal, idcirco non secundum vnam definitionem vel rationem de vtroque dicitur. Si enim quæras, quare sydus cœleste illud canis dicatur, non eadem assignabitur ratio, ac si quæratur de latrante animali, sed longè diuersa. Nihil itaque aut perparum refert, siue per rationem substantiæ, in hac definitione æquiuocorum: atque item in illa, quæ sequitur vniuocorum intelligatur conceptus siue definitio. Si verò de æquiuocis æquiuocandis cuiquam placeat interpretari suprapositam definitionem, ad hunc modum eam explicabit. Aequiuocantia dicuntur vocabula aliquã, quorum nomen est commune, id est, quæ secundum nomen sunt communia pluribus suis significatis, sed ratio substantię nominis est diuersa, id est, diuersa ratione significant plura illa, aut de pluribus illis dicuntur. Verum prior expositio commodior minusq; torta videtur.

*** Ratio substantiæ.

CAP. III. De Aequiuoca à Casu & à Consilio.

" Aequiuocum à casu.

EST autem duplex Aequiuocum, nempe æquiuocum à casu, & æquiuocũ à consilio. Aequiuocum à casu dicitur quod plura habet significata equè principalia, ita vt non vnum significet propter similitudinem cum altero, vel relationem ad alterum.

Sic

Sic dictio canis æquiuocum est respectu animalis latrantis, & cœlestis syderis. Sic dictio Petrus, æquiuoce significat hunc atque illum. Malus æquiuocè significat arborem pomiferam, & malum nauis. Polypus æquiuocè signat piscem & morbum. Aequiuocum autem a consilio dicitur, quod plura habet significata: sed vnum principaliùs, & aliud minus principale, vtpote propter similitudinem vel comparationem, aut relationem ad significatum principale, vt homo æquiuocè significat hominem viuum, quod est, ipsius principale significatum: & hominis imaginem depictã, aut sculptam, aut fusam, quod est significatum minus principale, vtpote quod non nisi propter similitudinem imaginis cum viuo homine, secundum lineamentorum protractionem & colorum dispositionem, per dictionem homo repræsentatur. Sic Deus prima & præcipua significatione, significat id quod naturam habet diuinam, siue quod secundum naturam Deus est: deinde minus principaliter quod sola æstimatione Deus putatur, significat: item & eos, qui secundam aliquam participationem similitudinis Dij appellantur, vt iudices & præpositi populorum Dij, appellantur in sacris literis, eò quòd aliquâ ex parte Deo vero sint similes secundum acceptam ab eo potestatem atque auctoritatem. Ita sanum principaliter id quod sanitatem in se habet, significat, nempe ipsum animal quod in se habet sanitatem. Minus autem principaliter, significat id quod sanitatis est effectiuum, quomodo medicinam dicimus sanam: atque etiam id quod est indicatiuum sanitatis, quomodo vrinam dicimus sanam. Ratio autem harum appellationum, secũdum quam distinctè priora æquiuocæ vocentur a casu, ista posteriora à consilio, hæc est: quoniam id quod plura habet significata æquè principalia, quorum non alterum propter similitudinem cum altero, vel relationẽ ad alterum significat, manifestum est casu & fortuito nactum esse plures illas significationes, nimirum quod casu obtigerit idem vocabulum pluribus accommodari significationibus. Quòd verò plura habet significata, sed alterum tantùm propter similitudinem cum altero, vel comparationem ad alterum, manifestum est, id non casu sic obtigisse, sed ex consideratione, iudicio, & consilio hominum, qui considerantes similitudinem huius cum illo, eodem nomine iudicant appellendam similitudinem, quo ipsum præcipuum, cuius est similitudo. Vt videntes statuam Cæsaris similitudinem habere in liniamentis atque habitus apparentia exteriori, cum viuo ipso Cæsare, statuam appellitant Cæsarem. Appellatur quoque istud æquiuocum à consilio, alio nomine ἀνάλογον, quasi secundum relationem aut comparationem plura significans, verum tamen non dicitur dictio aliqua ἀνάλογον, nisi respectu significati

" Aequiuocum à cõsilio.

nificati alicuius minus principalis. Vt, verbi gratia, homo non dicitur analogum respectu hominis viui, quoniam non ipsum significat per relationem aut comparationem, sed per propriam impositionem: analogum autem dicitur respectu hominis picti, quem non ex propria & ex primaria impositione, sed ex similitudine & comparatione significat: Aequiuocum tamen à consilio dicitur, respectu amborum significatorum, alterius principalis & alterius minus principalis.

CAP. IIII. *Tres ponuntur de Aequiuocis Regulæ.*

DE his autem æquiuocis tres solent poni regulæ, quarum prima & tertia omnibus generaliter conueniunt, secunda tantũ æquiuocis à consilio siue analogis.

Prior hæc est.

De æquiuoco prima Regula.

Nullum æquiuocum vt æquiuocum, potest constitui in vllo prædicamento, neque vlla definitione potest definiri, neque diuisione diuidi.

Huius dicti ratio est, quia æquiuocum vt æquiuocum nihil vnũ significat, sed plura indeterminatè. Oportet autem determinatè vnum habere significatum, quod debeat in prædicamento constitui, aut definitione aliqua definiri: aut diuisione diuidi. Quod intelligi debet de diuisione propriè dicta. Nam impropria diuisione posset canis diuidi in canem latrantem, & sydus cæleste. Verum hęc potiùs enumeratio est significationum termini æquiuoci, quam ipsius diuisio. Signanter dicitur, æquiuocum vt æquiuocum, non posse in illo prædicamento, &c. quoniam æquiuocum secundum vnam significationem consideratum, rectè in prædicamento constituitur, & definitur & diuiditur. Sic enim non vt æquiuocum consideratur, sed vt vniuocum.

Secunda Regula.

Secunda regula.

Analogum per se positũ stat pro suo significato famosiori.

Hoc est, pro significato præcipuo & primario accipitur, & pro eo vno verificatur id, quod dicitur. Dicitur autem per se poni analogum, id est, æquiuocum æquiuocans à consilio, quando non additur ei dictio alia, quę ipsum trahat ad significatũ minus principale, aut quę ipsum indicet pro minus principali accipi. Exempli gratia,

gratia, dictio Cæsar, cum dico, Cæsar est longus sex pedes. Cęsar agit Romæ: per se ponitur, quoniam non additur ei aliqua particula distrahens ipsum ad significatum alterum minus principale, sed in sua consistit libertate. Ideo pro suo significato præcipuò sine hęsitatione accipitur. Cùm autē dico: Cęsar sculptus, pictus, fusilis, aut fictilis: item Cęsar terreus, vel aureus, vel argēteus, vel huiusmodi aliquid, manifestum est per aliquam illarum adiectionum distrahi terminum à significato præcipuo ad secundarium & minus principale. Facilè enim quilibet intelligit illic non de vero Cæsare, sed de eius imagine fieri sermonem.

Tertia Regula.

Tertia rē gula.

Aequiuoco non debet esse vsus in disciplinis, nisi fuerit distinctum.

Hoc est, nisi prius fuerit indicatum, pro quo significato debeat accipi. Cuius ratio est: quoniam æquiuocum indistinctum (vt rectè dici solet) confusionem parit. A disciplinis autem omnis confusio longè arcenda venit, vtpote in quibus omnia conuenit esse quam ordinatissima, minimeq; perturbata. Qui enim confusioni & perturbationi rerum vocumque student, hos constat nō bonę disciplinæ, sed sophisticæ cauillationis esse studiosos. Hactenus de æquiuocis æquiuocantibus, & æquiuocatis à casu, item & à consilio. Nunc ad vniuoca pergamus.

CAP. V. *De definitione Vniuocorum.*

Definitiō vniuocorum.

VNiuoca dicuntur, quorum & nomē est commune, & ratio substantię secundum illud nomen est eadem.

Huius definitionis intellectus, magna ex parte haberi potest ex suprapositā & declarata definitione æquiuocorum. Secundum comparationem: namque omnia sic dicenda sunt de vniuocis, quemadmodum illic de æquiuocis diximus. Quomodo enim æquiuoca diximus æquiuocantia vel æquiuocata, sic vniuoca diximus vniuocantia vel vniuocata. Vniuocum quippe vniuocans, est dictio vniuocè plura significans, id est, quæ mediante vno essentiali conceptu plura significat, aut secundum vnam orationem siue definitionem essentialem de pluribus prædicari potest. Vt animal genus est vniuocum respectu omnium specierum suarū, quas omnes mediante vno conceptu essentiali significat, & de quibus omnibus secundum vnam essentialem rationem siue definitio-

Vniuocū

finitionem prædicatur. Homo enim est animal, quia corpus animatum sensibile: & eadem ratione est equus animal, & item asinus, atque ita in reliquis. Vniuocata verò dicuntur ipsa plura significata, quæ sic per vnum vocabulum mediante vno conceptu essentiali significantur. Ex his facilè est supradictam Aristotelis definitionē exponere, in hunc modum: Vniuoca vniuocata dicūtur plura aliqua significata, quorum est vnum commune nomen vniuocans, id est, quæ per vnum aliquod vocabulum vniuocans significantur: & non solum nomen est illis commune, verumetiā rō subſtantiæ ſecundum illud nomen est eadem, id est, mediante eodem conceptu essentiali, per illud nomen significantur, vel ſecūdum eandem rationem siue definitionem essentialem de eis prædicatur illud nomen. Quid autem sit ratio subſtantiæ, patet ex dictis circa declarationem definitionis æquiuocorū. Signanter verò in definitione dicitur, quòd ratio subſtantiæ ſecundum illud nomen commune, debeat esse eadem: quoniam ad rationē vniuocorum non sufficit quamlibet rationem esse communem: ſed oportet rationem subſtantiæ esse cum nomine communem, id est, oportet vocabulum illis significatis pluribus conuenire ſecundum eundem conceptum essentialem, vel ſecundum eandem definitionem essentialem. Homo enim & equus non possunt dici vniuocata reſpectu albi: attamen homo & equus habent nomen albi sibi commune, siue per prædicationem, dicendo homo est albus, equus est albus: siue per significationem & conceptum, quoniam album generali signmficatione omnia illa in quibus est albedo significat. Verùm non est illis ſecundum nomen iſtud ratio subſtantiæ eadem. Nam ratio albi non est homini & equo subſtantialis, ſed tantum accidentalis.

Vniuocatum.

Exponitur definitio.

CAP. VI. *De quibuſdam ad cognitionem Denominatiuorum ſpectantibus.*

*** PRo intellectu definitionis denominatiuorum, quàm subſequenter ponit Aristoteles, præmittenda est differentia, quam ponunt Dialectici conformiter ad communem vſum & modum loquendi inter terminos concretiuos siue concreta, & terminos abſtractiuos siue abſtracta. Terminus concretiuus siue concretum, dicitur vocabulum quod de ſubiecto aliquo per ſemetipſum accidētaliter prædicatur. Huiuſmodi ſunt nomina aut verba, quæ à Grammaticis adiectiua appellantur: vt albus, niger, doctus, ſedere, currere, &c. Hæc enim de ſubiectis per ſemetipſa prædicantur accidentaliter, dicendo: Petrus est albus, niger, ſtudet, currit. Dictum est autem de prædicatione accidentali, quoniam propriè nō dicitur terminus concretiuus ille, qui ſolū essentialiter de aliquo prædicatur. Vt homo licet prædicetur verè de hoc

Quid ſit concretū.

homine

nomine & de illo, non propriè tamen concretum dicitur, licet ali quando sic minus propriè dicatur. Terminus autem abstractiuus siue abstractum, dicitur vocabulum significans aliquam formam accidentalem subiecto alicui inexistentem: per semetipsum tamen non potest de illo subiecto verè prædicari, sed tantum mediante altero terminum adiectiuo siue concretiuo: vt albedo, nigredo, sessio, cursus, & huiusmodi infinita. Significant enim ista nomina formas accidentarias inexistentes suis subiectis. Attamen non per semetipsa possunt prædicari de subiectis illis, quibus insunt res per ea significatæ. Non enim verè quis dixerit, Petrum esse albedinem, aut nigredinem, cursum aut sessionem. Sed mediantibus alijs terminis adiectiuis debent ista prædicari, dicendo: Ioannem esse album vel nigrum, sedere vel currere. Inter hæc autem abstracta & concreta est quędam conuenientia, & quædam differentia. Siquidem abstractum & suum concretum in principali significato conueniunt, sed in minus principali differunt. Abstractum enim ipsam formam accidentariam nudè repræsentat, concretum verò formam quidem illam principaliter significat, non tamen nudè ipsam, sed cum ipsa simul, subiectum cui inest, quoniam ipsam formam tanquam inexistentem, subiecto significat. Exempli gratia, terminus albedo, nihil nisi puram formam accidentariam in suo conceptu repręsentat: album verò, principaliter quidem significat illam formam accidentariam, sed circa subiectum eam determinat, quod non facit terminus albedo, id est, significat formam illam tanquam subiecto inexistentem, sicque minus principaliter & secundariò ipsum subiectum significat. Atque hinc procedit, quòd terminus abstractiuus per semetipsum verè non possit dici de subiecto, cui tamen res per ipsum significata verè & realiter inexistit. Nimirum quia tantum formam significat, non etiam subiectum. Nullus autem terminus potest verè prædicari de eo, quod in suo conceptu non significat. Terminus autem concretiuus, quia in suo conceptu subiectū significat, tanquam id quod in se formam accidentalem habet, ob hoc rectè quoque per semetipsum, & verè potest prædicari de subiecto. Atque ex his facilè est intelligere rationem huius appellationis, quare videlicet concreta, & abstracta appellentur. Nimirum abstracta dicuntur, eò quòd significent formam nudam & quasi abstractam à subiecto, ita & ipsum non simul cum forma significent. Concretum verò dicitur, eò quòd subiectum concernat, simulque subiectum cum forma repræsentet, & in suo conceptu velut coniungat atque commisceat, nempe vno conceptu suo significans & formam, vt inhærentem, & subiectum, vt in se eam continens.

Quid sit cōtractiū.

Differentia inter concreta & abstracta.

Concreta & abstracta quare sic appellentur.

Hac etiam ratione videntur à Grammaticis nominata esse adiectiua verba vel nomina, quòd videlicet significent formam accidentariam tanquam adiacentem rei, siue quatenus rei inexistit. Hæc autem quæ diximus sic appellari concreta vel adiectiua vocabula, Aristoteles in præsenti definitione vocat παρωνυμα, id est, denominatiua, eadem vtique ratione, nimirum quod secundum huiusmodi vocabula debeat fieri denominatio subiectorum, & quod ipsa denominationem suam, qua subiectum denominant, habet à nomine abstracto, id est, à re per ipsum significata. Forma enim accidentalis in subiecto existens, ipsum semper aliquale denominat, dans ei esse quoddam accidentarium: quæ quidem denominatio cùm non possit aptè, vereque fieri per nomen abstractum, necesse est eam fieri per concretum siue denominatiuum. Vt iustitia in Petro existens, ipsum denominat appellarique facit, non per abstractum nomen iustitiam, sed nomine concreto iustum. Petrum namque habentem in se iustitiam, non denominamus iustitiam, sed iustum. Ita eum, in quo est actio vel passio, cursus vel sessio, denominamus ab huiusmodi formis accidentarijs agentem, patientem, currentem, sedentem, non actionem, passionem, & cetera. Vnde pro dictorum clariori notitia, ac pro explicandæ definitionis faciliori intelligentia, tria hic ad inuicem pertinentia, & velut cohærentia, sed ab inuicem distincta assignamus, nempe denominans, denominatiuum, & denominatum. Denominans, appellatur ipsa forma accidentaria, quæ subiectum denominat aliquale, vt albedo, cursus, & huiusmodi. Denominatiuum dicitur ipsum vocabulum, quo mediante fit denominatio, vt iam dictum atque declaratum est. Denominatiuum verò dicitur ipsum subiectum, quòd à forma denominante secundum vocabulum denominatiuum denominatur aut appellatur tale vel tale. Exempli gratia. Humilitas est denominans, humilis est denominatiuum, homo est denominatum, quia ab humilitate homo denominatur humilis. Denominans verò & denominatum possunt indifferenter dici res vel termini. Ipsa namque forma accidentaria inexistens subiecto realiter, propriè dicitur denominans, vel minus propriè ipse terminus, qui formam illam nudam significat, terminus videlicet abstractiuus. Ita subiectum illud in quo realiter est forma, propriè dicitur denominatum vel minùs propriè terminus ipse subiectum significans. Denominatiuum verò non potest dici nisi ipse terminus, quo mediante fit denominatio, & per quem simul denominans forma cum subiecto denominato significatur. His præmissis ad explicandam Aristotelis definitionem accedamus, quæ talis est:

Quid sit denominans, denominatiuum & denominatum.

CAP.

CAP. VII. *Explanatio definitionis Denominatiuorum.*

DEnominatiua dicuntur, quæcunque ab aliquo solo differentia casu, secundum nomen habent appellationem. *Definitio denominatiuorũ.*

Quàm definitionem intelligit: Denominatiua sunt vocabula, quæ ab aliquo denominante siue abstractiuo vocabulo, aut ab aliquibus abstractis, differũt solo casu, id est, sola finali terminatione, vel transfiguratione, ita vt in principio vocis sint conuenientia: & deinde secundum illud nomen habent appellationem, id est, accidentalem habent prædicationem, secundum rem per nomen illud abstractum significatam. Hæc enim accidentalis prædicatio, in proposito vocatur appellatio. Exempli gratia, humilis, superbus, vocabula hæc sunt denominatiua. Nam à suis abstractis siue denominantibus (quæ sunt humilitas & superbia) differunt sola transfiguratione siue terminatione finali, quæ in proposito casus appellatur. In principio namque conueniunt, neque nisi in finali terminatione est differentia. Deinde appellationem habent secundum illa abstracta, id est, accidentalem prædicationem, secundum res per nomina abstracta significatas: quoniam humilis & superbus accidentaliter prædicantur de subiectis, ratione humilitatis & superbiæ, dicendo: Iste est humilis, ille superbus. Circa quam definitionem aduerte, triplicia distingui solere denominatiua, nempe voce tantum, significatione tantum, voce & significatione simul, in proposito tamen sola definiuntur denominatiua voce, & significatione. *Triplex denominatiuũ.*

Denominatiuum voce tantum dicitur, quod cum aliquo abstracto habet quidem secundum vocem conuenientiam in principio, & differentiam in terminatione finali, sed non conuenit cum eo in significatione, nec habet secundum rem per ipsum significatam denominationem, siue accidentalem prædicationem. Vt pugillator est denominatiuum voce tantum, respectu pugillatoriæ, accipiendo eam, vt significet habitum artis pugillandi: pugillatorem verò, vt significet naturalem potentiam ad pugillandum. Sic enim licet in principio conueniant, & differant in fine, in significatione tamen con conueniunt, neque habet concretum appellationem secundum rem per abstractum illud significatam. Non enim *Voce tantũ.*

dicitur quis pugillator ſecundum illam ſignificationem ab habitu artis, ſed à naturali potentia. Ita ſomnolentus reſpectu ſomni eſt denominatiuum voce tantum, quia non dicitur quis ſomnolentus à ſomno, ſed à ſomnolentia. Sic curſor reſpectu curſus, eſt denominatiuum voce tantùm: quoniam non dicitur quis curſor à curſu, ſed ab habitu & arte, quæ curſoria dicitur. Ita quoque in alijs dicendum:

Significatione tãtum. Denominatiuum autem ſignificatione tantum dicitur, quod cum aliquo abſtracto conuenit in ſignificatione, ſecundum rem per ipſum ſignificatam habet denominatiuam prædicationem: attamen ab eo non differt ſola finali terminatione, verumetiam in principio. Vt dormiens eſt denominatiuum ſomni ſecundum ſignificationem: quoniam à ſomno animal denominatur dormiens. Sic probus aut ſapiens, aut ſtudioſus eſt denominatiuum virtutis. Eum enim, qui virtutem habet, dicimus probum, aut ſapientem, aut ſtudioſum: virtuoſum autem non dicimus, quoniam vox illa Latinis auribus eſt incognita. Maximè autem in Græco idiomate nomini ἀρετῆ, quod virtutem ſignificat, nullum proprium concretum inuenitur, ſed aſsignatur illi propter defectum σπουδαῖος, id eſt ſtudioſus. Denominatiuum autem

Voce et ſignificatione. "voce & ſignificatione ſimul dicitur, quod cum aliquo abſtracto "conuenit in principio, & differt in fine, & inſuper ſecundum rem per illud idem nomen ſignificatam habet denominationem, ſiue vt denominet aliud, ipſum videlicet in quo fuerit res per abſtractum ſignificata, vt album reſpectu albedinis, ſomnolentus reſpectu ſomnolẽtiæ. Atque hæc ſola denominatiua in definitione Ariſtotelis intelliguntur definiri. Denominatiua quippe voce tãtum excluduntur à definitione, per ſecundam eius particulam, eò quòd non habeant appellationem ſecundum illud nomen. Denominatiua autem ſignificatione tantùm, abiiciuntur per partem priorem: videlicet quia non differunt ſolo caſu ab abſtracto. Non enim ſolo caſu, id eſt, ſola finali terminatione differunt, quę etiam differunt in principio.

CAP. VIII. De *prædicatione* Æquiuoca, Vniuoca, & Denominatiua.

Prædicatio æquiuoca. EX prædictis triplex ſumitur prædicatio, nempe æquiuoca, "vniuoca, & denominatiua. Prædicatio æquiuoca eſt, in qua "æquiuocum æquiuocè ſumptum, prędicatur de aliquo ſignificatorum ſuorum. Quæ prędicatio à diſciplinis reiicitur, tanquam incommoda ad docendum vel diſcendum propter confuſionem "indiſtinctibuli. Prædicatio vniuoca dicitur, in qua prędica-

Prædicatio "tur vniuocum de aliquo ſuo ſignificato, id eſt, vniuocans de vniuocato.

nocato. Vt homo est animal, equus est animal, iustitia est virtus, superbia est vitium. Et vniuersaliter, omnis prædicatio generis de aliqua specierum, est vniuoca: item speciei de indiuiduis. Adiiciunt quoque prędicationem essentialis differentię de specie constituta, & eius indiuiduis. Prædicatio antem denominatiua dicitur in qua denominatiuum prędicatur de subiecto siue denominato. Vt Petrus est iustus, fortis, bonus, humilis, & cetera. Et vniuersaliter omnis prædicatio accidentalis de suo subiecto, dicitur denominatiua. Adiiciunt quoque prædicationem proprij de suo subiecto. Vt homo est risibilis. Habet enim etiam proprij, secundum rem per abstractum significatam denominationem, id est, accidentalem prædicationem, si accidentalis prædicatio sumatur largius. Hactenus anteprædicamentales Aristotelis definitionis tractauimus, nunc ac Diuisiones transeamus.

vniuoca.

Prædicatio denominatiua.

CAP. IX. *Prima diuisio Anteprædicamentalis.*

Prima diuisio.

Eorum quæ dicuntur, alia secundum complexionem dicuntur, alia vero sine complexione.

Cuius diuisionis sententia est, terminorum quosdam esse complexos siue compositos ex pluribus, quosdam esse simplices, incomplexos atque incompositos. Terminus incomplexus dicitur: qui ex pluribus dictionibus significatiuis non componitur: vt iustus, superbus, homo, equus, currere, sedere, & cetera. Terminus autem complexus dicitur, qui ex pluribus dictionibus significatiuis adinuicem rectè vnitus cõponitur. Vt homo albus, Petrus & Ioannes, Petrus est probus, Ioannes est doctus, & cetera. Signanter dicitur, ex pluribus dictionibus significatiuis, quoniã terminum complexum non facit compositio syllabarum, aut literarum, neque etiam dictionum plurium non significantium, sed tãtum compositio plurium significatiuarum dictionum. Immo neque hoc sufficit ad terminum complexum, quod componatur ex partibus, quæ extra compositionem per se sumptæ, sunt significatiuæ, sed oportet in illa complexione, eas habere significationem. Quod dicimus propter nomina, quæ appellantur figurę compositæ, quemadmodum corpus animatum, vt pro genere accipitur, respub. aliaque huiusmodi. Hęc enim propriè non dicuntur cum complexione, sed sine complexione, quoniam licet ex partibus componantur per se, & separatim significatiuis,

Terminus incõplex.

Terminus cõplexus.

illic tamen in compositione illa non significant. In nominibus enim compositæ figuræ partes nihil significant, sed ex compositione partium resultat vna totius nominis significatio. Alioqui si partes accipiantur vt significantes, non erit compositum nomen, sed oratio appellari debebit. Oportet ergo terminum complexum ex partibus in ipsa complexione significantibus componi. Signanter quoque dictum est, ex partibus rectè adinuicem vnitis, quoniam terminum complexum non facit multarum dictionum etiam significantium sine ordine coaceruatio, nisi ad inuicem rectè fuerint ordinatæ atque counitæ. Nam si dixero sine coniunctione, homo, equus, bos, Grammaticus Logicus, Musicus: complexum nullum terminum habebo, sed multos incomplexos terminos, quoniam non est ibi debita partium vnio. Non enim secundum aliquam Grammaticam constructionem siue compositionem vniuntur. Cùm verò adinuicem plures dictiones secundum aliquam Grammaticam constructionem bene vniuntur, inde terminus complexus efficitur. Vtpote cùm per coniunctionem ad inuicem vniuntur, dicendo homo & equus, Petrus vel Paulus: vel sine coniunctione ex vi alterius regiminis, vtpote adiectiui & substantiui, dicendo, homo iustus: vel demonstratiui & rei demonstratæ, dicendo, iste homo: vel possidentis & rei possessę, dicendo, domus Petri: vel secundum appositionem coniungendo in eodem casu ad inuicem pertinentia, vt animal homo, virgo Maria: atque ita in ceteris, quæ apud Grammaticos tractantur exactius. Quemadmodum enim non facit ædificium vnum multorum lignorum & lapidum aceruus, nisi fuerint partes adinuicem debito ordine compositæ: ita non facit complexum terminum, multarum dictionum congeries, nisi debito ordine ad inuicem fuerint counitæ.

CAP. X. *De triplici Complexo, & triplici Incomplexo.*

*** SOlent autem ad pleniorem huius diuisionis notitiam triplex distinguere complexum, & triplex item incomplexum: nempe complexum voce tantùm, complexum significatione tantùm, complexum voce & significatione simul: atque item in complexum voce tantùm, significatione tantùm, voce simul & significatione. Complexum voce tantùm dicitur, quod secundum apparentiam vocabuli, ex pluribus componitur dictionibus significatiuis, quæ tamen secundum veritatem in illa compositione significatiuæ non sunt, sed vnam simplicem significationem totum habet. Huiusmodi sunt nomina & verba figuræ compositæ, de quibus iam suprà diximus. Complexum significatione tantùm

Cõplexũ voce tantũ.

Cõplexũ sig-

cùm dicitur, quod ſecundum vocem non habet partes ſignificatiuas, ex quibus componatur, in mente tamen plures conceptus ad inuicem coniunctos, & ſignificationem habet compoſitam. Vt cùm dico, curro, ſubintellecto pronomine, ſecundum vocem quidem hoc incomplexum eſt, in mente tamen reſpondet conceptus pronominis & verbi, ego curro. Ita putant nonnulli de verbis impersonalibus paſsiuis, legitur, docetur, curritur. Videntur enim ſignificatione eſſe complexa, quoniam legitur tantundem valet ac ſi dicas, lectio fit: curritur, fit curſus: docetur, fit doctrinatio. Similiter ſentiunt de illis verbis, quæ vocantur exemptæ actionis, pluit, ningit, tonat, grandinat, & cetera. Complexum autem voce & ſignificatione eſt, quod & in voce & in mente plures habet dictiones ſignificatiuas ad inuicem compoſitas: vt homo iuſtus, vir bonus, Deus viuit. Et de hoc principaliter fit ſermo. Per contrarium verò facilè eſt definire incomplexum voce tantum, ſignificatione tantum, voce & ſignificatione ſimul. Incomplexum enim voce tantum eſt, quod ſecundum vocem non componitur ex partibus ſignificantibus, attamen in mente eſt compoſitio, & conceptus reſpondet compoſitus. Incomplexum autem ſignificatione tantum eſt, quod ſecundum vocem eſt compoſitum ex pluribus dictionibus, ſed in mente non eſt compoſitio, tantumque ſimplex conceptus toti vocabulo reſpondet in animo. Eſtque omne complexum voce tantum, incomplexum ſignificatione tantum, quemadmodum omne complexum ſignificatione tantum, eſt incomplexum voce tantum, & econtrario. Incomplexo autem voce & ſignificatione ſimul omnino ex aduerſo opponitur complexum voce & ſignificatione ſimul. Ipſum eſt, quod neque ſecundum vocem ex pluribus dictionibus componitur ſignificatiuis, neque etiam ſecundum rem & ſignificationem. Et hoc propriſsimè incomplexum dicitur. Nihilominus etiam proprie incomplexum dicitur, quod eſt incomplexum ſignificatione tantum, & complexum voce. In propoſito namque complexionem maximè reputamus ſecundum ſignificationem, ita vt vbi ſignificatio inueniatur compoſita, proprie dicamus complexionem: incomplexionem verò, vbi fuerit ſignificatio ſimplex & conceptus incompoſitus.

nificatione tantũ.

Cõplexũ voce, et ſignificatione.

Incõplexum.

Conducit autem hæc diuiſio ad diſtinguendum complexa ab incomplexis, propter ordinem prædicamentorum: quoniam (vt maxima habet dialectica) nullum complexum in prædicamento aliquo locum habet, intelligendo de complexione ſecundum ſignificationem. Nam ſecundum vocem, complexio nihil impedit.

Viſus diuiſionis.

CAP. XI. *Secunda diuiſio Antepræ-dicamentalis.*

Secunda diuiſio.

EOrum quæ ſunt, alia de ſubiecto quodam dicuntur, in ſubiecto vero nullo ſunt: alia in ſubiecto quidē ſunt, de ſubiecto vero nullo dicuntur, alia de ſubiecto quodā dicuntur, & ſunt in ſubiecto: alia vero neque in ſubiecto ſunt, neque de ſubiecto dicuntur.

Dici de ſubiecto & eſſe in ſubiecto, quid ſit.

Pro cuius diuiſionis intellectu explicandum eſt quid in propoſito ſit, eſſe in ſubiecto, & dici de ſubiecto. Poſſumus autem iſta vel rebus applicare, vel vocibus, ſicut & alibi admonuimus, quæ rebus conueniunt, ea & vocabulis ſuo modo aptari: atque è contrario quę de vocibus dicūtur ſuo modo rebus applicari. Loquēdo de vocibus, dici de ſubiecto eſt prædicari eſſentialiter de aliquo: eſſe autē in ſubiecto, eſt prædicari de aliquo accidentaliter. Vt animal dicitur de homine, tanquam de eſſentiali ſubiecto: & album dicitur de homine accidentaliter, tanquam de ſubiecto accidentali. De rebus autem loquendo, dici de ſubiecto, eſt eſſentialiter eſſe in aliquo, vel mediante vocabulo de aliquo eſſentialiter prædicari. Eſſe verò in ſubiecto, eſt accidentaliter eſſe in aliquo, tanquam in ſubiecto accidentali, vel mediante vocabulo accidentaliter de aliquo prædicari. Sic natura generica animalis dicitur de homine, & ipſa albedo eſt in homine. Ex quo patet,

Dictio ſubiectū æquiuoce capitur.

aliter accipi ſubiectum, cùm dicitur prędicari de ſubiecto: aliter, cùm dicitur eſſe in ſubiecto. Illic enim ſubiectum intelligitur eſſentiale, quod videlicet in ſe aliquid eſſentialiter continet, tanquam ſui partem eſſentialem, ſi de rebus loquamur, vel vocabulum quod eſſentiali prædicatione alicui prædicabili ſubiicitur, vt eſt ſpecies reſpectu generis, indiuiduum reſpectu ſuæ ſpeciei, & conſtituta ſpecies reſpectu conſtituentis differentiæ. De quibus in præcedenti prædicabilium libro pleniùs eſt determinatum. Cùm autem dicitur eſſe in ſubiecto, intelligitur ſubiectum accidentale, cui videlicet aliquid inhæret accidentaliter: ſi de rebus loquamur, vel vocabulum, quod ſubiicitur alicui prędicato, in prædicatione accidentaria. Hoc præmiſſo ita eſt intelligenda diui-

diuiſio. Eorum quæ ſunt, id eſt, inter omnia quæ ſubſiſtunt in rerum natura, hæc eſt quadruplex differentia: vt aliqua dicantur de ſubiecto aliquo eſſentialiter, de nullo autē accidētaliter. Alia ſint in ſubiecto aliquo accidētaliter, & accidētaliter prędicentur de eo, eſſentialiter tamen de nullo ſubiecto poſsint prædicari. Alia & prædicentur de aliquo eſſentialiter, & de aliquo alio (nūquam autem de eodem) accidentaliter. Vltima neque eſſentialiter de aliquo prædicentur, neque item accidentaliter, de aliquo. Hæc autem diuiſio quadrimembris omnia complectitur, quę inueniuntur in rerum natura ſubſiſtentia. Omne enim quod eſt creatum, vel eſt ſubſtantia, vel accidens: & rurſum, omnis ſubſtantia vel vniuerſalis & communis eſt, vel particularis. Sic item accidens vel eſt vniuerſale, vel ſingulare: ex quorum adinuicem compoſitione, iſta conſurgit quadrimembris diuiſio. Sub primo namque membro comprehenduntur omnes ſubſtantiæ vniuerſales, omnes videlicet naturæ genericæ & ſpecificæ prædicamenti ſubſtantiæ: quæ omnes dicuntur de ſubiectis, quoniam eſſentialiter inſunt ſpeciebus & indiuiduis ſibi ſubiectis, ſed nulla illarum poteſt eſſe in ſubiecto, quoniam nulla ſubſtantialis natura generica vel ſpecifica, poteſt alicui ſubiecto ineſſe accidentaliter, aut de aliquo accidentaliter prędicari. Nihil enim poteſt dici accidentaliter homo, vel animal, vel ſubſtantia. Sub hoc membro comprehendi etiam videntur naturæ differentiales, quæ ſpecies conſtituunt. Nam & ipſæ eſſentialiter inſunt ſpeciebus, quas componunt, & nulli inſunt mere accidentaliter, ſecundum eum modum, quem paulò pòſt dicemus in definitione Ariſtotelis, qua definit ipſe quid ſit eſſe in ſubiecto. Nihil enim poteſt aſsignari, quod ſit accidentaliter rationale, aut ſenſibile: ſed quidquid tale eſt, eſſentialiter tale eſt. Sub ſecundo membro comprehenduntur accidentia ſingularia, vt hæc albedo, iſta humilitas, atque ita in ceteris. Hæc enim in ſubiecto aliquo ſunt accidentaliter, & de eo prædicantur accidentaliter mediantibus ſuis denominatiuis. De nullo autem eſſentialiter valent prædicari, neque eſſentialiter vlli ineſſe. Sub tertio membro continentur omnia accidentia vniuerſalia, vt albedo in generali, virtus, ſcientia, & ſimilia. Hæc enim communia accidentia, & ſubiecta habent, in quibus accidentaliter inhærent, & inſuper ſingularia accidentia habent, quibus inſunt eſſentialiter, ſicut natura ſpecifica, accidentalis eſt in omnibus ſuis indiuiduis, id eſt, ſingularibus accidentibus illius naturæ. Vel etiam accidētia vniuerſalia, inferiora habent quibus inſunt, vt natura generica accidentalis eſt in naturis ſpecificis ſibi ſubiectis, vt natura coloris eſt in natura albedinis, & natura albedinis, in hac aut illa albedine,

Exponitur diuiſio.

Primum membrū.

Secūdum membrū.

Tertium membrū.

dine, & in singulis indiuiduis. Sub hoc membro propria communia simul comprehendi solent, vt risibile, flebile, sicut propria particularia ad membrum secundum reducuntur. Sunt enim propria accidentibus similia, vt differentiæ generi & speciei.

Quartum membrũ. Quartum verò membrum habet substantias particulares siue indiuidua prædicamenti substantiæ. Quæ neque de subiecto aliquo dici possunt essentialiter, cùm nihil habeant se inferius, de quo possent prædicari. Neque in vllo subiecto possunt inesse accidentaliter, cùm æquè repugnet substantiæ, esse in aliquo accidentaliter, atque accidenti repugnat, ex sua natura per se subsistere. Ad hunc autem modum enarrata diuisione ac rebus applicata, facile est eandem & vocibus suo modo accommodare.

Figura

Figura ad oculum demonſtrans ſingulorum membrorum prædictæ diuiſionis conuenientiam aut differentiam.

FIGV-

FIGVRA BOETII

Aſyſtaton.

Subſtantia. **Accidens.**

Vniuerſale. **Aſyſtaton.** **Particulare.**

Inter ſubſtantiam & accidens, item vniuerſale & particulare, ponit Aſyſtaton, quoniam ſimul nequeunt conſiſtere aut conuenire. Inter ſubſtantiam autem & vniuerſale non ponit aſyſtaton, quoniam ſimul conſtant: item in alijs.

CAP.

CAP. XII. *Definitio esse in subiecto posita ab Aristotele.*

QVid autem sit esse in subiecto, & quæ sit natura eorum, quæ sunt in subiecto, plenius definit Aristoteles, in hunc modum: *Esse in subiecto definitio.*

In subiecto esse dico, quod cum in aliquo sit, non sicut quædam pars, impossibile est sine eo esse, in quo est.

Cuius definitionis hic est sensus: Illud est in subiecto, quod existens in aliquo non per modum partis, neque integralis, neque essentialis, sic ipsi tamen inhæret, & sic in illo sustentatur cui inest, vt separatim extra ipsum subiectum non possit subsistere, sed quandiu est, in subiecto debet sustentari. Quę definitio pulchrè explicat naturam accidentis, ipsumque ab essentialibus distinguit. Modũ enim describit, quo accidens suo inhæret subiecto, longè differentem à modo, quo essentialis natura inest illi, cuius est. Natura enim essentialis, id est, generica & specifica, atque etiam differentialis, inest rei in qua est, sicut pars ipsius essentialis, nimirum ipsam componens & constituens essentialiter, quemadmodum in priori libro ostendimus naturam genericam esse in speciebus subiectis, specificam in indiuiduis, & differentialem in specie constituta ac subiectis indiuiduis. Accidens verè, dicit Aristoteles esse in subiecto, non sicut partem aliquam. Quod tamen ita supplendo exponũt, vt id quod in subiecto est, secundum propositum loquendi morem, debeat esse in aliquo, non sicut pars ipsius subiecti, neque etiam alterius vnius, quod simul cum ipso cõstitueret atque componeret, ita vt id, quod dicitur in aliquo vt in subiecto esse, non solùm non possit ipsum constituere: sed neque cum ipso aliquid verè & substantialiter vnum possit constituere. Quemadmodum iustitia existens in anima, nec est animæ pars, nec cum anima aliquid vnum componit. Similiter nec color cum corpore, cui vt subiecto inest. Ex accidente quippe & subiecto nihil propriè vnũ constat, sed aggregatione tantùm sunt vnum. Hoc autem ita supplendo exponitur, propter formas substantiales, quæ non dicuntur esse in materia tanquam in subiecto, cùm non sint formæ accidentales, sed omnino substantiales. Attamen definitio tota posita illis conueniret, si non supplementum illud adiiceretur. Sunt quippe formæ substantiales in materia non sicut eius quædam partes, est quoque impossibile eas esse sine materia vel extra eam, loquendo

de omnibus formis ſubſtantialibus, ſola anima rationali accepta. Verùm, per adiectionem ſupplementi illius apertè excluduntur, quoniam ſunt formæ in materia tanquam partes eius, quod ſimul cum ipſa componunt atque conſtituunt. Siquidem forma cum materia rem naturalem componit, quod verè & propriſſimè, quid vnum eſt. Vt, verbi gratia, anima rationalis cũ corpore humano conſtituunt hominem, anima equi cum materia, conſtituunt equum, anima vegetatiua arboris, cum materia, in qua eſt, componit arborem: atque ita in reliquis, iuxta quòd plenius, tractauimus in libris de Conſideratione rerum naturalium, libro primo, qui inſcribitur de materia & forma. Quamuis itaque forma ſubſtantialis non ſit in materia, tanquam pars eius, non tamẽ eſt in ea, vt in ſuo ſubiecto, eò quòd ſit pars eius compoſiti, quod ſimul cum ipſa componit, id eſt, quia ſimul cum ipſa aliquid verè vnum conſtituit. Similiter dicunt & de differentiali natura reſpectu naturæ genericæ, quam diuidit & contrahit ad certam ſpeciem componendam, iuxta modũ in priori libro determinatum, in capite de differentia. Sic enim videtur ſe habere natura differentialis ad genericam naturam, quam contrahit in cõſtituendo certam ſpeciem cum ea, quemadmodum ſe habet forma ſubſtantialis reſpectu materiæ, in componendo cum ipſa vnum aliquod ſuppoſitum indiuiduale. Vnde ſicut non admittitur forma eſſe in materia, vt in ſubiecto: ita neque videtur concedendum, differentiam eſſe in genere, vt in ſubiecto. Poſſet tamen ei definitio dicta rectè applicari, niſi adderetur ſupplemẽtum illud. Eſt enim natura differentialis in generica, quam diuidit & contrahit, non ſicut pars aliqua ipſius: cùm manifeſtum ſit genus non componi ex differentijs ſuis diuiſiuis, ſed tantum conſtitutiuis. Per prædictum autem ſupplementum fit, vt ei definitio non poſsit applicari, quoniam licet ipſa ſit in generica natura non vt pars aliqua ipſius, eſt tamen in ea vt pars eius, quòd ſimul cum ipſa componit, nempe ſpeciei quam ſimul cum ipſa conſtituit, facitque cum ea quid verè vnum, nempe ſpecificam naturam: ſic enim in libro præcedenti declarauimus, naturam genericam, adueniente natura differentiali, pariter conſtituere ſpecificam naturam. Quod autẽ pro ſecunda definitionis parte ſubiungit Ariſtoteles, dicens: Impoſsibile eſt ipſum eſſe ſine eo in quo eſt, partim facit ad declarandam naturam eius quod eſt in ſubiecto, quemadmodum Porphyrius in libro prædicabilium definiendo accidens, dicit ſemper ipſum in ſubiecto ſubſiſtere, id eſt, non poſſe ſeparatim extra ſubiectũ eſſe: ſed debere quamdiu eſt, ſuo ſubiecto inhærere. Cui aſtipulatur, quod ait in Phyſicis Ariſtoteles: Accidentis eſſe, eſt inheſſe: quoniam videlicet ſicut de natura ſubſtantiæ

eſt

eſt per ſe ſubſiſtere, vt non poſsit alteri inhærere : ita eſt de natura accidentis, in ſubiecto aliquo hærere, atque ab illo portari & ſuſtentari. Loquimur in his naturalibus, ſecundum naturalem tantum potentiam, ſecundum quam philoſophorum dicta (quæ rationi innituntur, non fidei) ſemper ſunt exponenda. Fide enim edocti ſcimus, auctori naturæ Deo non eſſe impoſsibile omne verbum, vt poſsit ipſe accidens quod in ſubiecto eſt, & de ſubiecto hoc transfundere idem numero in aliud, & prorſus extra omne ſubiectum conſtituere: quemadmodum de ſpeciebus in Sacramento altaris apparẽtibus, credunt omnes, qui piè & rectè credunt, in xta normam orthodoxæ fidei. Partim quoque addita eſt particula illa, propter excludenda ea quæ ſecundum alios modos eſſendi in, ab eo de quo nos loquimur diuerſos, ſunt in aliquo. Quemadmodum videlicet vinum in vaſe eſt, tanquam locatum in loco, & annulus eſt in manu, tanquam circundans & ornans eam. Item res temporales ſunt in tempore quo menſurantur. Hæc autem non ſic ſunt in illis vt in ſubiectis. Neque tamen per priorem particulam definitionis excluduntur, quoniam locatum eſt in loco, non vt pars quædam eius, ſimiliter annulus in digito, & res temporalis in tempore. Per poſteriorem ergo hanc particulam excluduntur, quoniam poſsibile eſt illa eſſe ſine ijs, in quibus ita ſunt. Poteſt enim vinum eſſe ſine vaſe, & annulus ſine digito, & res poteſt eſſe elapſo hoc tempore, in quo nunc eſt, & quo nunc menſuratur. Pro cuius rei pleniori intellectu, operæ pretium fuerit hic paucis annotare octo eſſe modos eſſendi in aliquo, quos in phyſicis ſuis Ariſtoteles enumerat. Primò enim dicitur aliquid eſſe in alio, vt pars integralis in toto integrali, vt manus hominis in homine. Secundo, totum eſt in omnibus ſuis partibus, id eſt, in eis & ex eis conſiſtit, quia ex ipſis eſt compoſitum. Tertiò, ſpecies dicitur eſſe in genere, id eſt, ſub genere, quoniam genus ſua communitate ambit, & intra ſe complectitur omnes ſuas ſpecies. Quartò, genus eſt in ſuis ſpeciebus tanquam pars earum eſſentialis. Quintò, forma ſubſtantialis eſt in materia quam informat, & accidens in ſubiecto ſuo. Inter quæ tamen eſt hæc diſtinctio (vt ſupra latiùs declaratum eſt) quòd forma facit cum materia quid vnum, non autem accidens cum ſubiecto. Sextò, dicitur effectus eſſe in cauſſa, ſecundum virtutem & efficaciam, vt in ſole dicitur eſſe calor. Septimò, dicitur eſſe rex in regno, ſecundum auctoritatem, ſcilicet, poteſtatem & imperium. Octauo modo dicitur locatum eſſe in loco vel contentum in continente. Hæc ita paucis dicta ſufficiant, pro intellectu anteprædicamentalium diuiſionum: quarum quæ ſit vtilitas, in ſubſequentibus fit manifeſtum.

Octo modi eſſendi in aliquo.

CAP.

CAP. XIII. De prima regula Anteprædicamentali.

POst tres definitiones & duas diuiſiones, duas adhuc regulas anteprædicamentorum tractatum præmittit, quarum prior hæc eſt:

Prima regula.

Quando alterum de altero prædicatur vt de ſubiecto, quęcunq; de eo quod prædicatur, dicuntur, omnia etiam de ſubiecto dicuntur.

Huius regulæ ſenſus eſt: Quando alterum de altero prædicatur eſſentialiter, quidquid de illo prius prædicato eſſentialiter vt de ſubiecto poteſt prædicari, omne illud neceſſario debet etiam de primo ſubiecto prædicari. Vt, verbi gratia, animal de homine prædicatur eſſentialiter, dicendo, homo eſt animal. De animali verò prædicatur eſſentialiter corpus animatum, dicendo, animal eſt corpus animatum. Propter hoc & corpus animatum de homine primo ſubiecto, debet verè atque eſſentialiter prædicari, dicendo, homo eſt corpus animatum. Signanter dictum eſt, quando alterum de altero prædicatur eſſentialiter vt de ſubiecto, ac deinde iterum repetitur, eſſentialiter dicendo, quęcunque de eo quod prædicatur eſſentialiter, dicuntur: quoniam non niſi in prædicationibus eſſentialibus habet hęc regula certam veritatem. Id quod manifeſto probatur exemplo, illic etiam vbi prior prędicatio eſſentialis erit. Homo namque eſſentialiter de Ioanne prędicatur, dicendo: Ioannes eſt homo. De homine verò prędicatur (ſed accidentaliter non eſſentialiter, humilis, bonus, ſanctus, dicendo, homo quidam eſt ſanctus, & iuſtus, & bonus. Hinc tamen non licebit inferre, prędicata illa dici de primo ſubiecto, nempe Ioanne, qui forſitan totus eſt improbus. Quāquam autem hoc in loco regulam iſtam conſtituens Ariſtoteles non intenderit argumentationum formam deſcribere, eò quòd hic non ſit argumentationū locus, ſed tractatus vocum ſimplicium: certum eſt tamen, ex vigore & virtute eius validas ſumi poſſe argumentationes, easque ſub duplici forma. Prius quidem (per propoſitiones, quas vocant neoterici de actu ſignato) ad hunc modum: Homo prædicatur de Ioanne, & animal prædicatur de homine, cōſequens igitur eſt animal prædicari de Ioanne, vbique intelligendo eſſentialiter. Secundò (per propoſitiones, quas appellant de actu exercito) ad hudc modum, Ioannes eſt homo, & homo eſt animal, eſt igitur Ioannes animal. Intellige itē vbique eſſen-

essentialiter. Sic in accidentibus humilitas est virtus, virtus est habitus, humilitas ergo est habitus. Non est tamen bona hæc argumentandi forma, sed ratione tantum materiæ valent istæ iam factæ argumentationes, quoniam videlicet ex materia conficiuntur certa, nempè prædicationum essentialium: vbi si alia acciperetur materia, prædicationum videlicet accidentalium, seruata penitus eadem argumentandi forma, malè concluderet argumentatio, quemadmodum est supra exemplo monstratum. Si verò modum hunc argumentandi volumus ad bonam formam redigere, ita vt ipsa forma argumentandi valeat quacunque accepta materia, vtpote tam in accidentalibus, quàm in essentialibus prædicationibus, nihil opus est, nisi secundam prædicationem vniuersalem: ita videlicet vt terminus ille, qui in prima prædicatione prædicatur de altero, in secunda vbi subijcitur, cum vniuersali signo sumatur. Sic enim erit bona & infallibilis argumentandi formula ad hunc modum: Ioannes est homo, omnis autem homo est animal, est ergo & Ioannes animal. In accidentalibus prædicationibus similiter argumentare: Ioannes est homo, omnis autem homo est iustus ac probus: est ergo Ioannes iustus ac probus. Hanc formam argumentandi nemo calumniari potest. Non enim poterit simili forma argumentandi retenta, vlla argumentatio mala inueniri, in qua possit antecedens dari verum sine consequente. Hoc etiam seruato, quòd si prima propositio fuerit particularis, inferetur conclusio similis. Nam si prima propositione existente particulari, conclusio inferretur vniuersalis, mala esset forma, tametsi forsitan interdum ratione materiæ valeat argumentatio. Vt si quis ita argumentaretur. Animal est homo, & omnis homo est rationalis, igitur omne animal est rationale: nihil valet forma eiusmodi, quoniam manifestum est illic antecedens esse verum, consequente existente falso, quod in bona argumentatione fieri non potest. Argumentationes autem, quæ ex vi huius regulæ formantur à disputantibus, interdum ab ipsa regula solent appellari argumentationes primæ regulæ antepræ-dicamentales, vel per primam regulam antepræ-dicamentalem factæ, eò quòd suam bonitatem sumant ex vi huius regulæ secundum debitum modum intellectæ, iuxta quod suprà expositum est. Interdum appellantur argumentationes à primo ad vltimum, eò quòd in conclusione tandem fiat reditus ad coniungendum vltimum prædicatum eius propositionis, quę in antecedente fuit vltima, cum subiecto primæ propositionis. Fitque frequenter hæc argumentatio multiplex, ita vt vna in se multas concludat: Exempli gratia, cum ita argumentatur: Ioannes est homo, homo est animal, animal est corpus animatum, corpus anima-

Conditio requisita.

tum est corpus, corpus autem est substantia, igitur Ioannes est substantia. Vel secundum formam bonam, hoc modo: Ioannes est probus, omnis probus credit in Deum, omnis credens in Deum, est gratus Deo, omnis Deo gratus, est filius regni, igitur Ioannes est filius regni. Huiusmodi autem argumẽtationes priè appellantur à primo ad vltimum, in quibus sic per multas prædicationes fit transitus. Omnes autem huiusmodi argumentationes, etiam quæ fiunt ex non essentialibus prædicationibus, ex vi regulæ huius accipiunt robur, si ita intelligatur. Quæcunque de eo quod prædicatur, dicuntur, vniuersaliter, si ita tantùm addicuntur, addatur vniuersaliter. Manifestum tamen est Aristotelem non esse loquutum, nisi de essentialibus propositionibus, neque à proposito hìc tradere voluisse vllam argumentandi formam. Quare hęc tanquam à proposito nostro extranea, omittamus prosequi longiùs, inque syllogismorum librum (vbi proprius est eorum locus) plenius tractandę argumentationum formæ seruentur. Pauca tamen hæc, quæ iam dicta sunt, hoc in loco breuiter tractare voluimus, ne multis disputatoribus celebrem hunc argumentandi modum, qui secundum regulam istam sumitur, prorsus non attigisse videremur.

☞ CAP. XIIII. *Secunda regula Antepræd icamentalis.*

Secunda Regula.

Diuersorum generum, & non subalternatim positorum, diuersæ sunt species & differẽtię. Subalternorum vero generum nihil prohibet easdem esse differentias.

Vbi primò notandum est, in exemplaribus vulgatis hanc regulam corruptè legi. Sic enim passim legitur. Diuersæ sunt species & differentiæ, vt & coniunctio copulet inter species & differentiam, tanquam inter duos nominatiuos. Ex originali autem Græco textu, manifesta inuenitur corruptio. Sic enim habet τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπαλλήλων τεταγμένων, ἕτεραι τῶν εἰδῶν καὶ αἱ διαφοραί. Hoc est. Diuersorum generum & non subinuicem positorum, diuersæ species, vel secundum speciem sunt etiam differentiæ. Atque ita legit Boëtius, tam in Commentarijs, quàm in textu interposito. In textu enim sic legit: Diuersorum generum & non subalternatim positorum, diuersæ sunt speciei differentiæ. In Commentarijs autem sic legit: Diuersę sunt secundum spe-

ſpeciem, & cete. Commentator quoque Auerrois, locum iſtum exponens, ſic ait: Genera diuerſa & non ſubiecta vel ordinata, alia ſub alijs, differentias habent diuerſas in ſpecie. Arbitror autem hanc corruptionem literæ factam eſſe à non intelligentibus quibus mirandum videbatur, dicere, differentias ſpecie diuerſas. Quanquam non eſt in hoc difficultas permagna. Dicimus enim differentias diuerſas ſecundum ſpeciem, quæ ſpecies diuerſas conſtituunt, ſicut differentias diuerſas genere, quę conſtituunt diuerſa genera. Habet autem hæc regula Ariſtotelica duas partes. Prior eſt: Diuerſorum generum, & non ſubaltern - tim poſitorum, id eſt, quorum neutrum ponitur ſub altero, eſſe etiam diuerſas differentias. Id declarat exemplo, in animali & ſcientia quæ manifeſtum eſt genera eſſe non ſubalternatim poſita, quoniam nec animal ſub ſcientia, nec ſub animali ſcientia ponitur. Habent autem differentias diuerſas. Animal enim habet differẽtias, per quas diuiditur greſsibile, volatile, bipes, aquatile. Volatile namque ſub animali, conſtituit autem aquatile piſcem, ſicut reptile ſerpentem: & ob hoc quòd ſic ſub eodem genere diuerſas ſpecies conſtituunt, rectè dicuntur differentiæ ſecundum ſpeciem diuerſæ. Scientia verò non illas eaſdem habet differentias. Non enim ſcientia diuiditur in greſsibilem, volatilem, aquatilem, aut bipedem, ſed potiùs in ſermocinalem, rationalem & moralem. Ita in eodem prędicamento ſubſtantię corpus animatũ & corpus inanimatum, duo genera non ſubalternatim poſita habent diuerſas differentias, per quas diuiduntur. Nam corpus animatum diuiditur per ſenſibile, & inſenſibile, corpus inanimatum verò diuiditur in cæleſte & elementale. Loquitur autem Ariſtoteles, in hac parte priori de differentijs diuiſiuis, id quod ex ipſius declaratione exemplari facilè patet. Loquendo enim de differentijs conſtitutiuis ſuperioribus, ſic generum etiam non ſubalternatim poſitorum eædem poſſent aſsignari differentiæ, vt, verbi gratia, animal & planta genera ſunt non ſubalternatim poſita: quoniam nec animal ſub planta ponitur, nec econtrario plan ta ſub animali, ſed ſub eodem genere corpus animatum ex æquo ſunt poſita, vt ſpecies proximæ. Habent tamen eaſdem aliquas differentias ſuperiores conſtitutiuas, ſibi communes, nempe animatum & corporeum.

Veruntamen de conſtitutiuis proprijs generum differentijs loquendo, id foret impoſsibile, vt duo genera non ſubalternata eaſdem haberent differentias, vel eandem differentiam conſtituentem vtrumque genus. Proximas enim & proprias generum diuerſorum conſtitutiuas differentias, oportet diuerſas eſſe, quemadmodum in Prædicabilium libro pleniſsime tractatum

est. Secunda pars regulæ ita habet: Subalternorum generū nihil prohibet easdem esse differentias. Vbi primo notandum est, genera subalterna hic accipi pro subalternatim positis. Simpliciter enim genera subalterna, vt in libro Prædicabilium definita sunt, differunt à subalternatim positis, cùm possint assignari subalterna genera, quę non sunt subalternatim posita. Vt verbi gratia, animal & planta sunt genera subalterna, quemadmodum ex prædicabilibus liquet, non sunt tamen hic subalternatim posita, quoniā neutrum ponitur sub altero. Horum ergo generum subalternorum siue subalternatim positorum, nihil prohibet (inquit Aristoteles) easdem esse differentias. Quod ita declarat, quoniam superiora semper de inferioribus prædicantur, atque ob hoc, quæcunque erunt differentiæ prædicati, easdem & inferiori subiecto, conueniri secundum prædicationem, iuxta priorem regulam. Quando alterum de altero, & cetera. In qua parte, dum ita loquitur: Nihil prohibet easdem esse differentias, indicat, non omnes necessariò differentias easdem esse eorum quæ subalternata sunt, posse tamen aliquas esse easdem. Atque ita sanè res habet. Nam auis & animal genera sunt subalternata, quę aliquas differentias habent easdem, sed non omnes. Gressibile namque, volatile, aquatile, reptile, bipes, omnes sunt differentiæ animalis: auis autem tantùm vna harum differentia nempe volatile, quæ auis est constituta. Non igitur omnes differentiæ in his subalternatis generibus sunt eædem. Aliquæ tamen eædem inueniuntur. Primùm illa quæ est animalis diuisiua & auis constitutiua, est vtriusque differentia, licet diuerso modo, illius nempe diuisiua, & huius constitutiua. Deinde, ea quæ immediate constituit animal, nempe sensibile aliquo modo vtriusque est differentia. Sicut enim est animalis immediate constitutiua, sic auis, quod sub animali ponitur, est constitutiua mediate: & de aue essentialiter vtique prædicatur, sicut de animali. Ita & de omnibus alijs differentijs superioribus dicendum. Nulla enim differentia constitutiua, neque mediata, neque immediata alicui generi conuenit, quæ non simul omnibus etiam conueniat, sub ipso positis. Ac de his quidem constitutiuis differentijs intelligere se posteriorem istam partem monstrat Aristoteles, cùm declarando subiungit: Superiora de inferioribus prædicantur. Quare quæcunque fuerint prædicati differentiæ, erunt eædem & subiecti. In diuisiuis namque id manifestam habere falsitatem. Quamuis enim animal de homine prædicatur, vt de subiecto: non tamen quæcunque sunt diuisiuæ prædicati, eædem erunt & subiecti. Generum itaque subalternatim positorum, nihil prohibet esse easdem differentias, sed non necesse est omnes esse easdem. His ergo de ante-

anteprædicamentis vtcunque tractatis, & qualicunque claritate elucidatis, ad præcipuum prædicamentorum tractatum alacres transeamus, illo prius admonito, ne istam nostram in anteprædicamentis hisce qualemcunque prolixitatem, quasi superuacaneã, aut superstitiosam lector morosus ægrè accipiat. Solet enim nimia in fundamentalibus initijs quæsita breuitas, ita se vlciſci, vt postmodum in præcipuo negotio, vel obscuritate confundat omnia, vel moram duplo tardiorem adducat. Ac proinde hanc nostram in initijs, in quæ præparamentis præcipui negotij moram aliquantò longiorem, in subsequentibus magno lucro nobis futuram speramus.

CAP. XV. De *enumeratione decem Prædicamentorum.*

INcipiens Aristoteles de Prædicamentis tractatum, primò diuisionem constituit, in qua Prædicamenta singula enumerat.

Ea est hæc:

Diuisio Prædicamentalis.

Eorum, quæ secundum nullam complexionem dicuntur, singulum aut substantiam significat, aut quantitatem, aut qualitatem, aut ad aliquid, aut vbi, aut quando, aut situm esse, aut habere, aut facere, aut pati.

Vbi dum pro diuiso constituit ea quæ dicuntur, manifestè indicat de vocibus se loqui, sicut & in eo quod sequitur, singulum aut substantiam significat, &c. Vocabuli quippe est significare, sicut rei est significari. Dat quoque exempla singulorũ membrorum per ordinem. Est autem substantia (inquit) vt homo, equus: quantitas, vt bicubitum, tricubitum: qualitas, vt album, grammaticum: ad aliquid, vt duplum, dimidium: vbi, vt in foro esse, vel in Lyceo: quando, vt heri fuisse, aut cras fore: situm esse, vt sedere, iacere: habere, vt calceatum esse, vel armatum: facere, vt secare, vrère, pati: vt secari, vri. Enumerantur autem hæc decem genera maximè quantum ad accidentia, vel in cõcreto, vel in abstracto. In abstracto sic: quantitas, qualitas, ad aliquid siue relatio, vbi siue in loco existentia, quando siue in tempore existentia, situs, habitus, actio, passio. In concreto verò sic enumerantur. Quantum, quale, ad aliquid siue relatiuum, vbi siue in loco esse, quãdo siue in tempore esse, situm esse, habere, agere, pati. Est autem

hæc diuiſio ſiue potiùs enumeratio decem primorum generum ſufficiens, quoniam neque ſuperfluit, neque deficit vllum membrum. Nec enim aliud genus poterit inueniri, quod his decem primis adiiciatur, neque ex enumeratis aliquod rectè ſubtrahi poterit.

CAP. XVI. De *Subſtantia in Speciali.*

INter omnia prędicamẽta meritò primum obtinet locum ſubſtantia: quoniam cetera omnia ſunt accidentium prędicamenta. Subſtantia autem, accidente eſt dignior, vtpote quæ ipſum debeat ſuſtentare, & quia accidentia omnia propter ſubſtantias ſunt, ad eas videlicet ornandas atque perficiendas. Inter ſubſtantias autem diſtinguit Ariſtoteles, quaſdam vocans primas ſubſtantias, alias autem ſecundas. Primas ſubſtantias (vt figuraliter dicamus) appellat ſubſtantias indiuiduas ſiue ſingulares, id eſt, indiuidua prædicamenti ſubſtantiæ, Ioannem, Petrum, hunc equum, illum aſinum. Secundas autem ſubſtantias appellat ſubſtantias communes ſiue vniuerſales, id eſt, genera & ſpecies prędicamenti ſubſtantiæ: vt homo, equus, aſinus, animal, & huiuſmodi ſunt ſecundæ ſubſtantiæ. Definitio autem ſiue deſcriptio, quam Ariſtoteles aſſignat primæ ſubſtantiæ, hæc eſt:

Definitio primæ ſubſtantiæ.

Subſtantia quæ propriè, principaliter, & maximè dicitur, eſt, quæ neque de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt.

Quæ definitio ſiue deſcriptio, duas in ſe concludit. Prior in periphraſi, quæ ponitur à parte definiti, inuenitur, nempe iſta. Prima ſubſtantia eſt, quæ propriè, principaliter, & maximè ſubſtantia dicitur. Poſterior hæc eſt: Prima ſubſtantia eſt, quæ neque de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt. In priore explicatur ratio nominis, quare videlicet ſubſtantia ſingularis dicatur prima ſubſtantia. In poſteriore ex ijs, quę prius dicta ſunt, notificatur: quę appellandę ſunt primę ſubſtantiæ. Quantum itaque ad priorem illam deſcriptionem, ſciendum eſt, tres illas particulas, propriè, principaliter, & maximè, accipi poſſe pro eodem, vt ad maiorem rei declarationem tria illa vocabula adinuicem ſic dicantur coniuncta. Nam id frequenter iis, qui aliquid intellectu difficilè explicare laborant, euenire ſolet, vt ita per coniunctionem copul[illegible]iam plura vocabula adinuicem cõnectant, vt quod vno minus ſufficienter, aut non ſatis lucidè poteſt explicari, ſal-

tem

tem per plura dicatur lucidius. Secundum hanc ergo ſententiam propriè ſubſtare, aut ſubſtantiam eſſe, nihil eſt aliud, quàm ſubſtare principaliter, & hoc iterum nihil eſt aliud, quàm ſubſtare maximè. Quare autem primæ ſubſtantiæ dicantur maximè ſubſtare, aut eſſe maximè ſubſtantiæ, ratio eſt, quia plus omnibus ſunt ſubiectæ, & plus omnibus ſubſtant. Quæ autem magis ſunt ſubiectæ aut amplius ſubſtant, meritò magis ſubſtantiæ dicuntur: & quæ maximè ſunt ſubiectæ, meritò maximè ſubſtantiæ dicuntur. Quòd autem primæ ſubſtantiæ plus omnibus ſubſtant, aut ſubiectæ ſunt: ita declaratur: quoniam omnia, vel in ipſis ſunt, vel de ipſis dicuntur. Omnia quippe accidentia, tam communia, quàm ſingularia, ſingularibus ſubſtantiis inſunt, vt in ſubiectis. Omnes verò ſubſtantiæ vniuerſales, de primis Subſtantiis eſſentialiter, vt de ſubiectis prædicatur. Sunt igitur primæ Subſtantiæ & ſubiectæ omnibus accidentibus accidentaliter, & ſubiectæ omnibus ſecundis Subſtantiis eſſentialiter. De accidentibus ſingularibus id eſt manifeſtum ad oculum: quoniam omnis color eſt in aliquo corpore, omnis item magnitudo, omnis qualitas, in aliqua ſingulari debet eſſe ſubſtantia, vt in ſubiecto. De accidentibus vniuerſalibus, ex conſequenti idem patet: quoniam accidentia vniuerſalia ſunt in ſingularibus accidentibus eſſentialiter. Sicut ergo accidentia ſingularia ſunt in ſubſtantiis primis accidentaliter, ita & accidentia communia, quæ non poſſunt non eſſe, vbi ſunt ſingularia. De Subſtantiis quoque vniuerſalibus manifeſtum eſt, quo modo eis ſunt primæ eſſentialiter ſubiectæ: quoniam de primis ſubſtantiis ſecundæ prædicantur eſſentialiter, vt ex libro Prædicabilium notum relinquitur. Meritò igitur ſubſtantię ſingulares peculialiter veniũt appellandæ primæ ſubſtantiæ, eò quòd maximè ſubſtent, & maximè ſubiectæ ſint: Seuerinus autem Boëtius, tres illas ſuprapoſitas particulas, propriè principaliter, & maximè ſubtili conſideratione diſtinguit. Propriè namque ſubſtantias ait dici ſubſtantias ſingulares, eò quòd ſenſui primùm ſubiectæ ſint, & propriè atque immediatè cognoſcantur per ſenſum, ae deinde ex ipſis præcognitis acquiritur cognitio vniuerſalium ſubſtantiarum. Quemadmodum videlicet ſenſui primùm proponitur & offertur Ioannes, Petrus, Paulus, hic equus, ille equus, ac deinde ex his elicitur cognitio vniuerſalis, hominis & equi ex quibus deinde elicitur cognitio animalis, atque ita ſemper aſcendendo in ſuperiora, & de quo modo cognoſcendi per abſtractionem vniuerſalia ex ſingularibus, ſuo loco plenè determinauimus, in Libris de Conſideratione rerum naturalium libro II. de intellectu cap. II. & 12. Principaliter verò ſubſtantias appellari dicit, eò quòd omne

*** Propriè

Principaliter.

accidens priùs insit substantię singulari, quàm vniuersali, vt quasi secundo loco in vniuersale veniat. Exempli gratia, color quilibet primùm & immediatè est in hoc aut illo homine, & secundariò est in homine. Sic & per prædicationem priùs dicitur hic homo esse albus aut doctus, ac posteriùs, quasi ex consequenti, dicitur homo esse albus aut doctus, nimirum quia hic vel ille homo est albus aut doctus. Idcirco enim de substantia vniuersali dicitur accidens, quia de prima aliqua secundam illam includente dicitur. Recte igitur (inquit) quod priùs subiectum est, principaliter Substantia dicitur. Maximè autem substantiam appellari dicit, eadem ratione quam supra nos assignauimus: nimirum quia maximè subiecta est rebus alijs, quoniam omnia aut de primis substantijs dicuntur, aut in ipsis sunt, vt iam antè declarauimus.

CAP. XVII. De *secundis substantijs.*

☞ SEcundas Substantias ita definit Aristoteles:

Definitio secundarum substantiarũ

Secundæ substantię dicuntur species, in quibus illę, quę principaliter substantiæ dicuntur, insunt: hæ quidem & harũ specierum genera.

Cuius definitionis hic est sensus: Secundæ substantię dicuntur species illæ, in quibus insunt, id est, sub quibus continentur essentialiter illæ, quæ dicuntur principaliter substantiæ, id est, substantiæ singulares: & non solùm species earum immediatæ, sed etiam genera illarum specierum. Vt homo & equus sunt secundæ substantiæ: quoniam sunt species in quibus sunt, & sub quibus continentur essentialiter primæ substantiæ. In homine enim vel sub homine, essentialiter continentur hic homo, ille homo, & cetera omnia individua hominis. Sic in equo vel sub equo sunt, iste equus, ille equus & cetera omnia equi singularia. Capitur autem hic, esse in secundum eum modum, quo inferius esse dicitur in suo superiori: vt puta individuum in sua specie: & species in suo genere. Ne verò putemus solas species specialissimas proximas individuis esse secundas substantias, adiungit, hæ quidem & harum specierum genera. Qua adiectione indicat omnes substantias vniuersales dici secundas substantias: quoniam omnes substantiæ vniuersales, quæ non sunt species, specialissimæ sunt genera aliquarum specierũ, quas sub se, siue in se comprehendunt. Quare autem istæ dicantur secundæ substantiæ, facile quiuis

potest

poteſt intelligere, contraria nimirum ratione ad eam, quæ de primis ſubſtantiis eſt reddita. Secundæ enim ſubſtantiæ meritò dici debent, quibus aliæ ſunt priores ſubſtantię. Dici quoque poſſunt ſubſtantiæ minus propriè, minus principaliter, & minus ſubſtantiæ, comparatione ad primas ſubſtantias, iuxta ſuprapoſitam Boëtij declarationem. Minus propriè quidem, eò quòd poſteriùs cognitioni hominis ſubijciantur, vtpote quarum cognitio non niſi ex primis ſubſtantijs poſsit elici. Minus principaliter verò, quoniam accidentia eis poſteriùs inſunt, priùs autem indiuiduis. Simpliciter autem dicuntur minus ſubſtantię, quoniam non tantùm ſubiectæ ſunt quantum primæ. Primæ ſiquidem ſubſtantiæ omnibus ſubiiciuntur, quibus ſecundæ fuerint ſubiectæ, & præterea ipſis ſubiiciuntur ſecundis: propter quod nemo dubitat primas eſſe magis & maximè ſubiectas.

CAP. XVIII. *Ponuntur quædam regulæ ad cognoſcendum inter ſecundas Subſtantias, quæ ſint magis Subſtantiæ.* ***

QVamquam autem genera omnia & ſpecies prædicamenti ſubſtantiæ dicantur communi nomine Secundæ ſubſtantię, ſunt tamen inter eas alię aliis magis ſubſtãtię, quędam autem æqualiter ſubſtantiæ dicuntur. Pro cuius rei intellectu, notandæ ſunt duæ regulæ, quas ponit & declarat Ariſtoteles.

Prior hæc eſt.

Secundarum ſubſtantiarum ſpecies magis eſt ſubſtantia, quàm genus. *Regula de ſecũdis ſubſtantijs.*

Cuius ſenſus eſt, inter ſecundas ſubſtantias magis propriè, magis principaliter, & ſimpliciter magis ſubſtantias dici ſpecies, quàm ipſarum genera. Vt homo & equus, magis ſunt ſubſtantię, quàm animal: item pomus & pyrus, magis ſunt ſubſtantię, quàm arbor aut planta. Declaratur hæc regula dupliciter. Primò ſic, illud quod eſt magis propinquum primæ ſubſtantię, meritò debet dici, magis ſubſtantia, quàm quod eſt magis elongatum ab ea, quoniam in vnoquoque genere, id quod magis appropinquat maximè tali, eſt magis tale, quàm id, quod longiùs abeſt. Species autem viciniores ſunt primis ſubſtantijs quàm ipſarum genera. Rectè ergo magis ſubſtantię ſunt dicendę. Secundò idem declaratur. Primę ſubſtantię dicuntur maximè ſubſtantię, eò quòd maximè ſint ſubiectæ, nempe omnibus accidentibus, & omnibus ſecundis ſubſtantijs. Cùm ergo ſpecies ſint magis ſubiectę quàm ſua genera, vtpote quę ſubiectę ſint omnibus, quibus genera ſubiiciuntur, ac præterea ipſis generibus, conſequens eſt, ſpecies dici magis ſubſtantias, quàm ſua genera. Sicut enim ſe

habent primæ ſubſtantiæ ad ſecundas ſubſtantias, ita ſpecies ad omnia genera ſuprapoſita. Quomodo autem ſuprà ex Boëtio declaratum eſt de prima ſubſtantia, dici eam propriè ſubſtantiam & principaliter, & maximè ſic per ordinem diſtinctè tria iſta accommodando ſpeciei in comparatione ad genus declarari poteſt, ſpeciem magis propriè, magis principaliter, & ſimpliciter magis ſubſtantiam dici, quàm ſuum genus. Magis propriè, quoniam propinquiùs obiicitur ſenſui ſpecies quam genus, id eſt, vicinior eſt cognitio ſpeciei cognitioni primæ ſubſtantiæ, ex qua immediatè elicitur, quàm cognitio generis quæ ex ſpeciebus diuerſis elicitur. Magis item principaliter: quoniam priùs accidens venit in ſpeciem, quàm in genus. Sicut enim priùs dicimus hunc hominem eſſe doctum, ac poſteriùs hominem doctum eſſe: ita priùs dicimus hominem eſſe doctum quàm animal. Simpliciter quoque magis ſubſtantia dicitur ſpecies quàm genus, quoniam omnibus ſubſtat ſpecies quibus genus, ac præterea ipſi generi: qua parte genus in ſubſtando excedit. In prædicta autem regula, cùm de ſpecie loquimur, non ſolùm ſpecies ſpecialiſsimas intelligimus, ſed generaliter omnes ſpecies ſubiicibiles, in comparatione ad ſua genera. Quemadmodum enim homo eſt magis ſubſtantia quam animal, ſic animal eſt magis ſubſtãtia, quam corpus animatum, corpus animatum verò eſt magis ſubſtantia quàm corpus: & genus ſubſtantia, cùm ſit generaliſsimum, eſt minus ſubſtantia quàm corpus. Quemadmodum enim infima prædicamenti ſubſtantiæ, nempe indiuidua dicuntur primæ ſubſtantiæ: ita per oppoſitum, ſupremum genus dici debet vltima ſubſtantia, quoniam minimè ſubiacet aut ſubſtat. Nam ſolis ſubiacet accidentibus, nulli autem ſubſtantiæ: cetera omnia genera & ſpecies & indiuidua ſub ipſo poſita, ſubiecta ſunt etiam ſubſtantiis, quædam quidem omnibus vniuerſalibus, vt indiuidua: quædam pluribus, vt ſpecies: quædam paucioribus, vt ſuperiora & generaliſsimo viciniora genera. Sicut enim ſecundæ ſubſtantię quantò viciniores ſunt primæ, tantò dicuntur magis ſubſtantiæ, ita quantò viciniores ſunt generaliſsimo, tantò ſunt minus ſubſtantiæ, tantò minùs propriè, & minùs principaliter ſubſtantiæ dicuntur. Poſterior Regula quam ponit Ariſtoteles de ſecundis ſubſtantiis, hæc eſt:

Altera Regula.

Specierum, quæ non ſunt genera, vna non eſt magis ſubſtantia quàm alia.

Hoc eſt, ſpecies ſpecialiſsimæ, quæ ſolùm ſpecies ſunt & non etiam genera, ſunt æqualiter ſubſtantię, nõ alia magis alia. Cuius

ratio

ratio est, quoniam illarum alia non est magis subiecta quàm alia, neque illarum alia est propinquior primæ substantiæ, quàm alia. Omnes enim species specialissimæ sunt æquè propinquæ suis indiuiduis, proximæ nimirum & immediatæ. Quomodo ergo primarum substantiarum nulla dicitur magis substantia quã altera: sed omnes simpliciter primę dicũtur, quoniam æquè omnes subiectæ sunt omnibus quæ de ipsis dicuntur, vel quæ in ipsis sunt, ita species earum proximæ æqualiter omnes substantiæ sunt dicendæ. Secùs verò dicendum est de speciebus illis, quæ sunt etiã genera, siue de speciebus subalternis. Illarum namque alia potest esse alia magis substantia vel minus. Vt animal est magis substantia quàm corpus, & corpus magis quàm substantia.

CAP. XIX. *De conditionibus, siue communitatibus, & proprietatibus Substantiæ.*

AD pleniorem substantiarum cognitionem, ponit Aristoteles quasdam conditiones substantiarum. Ex quibus eorum natura perfectiùs cognosci poterit: id tamen quod vltimo loco ponit, solùm appellat proprium, cetera autem non omnino propria audet appellare. Tametsi enim in prędicabilibus distinxerimus proprij quatuor modos: solus tamen quartus modus verè & perfectè proprij meretur appellationem. Vnde quia nulla earum conditionum, quas hic positurus est Aristoteles, conuenit substantiæ conuertibiliter, id est, omni & soli substantiæ, & semper (sed aliqua tantùm soli & non omni, alia omni, sed non soli) eo excepto quod vltimo loco ponendum est, idcirco hoc solùm audet substantiæ proprium nominare. Cetera autem dicit substantiis conuenire, vel inesse vel communia esse, non autem dicit ea esse substantiæ propria.

Prima igitur proprietas hæc est.

Prima proprietas substantiæ.

Commune est omni substantiæ in subiecto non esse.

Id manifestè probatur per inductionem, quoniam omnis substantia prima est vel secunda. Sed neque prima, neque secunda substantia vlla in subiecto potest esse, igitur commune est omni substantiæ, in subiecto non esse. Quòd autem prima substantia non sit in subiecto, manifestum est, quoniam hic homo & hic equus in nulla re existunt, vt in subiecto: sed ipsa potiùs sunt accidentium subiecta. Quid autẽ sit, esse in subiecto, ex iis quę dicta sunt in secunda diuisione anteprædicamentali, notũ relinquitur. De secunda autem substantia, forsitan magis videri possit, quod in subiecto aliquo sit, eò quòd de primis substantijs prædicetur.

Secun-

Secundum veritatem tamen, non amplius ſecunda ſubſtantia, quàm prima, alicui ſubiecto poteſt ineſſe. Licet enim ſecunda ſubſtantia, prædicetur de prima, id fit eſſentialiter, tanquam de ſubiecto eſſentiali. Vnde nõ conſequitur ſecundam ſubſtantiam in prima eſſe accidentaliter, vt in ſubiecto accidentali. Propter quod ſuprà dictum eſt, ſecundas ſubſtantias contineri ſub membro illo. Quædam dicuntur de ſubiecto, & non ſunt in ſubiecto. Præterea nullum vniuerſale poteſt eſſe in aliquo ſubiecto, niſi ſecundum aliquod ſuum ſingulare inſit eidem. Vt exempli gratia, albedo eſt in ſubiecto ratione huius albedinis ſingularis, quę eſt in ſubiecto eodem, & ſi nulla albedo ſingularis in ſubiecto fuerit, neque poterit verè dici, albedinem eſſe in ſubiecto. Si igitur ſecunda ſubſtantia poſſet eſſe in ſubiecto, conſequens eſſet & primam ſubſtantiam in ſubiecto poſſe exiſtere, quod eſt ſenſui repugnans, ac prorſus impoſsibile. Eſt igitur omni ſubſtantiæ commune, in ſubiecto non eſſe. Verum iſtud licet communiter omni conueniat ſubſtantiæ, non tamen meretur dici proprium quarto modo ipſi ſubſtantiæ, eò quod non ſoli conueniat ſubſtantiæ. Nam & differentijs ſubſtantialibus conuenit, quæ in nullo ſunt ſubiecto. Nam ſi in aliquo eſſent, vt in ſubiecto, id maximè videretur de conſtituta ſpecie ſiue genere. Sed de his id minimè verũ eſt, quoniam de his vt de ſubiectis eſſentialibus dicuntur. Quemadmodum enim ſecundę ſubſtantię, genera & ſpecies, de primis dicuntur, vt de ſubiectis eſſentialibus, ſic & differentiæ conſtitutiuæ de generibus & ſpeciebus conſtitutis, atque omnibus eorum indiuiduis dicuntur, vt de ſubiectis, prędicatione vtique eſſentiali. Differentiæ autem ſubſtantiales, non ſunt ſubſtantiæ, ſed ſubſtantiarum iantum differentiæ. Primę enim ſubſtantię eſſe non poſſunt, quoniam illæ ſecundis ſubſtant, quod non faciunt differentiæ. Secundæ quoque non ſunt ſubſtantię, quoniam illæ ſupra primas ponuntur, tanquam ſpecies earum vel genera, vt ex definitione ſecundarum ſubſtantiarũ eſt manifeſtum, quod ſubſtantialibus differentijs non conuenit.

CAP. XX. *Secunda communitas ſiue proprietas Subſtantiæ.*

Secunda proprietas Subſtantiæ.

INeſt ſecundis ſubſtantijs & differentijs vniuocè prædicari.

Hoc eſt, ſubſtantijs & differentijs ſubſtantialibus hoc eſt commune, vt omnes prædicationes, quæ ab ipſis egrediuntur, ſint prædicationes vniuocè, intelligendo de prędicationibus ordinatis. Quod declarat Ariſtoteles: primùm à prędicatione excludit

primam

primam ſubſtantiam dicens. A principali, id eſt, ſingulari ſubſtantia, nullam exire prædicationem, eò quòd nihil habeat ſibi ſubiectum, neque eſſentialiter, vt manifeſtum eſt: neque accidentaliter, quoniam in ſubiecto nullo eſt, vt ex præcedenti conditione liquet. Debet autem hoc intelligi de prædicatione ordinata, qua ſecundum verum ordinem aliquid, vel in ſubiecto, vel de ſubiecto dicatur. Nam prædicatione quam identicam appellant, nihil prohibet primam ſubſtantiam, prædicari. Vt cùm dico. Ioannes eſt Ioannes, vel hic homo eſt Ioannes. Sic item prædicatione inordinata dicitur, homo eſt Ioannes. Hoc igitur ſuppoſito, quòd à prima ſubſtantia nulla exeat prædicatio, facilè eſt oſtendere, omnes prædicationes ordinatas, quæ egrediuntur à ſubſtantijs atque differentijs ſubſtantialibus, eſſe vniuocas. Omnes enim prædicationes quæ à ſecundis ſubſtantijs egrediuntur, ſunt ſpeciei de indiuiduo, vel generis de ſpecie aut indiuiduo. Quæ autem à differentijs ſubſtantialibus ſumuntur, vel ſunt differentiæ de genere conſtituto, aut ſubiectis eius ſpecicbus & indiuiduis, vel de ſpecie conſtituta, aut eius indiuiduis: Omnes autem hæ prædicationes ſunt vniuocæ, quemadmodum planiſsimè liquet ex iis quæ ſuprà in anteprædicamentis ſunt dicta de prædicatione vniuoca. Verum eſt ergo, omnes prædicationes, quę à ſubſtantijs aut earum differentijs ſumuntur eſſe vniuocas. Loquimur ſemper de ordinatis prædicationibus. (Inordinatas enim Philoſophi non dignas reputant prædicationis nomine) Secundum inordinatam namque prædicationē non prædicantur vniuocè ſecundæ ſubſtantiæ, neque differentiæ. Nam ſi dixeris, animal eſſe hominem, aut rationale eſſe hominem, prædicationes iſtæ vniuocæ non ſunt: ſed ſi conuertas prædicationes illas, vt fiant ordinatæ, inuenies ſimul & vniuocas, dicendo, homo eſt rationalis, homo eſt animal.

Maxima Ariſtotelica.

CAP. XXI. *Tertia proprietas ſiue communitas Subſtantiæ.*

OMnis ſubſtātia videtur hoc aliquid ſignificare.

Tertia proprietas ſubſtantiæ.

Poſuerat Ariſtoteles duas conditiones ſubſtantiæ, quæ ideo propriè dici non poterant, quod non ſoli ſubſtantiæ, ſed etiam differentijs conuenirent. Nunc aliam ponit conditionem, quæ ob hoc non rectè dicitur ſubſtantiæ proprium, quia ſecundum veritatem non omni ſubſtantię conuenit, tametſi prima facie aliquo modo id videatur. Ait ergo omni quidem ſubſtātiæ hoc eſſe commune, vt videatur hoc aliquid ſignificare, attamen ſecundū veritatem non omnem ſubſtantiam hoc aliquid ſignificare. De

prima

Prima substãtia significat hoc aliquid.

prima enim substantia fatetur, secundum veritatem eam significare hoc aliquid, id est, aliquam particularem, singularem, & indiuiduam substantiam. Vt vocabulum Ioannes, hoc aliquid, id est, hunc hominem significat: & hic equus significat hoc aliquid, equum particularem. De secunda autẽ substantia ait, videri eam significare hoc aliquid, secundum appellationis figuram, id est, propter modum denominandi primas substantias, & appellandi per secundas substantias. Vt quia Ioannem & Petrũ dicimus esse hominem & animal, sicque nominibus secundarum substantiarum appellamus primas substantias, hinc videntur secundum apparentiam externam secundæ illæ substantię significare hoc aliquid, id est, singularem & indiuiduam substantiam. Verùm non ita rem habere asserit, sed potiùs ipsas quale quid significare, id est, substantiam communem, siue naturam communem substantialem. Quod est intelligendum de primario & magis principali significato. Secundæ enim substantiæ primariò & magis principaliter significant quale quid: hoc est, vniuersalem substantiã siue naturam aliquam substantialem multis communem, in qua videlicet conueniunt multa indiuidua aut plures species: minus principaliter verò & quasi secundariò significant hoc aliquid, id est, substantiam singularem, illa scilicet indiuidua aut illas species, quæ in illa natura communi primario significatu conueniunt. Significant enim secundę substantię naturam illam communem, tanquam essentialiter inexistentem aliquibus: atque ita secundario etiam illa significant, quibus vt inexistens natura communis significatur. Exempli gratia, vocabulũ homo secunda substãtia, significat primariò naturam humanam, id est, naturam omnibus particularibus hominibus essentialiter communem, quam dicimus humanitatem: quia tamen non absolutè ac nudè naturam ipsam significat terminus homo, sed etiã significat vt essentialiter inexistentem aliquibus, ob hoc secũdariò dicũtur omnia illa quę in natura humana conueniunt significare, omnes videlicet indiuiduos homines. Sic animal primariò naturam omnibus animalibus communem significat, secundariò autem omnia animalia. Quod autem secundæ istæ substantiæ, homo, animal, & similes, non significant solam vniuersalem substãtiam, id est, nudè ipsam communem naturam, dupliciter ostenditur, ex cõparatione duorum horum terminorum, homo & humanitas adinuicem. Primũ namque manifestum est, duas istas dictiones differre in significando. Non videtur autem assignanda differentia alia, nisi quòd vocabulum humanitas nudè ipsam humanã naturam significat: homo autem significat ipsam naturam principaliter atque primariò, sed simul secũdaria significatione omnia in illa natura cõmunicantia:

Secunda substãtia significat quale quid.

bicantia: id quod etiam explicando vocem monſtratur, quoniam homo tantundem valet, atque humanam naturã participans. Deinde ipſa prædicatio ſignificationem arguit. Nam quia terminus homo de ſingularibus ſubſtantiis prædicatur, dicendo: Ioannes eſt homo, Petrus eſt homo, cõſequens eſt, etiam ſingulares ſubſtantias per ipſum ſignificari. Abſurdum namque foret, prædicari aliquid de eo quod non aliquo modo ſignificet. His itaque declarat Ariſtoteles, quòd à principio propoſuit, ſecundas ſubſtantias non ſignificare hoc aliquid. Intellige principaliter, ſicut primæ ſubſtantiæ principaliter hoc aliquid ſignificant, ſed primariò ſignificare quale quid, eſt eſt, naturã communem ſubſtantialem, quam tamen ita ſignificant, vt eam circa ſubſtantiam determinent, id eſt, tanquam particularibus ſubſtantiis inexiſtentem ſignificent. Vnde conſequitur, ſecundariò & minus principaliter, etiam ſecundas ſubſtantias ſignificare, hoc aliquid ſiue ſubſtantiam ſingularem. Ex quo etiam patet intellectus eius, quòd ſubiungit de hac determinatione Ariſtoteles, dicens: Plus autem ſiue plurium in genere, quàm in ſpecie determinatio fit. Dicens enim animal, plus complectitur, quàm dicens hominem. Quo verbo ſignificatur, genus ſubſtantialem illam naturam quam ſignificat genericam, circa plura determinare, quàm ſpecies naturam ſuam ſpecificam determinet, hoc eſt (vt noſtro more dicamus) genus plura ſecundariò ſignificare, quàm ipſius ſpeciem. Quod ita euidentiſsimè monſtratur, quoniam ſpeciem ſuam quam ſignificat ſpecificam naturam, tantum determinat circa ſua indiuidua, ſignificando naturam illam communem, vt omnibus illis ſingularibus inexiſtentem, & omnia illa ſingularia indiuidua, ſecundariò ſignificando, vt in ſpecifica ipſa natura eſſentialiter communicantia. Genus verò, genericam naturam quam ſignificat, determinat, non ſolùm circa indiuidua vnius ſpeciei, ſed circa plures ſpecies, & omnia earum indiuidua. Animal enim non ſolùm ſingularia omnia vnius ſpeciei, ſed omnia ſingularia omnium ſuarũ ſpecierum ſecundariò ſignificat, vt participantia animalis naturam: & ipſam naturam illam genericam principaliter ſignificat, vt omnibus communem ſiue communicabilem.

CAP. XXII. *Quarta proprietas ſiue communitas Subſtantiæ.*

Quarta proprietas ſubſtantiæ.

INeſt etiam ſubſtantiis, nihil eſſe contrarium.

Hoc eſt, ſubſtantiis conuenit, non eſſe alicui contrarium neq; contrarium vllum habere. Id patet, tam in primis quàm in ſecũdis

dis ſubſtantijs. Neque enim hic homo vel hic equus aliquid habet contrarium, neque etiam homo vel equus. Cõuenit proinde hęc conditio omnibus ſubſtantijs. Quòd ſi quis obiiciat, ignem & aquam ſibiinuicem contrariari, eò quòd ignis ſit calidus & ſiccus, aqua frigida & humida. Reſpondetur, ignem & aquam per ſe non cõtrariari, ſed tantum per accidens. Illa autẽ dicuntur per ſe contraria, quæ ex ſua propria natura adinuicem contraria ſunt, vt albedo & nigredo, calor & frigus, humor & ſiccitas. Illa autem per accidens quæ non ex ſua natura contrariantur: ſed tantùm ratione accidentium cõtrariorum ſibi inexiſtentium. Sic ignis & aqua, quia qualitates in ſe cõtrarias retinent, nempe calorem & frigus, ſiccitatem & humorem, idcirco per accidens contraria dici poſſunt, quemadmodum etiam homines duo contrarias habentes opiniones, contrariari dicuntur per accidens, ratione earum, quæ in eis ſunt contrariarum opinionum. Per ſe autem nequaquam huiuſmodi contrariantur. Conuenit igitur omni ſubſtantiæ, non eſſe vlli contrarium, neque vllum habere contrariũ. Verùm non ſoli ſubſtantiæ conuenit. Nam & quantitates contrarium non habent, vt duo, tria: nihil habent contrarium, neque bicubitum, tricubitum. Neque hoc igitur poteſt dici ſubſtantiæ proprium, ſecundum quartum modum, ſed tantum iuxta modum ſecundum.

CAP. XXIII. *Quinta communitus vel proprietas Subſtantiæ.*

Quinta proprietas ſubſtantiæ.

VIdetur ſubſtantia non ſuſcipere magis aut minus.

Hoc eſt, nullus terminus ſubſtantialis poteſt prædicari cum aduerbio magis & minus, neque vlla ſubſtantia realis, aut res ſubſtantialis poteſt ſuſcipere intentionem vel remiſsionem. Vt Ioannes non dicitur magis homo quàm Petrus, neque iſte equus magis equus quàm ille, neque homo eſt magis animal quàm brutum, atque ita in ceteris. Natura enim ſubſtantialis ſi ſpecifica fuerit, ex æquo participatur, non ſecundum plus & minus omnibus indiuiduis. Generica verò ex æquo omnibus ſpeciebus ac earum indiuiduis. Ac proinde non poſſunt termini naturas illas ſiue genericas, ſiue ſpecificas ſignificantes, prædicari de ſpeciebus vel de indiuiduis, ſecundum magis vel minus. Eadem ratione, facta comparatione ad ſeipſum non poteſt dici, Ioannes magis homo nunc quàm antè, quoniam non poteſt natura ſubſtantialis, ſecundum plus & minus, pro diuerſis temporibus communicari ſpeciei, vel indiuiduo. In qualitatibus autem inuenitur prædi-

prædicatio ſecundum magis & minus, ſiue comparando adinuicem diuerſa, ſiue idem ad ſeipſum ſecundum diuerſa tempora. Vt Ioannes eſt magis albus, vel magis doctus, vel magis iuſtus Petro. Imò idem homo nũc eſt magis, aut minus doctus, vel iuſtus, quàm ante fuerat: Quòd ſi quis obiiciat ex his quę prędicta ſunt: Auditæ ſunt primæ ſubſtantiæ dici magis ſubſtantiæ quàm ſecundæ, ac rurſus inter has dictæ, ſunt ſpecies magis eſſe ſubſtãtię quam genera. Videtur ergo ſubſtantias ſuſcipere magis & minus. Hoc ita diſſoluit Ariſtoteles, non negans vnam ſubſtantiam magis dici ſubſtantiam quàm alteram, quemadmodum dictum eſt primam ſubſtantiam eſſe magis ſubſtãtiam quàm ſecundam, ſed vnumquodque dicit ſecundum hoc ipſum quod eſt, non dici magis & minus. Vt ſi aliquid eſt homo, ipſum non eſt magis homo altero, neque ſeipſo. Sic id quod animal eſt vel corpus, non eſt magis animal, vel magis corpus. Hoc eſt, genera & ſpecies prędicamenti ſubſtantiæ non prædicari de ſibi ſubiectis indiuiduis aut ſpeciebus, ſecundum magis & minus. Ad pleniorem autem & clariorem huius difficultatis diſſolutionem, ſolent diſtinguere duplicem ſignificationẽ huius vocabuli ſubſtantia. Dicunt enim ſubſtantiam dici, vel à ſubſtando, vel à ſubſiſtendo. Subſtantia vt à ſubſtando dicitur, relatiuum eſſe videtur. Dicitur enim aliquid hoc modo ſubſtantia, in reſpectu vel comparatione ad alterum, vt primæ ſubſtantiæ dicuntur ſubſtantiæ, in reſpectu ad ſecundas, quibus ſubſtant, & in reſpectu ad accidentia, quibus itẽ ſubſtant. Secundæ quoque ſubſtantię ſimiliter dicuntur ſubſtantiæ, reſpectu ſuperiorum generum & accidentium, vt ſuprà declaratum eſt. Ita accipitur ſubſtantia, cùm diuiditur in primam & ſecundam. In hac autem ſignificatione non eſt terminus iſte, ſubſtantia generaliſsimum genus prædicamenti ſubſtantiæ. Cùm enim relationem ſignificet, qui fieri poteſt, vt ſuprà ponatur terminis abſolutam naturam abſque omni relatione ſignificãtibus? Cuiuſmodi ſunt omnes termini prædicamenti ſubſtantiæ. Subſtantia verò vt dicitur à ſubſiſtendo, relatiuè non dicitur, ſed abſolutè ſine relatione & comparatione ad alterum. Quemadmodum enim id quod dicitur homo, aut animal, aut corpus, ita dicitur non per relationem ad aliud vel alia, ſed omnino abſolutè, videlicet quia naturam hominis, animalis aut corporis participat, ita & ſubſtantia hoc modo aliquid dicitur abſolutè, ſine comparatione ad aliud, eò quòd naturam ſubſtantialitatis participet. Atque hoc modo acceptum vocabulum ſubſtantia, genus eſt generaliſsimum ſupra omnia genera, & ſpecies prædicamenti ſubſtantiæ, neque vllo modo dicitur ſecundum magis & minus, ſicut nec cetera genera ſubiecta. Nihil enim eſt magis ſubſtantia

Obiectio.

Solutio.

*****

Dictio ſubſtãtia dupliciter capitur.

altero, quoniam quæcunque naturam ſubſtantialitatis habent eandem ex æquo participant, ſicut & de ceteris generibus ſuprà dictum eſt. Hanc autem diſtinctionem propoſito applicantes, pro diſſolutione propoſiti argumenti, clare dicimus, quanquam terminus ille ſubſtantia, vt à ſubſtando deducitur, ſecundum magis & minus prædicetur, dicendo vnam ſubſtantiam eſſe magis ſubſtantiam quam alteram: non tamen hinc conſequitur, vllam ſubſtantiam dici ſecundum magis & minus. Nam ſubſtantia à ſubſtando, non eſt terminus ſubſtantialis, ſed relatiuus. Vult autem ſuprapoſita conditio ſiue proprietas, nullum terminum prædicamenti ſubſtantiæ prędicari ſecundum magis & minus, id eſt, cum aduerbiis eiuſmodi magis & minus, vel nullam ſubſtantiam ſuſcipere huiuſmodi prædicationem, ſecundum aliquod prædicatū ſibi eſſentialiter conueniens. Hoc enim eſt quod dicit Ariſtoteles, vnamquamque ſubſtantiam ſecundum hoc ipſum quod eſt, non dici magis aut minus. Quomodo autem hactenus omnium conditionum prædictarum nulla inuenta eſt propriè conuenire ſubſtantiæ, ſic neque iſta. Quamuis enim omni ſubſtantiæ conueniat, non tamen ſoli. Cōuenit enim & quantitati, vt bicubitum non dicitur alio magis bicubitum, neque linea vna dicitur magis linea quàm altera. Ac proinde proprium dici poteſt ſecundo modo, quarto modo non poteſt.

Aña ſolutio.

CAP. XXIIII. De *ſexta proprietate Subſtantiæ, quæ ſingulariter dicimeretur proprietas.*

QVæ hactenus poſitæ ſunt conditiones ſubſtantiæ potiùs communitates dicendæ ſunt, quàm proprietates.

Quod autem nunc dicendū eſt, id propriè videtur ſubſtantiæ conuenire. Ait ergo Ariſtoteles.

Sexta proprietas Subſtantiæ.

Maximè autem propriū videtur eſſe ſubſtantiæ, cum vnum & idem numero ſit, contrariorum ſuſceptibile eſt.

Conuenit enim hoc omni ſubſtantiæ, quemadmodum per inductionem poteſt oſtendi ad oculum. Videmus namque vnum eundemque hominem, nunc calorem in ſe habere, nunc frigus: nunc bonum eſſe & probum, poſtea malum & improbum: modò album, poſtea nigrum, nunc huius opinionis, poſtmodum contrariæ: modò velle aliquid, modò idem nolle.

Sic in omnibus corporibus conſideratione facta ad contrarias qualitates, debimus eaſdem numero ſubſtantias contrariorum eſſe ſuſceptibiles. In ſubſtantiis autem incorporeis, oportet conſiderare

siderare qualitates contrarias spirituales, quæ ad corpus non attinent. Nam & Angeli contrariorum sunt susceptiui, quoniam contrariarum opinionum, aut volitionum sunt susceptibiles. Possunt enim modò nolle, quod antea volebant, & econtrario. Possunt mutari ex sua natura secundum odium & amorem, prosequutionem & fugam, tristitiam & gaudium, aliaq; huiusmodi, quæ omnia sunt contraria. Notandum verò quòd non dicuntur substantiæ susceptiuæ contrariæ, sed susceptibiles esse contrariorū, quoniam non potest fieri, vt substantia vna & eadem numero actu simul contraria susceptiat. Hoc enim naturæ contrariorum repugnat, simul eidem inesse: sed temporis successione substantiæ dicuntur esse contrariorum susceptiuæ: ita vt vno migrante possit substantia eadem manens acquirere alterum. Quemadmodum abscedente calore, venit frigus in corpus, & econtrario: ægritudine pulsa, introducitur sanitas, & econtrario. Notandum quoque non hic dici, quòd substantia quælibet sit contrariorum quorumlibet susceptibilis, sed tantum aliquorum contrariorum. Non enim necesse est, vnam eandemque substantiam omnium contrariorum esse susceptibilem, satis autem fuerit, si aliqua possit suscipere contraria. Siquidem arbor ista vna & eadem non potest omnia suscipere. Non enim est susceptibilis gaudij, & tristitiæ odij & amoris contrariarum opinionum, volitionum, & nolitionum aliarumque huiusmodi. Quorundam autem contrariarum est susceptibilis. Quanquam & vniuersaliter intelligi potest, quamlibet substantiam quorumlibet contrariorum esse susceptibilem ad hunc sensum, vt quoties substantia quælibet ex contrariis duobus, alterum susceperit, possit etiam alterum contrarium eadem numero in se suscipere. Vt, verbi gratia, si quid susceptiuum est albedinis, est idipsum nigredinis quoque susceptiuum: si quid capax est huius opinionis, est & contrariæ capax: si quid amoris, & odij, atque item in ceteris. Contraria nanque ex sua ratione fieri habent circa idem subiectum, seque pellunt mutuò. Excipiuntur si quæ sint qualitates à natura determinatæ aliquibus substantiis: vt igni est naturaliter deputata caliditas & siccitas & leuitas. Propter quod, ignis licet habeat in se istas qualitates, contrariorum tamen non videtur susceptibilis. Verùm hic, propriè loquendo, non verè dicimus, ignem esse susceptiuum caloris, siccitatis & leuitatis. Potius nanque ignis dicendus est habere naturaliter deputata illa, quàm suscipere. Suscipitur enim in aliquo, quod ipsi est extraneum, & à natura ei non est deputatum, quemadmodum annotauit & Boëtius. Atque ita simpliciter adhuc remanet veritas generalis dicti illius, substantiam esse susceptibilem,

quorumlibet contrariorum, ita vt si alterũ quorumlibet susciplat, possit & reliquum susclpere. Ita ergo probatum est, omni substantia prædictam conditionem conuenire. Nunc autem & quomodo soli conueniat substantiæ, declaremus. Patebit autem hoc per singula accidentia discurrendo. Non enim poterit inueniri color aliquis, qui vnus & idem numero dicatur, nunc albus, nunc niger: neque aliquis habitus numero idem potest dici nunc bonus, nunc malus: neque aliqua eadem actio numero, bona esse potest & mala, & ita in reliquis, non poterit inueniri aliquod accidentium, quod contraria possit idem numero susclpere. Conuenit igitur soli substantiæ, esse contrariorum susceptibilem.

CAP. XXV. *Proponitur & soluitur Obiectio de opinione & oratione.*

***

Obiectio. VErùm, aduersus hanc proprietatem, Aristoteles obiectionẽ ponit, de oratione vocali vel opinione mentali, quæ eadem numero manens, susceptiua videtur veritatis & falsitatis, cùm dicatur modò vera, modò falsa. Exempli gratia, hæc oratio, Ioannes dormit, modò vera est, verè dormiente Ioanne. Poterit autẽ eadem fieri falsa si expergiscatur Ioannes à somno, manebit tamen oratio vna & eadem numero. Eadem igitur oratio vna & eadem numero, vera esse potest ac falsa successu temporis, ac proinde contrarium est susceptibilis, cùm verum & falsum videantur esse contraria. Quòd si admittatur, consequens est, non soli substantiæ id esse proprium quod dictum est.

Solutio. Propter hanc obiectionem dissoluendam, Aristoteles proprietem suprapositam supplet in hunc modum: Proprium est substantiæ, cùm sit vna & eadem numero cum sui mutatione esse susceptibilem contrariorum. Per adiectionem autem hanc, cum sui mutatione, excludit obiectionem, dicens orationem, aut opinionem licet eadem numero possit esse vera & falsa, non tamen per hoc fieri circa eam aliquam mutationem. Quod enim hæc propositio nunc vera dicitur, nunc falsa, id non fit per aliquam mutationem circa ipsam propositionem, sed per mutationem rei significatæ. Dicitur enim propositio vera, ex eo quod ita sit in re quomodo ipsa significat. Falsa verò, ex eo quòd aliter sit in re quam ipsa significat. Ex sola igitur mutatione circa rem significatam, propositio paulò antè vera sit falsa, & econtrario. Vt ex hoc quod ipse homo Petrus mutatur à statione in sessionem, propositio ista, Petrus sedet, ex falsa efficitur vera, absque sui reali aliqua mutatione. Potest verò & aliter responderi propositæ obiectioni, sim[illegible]liciter negando quod assumitur, nempe opinionem vel orationem eandem susclpere contraria. Nec valet probatio:

Alia solutio.

Eadem

Eadem oratio vel opinio modò vera est, modò falsa, eadem, numero manens, igitur contrariorum est susceptibilis. Mala siquidem est ista illatio, laborans defectu duplici. Primum enim verũ & falsum propriè nõ videntur contraria, cùm cõtrarietas propriè dicta (vt posterius dicetur) in solis inueniatur qualitatibus. Veritas autem & falsitas non videntur esse qualitates, sed potius ad aliquid sunt vel relationes. Dicitur enim veritas exæquatio, & correspondentia rei significatę ad propositionem significantem, quod videtur ad relationem magis quam ad qualitatem spectare, cum sit qualitas omnis, quid absolutum non consistens in relatione vnius ad alterum. Deinde, etiam si veritas & falsitas contraria essent, non tamen oratio eadem ex hoc quòd modò vera est, modò falsa dicenda esset susc ipere contraria. Ipsa namque oratio non suscipit in se veritatem & falsitatem, cùm veritas (vt iam dictum est) non sit in oratione vera. Si enim veritas & falsitas susciperentur in ipsa oratione vera, iam nec Aristotelis valeret solutio qua dicit, orationem eandem dici modò veram, modò falsam, absque sui mutatione. Prorsus enim cum sui mutatione id fieret, si verè in ipsa susciperetur veritas & falsitas. Amplius autem aduersus supradictam proprietatem obijcitur, de materia prima, & quantitate corporea, quæ suscipiunt in se contrarias qualitates, non tamen sunt substantiæ. Propter hanc obiectionem, recentiores vt per omnia conuertibilem faciant hanc proprietatem, ita eam complent. Maximè proprium est substantiæ esse susceptibilem contrariorum: tanquam completum & vltimatum subiectũ. Prius adiiciunt, ne proprietas conueniat ipsi materiæ primæ, quæ propriè loquendo non est substantia, sed tantum substantię pars. Materia namque est contrariorum susceptibilis, quoniam omnia accidentia corporalia suscipiuntur in corporali materia, quemadmodum in Physicis nostris declarauimus. Verùm ipsa non est subiectum completum, quoniam pars tantum est altera compositi. Substantia autem est subiectum completum atque perfectũ. Alterum adiiciunt propter quantitatem, quæ (iuxta quorundam probabilem opinionem) immediatè in se suscipit corporeas qualitates, vt colorem dicũt susc ipi in superficie, figuras itidem subiectari in superficie aut corpulentia: Iuxta quorum opinionem necesse est fateri, etiam quantitatem esse contrariarum qualitatum susceptibilem. Verùm ipsa non est subiectum earum vltimatum, quoniam vlterius sunt in ipsa substantia, mediante quantitate. Sed harum rerum determinato, à Dialectica consideratione est aliena, magisque Physicæ conuenit: quamobrem ista tetigisse contenti, explicato vtcunque substantiæ prædicato, ad quãtitatem recto cursu pergamus.

Alia obiectio.

Solutio.

CAP. XXVI. De prædicamento Quantitatis.

POst prædicamentum substantiæ proximo loco subsequitur prædicamentum quantitatis, quòd maior sit conuenientia, & similitudo substantiæ cum quantitate, quàm cum qualitate. Sicut enim substantia non suscipit magis, & minus, nihilq; habet contrarium, sic & de quantitate paulò pòst declarabitur. Item iuxta quorundam probabilem sententiam qualitates corporales suscipiuntur in substantia, mediante quantitate, ita vt quantitas sit subiectum immediatum qualitatum, atque hac consideratione videtur quantitas assimilari ex aliqua parte substantiæ, quoniam modo quodam substat, tametsi non vt vltimatum & per se consistens subiectum, quoniam & ipsum est in alio, nempe in substantia. Tractans autem de quantitate Aristoteles, ipsius non ponit definitionem, quoniam generalissimum genus proprie definiri non potest, vtpote quòd aliud supra se genus non habeat per quod possit definiri, aut differentiam aliquam constituentem. Posset tamen aliquo modo describi per suum concretum, hoc modo:

Definitio quantitatis.

Quantitas est, secundum quam aliquid dicitur quantum.

Vtpote longum, latum, profundū, multum, paucum, magnum, paruum, diuturnum, vel breuis durationis. Incipit autem Aristoteles tractatum quantitatis, ponens duas eius diuisiones. Quarum prior hæc est:

Diuisio quantitatis.

Quantitatis aliud continuum, aliud discretum.

Hoc est, quantitatum, alia est continua, alia discreta. Quæ diuisio duas species immediatè sub quātitate positas assignat: nempe quātitatem continuam, & quantitatē discretā, quarū definitiones siue descriptiones ex Aristotelis declaratione colliguntur.

CAP. XXVII. De Quantitate continua, & primò ponitur definitio eius.

Definitio quātitatis continuæ.

QVantitas continua est, cuius partes copulantur ad aliquem terminum communem.

Vt partes lineę copulantur ad punctum. Dicitur autem in proposito terminus communis aliquarum partium, quòd est principium vnius, & finis alterius. Ad quarum definitionum intelligen-

tiam

verbum reddamus. Quartum genus qualitatis est figura & quæ circa vnumquodque est forma. Sub hoc genere continẽtur omnes figuræ & formæ, siue naturales, vt forma siue figura hominis, equi, arboris, auri, argenti, cæli, atque ita in ceteris, quas natura rebus donauit siue artificiales, vt forma lecti, templi, domus, aliarumque rerum quas ars humana effinxit, atque in materiam laborioso conamine ingenij q; industria conduxit. De differentia autem figuræ & formæ, diuersæ sunt diuersorum sententiæ. Seuerinus Boëtius ita eas distinguit: Figura inquiens est, vt triangulum aut quadratum. Forma autem ipsius figuræ quædam qualitas est. Vt figura quidam est triangulum vel quadratum, forma autẽ ipsius trianguli, vel quadrati quædam qualitas, vnde etiam formosos homines dicimus. Figura enim quædam vel pulcrior, vel mediocris, vel alio quodammodo constituta, qualitas formaque nominatur. Has autem esse qualitates, nullus dubitat. Si quidem & à figura dicitur figuratus & à forma formosus. Hactenus Boëtius. Ex quibus patet illum accipere figuram, vt aliquid substratũ formę, ita vt possit eadẽ figura varias suscipere formas, quemadmodum eadem figura faciei humanę, varios vultus assumit, nunc lætum, nunc tristem, nunc benignum, nunc tetricum. Alij sic distinguunt, vt figura propriè ad artificialia referatur, forma ad naturalia: quanquam hæc distinctio sæpè confunditur, vt figura dicatur rerum naturalium, quemadmodum dicimus figuram equi aut hominis: forma verò rerum artificialium, veluti cum dicimus formam domus aut vestis. Comprehenduntur autem sub hac specie omnes figuræ geometricæ siue perfectæ siue imperfectæ. Perfectæ dicuntur figuræ, quę suo termino vel suis terminis sic sunt concluse, vt nihil possit addi vel subtrahi, sine mutatione specie. Exempli gratia, figura triangularis perfecta est: quia sic est concluſa suis terminis, id est, tribus lineis, & tribus angulis, qui ex harum trium linearum coniunctione consurgunt, vt nec minima particula vsquam possit adiici vel subtrahi. Circulos quoque vno termino, nempe vnius continuæ lineæ protractione sic est in se concluſus, vt adiici item vel demi nil possit. Quædam autem harum figurarum clauduntur lineis, vt figuræ planæ: quæ subiectantur in superficie, quę videlicet secundum latitudinem tantùm describuntur, non secundum profunditatem: vt circulus in superficie describitur, & vna linea in seipsam redeunte sine aliquo angulo clauditur. Sic figura triangularis, quadrangularis, & ita consequenter in superficie describuntur, & lineis tribus aut quatuor aut quinque [illegible] angulos totidem coniunctis, clauduntur: quemadmodum [illegible] patet intuenti descriptionem trianguli, aut quadranguli, aut ali-

Perfectæ figuræ.

quam aliarum huiuſmodi figurarum planarum. Quædam autem clauduntur ſuperficie vel ſuperficiebus, & ſubiectantur in corpore prædicamenti quantitatis. Cuiuſmodi ſunt, figura ſphærica, figura cubica, figura pyramidalis, quæ vocantur figuræ ſolidæ, eò quòd non ſecundum planam ſuperficiem, ſed ſecundum profundam corpulentiam conſiderentur. Imperfectæ autem figuræ dicuntur, quæ non ſunt ita concluſæ ſuis terminis, quin addi eis poſsit vel ſubtrahi citra mutationem ſpeciei. Huiuſmodi aſsignantur rectitudo & curuitas, concauitas, & connexitas, ſimum & aquilinum, & ſi quę ſunt huiuſmodi. Figuræ nanque rectæ ſecundum lineæ rectæ protractionem, poteſt addi aut ſubtrahi, & manebit rectitudo, vt antè. Ira curuitati ſi aliquid adieceris, manebit curuitas: & ſi abſtuleris aliquid, æquè manebit curuitas. Sic in concauitate aut connexitate ſuperficiei, ſic in ſimo & aquilino. Hæ igitur omnes figuræ Geometricæ, cum omnibus figuris & formis aliis quarumcunque rerum, ſiue naturalium, ſiue artificialium (quæ ſunt innumeræ) hìc ſub quarto qualitatis genere ſuum locum obtinent.

Figure imperfectæ.

CAP. XLVII. De *definitione Qualium.*

Definitio qualium.

SIcut autem qualitatem ſuprà vtcunque definiuit, ſiue deſcripſit Ariſtoteles, ita etiam deſcribit qualia, hoc modo:

Qualia ſunt, quæ ſecundum hæc denominatiuè dicuntur, vel quomodolibet aliter ab his.

Definitio exponitur de rebus.

Quæ definitio, vel de rebus, vel de terminis poteſt exponi. De rebus ſic exponitur: illa dicuntur qualia, quæ ſecundum hæc, id eſt, ſecundum qualitates iam dictas & determinatas, dicuntur denominatiuè, id eſt, denominantur aliquo denominatiuo propriè dicto, voce & ſignificatione ſimul, vel etiam quæ ab his qualitatibus dicuntur talia: aut talia quomodolibet aliter, ſupple quam per proprium denominatiuum voce & ſignificatione ſimul, id eſt, denominatiuo ſignificatione tantum. Exempli gratia. Homo iuſtus & homo ſciens ſunt qualia, quoniam ſecundum qualitates dicuntur denominatiuè, id eſt, denominantur denominatiuo aliquo propriè dicto (quod eſt denominatiuum, voce & ſignificatione) dicendo homo eſt iuſtus, homo eſt ſciens. Secundæ partis exemplum eſt, homo ſtudioſus vel probus. Secundum virtutem namque, licet non denominatur homo denominatiuo proprie dicto, voce & ſignificatione ſimul, dicēdo, homo eſt virtuoſus (quoniam virtuoſus non eſt vox recepta Latinis, potiſsi-

potiſsimum autem Græcis nullum eſt concretum ſecundum vocem reſpondens abſtracto ἀρετῇ, quod virtutem ſignificat) denominatur tamen ab illo qualitate homo Græcè σπουδαῖος, Latinè ſtudioſus: quòd eſt quomodolibet aliter denominari, id eſt, non per denominatiuum voce & ſignificatione, ſed ſignificatione tantum. De vocibus autem ſic poteſt exponi. Qualia, id eſt, concreta prædicamenti qualitatis, dicuntur vocabula ſiue concreta, quæ ſecundum hæc, id eſt, ſecundum qualitates prædictas, dicuntur denominatiuè, id eſt, prædicantur ſicut denominatiua voce & ſignificatione ſimul, vel quomodolibet aliter ab his, id eſt, aliter quàm voce & ſignificatione, nempe ſignificatione tantum, ſecundum aliquas qualitates. Exempli gratia. Vocabula albus & niger qualia ſunt, quia prædicantur de ſubiectis, tanquam denominatiua propriè dicta voce & ſignificatione, idq; ſecundum qualitates albedinem & nigredinem. Item ſtudioſus & probus, qualia ſunt reſpectu virtutis: quia licet non prædicentur ſecundum virtutem, vt denominatiua propriè dicta voce & ſignificatione, dicuntur tamen ſecundum eam aliquo modo aliter, id eſt, tanquam denominatiua ſignificatione. Vnde quomodo ſuprà circa definitionem denominatiuorum diſtinximus triplicia denominatiua, quædam voce tantùm, quædam ſignificatione tantùm, quædam voce & ſignificatione ſimul: & ita in propoſito triplicia qualia poſſumus diſtinguere, nempe qualia voce tantũ, ſignificatione tantum, & voce ac ſignificatione pariter. Primi membri exemplum ponit Ariſtoteles in textu curſorem, & pugillatorem, vt ſignificent naturales potentias: Hæc enim duo qualia denominatiua ſunt tantum ſecundum vocem, reſpectu curſoriæ & pugillatoriæ, quæ (vt ait Ariſtoteles) non naturalem potentiam, ſed habitum ſignificant. Vnde reſpectu horum abſtractorum, illa qualia tantum ſunt denominatiua ſecundum vocem. Secũdi membri exemplum dedimus ſtudioſum vel probum reſpectu virtutis. Voce enim hæc non conueniunt, ſed ſignificatione. Tertij membri ſunt exempla plurima ab penè omnibus qualitatibus. Penè enim omnes qualitates ſua habent propria concreta, ſecundum vocem ab ipſis abſtractis deriuata. Definit autem Ariſtoteles in propoſito, non ſolùm qualia voce & ſignificatione, ſed etiam qualia ſignificatione tantum. Priora quidem ſub priore membro poſteriora verò ſub poſteriore concludens. Qualibus autem voce tantum non conuenit definitio, quoniam illa nullo modo ſecundum qualitates dicuntur. Non enim dicitur quis curſor aut pugillator (in ſignificatione naturalis potentiæ) à diſciplina curſoria vel paleſtrica.

Definitio exponitur de vocib.

CAP. XLVIII. De *conditionibus siue proprietatibus Qualitatis.*

Qualitatis prima proprietas.

PRima proprietas qualitatis hæc est:

Ineſt contrarietas qualitati.

Exempla poſſunt inueniri in ſingulis quatuor ſpeciebus qualitatis. In prima enim ſunt, virtus & vitium, ſcientia & ignorantia, contraria, quam vocant prauæ diſpoſitionis. In ſecunda ſunt ſalubre & inſalubre, durum & molle, viſiuum & impotens videre, immo & ipſa duo prima genera naturalis potentiæ & naturalis impotentiæ. In tertia ſunt colores contrarij albedo & nigredo. ſapores contrarij, dulcedo & amaritudo: odores contrarij, grauis & leuis: tangibiles qualitates contrariæ, calor & frigus, humiditas & ſiccitas. In quarta quoque, rectitudo & curuitas, ſimum & aquilinum. Non omni tamen qualitati conuenit habere contrarium, cùm plurimæ nullum habeant. In prima ſpecie qualitatis omnes ſpecies ſenſibiles & intelligibiles nō habent contrarium. Si enim vllæ ſpecies ſenſibiles haberent cōtrarium, maximè id videretur in ſpeciebus à qualitatibus contrariis procedentibus: quę tamen verè non contrariantur, cùm poſsint ſimul in eodem ſubiecto exiſtere, quemadmodum ex Phyſicis eſt manifeſtum. In ſecunda ſpecie, intellectus & voluntas non habent contrarietatē. In tertia, colores medij, item odores & ſapores medij. In quarta verò, omnes figuræ perfectę, vt triangulus, quadrangulus, figura ſphęrica & cubica, contrariis carent. Non poteſt igitur hæc conditio qualitatis dici propria ei quarto modo, quoniam non omni qualitati conuenit. Propria tamen dicetur primo modo, ſi rectè intelligatur. Soli enim qualitati cōuenit vera & propriè dicta contrarietas. Subſtantiæ enim (vt ſuprà dictum eſt) nihil eſt contrarium. Idem dictum eſt de quantitate. In ad aliquid nō aſsignatur cōtrarietas, niſi largè ſumpto nomine aliquid, vt etiam cōprehendat qualitates. In aliis verò nonnullis, vtpote actione & paſsione, ſi videatur inueniri cōtrarietas, non propriè, & propter ipſam inuenitur, ſed per accidens, qualitatum gratia, vt paulò pòſt ſuo loco dicetur.

CAP. XLIX. *Secunda proprietas Qualitatis.*

Secunda proprietas.

Qvalitas ſuſcipit magis & minus.

Suſcipere autem magis & minus, eſt intenſionem ſuſcipere & remiſsionem, ſi de rebus loquamur, vel cum aduerbiis magis & minus intenſionem aut remiſsionem rei ſignificatæ deſignantibus prędicari, ſi de vocabulis fiat ſermo. Atque in hoc ſenſu propriè loquendo iſta propria eſt qualitati primo modo, quoniam conuenit ſoli qualitati & non omni. In ſingulis quidem ſpecie-

ſpeciebus qualitatis præterquam in vltima inuenitur magis & minus. Habitus enim & diſpoſitiones intenduntur & remittuntur, & prædicantur termini cum magis & minus, vt alius eſt alio magis grammaticus, magis ſciens, magis liberalis, magis iuſtus. Sic in ſecũda ſpecie, alius eſt alio magis ſalubris aut ægrotatiuus, aliud alio magis durum aut magis molle. In tertia, manifeſtum eſt aliud alio eſſe magis calidum, magis album, magis amarum, & ita in ceteris. Non omni autem qualitati conuenit ſuſcipere magis & minus. In quarta enim ſpecie, penitus non inuenitur intenſio vel remiſsio, neque prædicatio ſecundum magis & minus propriè accepta. Non enim vnum dicimus magis triangulare aut quadrangulare, ſphæricum aut cubicum, aut piramidale, aut circulare, quam alterum. Quidquid enim eiuſmodi fuerit perfectè eiuſmodi eſſe debet, vt non poſsit eſſe magis: ſiquidem figuræ eiuſmodi (vt dici ſolet) conſiſtunt in indiuiſibili. De figuris autem imperfectis quę non conſiſtunt in indiuiſibili, tametſi ſecundum nomen videri poſsit, eas ſuſcipere magis & minus, vt dicitur alius alio magis ſimus aut aquilinus, linea item vna alia dicitur magis curua, id tamen non eſt ratione intenſionis rerum ſignificatarũ, ſed aliunde: nempe ex latiori extenſione vel commenſuratione, vel diſtantia locali. Non omni igitur qualitati conuenit ſuſcipere magis & minus. Soli tamen conuenit qualitati ſi propriè intelligatur, vt ſuprà expoſitum eſt. Quòd ſi quædam alia videntur dici ſecundum magis & minus, erit hoc non ratione intenſionis aut remiſsionis rei ſignificatæ, quemadmodum ſuprà dictum eſt de inæquali, quod dicitur ſecundum magis & minus alia ratione. Termini quoque prædicamenti actionis & paſsionis, aliquo modo, dicuntur ſecundum magis & minus: ſed non niſi ratione qualitatum, vt ſuo loco poſteriùs dicetur.

CAP. L. De tertia proprietate Qualitatis.

TErtiam inſuper ponit Ariſtoteles cõditionem qualitatis, quæ ſola ei propriè eſt propria. *Tertia proprietas.*

Similia, inquit, & diſsimilia ſecundum ſolas qualitates dicuntur.

Eſt autem hoc qualitati proprium quarto modo, ſecundum ipſam aliquid dici ſimile, aut diſsimile: quemadmodum de quantitate diximus, proprium ei eſſe, vt ſecundum eam res dicatur æqualis aut inæqualis. Omni enim qualitati id conuenit, quoniam ſecundum omnes qualitates ſumitur ſimilitudo in omni ſpecie. Duo enim grãmatici ſimiles ſibi ſunt in g[illegible]uã vterq; habet. Duo albi, duo nigri, ſibiinuicem ſunt omnes. Duo, quorũ

alter est sciens, alter ignorans ignorātia prauæ dispositionis, alter rectè credēs, alter hæreticus, alter albus, alter niger, sibiinuicem dissimiles sunt. Duo triangularia corpora, sibi similia sunt. Duo, quorum alterum est triangulare, alterum quadrangulare sibiinuicem sunt dissimilia. Soli quoque id conuenit qualitati. Neque enim secundum substantiam sumitur similitudo, neque secundum quantitatem, neque secundum ad aliquid, neque secundum aliquid aliorum, sed secundum solas qualitates. Solent autem similitudo & dissimilitudo sic definiri. Similitudo est rerum differentium eadem qualitas. Dissimilitudo est rerum differentium diuersa qualitas. Quæ descriptiones sunt cauſſaliter intelligēdæ, in hunc modum: Similitudo cauſſatur ex eadem (id est, consimili secundum (peciem) qualitate, in diuersis subiectis. Dissimilitudo verò cauſſatur ex diuersis secundum speciem qualitatibus in diuersis subiectis existentibus. Hoc est, illa sunt similia adinuicem, quæ habent eandem secūdum speciem qualitatem: illa dissimilia quæ habent diuersas secundum speciem qualitates. Sola enim diuersitas numeralis qualitatum non ponit dissimilitudinem, sed tantùm specifica atque generica.

Quid similitudo & dissimilitudo.

CAP. LI. De *prædicamento Actionis.*

DEterminatis latè prioribus quatuor prædicamentis, sex posteriora, nempe actionem, passionē, vbi, quando, situm esse, & habere, pauciſsimis perſtringit, veriùs quàm tradit Aristot. eò quòd sub ad aliquid magna ex parte eorum natura sit explicata, cùm sint omnia ista prædicamenta respectiua & quodammodo ad aliquid, neq; ita multa magnę vtilitatis de his, vt de aliis prædictis, occurrunt determinānda. Posteriores verò nonnulli, exactius de his existimauerunt disserendum. Quorum & nos sententiam institutumque aliquousque sequentes, singula horum suo ordine compendiosè tractabimus. Nec enim temerè contemnenda, aut reiicienda sunt, quæ posteriorum sagax diligentia priorum bonis inuentis adiecit. De actione igitur dicturi, primò eius definitionem explicabimus, deinde species sub ipsa diuersitas assignabimus, ac postremò conditiones proprietatesque eius locabimus, quo ordine hactenus est à nobis, sicut & ab Aristot. processum.

Definitur itaque actio hoc modo:

Definitio Actionis.

Actio est, secundum quam in id quod subiicitur agere dicimur.

Cuius sensus est: actio est forma aliqua accidentalis siue habitudo qu[illegible]um quam res aliqua dicitur agere in id quod subiicitur. Vt calefactio actiua est actio: quoniam secundū ipsam

ipſam dicitur ignis calefaciens agere in aquam ſibi ſubiectam ſecundum virtutem. Subiectio enim iſta non eſt intelligenda ſuppoſitio localis. Sic enim aqua non ſubiicitur, ſed ſupraponitur igni à quo calefit. Verùm ſecundum virtutem accipitur iſta ſubiectio, vt illud dicatur alteri ſubiici in propoſito, quod ab altero virtute & actiuitate ſuperatur. Quomodo aqua igni ſubiicitur, quando virtus ignis ſic prævalet aquæ, vt cogat eam ſuſcipere à ſe caloris impreſsionem. Diuiditur autem actio in actionem animæ & corporis. Actio corporis eſt, quæ ſubiectatur in corpore, vt calefactio actiua, frigefactio actiua, induratio item & emollitio, ſectio, percuſsio, aliáque huiuſmodi. Actio verò animæ eſt, quæ ſubiectatur in anima vel ſpiritu, vt intellectio actiua, volitio actiua. Intellectus enim cùm producit in ſe intellectionem, agendo illam producit, & in ſeipſum patiendo, recipit. Similiter & voluntas agendo elicit volitionis actum. Vnde ipſum illud elicere actum intelligendi ſiue volendi, eſt agere quemadmodum econtrario, ipſum ſuſcipere eſt pati. Sub actione animæ, comprehenditur etiam actio angelica, vtpote volitio aut nolitio & intellectio angelica. Propter hoc in definitione ſiguanter diximus, quæ ſubiectatur in anima vel ſpiritu. Poſſet autem hoc in loco multiplex actio diſtingui, & multæ poſſent aſsignari actionum differentiæ, ſed quia ad Phyſicam conſiderationem ſpectant huiuſmodi, à nobis impræſentiarum relinquuntur.

CAP. LII. *De Proprietatibus Actionis & Paſsionis.*

PONit Ariſtoteles paucis verbis duas actionis & paſsionis proprietates. Prior hæc eſt: *Prima actionis proprietas.*

Suſcipiunt agere & pati contrarietatem.

Quod intelligendum eſt, non per ſe, ſed per accidens tantùm ratione, videlicet contrariarum qualitatum concomitantium, quæ per actionem agentis ſuſcipiuntur in patiente. Exempli gratia. Calefacere & frigefacere aliquo modo dicũtur contraria ſibiinuicem, eò quod per calefactionem imprimitur impatiens ſubiectum caliditas, per frigefactionẽ frigiditas, quæ ſunt duæ qualitates contrariæ. Idem eſt de indurationẽ & emollitione. Ceterum, ipſæ actiones ex ſua natura non contrariantur. Quòd manifeſtè ex eo patet, quoniam in eodem ſimul eſſe poſſunt: quemadmodum in ſole indurante lutum, & liquefaciente glaciem, ſimul ſunt induratio actiua & emollitio. Non [illegible] tantùm per accidens, agere & pati ſuſcipiunt contrarietatem. Non omnibus

autem actionibus conuenit, sic contraria susçipere. Nam describere in superficie circulum aut quadrangulum, est quoddã agere, & descriptio illa actiua est actio: nullum habet tamen contrariũ, sicut neque circulus aut quadrangulus. Item illuminatio actiua nullum habet cõtrarium, sicut nec lumen contrarietatem habet, sed tantùm priuationem. Vniuersaliter enim illæ actiones & passiones susçipiunt per accidens cõtrarietatem, per quas in patiente imprimitur aliqua qualitas habens per se contrarium. Quando verò qualitas illa in patiente recepta non habet contrarium, tunc nec actio ipsa neque passio, cùm actio & passio non nisi per accidens, ratione eiusmodi qualitatum, contrarietatem susçipiant. Exempla patent ex iis quæ dicta sunt.

Altera verò proprietas Actionis & Passionis hæc est:

Susçipiunt agere & pati, magis & minus.

Secunda proprietas.

Quæ similiter intelligenda est sicut præcedens, nimirum actionem & passionem susçipere magis & minus per accidens, ratione qualitatum receptarum in subiecto patiente, non autem per se. Exempli gratia, ignis vnus dicitur magis calefacere alio, aut frigidum vnum magis frigefacere alio. Verùm id non facit per se ipsa natura actionis (quæ cùm sit habitudo quædam, non intenditur vel remittitur) sed per accidens id dicitur ratione alterius, nempe qualitatis ipsius caloris vel frigoris, quæ per vnam actionem intensior imprimitur in passum, quàm per alteram, secundum quod agens potentius est virtute, & passum magis ad patiendum dispositum. Quare enim dicitur magis calefacere ignis magnus quàm paruus, nisi quia magnus imprimit calorem intensum, paruus remissionem? Quare dicitur Sol magis illuminare aërem quàm luna, nisi quia maius & intensius lumen Sol diffundit in aërem quàm luna? Atque ita in reliquis. Non ergo per se magis & minus, susçipiunt actio & passio, sed tantùm per accidens. Non autem omnibus actionibus id conuenit, sed iis tantùm per quas imprimitur in subiecto qualitas aliqua, intensionem vel remissionem susçipiens, iuxta quod in præcedenti proprietate proportionabiliter diximus. Ignis enim alius alio dicitur magis calefacere, & aqua alia magis alia frigefacere: quoniam caliditas & frigiditas contrariæ qualitates per actiones illas impressæ in passum susçipiunt intensionem & remissionem. Qui autem circulat aut quadrat (vt ita loquar) non magis circulare aut quadrare alius alio dicitur, ut nec circulus alius alio est intensior vel rem[illegible]

CAP.

CAP. LIII. De Prædicamento Passionis.

ACtio & Passio correlatiua sunt adinuicem. Refertur enim agens & patiens, & conuersò: quoniam omne agens dicitur agere in patiens aliquod, & omne patiens dicitur pati ab agente quopiam. Nec potest esse agens nisi sit patiens, neque patiens nisi sit agens. Propter hanc mutuam relationem & correspondentiam, cognita natura actionis, satis cognoscitur natura passionis: quoniam (iuxta regulam suprapositam) si quis vnum relatiuorum definitè nouerit, noscet & reliquum. Pro maiori tamen claritate paucis aptemus passioni, quæ de actione suo modo dicta sunt. Primùm ergo sic definitur Passio.

Prior definitio passionis.

Passio est illatio affectusq; actionis.

Hoc est, Passio est id, quod infertur ex actione, siue correlatiuum actionis. Vel fit, oppositio modo ad definitionem actionis.

Altera definitio.

Passio est secundum quam, id quod subiicitur, pati dicitur.

Quæ definitio ex prius declarata actionis definitione satis clara relinquitur. Diuiditur autem Passio in passionem corporis & animæ. Passio corporis est, quæ subiectatur in corpore: vt calefactio passiua, frigefactio passiua, induratio item & emollitio passiua, & cetera. Passio animæ est, quæ subiectatur in anima vel spiritu, vt sunt intellectiones, volitiones, & nolitiones passiuæ, siue in hominibus, siue in angelis. Passionis autem proprietates ex dictis manifestæ sunt. Suscipiunt enim per accidens contrarietatem, non quidem omnes, sed illæ per quas in passo recipiuntur contrariæ qualitates, vt frigefactio passiua & calefactio, induratio passiua & emollitio: Illuminatio autem passiua non suscipit, neque per se, neque per accidens, contrarietatem. Suscipiunt quoque per accidens, magis & minus, non item omnes, sed illæ quæ qualitates habent concomitantes, intentionem & remissionem suscipientes. Vt calefit vnum altero magis, aut frigefit. Inter ea autem quæ circulantur aut quadrantur, non dicitur aliud alio magis. Adiicitur prædictis alia conditio, quæ verè proprietas est passionis.

Passiones contrariæ

Tertia propr. tas passionis.

Passio primo infertur ex Actione.

Hoc est, passioni conuenit immediatè inferri ex Actione: sicut econtrario actioni conuenit, ex se primò & immediatè inferre passionem. Quemadmodum [illegible] primò infert filium, & filius primò infertur ex patre: [illegible] oportet

Quæ sequuntur omnia, vsque ad postpræd. festinus lector sine magno detrimento omittet.

tet filium esse, cùm sit pater filij pater: ita & de agente & patiente consimiliter dicendum, cùm sint (vt diximus) adinuicem relatiua.

CAP. LIIII. De Prædicamento Vbi.

CIrca hæc duo prædicamenta, Quando & Vbi, notandum est in proposito, non accipi vocabula illa interrogatiuè, veluti cùm dicimus, quando veniet Dominus, aut vbi habitat? Neque item adnerbialiter & indefinitè, velut cùm dicimus. Quando venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum: aut, illic pax est vbi Christus habitat. Sed accipiuntur, vt sint quædam nomina, secundum significationem. Vbi enim accipimus pro esse in loco, & quando pro esse in tempore. Idque si concretiuè accipiantur, si verò abstractiuè, habitudines ipsæ intelliguntur rei locatæ ad locum quo circunscribitur, aut rei temporalis ad tempus quo mensuratur. Definitur autem hoc modo:

Definitio Vbi.

Vbi est circunscriptio corporis locati, à loci circunscriptione procedens.

Cuius definitionis hic est sensus: Vbi est habitudo quædam ipsius corporis locum aliquem obtinentis, quæ habitudo in ipso locato prouenit ex hoc quòd à loco certo circunscribitur vel continetur. Manifestum enim est id quod est in loco aliquo, determinatam quandam habitudinem habere ad locum suum quo continetur & circunscribitur: hancque habitudinem, ipsum vbi abstractiuè nuncupamus, & ipsum sic esse in loco, vbi cõcretiuè. Exempla per se clara sunt, vt esse in cœlo, esse in terra, esse in domo, in templo, &c. Solent autem diuidere vbi, in vbi simplex, & vbi compositum. Vbi simplex dicitur habitudo alicuius locati ad locum simplicem & indiuisibilem, vel ad locum diuisibilem indiuisibiliter se habentis. Exemplum primi, vt esse angeli in puncto, quòd appellatur locus indiuisibilis. Exemplum secundi, vt esse angeli in hoc templo, in hac ciuitate, in hac regione. Est enim in hoc loco diuisibili angelus indiuisibiliter: quoniam non habet partes diuersas, correspondentes diuersis partibus loci, cùm sit ipse natura sua indiuisibilis, & partes non habens integrales. Simili ferè modo est anima rationalis in corpore quod informat: quoniam non habet partes correspondentes partibus corporis, sed tota est in toto, & tota in qualibet eius viua particula. Sic item in dignissimo illo sacræ Eucharistiæ Sacramento, pretiosum Domini nostri IESV CHRISTI corpus est in illo loco, quem *Vbi simplex.*

species occu[illegible] indiuisibiliter: quoniam totus ipse in toto [illegible] totus singulis adest partibus. Vbi verò compo-

compositum, dicitur habitudo corporis locati ad locum diuisibilem, & diuisibiliter ipsum continentem, ipsumque circunscribentem. Vt esse rerum corporalium in aqua, vel in aëre. Sunt enim res istæ corporales sic in locis suis diuisibiliter. vt singulæ partes locati, singulis partibus loci respondeant. Quemadmodum videlicet manus mea habet suum locum, quem non caput: & caput alium locum quem non pedes, atque ita in ceteris. Atq; istud vocant esse in loco circunscriptiuè, quemadmodum præcedens vocatur esse in loco definitiuè. De quibus variis modis existendi in loco, pleniùs suo loco diximus in libro quarto Considerationis rerum Naturalium cap. 14. Assignantur quoque conditiones quædam ipsi vbi, quemadmodum hactenus Prædicamentis aliis sunt assignatæ. *Vbi compositum.*

Prima Proprietas est.

Vbi contrarietatem non habet.

Quod intelligi debet de contrarietate logica & propriè dicta. Nam esse sursum & esse deorsum, aliquo modo secundum Physicam considerationem contraria sunt, cùm secundum illa sumantur motus contrarij. Motus enim sursum & motus deorsum, secundum Physicos sibiinuicem censentur contrarij.

Secunda Proprietas.

Vbi non suscipit magis & minus.

Nam esse in templo, non est magis vbi, quàm esse in domo, neque magis in templo, vel domo est alius alio: tametsi vel frequentius, vel diutiùs, vel magis sedulò in ea possit esse alius alio. Hoc tamen non est magis & minus suscipere. Sunt autem hæc propria secundo modo ipsi vbi, quoniam conueniunt omni, sed non soli. Nam & substantia contrarietatem, magis quoque & minus non recipit.

CAP. LV. De *Prædicamento Quando.*

QVid de vocabulo quando, in ea significatione, in qua hic eius est vsus, dicendum sit, ex præcedenti capite patet. Et ferè quid de quando sit dicendum, ex vbi liquere potest, cùm secundum proportionem ita se habeat res temporalis ad tempus quo mensuratur, quemadmodum res locata ad locum quo circunscribitur aut continetur. Definiunt autem Quando hoc modo.

Quando est, quod [illegible] adiacentia temporis in re temporali [illegible]. *Definitio Quando.*

Cuius

Cuius descriptionis hic est sensus. Quando est habitudo quædam rei temporalis, quæ in ea inuenitur & prouenit ex mensuratione temporis, ex hoc quòd tempore mensuratur. Manifestum est enim, sicut res locata certam quandam habet ad locum continentem, sic rem temporalem certam item habere habitudinem ad tempus ipsam mensurans: atque hæc habitudo vocatur ipsum quando abstractiuè, ipsúmque esse in tempore vocatur quando concretiuè. Diuiditur item quando, in quando simplex & quando compositum. Quando simplex, est habitudo rei ad tempus indiuisibile, vt esse angeli in æuiternitate, quæ largè potest dici quoddam tempus. Aeuiternitas enim est simplex, & successionis partes non habet, sicut nec æternitas. Item esse hominis aut alterius rei in hoc momento tẽporis est quando simplex: quoniã momentũ tẽporis est indiuisibile sicut punctus localis est indiuisibilis. Esse autem in æternitate propriè dicta, non comprehenditur sub quando huius prædicamenti: quoniam in æternitate esse soli Deo conuenit, & ab ipso Deo non distinguitur, quoniam prædicamenta transcendit, immenso nimirum interuallo post se relinquens creata omnia & creatorum accidentia. Quando autem cõpositum est habitudo rei temporalis ad tempus diuisibile, vt esse in hoc anno, in hoc die, in hac hora, & cet. Huiusmodi enim tempus est diuisibile in partes successionis, sicut locus in partes positionis, quemadmodum ex Prædicamẽto quantitatis relinquitur manifestum. Sub quando autem compositi, ponuntur esse hodie fuisse heri, fore cras, item esse vel fuisse vel fore in hoc anno, in hac die, in hac hora, & cetera. Sub quando autem simplici, videntur immediatè poni, esse in æuiternitate: & esse in momento temporis. Sub esse in momento ponitur esse in hoc momento, vel in illo. Quæ nemo existimet esse indiuidua, sicut neque indiuidua sunt, esse in hoc loco, esse in illo loco. Species enim sunt, non indiuidua. Sic autem debet indiuidua assignari, hoc esse in loco, vel in hoc loco, illud esse in hoc loco. Item hoc esse in illo momento vel tempore, istud esse in illo momento vel tempore, sic videlicet toti præponendo pronomen demonstratiuum singularizans non tantùm parti. De natura autem æuiternitatis, & quomodo a tempore, item & ab æternitate distinguatur, diximus in libro quarto de Consideratione rerum Naturalium, capitulo vigesimo secundo. Conditiones etiam quando, eædem sunt quæ ipsius vbi. Quando enim non habet contrarium, neque magis suscipit aut minus.

Quãdo simplex

Quãdo cõpositum.

CAP. LVI. Prædicamento Situs.

POsitio & [illegible] sunt omnino eiusdem significationis, secundum eum vsum in quo hic sumuntur. Est tamen situs

voca-

vocabulum, aliquantò notiùs quàm positio, propter quod per situm definitur positio, hoc modo.

Positio est quidam partium situs, & generationis ordinatio.

Definitio Positionis

Pro cuius definitionis intellectu, aduerte in vnoquoque corpore, potissimùm verò in viuentibus, inueniri habitudinem certam vniuscuiusque partis in ordine ad totum ipsum simul & ad reliquas partes eiusdem totius, secundum variam situationem partium ad inuicem in toto ipso corpore. Exempli gratia in humano corpore, caput talem habet situm, vt ipsum sit supra humeros, ac superiùs omnibus aliis partibus. Pedes talem habent situm vel positionem, vt omnium infimi sint & pars extrema corporis deorsum. Humeri situm habent, vt infra caput consistant & supra pectus. Pectus hunc habet situm, vt supra ventrem & infra collum consistat. Brachia quoque, vt ad latus vtrunque dependeant. Item in arbore, radices secundum situm sunt infimæ, truncus medius, rami superiores. Huiusmodi autem habitudo partium in toto ad se inuicem atque etiam in ordine ad totum, positio vel situs nominatur. Distinguitur autem duplex rerum positio, nempe naturalis, & non naturalis, quam solent conditionalem nominare. Naturalis positio, est habitudo certa partium ad inuicem in toto ipso corpore, sic à natura rei determinata. Huiusmodi sunt omnes illæ positiones supradictæ capitis in supremo, pedum in infimo, humerorum supra pectus, pectoris supra ventrem, manuum ad latera. Item in brutis positio capitis in anteriori loco, & caudæ in posteriori, oris versus terram, dorsi versus cælum, aurium supra caput, & in nonnullis cornuum. Item in plantis situs radicum deorsum in terra, trunci in medio, & ramorum supremo loco in aëre: A natura enim determinatæ sunt omnes hæ positiones. Positio non naturalis siue conditionalis dicitur, habitudo certa partium non secundum quod est à natura determinata, sed secundum quod aliquo modo aliter partes adinuicem situantur. Exempli gratia, cùm genua flectit homo, aut cũ capite inclinato terram respicit, aut cùm iacet resupinus vel sedet in cathedra, partes corporis alterũ situm iam obtinent, aliamque adinuicem habitudinem quam habeant à natura. In genu flexione enim genua non actu supra tibias sunt, neque tibiæ sunt pedibus actu superiores, immo pedum calcaneum ipsis genibus est eleuatius. Item cùm adorando procumbit homo, & terram pronus aspicit, non [illegible] humeros est eleuatũ sed dorsum ipsum cœlũ potiùs [illegible] verò terram.

Duplex positio naturalis.

Non naturalis.

Ita

Ita in sessione, in accubitione, aliisque huiusmodi, semper alia inuenitur partium dispositio ad inuicem, quam secundum naturæ ordinationem habeat. Propter hanc verò duplicem positionem, in descriptione priùs assignata duæ sunt partes per coniunctionem copulatiuam pro disiunctiua positam copulatæ. In parte priori, cùm dicitur quidam partium situs, subaudi non secundum naturam deputatus innuitur positio, non naturalis. In posteriori verò cùm dicitur, & siue vel generationis ordinatio, innuitur positio naturalis, quam videlicet natura à generatione rei determinat. Assignantur quoque positioni suprapositæ conditiones, quòd magis & minus non suscipiat, itemque contrarietatem non admittat: intelligendo de contrarietate Logica & propriè dicta. Alioqui enim, situs capitis sursum, & pedum deorsum, videntur aliquo modo contrariari.

CAP. LVII. De *Prædicamento Habitus.*

HAbitus prout decimo loco inter prædicamenta constituitur, aliam habet significationem, quam suprà cum in prædicamento qualitatis assignaretur prima species. Definitur autem habitus, hoc modo:

Definitio Habitus.

Habitus est corporeum & eorum, quę circa corpus sunt, adiacentia.

Quæ definitio hoc innuit, per habitum hìc intelligi habitudinem quandam consurgentem in ipso corpore, ex adiacentia vel applicatione alicuius, siue vestimenti siue ornamenti, ad ipsum. Manifestum est enim in corpore hominis, quod vestimento induitur, aut cingulo circundatur, aut alio modo aliter ornatur siue vestitur, siue armatur, aliquam inueniri habitudinem ad illud,

Diuisio Habit⁹

" siue vestimentum siue ornamentum. Diuiditur autem habitus in " habitum ornamenti & habitum vestimenti. Habitus ornamenti est habitudo corporis vel partis eius alicuius ad aliquid, quod ei tanquam ornamentum applicatur. Vt cùm imponitur capiti Regis diadema regni: Pontifici summo triplex corona, Episcopo mitra, aut cùm annulus digito inseritur. Coronatio ergo, mitratio, & annulatio (vt ita loquamur) habitus sunt ornamenti. Possentque his annumerari omnes habitus Pontificales, Imperiales, Regales, Consulares, Sacerdotales: quando videlicet aliquibus insignibus honoris vel dignitatis vel officij quisquam induitur, nõ ad corpus operiendum tantum aut vestiendum. Omnes enim hi habitus potiùs ornam[illegible]quàm vestimenti esse videntur. Habitus autẽ [illegible]ur habitudo corporis ad aliquid, quod ipsi per modum velamen circumponitur siue applicatur. Vt cum pedes

pedes operimus calceis, crura caligis, pectus dyploide, corpus totum tunica vel pallio, caput pileo. Quòd si generaliter accipiatur vestimentum, vt etiam armaturam sub se complectitur. Diuiditur vlteriùs habitus vestimenti, in habitum domesticum siue communem & habitum bellicum. Habitus domestici sunt, quos iam enumerauimus. Habitus autem bellici sunt, loricatio, galeatio, gladiatio, siue gladij accinctio, clipeatio siue clipei appensio. Hastatio siue hastæ tensio, aliaque huiusmodi. Si verò specialiter accipiatur vestimentum, supra habitum vestimenti, & habitum ornamenti, debebit adiici habitus armaturæ.

CAP. LVIII. De *Proprietatibus Habitus.*

ASsignant autem habitui conditiones quasdam siue proprietates, quarum prior est:

Habitus suscipit magis & minus.

Quod declarant, de eo qui plura habet vestimenta alio. Illum enim dicunt hoc magis vestitum. Et eum qui plura habet ornamenta, dicunt magis ornatum. Illum quoque qui plura habet arma, magis armatum. Verùm id propriè non est suscipere magis & minus iuxta sensum quem in qualitate expressimus: Non enim propter intentionem ipsius habitus ita dicuntur ista magis & minus, cùm habitus naturæ existens ad aliquid, non suscipiat intentionem vel remissionem. Sed tantùm propter multiplicationem armorum, vestimentorum, vel ornamentorũ, ex quorum adiacentia fiunt habitudines illæ, prædicãtur vocabula secundum magis & minus. Quomodo non immeritò illum qui decem liberos habet magis patrem possumus dicere, eo, qui tantùm duos genuit.

Secunda Proprietas hæc est:

Habitus non suscipit contrarietatem.

Quòd per se manifestum est, quoniam calceatio non est contraria caligationi, nec caligatio pileationi, neque vestitio est contraria armationi: quoniam simul in eodem inueniuntur, cùm non possint contraria esse in eodem. Neque contrariantur vestitum esse & nudum, armatum, & inermen, sed tantùm priuatiuè hæc sunt opposita. Atque hæc de prædicamentis, pro qualicunque rudium institutione dicta sint satis.

CAP. LIX. De *Postprædicamentis.*

QVemadmodum ante tractatum de prædicamentis quorundam præmissa fuit determinatio, ad meliorem prædicamentorum intelligentiam appr[illegible] ducentium: ita & nunc eorundem absoluto tractatu quædam [illegible] nili ratione ac pari proposito: quæ proinde post prædicamenta recentiores

*ficto. appellitant, quemadmodum præmissa illa *efficto non prorsus incommodè vocabulo, antepredicamenta nominarunt. Postpredicamẽta enim appellamus, quæ post prædicamentorũ tractatum ad pleniorem ipsorum facilioremque intellectum subnexa sunt. Quæ sunt numero quinque, nempe oppositio, prius, simul, motus & habere. Hæc enim quinque ad finem vsque libri huius determinantur. Et primùm quidem de oppositione & variis oppositionum generibus dicendum: quoniam non mediocriter eorum cognitio conducit distinctio: si tamen priùs in genere, quid sit oppositio & quæ opposita, definierimus. Sic igitur definitur Oppositio.

Definitio oppositionis.

Oppositio est repugnantia duorum extremorum adinuicem talis, vt neutrum illorum cum vllo alio simili modo repugnet.

Pugnantia autem siue repugnantia dicimus, illa quæ de eodem singulari simul non valent prædicari respectu eiusdem. Quemadmodum album & nigrum repugnant, calidum & frigidum, pater & filius, videre & cæcum esse, sedere & non sedere. Non autẽ quælibet indifferenter repugnantia oppositionem facit. Sic enim homo & asinus, bos & leo, lapis & lignum, essent opposita: quod manifestè falsum est, cùm nulla specie oppositiones opponantur. Homo enim & asinus repugnant, quia de eodem singulari non possunt verè prædicari. Nihil enim idem homo & asinus esse valet, bos & leo, lignum & lapis. Signanter proinde additum est, repugnantia talis vt neutrum illorum vlli aliorum simili modo repugnet: quam repugnantiam recentiores satis accommodato vocabulo præcisam duxerunt nominandam. Per quam sanè adiectionem, manifestè excluduntur homo & asinus. Homo enim quomodo cum asino pugnat, non minus nec aliter cum equo, cum vacca, cum leone, cum simia, aliisque omnibus speciebus animalium, atque ita in ceteris. Non igitur est inter hominem & asinum repugnantia talis præcisa, nec proinde opposita dicimerentur, sed appellantur distincto nomine disparata, quasi disseparata, siue ab inuicem separata. Ab inuicem enim omnino separata sunt, cùm sint naturæ pugnantissimæ, quas impossibile sit in eodem singulari inuenire. Oppositionem tamen nullam particularem aut determina[illegible] inuicem habent. Interea verò quæ propriè s[illegible] is est præcisa repugnantia, vt neutrum illorum cum illo alio simili modo pugnet. Exempli gratia. Al-

Repugnãtia præuersa.

bum

bum & nigrum sibiinuicem opponuntur contrariè. Album verò nulli alteri sic opponitur vt nigro, neque item nigrum vlli alteri vt albo. Nam si dixeris, nigrum similiter repugnare rubeo vt albo, euidenter id refellitur, quoniam nigrum albo repugnat sicut extremorum alterum alteri, rubeo verò sicut medio extremorum. Verum ex hoc ita occurrit difficultas in iis virtutibus, quæ habent ex vtraque parte, secundum excessum & defectum, contraria. In his enim non videtur esse talis repugnantia præcisa, cum simili modo opponatur medium huic extremo quo alteri: quemadmodum (exempli gratia) liberalitas similiter opponitur & prodigalitati & auaritiæ. Attamen in his nihil dubium est veram esse oppositionem, & veram contrarietatem, cùm virtus & vitium opposita contrarientur, iuxta Philosophorum sententiam. Solutur autem hæc obiectio dicendo, licet eodem genere vel eadem specie oppositionis medium pluribus opponitur vitiis, non tamen penitus eodem modo: quoniam alterum sumitur secundum excessum, alterum secundum defectum. Prodigalitas enim opponitur liberalitati secundum excessum, auaritia autem secundum defectum.

*** Obiectio.

Solutio.

CAP. LX. De relatiuè Oppositis.

DIuiditur autem oppositio in quatuor species. Oppositionum enim, alia est relatiua, alia contraria, alia priuatiua, alia contradictoria. Proportionabiliter oppositorum, alia sunt opposita relatiuè, alia contrariè, alia priuatiuè, alia contradictoriè. Primùm igitur definienda sunt relatiuè opposita, hoc modo.

Relatiuè opposita sunt, quæ ea ipsa quæ sunt oppositorũ dicuntur, aut quomodolibet aliter ad ea.

Definitio relatiuè oppositorum.

Cuius definitionis hic est sensus: Illa sunt relatiuè opposita, quæ secundum sua significata referuntur, quodlibet ad alterum sibi oppositum, mediante casu genitiuo, vel in alio aliquo casu, aut mediæ propositionis adminiculo. Exempli gratia, pater & filius de se inuicem referuntur in casu genitiuo, tanquam opposita, quoniam pater dicitur filij pater, & filius patris filius: nec possunt simul de eodem verificari, respectu eiusdem. Nemo enim simul est pater & filius, in cõparatione ad eundem. Comparatione autem ad diuersos, nihil prohibet. Item disciplina & disciplinatum, sensus & sensatum, relatiuè sunt [illegible] enim adinuicem sub habitudine diuersorum casuum [illegible] ciplina dicitur disciplinati disciplina, & disciplinatum disciplina disciplinatum.

tum. Magnum quoque ad paruum dicitur, & paruum ad magnũ, multum ad paucum, & paucum ad multum. Quidam tamen ad veram oppositionem relatiuorum putant necessarium esse vt sumantur singulariter relatiua putantes relatiuè opposita simpliciter non posse de eodem simul prædicari, etiam respectu diuersorum. Vnde dicunt, relatiuè opposita debere sic assignari, hic pater & hic suus filius, hæc disciplina & hoc suum disciplinatum, hoc paruum & hoc suum magnum, id est, magnum illud, in cuius comparatione dicitur paruum, atque ita in ceteris. Verum id quod prius dictum est, videtur plus habere probabilitatis, & veterum Philosophorum sententiæ magis consonum. Vnde Seuerinus Boëtius opposita ita definiuit: Opposita sunt, quæ in eodẽ secundum idem, in eodem tempore circa vnam eandemque rem, simul esse non possunt. Ac de relatiuis exemplum ponens, dominum & seruum, ita ait. Nec seruus atque dominus eiusdem eodẽ tempore est. Vbi diligenter est notandum quòd non simpliciter dixit, sed eiusdem adiecit.

Alia opinio.

CAP. LXI. De *contrariè Oppositis*.

COntraria expressè in textu non definit Aristoteles. Ponit tamen nonnulla, ex quibus partim colligitur hæc ipsius definitio:

Definitio contrariorum.

Contraria sunt, quæ sub eodem genere posita, maximè à se inuicem distant, eidem subiecto susceptibili vicissim insunt, à quo mutuo se expellunt, nisi alterum insit à natura.

Quæ definitio pulchrè naturam exprimit eorũ, quæ verè sunt, contraria, eaque aptis particulis separat à reliquis speciebus oppositorum. Primum igitur, contraria ambo necesse est poni sub eodem genere, siue immediatè, vt albedo & nigredo ponuntur sub colore, prodigalitas & auaritia sub vitio: siue mediatè, vt liberalitas & prodigalitas, durum item & molle, sanum & ægrotatiuum. Non enim ista immediatè ponuntur sub eodem genere, cùm liberalitas immediatè subsit virtuti, & prodigalitas vitio, durum item & sanatiuum naturali potentiæ, molle verò & ægrum naturali impotentiæ, sub eodem genere ponuntur, nempe habitu & dispositione, vel propinquis sub habitu morali, posteriora sub naturali potentia vel impotentia.

Atque

Atque per hanc particulam, excluduntur ab iſtâ contrariorum definitione priuatiuè oppoſita & contradictorie. Hæc enim non ponuntur ſub eodem genere, cùm eorum ſemper alterum ſit priuatio vel negatio, quæ ſub nullo genere ponuntur: propterea quòd rem veram & poſitiuam non ſignificent, ſed rei tantùm priuationem vel negationem. Deinde neceſſe eſt, contraria maximè ab inuicem diſtare. *Maximè diſtant.* Quod eſt intelligendum de diſtantia & pugnantia, ex parte naturæ. Cuius defectu, qualitates mediæ non dicuntur contrariæ, neque vna qualitas extrema, & altera media: vt rubedo & pallor, vel albedo & rubedo. Hæc enim non maximè diſtant cùm plus inuicem diſtent duo extrema albedo & nigredo. Cùm enim media participent naturam vtriuſque extremi, manifeſtum eſt, inter media non poſſe eſſe ex parte naturæ tantam diſtantiam quanta eſt inter extrema, quæ nullo modo adinuicem participant. Nihil enim albedinis participat nigredo, vel econtrario: ſed rubedo, pallor, alijque colores medij, vtrunque extremum quodammodo participant. Quòd ſi quis obiiciat, libertatem & prodigalitatem eſſe contraria, nec tamen maximè diſtare cùm plus videantur diſtare duo vitia extrema, prodigalitas & auaritia. *Obiectio.* Reſpondetur, quod non minor eſt in veritate diſtantia vtriuſque extremi à media virtute, ſecundum rationem virtutis & vitij, quàm ſit ipſorum extremorum adinuicem, quorum vtrunque eſt vitium. *Solutio.* Non enim ſecundum naturam minus diſtant virtus & vitium, quàm duo, quorum vtrumque eſt vitium, ſed alterum ſecundum exceſſum ſumitur, alterum ſecundum defectum. Vtraque enim ſuo modo maximè diſtât. Additur deinde, ad explicandam contrariorum naturam, quòd eidem ſubiecto ſuſceptibili viciſsim poſsint ineſſe, quodque ſeinuicem pellant à ſubiecto. Licet enim ſimul non poſsint eidem ineſſe contraria ſicut nec vlla oppoſita, ſucceſsiuè tamen & viciſsim poſſunt, & ideo dicuntur ſeinuicem pellere à ſubiecto, quoniam aduenientevno, cedit & abit alterum, nec ſe compatiuntur in eodem domicilio. Exempli gratia, albedo & nigredo, calor & frigus, viciſsim inſunt eidem: quoniam id quod nunc eſt album vel calidum, poteſt fieri nigrum vel frigidum: non tamen ſimul, ſed inuicem ſe pellunt, quoniam aduenientefrigore & nigredine, fugit calor & albedo. Vnde iſta expulſio non eſt intelligenda per violentam actionem. *Expellũt ſe.* Tametſi enim quædam ſint qualitates, quæ etiam violenta actione ſe inuicem expellant atque propulſent, qualitates ſcilicet illæ, quæ à Phyſicis actiuæ nuncupantur, nempe calor, frigus, humiditas & ſiccitas, [illegible] ſint contraria plurima, quibus non competit violenta actio. [illegible]res, & ſoni contrarij, non agunt expellendo ſe inuicem violenter. Horum

Nisi alterum insit à natura.

autem expulsio non aliud intelligitur quàm mutua cessio, eò quòd simul inesse eidem non valeant. Signanter verò in fine adiungitur particula illa, nisi alterum insit a natura, quæ non cum immediatè præcedenti, sed potiùs cum illo quod mediatè præcedit, eidem subiecto susceptibili, vicissim insunt, copulari debet. Videlicet ad insinuandum, quod in illis subiectis, quibus à natura determinatum est alterum contrariorum, ita vt necessariò insit hoc vel necessariò illud, non sit requirenda vicissitudinaria illa successio. Quemadmodum (exempli gratia) in igne, calor est qualitas à natura determinata, ita vt secundum naturam, ei insit necessariò, nec possit aliter esse secundum naturam. Ita niui determinata est albedo: similiter ferè coruo nigredo, & cygno albedo. Sic melli ex natura sua dulcis sapor, felli amarus cõuenit. Lapidi & ferro ex sua natura durities competit, butyro mollities. Atque ita in aliis multis.

CAP. LXII. De *Contrariis Mediatis & Immediatis.*

DEsignat autem Aristoteles duplicia contraria, quædam mediata, alia immediata. Contrariorum immediatorum hanc innuit definitionem:

Contraria immediata.

Contraria immediata sunt, quæ talia sunt, vt in quibus nata sunt fieri, vel de quibus prædicantur, alterum inesse sit necessarium.

Hoc est, illa sunt immediata contraria, quorum semper necesse est alterum inesse cuilibet subiecto susceptibili, ita vt nullum subiectum eorum susceptibile secundam naturam vnquã possit esse ab vtroque vacuum. Exempli gratia, sanum, & ægrum sunt contraria immediata, quoniam nullum inuenitur subiectum sanitatis, & ægritudinis susceptiuum, quod non alterum habet. Omne enim animal vel sanum est vel ægrum. Ita par & impar, circa numerum dicit Aristoteles esse contraria immediata, quoniam omnis omnino numerus par est vel impar. Per oppositum verò definiuntur contraria mediata hoc modo.

Contraria mediata.

Contraria mediata sunt, quorum non est necesse semper alterum inesse iis, in quibus nata sunt fieri.

Hoc

Hoc est, quę talia sunt, vt non sit necesse cuilibet subiecto susceptibile semper inesse alterum, sed possit subiectum interdum ab vtroque esse vacuum: Vt calor & frigus contraria sunt mediata, albedo item & nigredo. Quædam enim corpora harũ susceptibilia, vtroque carent. Inuenitur enim aqua, neque calida, neque frigida, sed tepida tantum, & inuenitur corpus neque album, neque nigrum, vtpote rubeum, aut pallidum, aut alio colore medio coloratum. Subdiuidit quoque Aristoteles huiusmodi contraria mediata. Quædam enim dicit esse quorum mediis sunt nomina imposita: quemadmodum inter album & nigrum, media nominibus vsitatis dicuntur, pallidum, rubeum, fuluum, & cet. Item inter calidum & frigidum, medium dicitur tepidum. Alia verò sunt, quorum mediis non sunt imposita nomina, sed necesse est ea circumloqui per abnegationem vtriusque extremorum. Exempla ponit, bonum & malum, iustum & iniustum. Est enim inter hæc medium. Quædam enim sunt neque bona simpliciter, neque simpliciter mala, vt diuitiæ & pulchritudo, quæ Stoici appellant indifferentia. Potest item assignari homo, neque verè bonus, neque verè malus. Hoc autem medium ille censet circunloquutione exprimendum, per vtriusque cõtrarij abnegationem dicendo, neque bonum neque malum. Boëtius verò illud appellandum dicit indifferens, addens vocabulum istud ad medium significandum commodè inuentum esse post Aristotelem, quod eius tempore nondum fuerat impositum. Aliam quoque diuisionem idem ponit Boëtius, quia mediata contraria diuidit in ea, quę plura habent media, vt albedo & nigredo multos habent colores medios: & ea, quæ tantum vnum, vt calor & frigus solum tepore m. Atque hæc deinde diuidit in ea quorum medio est nomen impositum, vt calor & frigus medium habent tepori nomine designatum: & ea quorum medio non est nomen impositum, vt bonum & malum, quibus proinde per abnegationem vtriusque extremi facilè potest nomen imponi. Si verò contingeret huiusmodi aliqua contraria plura habere media, illic non cõuenienter posset vllius medij fieri assignatio per abnegationem vtriusque extremorum. Vt si medium albi & nigri quis assignauerit, neque album neque nigrum, non est determinata, neque conueniens assignatio: quoniam nullum medium ibi assignatur. Communis est enim illa abnegatio multis mediis.

CAP. LXIII. De *priuatiuè Oppositis*.

EX iis, quæ Aristoteles tractat de priuatiue oppositis, elicitur hæc illorum definitio.

Priuatiuè oppositu[illegible] quæ ha-

bent fieri circa idem subiectum ordine irregressibili, & tempore à natura determinato.

In qua definitione, primo loco ponitur id, in quo est conuenientia priuatiuè oppositorum cum contrariis, videlicet, quod fieri habeant circa idem subiectum. Hoc enim vtriusque est commune: quoniam sicut contraria eidem subiecto successiuè, licet non simul, inesse possunt, sic & priuatiuè opposita. Neque solùm fiunt circa idem subiectum, verum etiam circa eandem partem subiecti. Vt visus & cæcitas ambo fiunt circa oculum, auditus & surditas circa auditum, mutus & loquens (accipiendo loquens vt potentiam loquendi significet) ambo circa linguam, aliaque instrumenta vocis. Quod autem sequitur, ordine irregressibili, distinctionē ponit inter contraria & priuatiuè opposita. In contrariis enim, vbi alterum non necessariò inest ex natura, vicissitudinaria & mutua inuenitur successio, nempe ab albedine ad nigredinem mutatio, atque ecōtrario à nigredine rursus ad albedinē: item à calore in frigus, ac rursum à frigore in calorem. Verùm in primatiuè oppositis, ab habitu quidem potest veniri in priuationem, vt à visu ad cæcitatem, ab auditu ad surditatē, contra verò, à priuatione in habitum (iuxta celebrem Aristotelis sententiam) nunquam potest regressus fieri. Quod secundum virtutēm naturæ est intelligendum. Virtute enim eius qui est naturæ auctor & dominus, cui (iuxta Euangelicum testimonium) nihil est impossibile, aut difficile, non minori facilitate potest reditus fieri à priuatione in habitum, quàm ab habitu ad priuationem transitus. Aduertendum tamē est, quædam esse primatiuè opposita alterius naturæ, in quibus videlicet etiam secundum naturam fit transitus & regressus ab vtroque in alterum. Lumen enim & tenebræ sunt priuatio & habitus, ac proinde opposita priuatiuè quę circa idem fiunt subiectum, nempe aërem. In his tamē fit mutuus regressus, quoniam aër ex lucido fit tenebrosus, abeunte Sole, & rursum ex tenebroso fit lucidus, illo resurgente. Ita de quiete & motu dicendum, quæ sunt item priuatio & habitus. Item de scientia & ignorantia priuationis. Vt enim ex mouente fit quiescens, ita ex quiescente mouens efficitur, & quomodo ex sciente ignorans, per obliuionem vel ægritudinem: ita ex ignorante sciens, per debitam instructionem aut [illegible]perientiam. Videtur proinde Aristoteles [illegible]initione solùm definiuisse priuatiuè opposita strictè admodum sumpta, quorum videlicet alterum priuatio

Ordine irregressibili.

priuatio est formæ irrecuperabilis.

Nouissima particula tempore determinato à natura propter hoc adiicitur: quoniam non est necesse alterũ priuatiuè oppositorum inesse subiecto etiam susceptibili, omni tempore, sed à natura determinato. Exemplum commune assignatur de catulo ante nonũ diem nondum videnti, qui tamen ob hoc nõ dicitur cæcus, quoniam nondum tempus à natura determinatum aduenit, vt videat. Item puerulus dies tantùm pauculos natus, nec dentatus adhuc dicitur, nec edentulus, quoniã nondum aduenit tempus à natura determinatum vt dentes habeat. Verùm si post transactos dies nouẽ aut decem non videat catulus: iam vere cæcus dicetur: quoniam postquã tempus à natura ad recipiendum habitum aduenit, non illum accepit: ac proinde priuatus eo censetur. Item, si post menses aliquot transactos, imò annum vnum aut alterum, puero non crescant vlli dentes, iã verè dicitur edentulus. Sic puer, si non statim ambulare nouit postquã in lucem prodit, non ob hoc claudus dicetur vel impotẽs ambulare: sed si post annos duos aut tres nondum incipiat gressus ponere, claudũ aut impotentem ambulare dicimus. Ita puer, donec ratio nondum in eo viget, non dicitur ignorans, licet nullius rei habeat scientiam, sed post acceptũ rationis vsum, si non accipiat scientiam, meritò dicetur illarum rerum ignorans, quarũ potuit cognitionem susc ipere. Non priùs enim rei est ascribenda priuatio cuiuscunque formæ perfectionis aut habitus, quàm tempus aduenerit, quod natura tali rei ad habitum huiusmodi acquirendum deputauit. *Tempore determinato.*

CAP. LXIIII. De *contradictoriè Oppositis.*

POrrò contradictoriè opposita assignãtur dupliciter. Interdũ quidem propositiones totæ, vt Socrates sedet, Socrates non sedet. Interdum solum termini simplices, alteri negatione præposita, vt sedere non sedere, homo non homo, iustus non iustus. Definiunt autem contradictoriè opposita hoc modo:

Contradictoriè opposita sunt, inter quæ non est dare medium. *Contradictoriè opposita.*

Quod medium (si de propositionibus loquamur) intelligitur medium veritatis & falsitatis. Si verò de simplicibus terminis, intelligitur medium prædicationis siue verificationis. Inter has enim propositiones. Socrates sedet, Socrates non sedet, non est omninò dare medium veritatis aut falsitatis: quoniam necesse est sic semper earum alteram veram [illegible] ram falsam esse, vt nec am bæ simul veræ esse valeant, n[illegible] simu[illegible] s autem terminos, sedere non sedere, homo non homo, omnino nõ est dare

medium prædicationis siue verificationis: quoniam nullum omnino potest singulare assignari, quin alterum illorum verè de illo prædicetur. Quidquid enim mihi assignaueris, vel sub Sole, vel supra solē, ipsum vel sedet vel non sedet, ipsum est homo vel non homo, lapis vel non lapis, atque ita in singulis. Atque hoc vno distinguuntur ista contradictoriè opposita ab omnibus aliis. In ceteris enim facilè dabitur aliquod medium prædicationis, id est, aliquid de quo neutrum eorum prædicari ver- poterit. Vt inter album & nigrum po medium, parietem rubeum. Hic enim neque albus, neque niger est. Do medium angelum, ipsum Deum, & corpora cælestia, quæ omnia colorem nullum habet: atque ob hoc, neque alba sunt, neque nigra. Inter patrem quoque & filium media plurima facilè est dari. Plurima enim sunt, in mundo, quæ neque patres sunt, neque filij. Sic inter cæcum & videns plurima sunt media, quibus neutrum competit.

CAP. LXV. De *Modis prioris.*

POst oppositorum determinationē, subiungit Aristot. modos aliquot siue acceptiones priores, primùm quidem ab aliis (vt videtur) communiter assignatos explicans, deinde prędictis quatuor ex sua sententia quintum adiiciens. Qui omnes propter adolescentulorum memoriam confirmandam, suo ordine concludi solent duobus his versibus:

Tempore, natura, prius ordine, die & honore:
Caussam caussato dicimus esse prius.

Primus modus prioris. Primo igitur modo prius dicitur alterum altero secundum tempus.

Id enim quod tempore præcedit, dicimus prius tempore: quēadmodum id quod subsequitur tempore, posteriùs nuncupamus: vt Adam fuit prior Abal, Noë prior Abraham, Dauid prior Salomonē, atque ita in ceteris. Et vniuersaliter hoc modo prius dicitur esse, quod est altero antiquius, vel senius. Inter quæ duo, Boëtius ex sententia Porphyrij talem ponit differentiam, vt antiquius rebus tribuat inanimatis, senius verò animatis. Antiquius enim dicit bellum Theobanorum excidio Troianorum, & dominationem regum in vrbe Romana antiquiorem dicit magistratu consulum: Seniorem verò ait Pythagoram Socrate, Socratem Aristotele, idcirco quod temporibus se antecedant.

Secundus modus. Altero modo dicitur prius, id à quo non conuertitur essendi consequentia.

Hoc est, quando duo aliqua sunt, ex quorum altero infertur existentia alterius, sed n[illegible]ario illud ex isto, tunc istud à quo non fit [illegible] prius. Exempli gratia, à binario ad vnitatem bona nt essendi consequentia. Si enim duo sunt, vnum

est,

est, & si binarius fuerit, vnitas est. Verùm non econtrariò, ab vnitate valet consequentia essendi ad binarium. Non enim consequitur binarium esse, si sit vnitas. Ob hoc videlicet vnitas meritò dicitur prior. Sic generaliter omnis numerus minor maiore est prior: quoniam à maiore semper ad minorem valet essendi consequentia, non autem à minore ad maiorem conuertitur. Sic animal prius est homine. Si enim homo est, animal est: sed non fit conuersio. Non enim necesse est hominem esse, si animal sit. Et vniuersaliter omne genus est prius suis speciebus, & omnis species suis indiuiduis, hoc modo prioris. Et iuxta hunc modum dicitur aliquid prius natura, quemadmodum iuxta priorem dicitur tempore prius. Quid autem sit consequentia essendi ex prædictis facilè intelligitur, ea videlicet in qua ex vnius existentia infertur existentia alterius. Conuerti verò dicitur illa consequentia essendi, quando sicut ab existentia huius valet consequentia ad existentiam illius, sic econuerso valet ab existentia illius ad huius existentiam. Vt si pater est, filius est: & si filius est, pater est. Si homo est, risibile est: & si risibile est, homo est. Ideo ista, pater & filius homo & risibile, dicuntur conuerti secundum essendi consequentiam. Quando autem ab vno ad alterum valet essendi consequentia, sed non econtrario, tunc dicitur essendi, consequentia non conuerti: & ab illo dicitur non conuerti, ex quo non fit vicissitudinaria illatio. *Consequentiæ essendi.*

Tertio modo dicitur aliquid prius secundum ordinem quendam præcessionis & subsequutionis. *Tertius modus.*

Sic in disciplinis, quædã sunt priora, quæ videlicet præsupponuntur aliis posterius tradendis, alia sunt posteriora. Vt in grammatica, elemẽta priora sunt syllabis, & syllabę orationibus. Prius enim docendi sunt, qui in arte grãmatica rectè instituuntur, elementa simplicia dignoscere: deinde ex eis cõponere syllabas, ex syllabis simplices voces, atque ex his demũ orationes. Sic in dialectica, prædicabilium & prædicamentorũ determinatio prior est determinatione simpliciũ enuntiationũ: atque hæc rursum prior determinatione syllogismorum, aliarumque argumentationum. Ita in oratione qualibet, exordium quo captatur benevolentia iudicum, & auditorum excitatur attentio, prius est narratione: atque hæc prior est conclusione siue peroratione. Ita in ædificando domum, prius est fundamentum iacere bonum, posterius erigere in altum parietes, postremum, tecto illos obtegere.

Quarto modo dicitur alterum altero prius secundum honorẽ & dignitatis præcellentiam. *Quartus modus.*

Vt Pontifex summus: qui [illegible] ecclesia primus dicitur: Rex primus est in regno, [illegible] aliis alij in regno

regno priores pro ſua quiſque virtute aut nobilitatis præſtantia. Videturq́, ſub hoc modo comprehendi prioritas amicitiæ. Eum enim quem maximè diligo, primum apud me dico, primasque obtinere partes, non quod ſimpliciter ſit omnibus aliis dignior vel honorabilior: ſed quia apud me ſit maximi, præcipueque habetur in pretio. Vnuſquiſque enim quod ſibi chariſſimum habet, facit maximi. Vltra prædictos modos prioris, aſsignat Ariſtoteles quintum, ſecundum quem:

Quintus modus.

Inter illa quæ conuertuntur ſecũdum eſſendi conſequentiam, dicimus illud altero eſſe prius, quod alterius aliquo modo eſt cauſſa.

Exempli gratia, homo & ſuſceptiuum diſciplinæ ſecundum eſſendi conſequentiam conuertuntur. Nam ſi homo eſt, ſuſceptiuum diſciplinæ eſt, & econtrariò, humana autem natura, quæ per terminum, homo ſignificatur, cauſſa eſt proprietatis illius, quę per ſuſceptiuum diſciplinę ſignificatur. Ideo homo prior eſt, quàm ſuſceptiuum diſciplinæ. Item ſi lux eſt, lumen eſt, & econtrariò: lux autem, eſt cauſſa luminis, ideo lux prior eſt lumine. Adducit Ariſtoteles exemplum alterum obſcurius, dicens, eſſe hominem conuerti ſecundum eſſendi conſequentiam, cum oratione vera de ipſo. Nam ſi homo eſt, vera eſt oratio qua dicitur, homo eſt: & econtrariò, ſi hæc oratio vera eſt, neceſſe eſt ergo rem ita ſeſe in veritate habere, id eſt, hominem eſſe. Inſuper hominem in rei veritate eſſe, cauſſa eſt, quare hæc oratio, homo eſt, vera ſit. Non enim ideo homo eſt in rei veritate, quia illa oratio, homo eſt, vera eſt, ſed potiùs econtrariò: quia in rei veritate homo eſt, ideo oratio quæ hoc ſignificat, vera eſt. Quare hominem eſſe, hoc modo prius eſt oratione vera, homo eſt.

Modi poſterioris.

Quemadmodum autem quinque modos iam aſsignauimus prioris: ſic per oppoſitum quinque item modos poſterioris facilè eſt aſsignare, iuxta regulam illam communem. Tot modis dicitur vnum oppoſitorum, quot modis & reliquum. Dicimus enim poſterius tempore, poſterius natura, poſterius ordine, poſterius dignitate, & poſterius ſecundum cauſſalitatem, vel in oratione effectus. Quæ ſigillatim proſequi foret ſuperfluum, cùm facillimè ex comparatione pri[illegible]nt intelligi.

XVI. De Modis ſimul.

TRes modos Simul ponit Ariſtoteles, quibus his verſi-

bus,

bus, ad iuuandam puerorum memoriam solent concludi:

Tempore dico simul, quorum generatio nunc est.
Quæ conuertuntur, dicimus esse simul.
Súntque simul species, genus vnum conduidentes.

Primus itaque modus est, secundum quem illa dicuntur simul, quorum generatio siue productio est in eodem tempore. *Primus modus simul.*

Id est, quæ simul nata siue producta sunt. Vt duo infantes ambo in eodem momento vel breui tempore nati. Item omnes angeli simul sunt hoc modo, quoniam in eodem tempore siue momento omnes producti sunt, non alius post alium. Angelus autem & homo non sunt simul, quoniam non in eodem tempore productus est homo cum angelo. Atq; hoc modo dicit Aristoteles simpliciter & propriissimè simul dici, quemadmodum prius primo modo & propriissimè dicitur secundum tempus.

Secundo modo illa dicuntur simul, quæ conuertuntur secundum essendi consequentiam, & neutrum est caussa alteri vt sit. *Secundus Modus.*

Atque hęc dicuntur simul natura, vel naturaliter simul, vt duplum & dimidium adinuicem conuertuntur. Si enim duplum est, dimidium est: & econtrariò, si est dimidium, est duplum. Insuper neque duplum caussa est dimidij, neque dimidium caussa dupli. Idcirco duplum & dimidium sunt simul natura. Similiter pater & filius, dominus & seruus, ceteraque huiusmodi. Quod si de patre & filio quis obiiciat patrem esse caussam filij, ac proinde priorem esse patrem filio secundum naturam: respondebitur (iuxta sententiam Boëtij) verum quidem esse, hominem illum, qui est pater, caussam esse substantiæ atque hominis illius qui est filius, non tamen ob hoc dicendum est, patrem esse caussam filij. Quemadmodum (exempli gratia) Aeneas caussa fuit vt esset Ascanius, sed non fuit pater caussa vt esset filius: nihilo certe amplius quam fuit filius caussa vt esset pater. Simul sunt esse pater & filius, nec potuit Aeneas prius esse pater, quam esset ille filius. *Obiectio.* *Solutio.*

Vnde

Vnde cùm dico, pater causſa eſt vt ſit filius, innuitur relationem paternitatis ſignificatam, per vocabulum patris, efficere relationem, quæ per vocabulum filij ſignificatur, quod veritatem non habet. Cùm autem dico Aeneam eſſe cauſſam vt ſit Aſcanius, indico ſubſtantiam illam, quæ eſt Aeneas, cauſſam exiſtendi præſtitiſſe ſubſtantiæ quæ vocatur Aſcanius. Atque hoc iuxta Poëtarum deſcriptionem verum eſt.

Tertio modo dicuntur ſimul (atque etiam aliquo modo ſecũdum naturam) quæ ex eodem genere ediuerſo à ſeinuicem diuiduntur.

Hoc eſt ſpecies plures ſub eodem genere æquè immediatè contentæ, quæ ipſum genus ex æquo diuidunt. Vt homo & brutum hoc modo ſimul ſunt, quoniam ſub genere animal æquè immediatè continentur, & ex æquo genus illud diuidunt. Siquidem animal diuiditur immediatè in hominem & brutum. Sic equus, aſinus, leo, ſimul ſunt: quoniam ſub eodem genere brutum, æquè immediatè continentur. Genera verò, nunquam ſimul ſunt cum ſuis ſpeciebus, in quas diuiduntur, ſed priora ſunt illis.

CAP. LXVII. *De Motu & eius ſpeciebus.*

QVoniam in prædicamentis aliquando mentio facta fuit de motu ſiue mutatione, cùm diceretur de ſubſtantia, quod ipſa cum ſui mutatione ſit contrariorum ſuſceptiua: item in quantitate, de motu ſurſum & deorſum: itẽ quia de actione & paſſione dictum eſt, quæ cum motu aliquo fiunt, propterea Ariſtoteles nunc breuiter de motu & eius ſpeciebus determinat: tametſi eius exactior conſideratio ad phyſicam pertineat. Diuidit itaque motum in ſex ſpecies, quæ ſunt, generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, & ſecundum locum mutatio. Hæc adinuicẽ ita differunt: quoniam generatio & corruptio ad ſubſtantiã pertinent, augmentatio & diminutio ad quantitatẽ, alteratio ad qualitatem, loci mutatio ad vbi. Id quod ex earum deſcriptionibus facilè patebit, quæ ſunt huiuſmodi. Generatio eſt progreſsio à non eſſe ſubſtantiæ ad eſſe eiuſdem. Corruptio eſt progreſsio ab eſſe ſubſtantiæ, ad non eſſe eiuſdem. Augmentatio eſt progreſsio à minori quantitate, ad maiorem. Diminutio, eſt progreſsio à maiori quantitate, ad minorẽ [illegible]tio, eſt motus de qualitate in qualitatem. [illegible] motus de loco, ad locum. Exempla aſsignabimus ſingulorum. Cùm Petrus aut Paulus qui prius non erat,

Sex ſpecies Motus.

erat, accipit esse humanum, fitq; homo, illud sic non esse ad esse procedere, dicitur generari. Cùm econtrariò, is qui modò esse habet, post paululum esse illud perdit, & non esse succedit pro esse, dicitur corrumpi. Cùm idem ex modica quantitate puerilis ætatis, pertingit ad quantitatem maiorem ætatis virilis, dicitur augeri. Cùm econtrariò, ad ætatem decrepitam peruenies, ad minorem iterum quantitatem reuertitur, dicitur minui. Cùm ex albo fit niger, ex bono malus, aut econtrario, dicitur alterari. Postremò, cùm de loco se transfert in locũ alium, dicimus illum secundum locum moueri. De motus autem contrarietate inquirens Aristoteles dicit, quietem ipsi simpliciter contrariari, id est, opponi. Nam propriè non potest esse quies cõtraria motui, cum sit quies nihil aliud quàm priuatio. Contrariantur etiam motus, qui sunt ad terminos contrarios. Vt generatio propriè contrariatur corruptioni, quoniam terminos habent contrarios. Generatio enim progredietur ad esse substantiæ, corruptio ad non esse. Sic augmentatio & diminutio, quárum illa ad maiorem, hæc ad minorem tendit quantitatem. Hæc autem quodammodo contraria censentur, secundum physicam maximè considerationem. Ita dicendum in alterationibus, quæ sunt ad cõtrarios terminos, cuiusmodi sunt dealbatio, & denigratio. Item de mutationibus secundum locum, vt motus sursum, motus deorsum. De his plenius exactiusque tractare ad physicam spectat considerationem.

CAP. LXVIII. De Modis Habendi.

QVoniam Arist. vocabulo habere, in prędicamentis secundũ diuersas acceptiones vsus fuerat (siquidem habitum posuit speciem qualitatis, & habere nouissimum assignauit prædicamentum) idcirco ne quis æquiuocatione nominis illius turbetur, adiicit nunc & alias eiusdem acceptiones, octo eius ponens modos, quos quia pauciſsimis perstringit, ipsius hic verba placuit tantùm subscribere.

Octo modi habẽdi

Habere, inquit, octo dicitur modis. Aut enim aliquid qualitatẽ habere dicitur, vt habitum & dispositionem, scientiam, inquam, & virtutem. Aut quantitatem, vt magnitudinem, tricubitum aut quadricubitum. Aut ea quæ circa corpus sunt, vt vestimentum, tunicam, vel gladium. Aut aliquid in corporis parte, vt in digito, annulum. Aut partem, vt pedem vel manum. Aut vt continens contentum, vt modius grana tritici, aut lagena vinũ. Aut possessionem vel domum, vel agrum. Dicitur etiam & vir vxorem habere. Sic ille octo habendi modos enumerat, qui his concludũtur duobus versibus:

Affectum, quantum, vestitum, ...c vela
Membrum, contentum, possessio, vir mulierem.

Vlti-

Vltimum autem modum Aristoteles dicit esse omnium alienissimum, eò quòd habere vxorem (vt ipse ait) non aliud sit, quã vxori cohabitare, videlicet secundum Gentilium ritum & sententiam loquens, qui Sacramentum magnum illud ignorabant. Nos autem, quos Christus Iesus omnis veritatis magister in sacratissimæ fidei mysteriis erudiuit, Sacramentum magnum in coniugio viri & feminę intelligentes, scimus longè amplius esse virum habere vxorem, quàm ei cohabitare. Virum enim habere vxorẽ, secundum veritatem, est virum cum vxore indissolubili vinculo esse colligatum, ita vt ipse (iuxta Apostolum) potestatem non habeat sui corporis, sed mulier, ac vicissim mulier sui corporis non habeat potestatem, sed vir. Vnde si hunc modum nos quoque alienissimum dixerimus, aliam assignabimus rationem, quoniam in aliis modis habẽdi, id quod habet non dicitur vicissim haberi, ab eo quod habet: vt habens possessionem, non ab ea habetur: & qui habet vestem aut annulum, non ab ipsis habetur: qui pedem habet, non dicitur haberi à pede. In hoc autem modo, vt vir habeat vxorem, ita vicissim habetur ab ea. Neuter enim sui corporis habet potestatem, sed vicissim alter alterius, ita vt sint duo in carne vna, in significationem grandis illius mysterij, quod nobis sacer Paulus Apostolus prædicauit in Christo & Ecclesia, quod olim gentium quoque summis principibus (vt modò in nostro Aristotele cernimus) absconditum, nunc tandem in fine seculorũ, vt alia plura nobis patefecit magister veritatis, Iesus Christus Dominus noster, cui proinde sit laus, honor & gloria, vnà cum Patre & Spiritu sancto in secula seculorum, Amen.

Deo semper & vbique gloria.

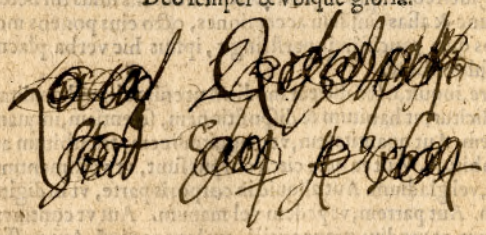

LI-

nem quæ particulæ prioribus æquiualent, easque explicant.

CAP. II. De Verbo.

POstquam prolixè satis de nomine tractatum est, non ita multum erit insumendum temporis ad verbi naturam declarandam. Quæcunque enim de nomine dicta sunt, eadem & de verbo suo modo sunt dicenda, vna tantùm particula illa excepta, quæ inter ea ponit descriptionem. Quanquam verò ad definitionem verbi potuisset Aristoteles non minori iure addere particulas illas vox significatiua secundum placitum, quas primo loco posuit in definitione nominis, illa tamen quasi nota relinquens ex nominis definitione, ea præcipuè in verbi definitione posuit, secundum quæ differt à nomine.

Est autem hæc eius definitio:

Verbum est, quod consignificat tempus, cuius pars nihil extra significat, & est semper eorum, quæ de altero dicuntur, nota. *Definitio Verbi.*

In qua definitione, relatiuo, quod, assignandum est pro antecedente, vocabulum secundum placitum significatiuum. Non enim potest referre verbum, quoniam non potest idem definiri per seipsum. Particula autem sequens, quod consignificat tempus à definitione ista nomen elongat, quòd non consignificat tempus, sed absque tempore significatum suum importat. Quid autem sit significare cum tempore vel consignificare tempus, & quomodo differant tempus significare & tempus consignificare, satis lucidè dictum est in tractatu de Nomine. Quare superfluum fuerit, eadem hic prolixius repetere. Tantum consuetas descriptiones horum terminorũ simpliciter assignabimus. Significare tempus, est ex significato principali tempus designare. Signare autem cum tempore, est præter significatum principale, aliquam certam temporis differentiam connotare. Differentias temporum sumimus in proposito, secundum præsens, præteritũ, & futurum. Quod deinde sequitur, cuius pars nihil extra significat, sic de verbo intelligitur, quomodo de nomine supra ostendimus. Itidemque dicendum erit de verbis, quæ nominantur figuræ compositæ, quomodo de nominibus eiusmodi diximus. Postremum verò illud. Et est [illegible] orum quæ de altero dicuntur nota, difficultatem habet, & var[illegible] Recentiores facili satis intelligentia ita solent exponere, quod verbum sem- *Consignificat tempus.* *Pars nihil extra.* *Et est semper eorũ.*

per est copula vel actualis vel aptitudinalis ad copulandum prædicatum cum subiecto videlicet, quia omne verbum includit actualem & formalem copulam, vt patet in resoluendo. Currit enim idem valet, quod est currens: vbi copulam est, vides explicatam. Aliter interpretatur Boëtius, dicens omne verbum, accidens aliquod significare, vtpote actionem vel passionem, quæ semper de altero prædicantur, cum sint accidentia, & accidens semper de eo prædicetur quòd sibi est subiectum. Distinguit deinde verba finita ab infinitis Aristoteles, vt suprà in nomine fecerat, & verba obliqua à rectis. Infinita verba sunt, non currit, non laborat, non proficit, quæ licet tempus consignificet, nihil tamen determinatum important, sed indefinitè & indeterminatè omne quod sub verbo à quo fit abnegatio, non continetur.

Verbum obliquũ. Verbum autem obliquum appellat omne, quod non est temporis præsentis & modi indicatiui. Currebat enim & currit, & curret, vocat obliqua verba: quoniam videlicet sic à verbo præsentis temporis modi indicatiui, per quandam obliquitatem & inflexionem cadunt, mutata terminatione finali, sicut in nominibus obliqui cadunt à recto. Propriè ergo non verba, sed verborum potiùs casus & obliqua, vel inflexiones dicuntur. Possunt verò obliqua verba distingui tripliciter. Vel ex parte temporis tantùm, vt currebat, cucurrit, cucurrerat, curret: quæ sunt quidem modi indicatiui, & ob hoc quantum ex parte illa non sunt obliqua: sed quia non sunt temporis præsentis, inde obliqua verba dicuntur. Vel ex parte modi tantùm, vt curreret, currat, currere, quæ sunt quidem temporis præsentis, sed modi non indicatiui, atque ex hac parte verba obliqua sunt. Vel ex parte temporis & modi simul, & hæc maximè obliqua sunt, vt cucurrissem, cucurrisse, item currerem & currere, quando accipiuntur, vt præterita imperfecta optatiui siue coniunctiui & infinitiui modi. Inter ea verò quæ sunt obliqua ex parte temporis tantùm, & quæ ex parte modi tantùm, videntur illa minus obliqua istis, & magis ad naturam rectorum accedere. Verba enim omnia indicatiui modi, quodcunque tempus consignificent hoc habent cõmune, quòd adiecto nomine æqualiter faciunt enuntiationem veram vel falsam, vt Petrus viuit, Petrus viuebat, vixit, vixerat, viuet. Verba autem quæ alterius modi sunt quàm indicatiui, etiam si sint præsentis temporis, non faciunt orationem veram vel falsam, addito nomine. Vt si dicas, Surge Petre, Petrus surgeret, aut surgat, aut Petrum surgere, nusquam verum est aut falsum. Tandem verò priusquam tractatum hu[illegible]omine & verbo egrediamur, perquirendum [illegible]nis, quas Grammatici appellant participia, [illegible]oco sub nomine, an potius sub verbo

De Participijs.

sint

sint constituenda. Sub nomine enim prima facie non videntur commodè posse constitui, quoniam non significant sine tempore: Quemadmodum enim amo, significat cum tempore præsenti, sic & amans: & quomodo amabo significat cum tempore futuro, sic & amaturus. In hoc igitur videntur obtinere naturam verbi. Ex altera autem parte videntur conuenire cum nomine, & à verbo distare, quoniam verbum nunquam per se potest esse subiectum enuntiationis, participium autem potest. Verbum quoque per se solum, addito tantùm nomine aliquo, facit enuntiationem, quod participium non potest, nisi insuper & verbum addatur. Cùm enim dico: Amans amatur, enũtiatio est: cùm autem, Ioannes amans, enuntiationem non habeo: sicut neque hic, Ioannes homo, cùm pro participio nomen ponitur. In hoc ergo videtur cum nomine conuenire, & à verbo differre. Respondendum est non mirum esse si participium nec plenè obtineat naturam nominis, nec plenè naturam verbi. Si enim alterius naturam penitus haberet, nomen suum perderet. Participium enim dicitur, quasi partem capiens. Nam (vt Grammatici declarant) partem capit à nomine, partem à verbo, & partem ab vtroque. A nomine capit genera & casus, à verbo tempus & genus verbale, ab vtroque, numerum & figuram. Non est igitur mirum, si non penitus alterius naturam obtineat. Communior tamen sententia comprehendit ipsum sub nomine, dicens ipsum non proprie significare cum tempore, eo modo quo verba. Nam verba significant cum tempore tali, quòd sit mensura totius enuntiationis: non autem participia. Vt cùm dico, Ioannes fuit amans, enuntiatio illa mensuratur & denominatur, non à tempore per participium amans significato. Non enim dicitur esse enuntiatio de præsenti, sed de præterito, propter tempus præteritum per verbum fuit, significatum. Vel aliter dicitur participium non consignificare tempus determinatum vel determinatè, sicut verbum, eò quod participium cogatur, secundum qualitatem verbi sibi adiecti: vt si addatur verbo præteriti temporis participium præsentis: ampliatur secundum tempus præteritum, vt accipiatur pro præteritis, quod ex sua significatione est temporis præsentis.

Resp̃ōsio.

CAP. III. De *Oratione*.

DEfinitur post simplicia nomina & verba, composita oratio, hoc modo:

Oratio est vox significatiua, cuius aliquid partium si[illegible] est separatum,

Definitio Orationis

ratum, vt dictio, non vt affirmatio vel negatio.

Vt homo bonus, dæmon peruersus, creatura Dei, & hujusmodi. In his enim, partes sigillatim suam habent significationem, vt homo suam habet, & bonus item suam, ex quorum significatis consurgit etiam totalis significatio orationis illius, homo bonus. Quod autem oratio dicitur secundum placitum significatiua, non est accipiendum, quasi oratio quælibet sigillatim & per se imposita sit ad significandum, sed ratione partium dicitur ita significare. Quia enim significationem habet oratio à suis partibus, & partes ipsæ secundum placitum significant instituentium, hinc etiam orationes ipsæ secundario dicuntur secundum placitum significare. Inueniuntur nihilominus quædam orationes quæ secundum aliquam suam significationem, quasi primario ad placitum significant. Vt cùm dicimus aërem verberare, aut laterem lauare, pro eo quod est frustra laborare, hanc significationem quodammodo videntur, orationes illæ habere primario ex placito instituentium, quibus placuit totis illis orationibus ad eam vti significationem, quam à suis partibus siue noua impositione non habebant. Nisi forte quatenus impositio circa partes facta occasionem præbet, hac quoque noua significatione totali orationem ipsam vsurpandi. Diuiditur autem oratio prima sectione, in orationem perfectam & imperfectam. Imperfecta oratio est, quæ sensum perfectum non generat in animo audientis, id est, quæ non cõstituit intellectum audientis quietum, sed suspensum dimittit, vt adhuc expectet addi aliquid. Perfecta autem oratio est, quæ sensum perfectum gignit in audientis animo, id est, quæ suspensum non tenet audientis animum, sed pleno sensu quietum & contentum eum reddit. Exempli gratia, si dixerit quisquam angelus bonus, dæmon malus, homo albus, equus niger, Petrus & Ioannes, ad singulas has orationes suspendor animo, expectans vt complementum audiam alicuius sententiæ. Ideo imperfectæ dicuntur. Si autem dixerit, angelus bonus assistat, dæmon malus aufugiat, homo albus pertransiit, equus niger visus est. Petrus & Ioannes fuerunt sanctitate admirabiles, iam in singulis perfectum sensum intelligo. Orationis imperfectæ clarissimum est exemplum apud Terentium in Adelphis, vbi iratus Geta multas facit imperfectas orationes apud Sostratam, priusquam perfectam absoluit sententia[illegible] illi volebat indicatam, de filio Aeschino, qu[illegible] xillet[illegible]que vxorem aliam. Sunt autem vniuersaliter imperfectæ orationis illæ, in quibus nullum ponitur

De Oratione perfecta & imperfecta.

***

tur verbum: quantumuis etiam prolixa videatur oratio. Vt Deus potens & sapiens, & fortis ac bonus, mundum gubernans in sapientia, oratio est adhuc imperfecta. Vniuersaliter item sunt imperfectę orationes omnes, in quibus ponitur relatiuum qui, quæ, quod, cum vnico verbo: vt Deus qui viuit, homo qui mortalis est, aurum quod magni penditur: Idem est de quibusdam compositis à quis, vtpote de quisquis & quicunque. Istæ enim sunt imperfectæ orationes: Quisquis Deo seruit. Quicunque in hoc mundo nascitur. Sic & de aduerbiis quibusdam, quæ secundum vim significationis includunt qui relatiuum: vt quandocunque, vbicunque, vtcunque vel quomodocũque, & si quæ sunt similia. Quãdocunque enim valet omni tempore quo: vbicunque, omni loco quo: quomodocunque, omni modo quo, atque ita in ceteris. Ad hoc autem vt perfecta sit sententia illa, in qua ponitur relatiuum, vel explicitè vel implicitè, necesse est geminum poni verbum. Vnde hæ sunt perfectæ orationes, Deus qui viuit inæternũ, creauit uos in tempore, Deus qui vides imperfectum hominem, da veniam miseris. Vtinam qui nobis hanc dedit vitam temporalem, donet simul & perpetuam. Quisquis Deo seruit, bona referet sui laboris premia. Sunt quoque eiusdem conditionis coniunctiones, cum, si, & si quæ alię sunt partes orationes huiusmodi includentes. Vnde qui dicit, si veneris ad me, cum veneris ad me, incompletam reliquit sententiam.

CAP. IIII. *De Oratione perfecta non enuntiatiua.*

" *Oratio*
" *perfecta*
" *non enũ*
" *tiatiua.*

DIuiditur deinde perfecta Oratio in orationem enuntiatiuam & non enuntiatiuam. Oratio perfecta non enuntiatiua dicitur, quæ licet perfectum sensum signat in animo audientis, non tamen verum aliquid, vel falsum significat. Huiusmodi sunt omnes orationes deprecatoriæ: vt Miserere nostri. Deus omnium. Omnes imperatiuæ, siue præceptiuæ, aut prohibitiuæ. Vt: Deum time & mandata eius obserua. Diligite iustitiam omnes, qui habitatis terram. Præter vnum Deum alium ne adorate. Omnes item exhortatoriæ vel consolatoriæ, vt, Viriliter agite, & sustinete Dominum. Patientes estote, donec adueniat retributor laborum omnium Deus. Fiunt autem hę omnes communiter per modum imperatiuum, qui modus non semper imperatiuè significat, sed aliquando deprecatiuè: aliquando exhortatiuè. Sunt quoque imperfectæ orationes optatiuæ: vt, Vtinam saperent homines & intelligerẽt, ac nouissima prouiderent. O si mortis diem perpetuò ante oculos habeant mortales. His quoque adiungendæ sunt orationes interrogatiuæ: Quid agitis cæci mortales, dum pro terrena possessiun[illegible] patriam? Similes ferè videntur illæ, quę non tam [illegible] quàm admi-

ratiuè enuntiantur: vt, Quàm malè sibi consulunt adolescentes, qui florem adolescentiæ otio & vitiorũ illecebris perdunt. Tametsi enim forsitan videatur in huiusmodi verum esse aut falsum, non tamẽ hoc inuenitur in ipsis eiusmodi orationibus, sed in eo quòd tacitè solet ad huiusmodi in mente respõderi. Quòd si quis fortè contendat huiusmodi ex seipsis verum falsúmve indicare, hic & illam suprapositam orationem interrogatoriam, orationem debebit enuntiatiuam admittere, quod parum verisimile videtur. Huiusmodi autem orationum omnium nullus est vsus Dialecticæ qui totus in hoc est, vt quid verũ & quid falsum apprehendat. Communi autem vsui hominum & sacris literis admodum sunt frequẽtes. Peculiariter quoque Rhetoribus & Poëtis, qui magis affectum commouere studeant, ad quod huiusmodi peculiarius cõueniunt. In singulis aliquot exempla ex Poëtis, in adolescentũ gratiam, vt similia ex propositis exemplis discant in auctoribus obseruare, assignabimus. Oratione deprecatoria apud Virgiliũ, fortissimus Aeneas incensis nauibus Iouem orat, dicens, Iuppiter omnipotens, da flammã euadere classi. Nunc pater & tenues Teucrum res eripe leto. Sic apud Didonem deprecantur naufragio superstites Troiani, Parce pio generi, & propius res aspice nostras. Preceptiua oratione apud Comicum vtitur herus ad seruos. Vos istæc intrò auferte, abite, adestum Sosia. Prohibitiua siue dissuasoria est oratio illa in Bucolicis Virgilianis. O formose puer nimium ne crede colori. Exhortatorium est illud Horatij. Omnibus adde modum, & huiusmodi. Exhortatoria simul & cõsolatoria oratio est, quam suis Troianis in naufragio loquebatur Aeneas: Durate (inquiens) & vosmet rebus seruate secundis. Optatiua Oratio est, quam Aeneæ præsentiam desiderans Dido proloquitur dicens. Atque vtinam Rex ipse Noto compulsus eodem Afforet Aeneas. Item & illud Euandri pristinam optantis fortitudinem. O mihi præteritos referat si Iuppiter annos. Interrogatiua est illa Didonis ad Aeneæ socios: Quis genus Aeneadum, aut quis Troiæ nesciat vrbem? Itemque illud eiusdem ad ipsum Aeneam. Quis te nate Dea per tanta pericula casus Insequitur? Interdum verò interrogatiua oratio apud Poëtas & vsum loquẽdi communem, indignationem significat. Vt cum Ilioneus apud Didonem querimoniam proponit de incensione nauium, dicens: Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ? sic apud Persium malè frugi adolescentem pædagogus interrogando increpat, dicens: Non pudet ad morem discincti viuere nate? Auaros quoque sacerdo[illegible] interrogatione sic notat idem Satyricus, [illegible]s in templo quid facit aurum. Interdum

Aeneid. lib. 5.
Aene. li. 1
In Andria prima sententia.
Ecloga 2.
Aen. li. 1.
Aen. li. 1.
Aen. li. 8.
Aen. li. 1.
Aene. li. 1
Satyr. 3.
Satyr. 2.

dum verò tantùm humilem & supplicem quærimoniam explicat. Veluti cùm apud Virgilium pro suo Aenea mater Venus Iouem omnipotentem lamentabili voce affatur, dicens: Quem das finẽ Rex magne laborum. Videtur quoque adiũgenda prædictis subiunctiua oratio, vt apud Virgilium. Aen. lib. 1

Si datur Italiam sociis & Rege recepto
Tendere, vt Italiam læti Latiumq; petamus.

CAP. V. De Oratione Enuntiatiua.

HAE igitur Orationes omnes (vt suprà dictum) Dialectico non conueniunt, sed illa sola quæ indicatiua vel enuntiatiua dicitur, quam Aristoteles appellat enuntiationẽ vel enuntiatiuam orationẽ. Cicero verò, quem hac in parte magis imitamur Latini, propositionem censuit appellandam, alij pronũtiatum, alij axioma nominant aut proloquium. Omnium verò est vna ratio, quia per ipsam enuntiatur, proponitur, pronuntiatur, statuitur verum aut falsum. Definitur autem ab Aristotele his verbis:

Oratio Enuntiatiua.

Enuntiatiua Oratio est, in qua est verum aut falsum.

Hoc est, Oratio perfecta, quæ verũ aut falsum significat. Non enim sic verum est in oratione, quasi ipsa veritas aut falsitas sit in ipsa vocali aut scripta oratione realiter. Veritas enim & falsitas in intellectu sunt. Sed ideo in enuntiatione dicitur esse verum aut falsum: quia aliquid ipsa significat verum aut falsum, vt (exempli gratia) hæ orationes, Deus viũit, Deus omnia condidit, Homo est mortalis, Cælum est incorruptibile, singulæ verum significant. Istæ verò, Deus est malus, diabolus est omniũ rerum principium, Homo est asinus, singulæ falsum significant. ***

Vnde ex hac definitione elici potest diuisio enuntiationis siue propositionis, in propositionem veram, & falsam. Propositio vera est, quando res ita se habet quomodo per ipsam significatur. Vt hæc propositio. Homo est mortalis, vera est, quoniam ita res se habet vt ipsa significat. Significat enim hominem esse mortalem, & ita verè res habet, probatq; hoc ipsa experientia. Propositio autem falsa est, quando res non ita se habet, vt per ipsam propositionem significatur. Vt hæc est falsa, homo est brutum, quoniam significat hominem esse brutalis naturæ & sine intellectu. Atqui res longè secus habet. Similiter hæc falsa est. Cicero fuit eximius poëta. Significat enim Ciceronem de numero fuisse insignium poëtarum. Nunc ita verò res habet, id quod illud ipsius manifestè carmen [illegible] huius rei testimonium citat Iuuenalis: O fortunatam [illegible]ale Romam. Amplius

" Propositio vera

" Falsa.

Diuisio alia.

Amplius quoque diuidi posset enuntiatio in necessariam, impos-
Necessaria. " sibilem & contingentem. Propositio necessaria est, quando res
" necessario sic se habet, quomodo per ipsam significatur, nec
Impossibilis. " potest aliter se habere, vt Deus est, homo est animal rationale.
" Creatura impar est creatori. Propositio impossibilis est, quando
Contingens. " res ita se habere non potest, quomodo per eam significatur, vt
" homo est brutum. Deus est impius. Propositio autem contingens
est, quando res per ipsam significata potest sic se habere, & item
aliter se habere potest. Vt cùm dico, Petrus sedet, Ioannes orat,
Philippus disputat. Propositio necessaria semper est vera. Pro-
positio impossibilis semper falsa: Propositio contingens, nec
semper vera, nec semper falsa, sed interdum vera, interdum falsa.
Generaliter verò enuntiationes dicuntur omnes illæ perfectæ
orationes, quæ pro principali verbo habent verbum indicatiui
modi, cuiuscunque tandem fuerit temporis. Omne enim verbum
modi indicatiui, facit orationem veram aut falsam, quam ob cau-
sam, à Grammaticis rectè modus ille vocatur indicatiuus, veri
nimirum aut falsi. Vnde hæ omnes sunt enuntiatiuæ orationes,
Deus viuit in æternum, Deus viuebat ante mundum conditum.
Deus hominem de luto formauit. Deus hominem rectum crea-
uerat, & sine peccato. Deus vitam æternam dabit se diligentibus.
In omnibus quidem his, verum similiter inuenitur. Veruntamen
falsitas aut veritas propositionum illarum, quę sunt de futuro aut
præterito, considerari debet secundum veritatem propositio-
num de præsenti, quas solent recentiores appellare propositiones
de inesse, eò quòd per eas quasi in actuali existentia constituatur
& proponatur, quòd in aliis fuisse aut fore dicitur. Videlicet vera
est propositio de præterito, si propositio de præsenti ex iisdem
omnino extremis composita aliquando fuerit vera. Et vera est
propositio de futuro, si propositio ei correspondens de copula
præsenti aliquando vera sit futura. Exempli gratia, vera est ista de
præterito, Adam vixit in terris, quoniam aliquando hęc vera fuit.
Adam viuit super terram, Ista quoque de futura est vera, Anti-
christus erit, quoniam aliquando vera hæc erit de præsenti, An-
tichristus est. Illa autem de præterito falsa est, cui respondens
propositio per præsens tempus enuntiata, nunquam vera fuit. Et
illa de futuro falsa dicitur, cuius de præsenti nunquam erit vera.
Vt hæc de præterito Antichristus ille pessimus vixit, falsa est,
quoniam nunquam verum fuit eum viuere. Et hæc de futuro,
Messias nascetur in mundo ad salutem humani generis, falsa est,
quoniam nunquā verè li[illegible]icere in futuro tempore. Messias
☞ nascitur in m[illegible]atus est in mundo de virgine,
non nascitu[illegible]

CAP.

CAP. VI. De diuisione Propositionis in simplicem & coniunctam.

POnuntur autem tres diuisiones, precipuæ enuntiationis: quarum prima hæc est, Propositionum alia & simplex siue categorica, alia coniuncta siue hypothetica. Propositio simplex ab Aristotele sic definitur:

Simplex enuntiatio est, quæ aliquid de aliquo, vel aliquid ab aliquo enuntiat. *Definitio enuntiationis simplicis.*

Hoc est, talis aliqua enuntiatio, in qua vnum aliquod prædicatum, de vno aliquo subiecto enuntiatur, siue affirmatiuè siue negatiuè, præpositio enim de, significat affirmationem, ab vero negationem. Vt cùm dico, Deus est immortalis. Homo non est immortalis, in vtraque simpliciter enuntiatur vnum prædicatum de vno subiecto: in priore siquidem, affirmatiuè, in posteriore autem negatiuè.

Simplex enuntiatio est vox significatiua de eo quod est aliquid, vel non est, quemadmodum tempora diuisa habent.

Appellatur autem hæc Propositio simplex à posterioribus, Græco nomine, κατηγορικὴ, id est, prædicatiua, videlicet quoniam in ea vnum prædicatum, de vno subiecto prædicetur: soletque clariùs in hunc modum definiri. Propositio Categorica est, quæ habet subiectum prædicatum & copulam, tanquam præcipuas partes sui. In omni enim propositione simplici siue categorica duo sunt termini, quorũ alter dicitur subiectum vel terminus subiectus, alter prædicatum vel terminus prædicatus. Subiectum est, id de quo aliquid dicitur: prædicatum est, quod dicitur de altero. Hoc est terminus ille dicitur subiectum, qui subiiciatur alteri, & de quo alter dicitur, prædicatur siue enuntiatur. Ille autem qui sic alteri supraponitur, & qui de altero prędicatur, dicitur prædicatum. Vt in hac propositione, Homo est mortalis, subiectum est homo, prædicatum verò [illegible]talis. Vnde manifestum est est subiectum & prædicatum [illegible]riùs, eo modo quo adinuicem referuntur pater & fil[illegible]

Quid Subiectum & Prædicatum.

Semper

Semper quoque in categorica propositione esse debet verbalis copula. Quæ interdum quidem à prædicato expresse inuenitur distincta. Vt cùm dico, homo est animal. Deus est bonus. Angelus est incorruptibilis. Cuiusmodi propositiones solent vocare recentiores de est tertio adiacente, eò quòd verbum est, in illis sit quasi tertium adiacens, duobus terminis, quos ad inuicem copulat. Interdum verò copula non distinguitur secundum vocalem expressionem, ab ipso quod est prædicatum, Vt cùm dico, Deus viuit, Deus imperat, Homo peccat, Hic studet, Ille currit, & vniuersaliter in omnibus propositionibus, quorum prædicatum est verbum adiectiuum. Hic enim prædicatum & copula secundum vocalem expressionem non differunt, sed in vno termino coincidunt. Attamen in explicatione inuenietur copula à prædicato distincta. Idem est enim, Deus viuit, quod Deus est viuens, vbi viuens est prædicatum, & est copula. De propositionibus quoque illis quas vocant recentiores de est secundo adiacente, simile est iudicium. Vt in istis, Deus est, homo est. Hæ enim de est secundo adiacente appellantur, quoniam in ipsis verbum est vni tantùm subiecto apponitur, nec aliud tertium, est, est in eadem propositione cui connumeretur. Neque verò requiritur ad enuntiationem simplicem siue categoricam, quòd subiectum & prædicatum sint termini simplices & incomplexi. Hæc enim propositio, Deus pius, iustus, & longanimis ostendit magnam erga reprobos patientiam: vna est simplex enuntiatiua oratio. Habet enim vnum subiectum, totum hoc, Deus iustus, pius, & longanimis, habet item prædicatum vnum, nempe ostendens magnam erga reprobos patientiam: & vnum istud prædicatum, de vno illo subiecto, mediante vna copula est, prædicatur. Est igitur vna simplex & categorica enuntiatio. Possunt tamen huiusmodi enuntiationes appellari de extremis complexis, aut de altero extremorum complexo. Vnde quædam sunt propositiones categoricæ de vtroque extremo simplici: vt Deus est verax, homo est mendax. Quædam de simplici subiecto tantùm: Vt Deus est verax in omnibus verbis suis. Homo est mendax in verbis & factis. Quædam autem de simplici prædicato tantùm, vt homo iustus saluatur, homo impius damnatur. De propositione autem coniuncta siue composita, quam communiter hypotheticam appellant, tametsi posterius absoluto tractatu simplicium bene tractandum sit, paucis tamen etiam hoc in loco eius definitionem explicabimus. Sic itaque definitur ab Aristotele:

Definitio propos. Prop[illegible]nuncta est, quæ com-

posita

posita est ex enuntiationibus simplicibus. *tionis coniuncte.*

Hoc est, enuntiatio aliqua totalis, quæ componitur ex duabus simplicibus enuntiationibus ad inuicem per aliquam certã coniunctionem connexis. Vt cum dico, si verax est Deus, iustus saluabitur, tota hæc est vna oratio coniuncta, quoniã plures habet simplices per coniunctionem, si, vnitas. Nisi enim vnitæ essent plures illæ simplices per aliquã coniunctionem, nõ vna diceretur enuntiatio coniuncta, sed plures simplices. Vt cum dico iustus saluabitur. Impius peribit, duæ sunt simplices enuntiationes, non vna coniuncta: Deest enim coniungens copula. Hæc paucis impræsentiarum de enuntiatione coniuncta sufficiant, Ad simplicẽ autem quæ modò est determinanda, redeamus.

CAP. VII. De *secunda Diuisione Enuntiationis.*

SEcunda diuisio principalis ipsius enuntiationis siue propositionis hæc est.

Propositionum alia est vniuersalis, alia particularis, alia indefinita. Hanc diuisionem Aristoteles in principio libri Priorum assignat, in præsenti autem loco tantùm pauciſsimis indicat. Quæ tamen vt perfecta sit & sufficiens diuisio, oportet vel ipsum diuisum restringi ad solas propositiones de subiecto communi, vel quartum subaudiri membrũ propositionem singularem. Tria quoque membra priora, loco suprà adducto, idem Aristoteles sic definit:

Propositio vniuersalis est, quæ omni aut nulli inesse significat. *Quid propositio vniuersalis, particularis & indefinita*

Propositio particularis est, quæ alicui aut non alicui aut non omni inesse significat.

Propositio indefinita est, quæ inesse aut non inesse significat, sine signo vniuersali aut particulari.

Quæ Aristotelis definition[illegible] per notiores à posterioribus declarantur; in hunc mo[illegible] propositio vniuersalis est in

est in qua subiicitur terminus communis signo vniuersali determinatus. Propositio particularis est, in qua subiicitur terminus communis signo particulari determinatus. Propositio indefinita est, in qua subiicitur terminus communis sine signo: subaudi vniuersali aut particulari. Exempli gratia, hæ propositiones sunt vniuersales, omnis homo est mortalis. Nullus homo in perpetuũ viuet. Hæ sunt particulares. Quidam homines sunt iusti. Quidam homines non sunt iusti. Hæ sunt indefinitæ. Homo est animal. Asinus non est rationalis. Contrariorum eadem est disciplina.

Propositio singularis Propositio autem singularis hoc modo solet definiri. Propositio singularis est, in qua subiicitur terminus singularis vel terminus communis sumptus cum pronomine demonstratiuo primitiuæ speciei: Vt hæ sunt singulares, Ioannes conuertit Asiam. Paulus in occisione gladij mortuus est. Hic homo dignus est morte. Vir ille dignus est præmio.

Quæ autem sint signa vniuersalia aut particularia, ex auditu facile quilibet dignoscit. Signa enim illa, quæ denotant terminum cui adduntur accipi, & enuntiationem totam verificari pro omnibus suppositis termini illius sine exceptione, dicuntur vniuersalia, vt omnis, nullus. Cùm enim dico, Omnis homo est mortalis, significato prædicatum subiecto conuenire, non solum pro vno aut altero supposito, sed pro omnibus omnino, quæ sub ipso comprehenduntur. Ita cùm dico, Nullus homo est immortalis, indicatur ex virtute signi præpositi subiecto prædicatum ab ipso abnegari secundum omnia quæ sub ipsa cõprehenduntur. Signa autem particularia sunt, quæ cum adduntur termino, nõ indicant terminum, cui adduntur debere accipi, & propositionem ex eius parte verificari pro omnibus suppositis ipsius: sed pro aliquo vel aliquibus. Vt cùm dico: Quidam homines sunt iusti, significatur iustitia conueniri homini, non pro omnibus singularibus, sed pro aliquibus. Ita cum dico: Quidam homines non sunt probi, prædicatum non significatur abnegari ab homine, secundũ omnia suppositata, sed tantùm secundum aliqua.

CAP. VIII. De *Signis Vniuersalibus & Particularibus.*

DE istis autem signis vniuersalibus & particularibus notandum est, quòd per se nihil significant, sed tantùm aliqualiter dicuntur significare, id est, vniuersaliter vel particulariter, secundum quod terminũ cui adduntur sic, vel sic faciunt accipi & propositionem sic vel sic verificari. Vt signum omnis, per se quidem nec equum, nec homi[illegible] nec angelum, nec aliquam rem significat: si autem [illegible] termino communi significatiuo alicuius rei, [illegible] vniuersaliter significare, vt dicẽdo omnis

omnis homo. Atque ob hanc rem eiusmodi dictiones non propriè terminorum merentur appellationem, sed tantùm signa nominantur. Aut si interdum termini appellentur, dicuntur termini tantùm consignificatiui, non absolutè significatiui. Solentq; hac ratione excludi à definitione nominis, per particulam illam, vox significatiua. Quædam tamen inueniuntur signa vniuersalia non *** *Termini mixti.*
purè signa consignificatiua, sed simul etiam alicuius rei significatiua, quemadmodũ in explicando patet. Vt nihil, nemo, nullus (cùm substantiuè accipiuntur) quisquis, quicunque. Nihil enim valet, nullum ens, vel nulla res, vbi signum vniuersale vides cum termino significatiuo, nemo, id est, nullus homo: nullus substantiuè, idem valet: quilibet substantiuè, idem valet quod omnis homo, quisquis, id est, omnis homo qui. Omnes igitur hæ propositiones vniuersales sunt: Nihil est creatum à semetipso. Nemo sibi viuit. Nullus sibi vitam dedit. Quisquis vel quicunque Dei mãdata obseruauerit, vitam æternam habebit. Huiusmodi solent vocare terminos mixtos, quod simul in sua significatione includant terminum consignificatiuum & significatiuum, quodque & aliquid significent & aliqualiter. Prædictis videntur adnumerãda quædam aduerbia vniuersalia signa in sua significatione includentia. Vt semper, vbique, nunquam, nusquam, omnino, nequaquam, & huiusmodi. Semper enim valet, omni tempore, nunquam, nullo tempore. Vbique, omni loco: nusquam, nullo loco: omnino, omni modo, nequaquam, nullo modo. Verùm inter hęc talis est differentia, quòd illa quæ includunt signa affirmatiua, non faciunt per se enuntiationem simpliciter vniuersalem, etiam si ponantur in principio totius propositionis. Vnde hæ propositiones, Vbique animalia sunt homines, Semper animalia sunt homines: Omnino animalia sunt homines, non videntur esse vniuersales: cùm subiecta earum non determinentur aliquo signo vniuersali, in prædictis enim enuntiationibus subiectum est, animalia: vbique autem vel semper licet præponatur subiecto, non dicitur tamen ipsum determinare, quoniam virtutem vniuersalitatis suæ in ipsum non explicat. Manet enim virtus vniuersalitatis intra ipsum aduerbium inclusa, solumque in locum & tempus quæ simul in aduerbiis includuntur, cadit, nec protenditur vsque ad subiectum animalia. Tunc autem dicitur subiectum enuntiationis determinari vniuersali signo, quando virtus vniuersalitatis eius super ipsum cadit. Mere autem vniuersales fient hæ præpositiones, si ita dixerimus, Vbique omnia animalia sunt homines, Semper omnia animalia [illegible]mines, Omnino omnia animalia sunt homines. Secus [illegible] negatiuis affirmatiuis istis correspondentibus, nunquam, nusquam, nequa-

quam. Hæc enim cùm præponuntur ſubiecto, faciunt enuntiationem ſimpliciter vniuerſalem, vt, Nunquam homo potuit præualere Deo, Nuſquam impij effugient Dei iudicium, Nequaquã impius miſericordiam obtinebit poſt mortem. Ratio autem diuerſitatis eſt, quoniam negatio incluſa vim vniuerſalitatis explicat, non ſolùm in terminum proximum in eodem aduerbio ſimul incluſum, ſed & in omnia quæ ſequuntur, iuxta vulgatum dictum. Negatio totum negat quod ſequitur, & ſua virtute æquè in diſtantia atque in propinqua agit. Similiter dicendum eſt ſuo modo de aduerbiis huiuſmodi, quæ ſigna includunt particularia, vt aliquando, alicubi, aliqualiter, aliquatenus, aliquouſque, aut huiuſmodi ſi quæ ſint alia, quæ ex ſe non faciunt propoſitionem particularem, etiam ſi ponantur in principio. Vnde iſta: Aliquando impij pœnas luent. Alicubi homines nudi ambulant. Aliquouſque mali tolerandi ſunt, non ſunt particulares enuntiationes, ſed indefinitæ, poſſuntque ſic fieri vniuerſales. Aliquando omnes impij pœnas luent. Alicubi omnes homines nudi ambulant, & cetera. Poſtremò notandum eſt quædam ſigna vniuerſalia vel particularia accipi ſecundum æquiualentiam, vt cùm ex pluribus ſignis in ſe inuicem cadentibus, ſeque inuicem vel impedientibus vel confortantibus, vnius ſigni alterius ſimplicis qualitas conſurgit. Vt non aliquis, valet, nullus: non nullus, valet quidam: non omnis, valet quidam non: non nihil, valet aliquid: non aliquid, valet nihil: atque ita in ceteris. De quibus ſignorum & propoſitionum æquipollentiis, dicetur poſterius.

CAP. IX. De *Propoſitione Indefinita.*

DE propoſitione autem indefinita, videndum eſt quiſnam ſit vſus eius atque ſignificatio, & cui cenſenda ſit æquiualere. Quidam eam computant cum particulari, iuxta communem illorum regulam quam in ſyllogiſmorum libro ſolent adducere. De indefinitis & particularibus idem eſt iudicium. Vnde has duas idem valere putant. Quidam homines ſunt probi, homines ſunt improbi. Contra verò ex vſu diſciplinarum & ſermocinalium & naturalium & moralium item & ſcripturarum ſanctarum, videntur propoſitiones indefinitæ frequentius pro vniuerſalibus vſurpari. Vt cùm in Grammatica dicitur: Nomina in a, deſinentia primæ inflexionis ſunt feminini generis: In Dialectica, ſyllogiſmus tantùm tres habet terminos. Syllogiſmus primæ figuræ non valet minore negatiua. In naturalibus cùm dicitur: Materia non poteſt eſſe ſine omni fo[illegible]ima rationalis eſt immortalis. In mathema[illegible]cipu[illegible] cùm dicimus triangulum habere tres angulos, numerum maiorem, includere minorem, aſtra

eſſe

esse inanimata: manifestum est hæc omnia sic accipi & sic intelligi, ac si vniuersaliter proponerentur. Item cùm in moralibus dicimus, pueros iam inde à teneris annis assuefaciendos esse virtuti, virtutem esse laudandam, vitium esse fugiendum, liberalem probum esse, prodigum improbum, aliaque huiusmodi omnia sic intelliguntur, ac si vniuersaliter pronuntiarentur. In scripturis quoque, id est manifestum. Veluti cùm dicitur, Iustus ex fide viuit. Impius in impietate sua morietur. Iustum amat Deus, impium odit. Puer centum annorum morietur. Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit, & alia huiusmodi infinita. Rarò enim vniuersalibus vtitur scriptura enuntiationibus, in iis etiam quæ secundum vniuersalitatem intelliguntur, sed indefinitis regulariter vtitur vniuersalium loco. Videntur itaque propositiones indefinitæ, ex vsu & consuetudine pro vniuersalibus vsurpari, non tamen id esse videtur ex modo enuntiationis, cùm nullum habeant signum, indicans vniuersalitatem, sed ex vsu tantùm, vt dictum est. In materia autem contingenti (vt cùm dico, homo est iustus, homo non est iustus: homo saluabitur, homo non saluabitur) hic satis pro particularibus possunt accipi, etiam ex consuetudine. Quamuis non multum vti soleamus indefinitis enuntiationibus, in contingenti materia. Vulgatius enim in contingentibus particulare signum adiicimus, dicentes: Quidam homines sunt iusti, quidam non: quidam saluabuntur, quidam non, & cetera. De propositione verò singulari, hoc in loco nihil occurrit dicendum peculiare. Quæ de termino singulari siue indiuiduo dicenda videntur, copiosè à nobis dicta sunt in principio libri primi, quem de quinque Prædicabilibus inscripsimus. Quare his contenti, ad distinguendum inter affirmationem & negationem procedamus.

CAP. X. De Propositione Affirmatiua, & Negatiua.

Diuiditur tertia diuisio enuntiatione categorica in affirmatiuã & negatiuam, siue in affirmationem & negationem. Eas sic definit Aristoteles:

Affirmatio, est enuntiatio alicuius de aliquo. Negatio est enuntiatio alicuius ab aliquo. *Affirmatio. Negatio.*

Quarum definitionum hæc[illegible]tia. Enuntiatio affirmatiua est, in qua prædicatum de subie[illegible]rmatiuè, id est secundum copulam non negatam aliqua negatione. Enun-

tiatio autem negatiua est, in qua prædicatum negatur de subiecto, id est, de subiecto dicitur mediãte copula negata, siue aliqua negatione determinata. Dicitur autem copula negari, quãdo alicuius negationis virtus in ipsam cadit. Exempli gratia, hæc enuntiatio. Homo est mortalis, affirmatio est siue enuntiatio affirmatiua: quoniam prædicatum, mortalis, dicitur de subiecto, homo, mediante copula est, nulla negatione determinata. Ista autem, Homo non est mortalis, negatiua dicitur: quoniam prædicatum de subiecto dicitur, mediante copula iam negata. Operæpretium autem est, hoc in loco aduertere, quando negatio copulam neget, & quando non neget. Sciendum igitur primùm, quòd negatio nunquam potest agere, aut vim suam explicare in ea quę præcedunt, sed tantùm in sequentia. Vt cùm dico, Lapis nullum animal est, subiectum lapis, non negatur: quoniam præcedit negationem. Cùm verò ita dico, lapis est, non animal, neque subiectum lapis, neque copula est, negatur, sed tantùm animal prædicatum. Quæ proinde enuntiatio affirmatiua dicenda est, tametsi prædicatum videatur nẽgari, eò quòd negationis virtus non ceciderit in verbalem copulam secundum quam dicitur tota enuntiatio affirmatiua aut negatiua. Rursum negatio quotiescunque clauditur intra partes alterius extremorum, ita vt sit pars subiecti vel prædicati, virtutem suam tum non explicabit vltra extremum illud in quo concluditur. Vt cùm dico, Homo creatura nullius pretij, audet offendere creatorem omnium Dominum, affirmatiua est enuntiatio. Nec obest negatio præposita copulæ, quoniam intra partes subiecti clauditur, ibique virtus eius constricta & coangustata deficit, neque pertingit vsque ad copulam. Totum enim subiectum illius enuntiationis, est, homo creatura nullius pretij. Ita cùm dico: CHRISTVS qui nulli hominum mali quidquam intulerat, passus est ab hominibus grauissima supplicia. Similiter & eadem ratione est affirmatiua enuntiatio. Item, Deus, qui non accipit personas, paratus est omnium misereri. Quando verò negatio non est pars alicuius extremi, tunc negat omne quod sequitur. Tunc autem non est pars alterius extremorum, quando in principio propositionis ponitur, aut sic vt ipsam copulam immediatè determinet. Exemplum primi, vt cùm dico. Nullus impius est amicus Dei. Non viuit homo qui possit cum Deo contendere. Nullius hominis virtus Deo potest obsistere. Exemplum secundi, Deus non parcet impiis. Deus nunquam derelinquet electos. Lapis nullum est animal. Notan[illegible]quoque de impedimento plurimum negau[illegible] in eundem cadunt terminum, quod negationem, frequenter contingit impediri ab effectu suo, per aduen-

Quando negatio copulam.

Duæ negationes.

aduentum negationis alterius. Quoniam enim negatio est naturæ malignantis & destruentis (negat enim & destruit omne quod sequitur) idcirco cùm duæ negationes cadunt ambæ in vnum terminum, neutra vllam vim in eundem terminum habet. Vnde dici solet iuxta communem regulam: Duæ negationes vnam faciunt affirmationem. Item, quod negationes in numero pari super vnum terminum cadentes, terminum illum intactum relinquunt. Si verò in numero impari, vtpote si negatio vna, trés, aut quinque, in vnum terminum cadant, is demum sentiat virtutem negationis. Exempli gratia, in hac oratione. Nullus homo non est mortalis, terminus homo, negatur à priori negatione, nullus: quoniam sola in ipsum cadit. Terminus autem mortalis, non negatur, nec vniuersaliter ponitur: quoniam duæ super ipsum cadunt negationes, quæ seinuicem impediunt. Quod autem illic non teneatur, mortalis, vniuersalia, patet exponendo. Valet enim hanc, Omnis homo est mortalis, vbi manifestum est, ipsum non accipi vniuersaliter. Item in ista, Nonnulli homines sunt probi, neque subiectum, neque prædicatum negatur, quoniam ambæ negationes, super vtrunque cadunt. Si verò tres cadant negationes in vnum terminum, ille negabitur. Vt in hac propositione: Nonnulli homines non sunt praui, quæ hanc valet, Quidam homines non sunt praui: vbi manifestum est, terminum praui, in quem tres simul cadebant negationes, vniuersaliter teneri atque negari. Duabus enim negationibus prioribus seinuicem impedientibus, tertia impedimento carens vim suam liberè exercet in terminum, cui additur, perinde ac si alia nulla præcessisset negatio. Quòd si cui difficile videatur intelligere, quomodo duæ negationes nihil omnino efficiant, vbi vnica efficiat plurimum, consideret analogiam hanc in rebus corporalibus. Cùm enim contigerit pro eadem re duos æquè fortes & robustos contendere, impediunt illi plerunque seinuicem, ita vt neuter assequi possit, quod per se vterque posset, absente alio. Si autem tertius superuenerit, illis adinuicem contendentibus duobus, atque seinuicem impedientibus, facile ille nullum patiens impedimentum, faciet solus, quod ambo illi iuncti non possunt. Neque valet, si adducatur similitudo de multis idem onus portantibus, quorum plures melius efficaciusque rem agunt, quàm vnicus aut pauciores. Verum est enim hoc, vbi plures illi seinuicem adiuuant, non autem impediunt. Nam interdum commodius res per vnum, quàm per multos transigitur, quando multi illi inuicem se impediunt. Ita autem est in pluribus negationibus.

CAP. XI. *Quomodo distinguantur prædictæ tres Diuisiones.*

INter has autem tres enuntiationis præcipuas diuisiones talem solent assignare differentiam: vt prima dicatur sumi secundum eius substantiam, secunda iuxta quantitatem, tertia secundum qualitatem. Quòd enim propositio quælibet simplex siue categorica, aut coniuncta siue hypothetica dicatur, id sumitur ex consideratione partium ipsius, quæ proculdubio ad substantiam spectant, cùm vnaquæque res ex suis partibus constet & substat. Nempe si præcipuæ enuntiationis alicuius partes sint, terminus subiectus & terminus prædicatus, per verbalem copulam vniti, simplex est propositio: si autem præcipuè sint partes duæ simplices propositiones per coniunctionem vnitæ, coniuncta dicitur. Quòd autem propositio quælibet dicatur vniuersalis, aut particularis, aut indefinita, ad quantitatem spectat, quoniam per signa vniuersalia aut particularia declaratur, pro quantis vel quot suppositis fieri indicetur propositionis verificatio, an videlicet pro omnibus, vel tantùm pro aliquibus. Denique, affirmatio & negatio ad qualitatem ipsius spectant enuntiationis. Secundum enim quod copula vario modo disponitur, varius est enuntiandi modus secundum affirmationem aut negationem. Hac quoque consideratione triplex solet in hoc loco distingui quæstiuum, quo de huiusmodi distinctè interrogatur. Cùm enim interrogare volumus de propositione aliqua num sit categorica aut hypothetica, vtimur quęstiuo vocabulo, quæ interrogantes, quænam sit hæc, aut illa propositio. Cùm autem scire voluerimus, num propositio vniuersalis sit aut particularis, interrogamus, quanta sit. Denique scire volentes, an affirmatiua sit propositio an negatiua, rogamus, qualis sit ipsa.

CAP. XII. *De Oppositione in generali.*

HIs verò ita de propositione & variis eius diuisionibus ac speciebus vtcunque declaratis, poscit ordo, vt ad propositionum simplicium oppositiones transeamus. Iucunda enim pariter & vtilis erit huiusmodi consideratio, vt cognoscatur, quæ propositio, cui, quomodo, & quousque opponatur, siue repugnet, secundum veritatem, aut secundum falsitatem, aut secundum vtranque simul: varias quoque oppositionum species abinuicem discernere, singularumque leges & naturas tenere. Pro quarum rerum faciliori & pleniori intellectu, prǽmittendæ sunt duæ diuisiones, aliæ propositionum, quarum prior hæc est. Propositionũ quædam participant vtro[illegible]mino, quædam altero tantum, quędam verò [illegible]o participant. Primi membri exemplum sunt hæ duæ propositiones, Omnis homo est animal. Nullus

Prior diuisio.

ſus homo eſt animal. Secundi Omnis homo eſt animal, Nullus homo eſt aſinus. Tertij. Omnis homo eſt animal. Nulla arbor eſt brutum In illis autem ſolis poteſt inueniri oppoſitio, quæ vtroque termino participant. Secunda diuiſio eſt, qua ſubdiuiduntur propoſitiones, vtroque termino participantes, in hunc modum, Propoſitionum vtroque termino participantium, quędam ſecundum eundem ordinem participant, aliæ verò ſecundum alium & vniuerſum ordinem. Primi exemplum, ſunt hæ duæ. Omnis homo eſt animal. Nullus homo eſt animal. Secundi hæ, Omnis homo eſt animal. Nullum animal eſt homo. In illis autem ſolis propriè inuenitur oppoſitio, quæ vtroque termino ſecundum eundē ordinem participant. His præmiſsis quidnā ſit oppoſitio, & quot ſint eius ſpecies, declarabimus. Ex Ariſtotele itaque hæc colligitur definitio oppoſitionis. *Secunda diuiſio.*

Contradictio ſiue oppoſitio, eſt affirmatio & negatio oppoſitæ. *Definitio oppoſitionis.*

Cuius definitionis hic eſt ſenſus. Oppoſitio eſt repugnantia inter duas propoſitiones, eiuſdem omnino ſubiecti & eiuſdem omnino prædicati, quorum altera eſt affirmatiua, altera negatiua. Vel ſic: Oppoſitio, id eſt propoſitiones oppoſitæ ſunt, propoſitio affirmatiua & propoſitio negatiua eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati. Vt inter has, Omnis homo eſt bonus, Nullus homo eſt bonus, vera eſt oppoſitio. Sub hac autem definitione, non continetur oppoſitio ſubalterna, quæ eſt inter propoſitiones eiuſdem qualitatis, & ſumitur tantùm ſecundum diuerſam quantitatem: propter quod non meretur dici oppoſitio, niſi admodum impropriè. Clarius quoque & generalius ſoler definiri oppoſitio hoc modo: Oppoſitio eſt repugnantia duarum propoſitionum vtroque termino participantium, ſecundum eundem ordinem, vel in qualitate tantum, vel in quantitate tantùm, vel in qualitate & quantitate ſimul. Quæ definitio etiam oppoſitionem ſubalternam intra ſe concludit. Sub primo definitionis membro continentur oppoſitio contraria, & oppoſitio ſubcontraria, quarum vtraque eſt inter propoſitiones ſolùm qualitate differentes. Sub ſecundo membro eſt oppoſitio ſubalterna, quæ (vt iam dictum eſt) propoſitionum eſt ſola quantitate differentium. Sub tertio eſt oppoſitio contradictoria, quæ eſt inter propoſitiones qualitate ſimul & quantitate repugnantes. Quę omnia in ſequentibus fient clariora, vbi ante oculos ſingularum oppoſitionum conſtituentur exemplа. *Cōmunis definitio oppoſitionis.*

CAP.

CAP. XIII. De Speciebus Oppositionis.

ASsignat Aristoteles oppositioni tres species, propositiones oppositas diuidens, in contrarias, subcontrarias, siue (vt ipse eas appellat) non contrarias, & contradictorias. Ex eo quoque singularum assignantur definitiones in hunc modum:

Cõtrariæ. **Contrariæ enuntiationis sunt, si quid enuntietur vniuersali vniuersaliter inesse & non inesse.**

Subcontrariæ. **Subcontrariæ enuntiationes sunt, si quid enuntietur vniuersali particulariter inesse & non inesse.**

Contradictoriæ. **Contradictoriæ sunt affirmatio & negatio eiusdem de eodem, quarum altera significat vniuersaliter: altera vero non.**

Quarum definitionum hic est sensus: Contrariæ sunt, cùm aliquod idem prædicatum de eodem subiecto termino communi prædicatur, in altera vniuersaliter & affirmatiuè, in altera vniuersaliter & negatiuè. Subcontrariæ sunt, cùm idem prædicatum de eodem subiecto aliquo termino communi prædicatur in altera particulariter & affirmatiuè, in altera particulariter & negatiuè. Contradictoriæ verò sunt, cùm idem prædicatum de eodem subiecto termino communi prædicatur, in altera vniuersaliter, & affirmatiuè, in altera autem particulariter & negatiuè. Vel in altera vniuersaliter & negatiuè, in altera particulariter & affirmatiuè. Multò verò clarior est modus posteriorum, qui prædictas oppositionis species ita definiunt: Contrariæ sunt, vniuersalis affirmatiua & vniuersalis negatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati: Subcontrariæ sunt, particularis affirmatiua & particularis negatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati: Contradictoriæ sunt, vniuersalis affirmatiua & particularis negatiua: vel, vniuersalis negatiua & particularis affirmatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Subalternas quoque similiter definiunt in hunc modum. Subalternæ sunt vniuersalis affirmatiua, & particularis affirmatiua, vel vniuersalis negatiua, & particularis negatiua, eiusdem subiecti & eiusdem prædicati. Nunc in singulis

Cõtrariæ. Subcontrariæ. Contradictoriæ.

Subalternæ.

ante

ante oculos conſtituamus exempla. Iſtæ ſunt contrariæ, Omnis homo eſt iuſtus, Nullus homo eſt iuſtus: ambæ enim ſunt vniuerſales, altera affirmatiua altera negatiua, idem habentes ſubiectum homo, & idem prædicatum iuſtus. Hæ ſunt ſubcontrariæ, Quidam homo eſt iuſtus, Quidam homo non eſt iuſtus: ambæ enim ſunt particulares: altera affirmatiua, altera negatiua. Iſtę ſunt contradictoriæ: Omnis homo eſt iuſtus, Quidam homo non eſt iuſtus. Item & iſtæ: Nullus homo eſt iuſtus, Quidam homo eſt iuſtus. Illæ namque ſunt vniuerſalis affirmatiua & particularis negatiua. Hæ verò ſunt vniuerſalis negatiua & particularis affirmatiua, omnes eiuſdem ſubiecti & eiuſdem prædicati. Denique hæ ſunt ſubalternæ, Omnis homo eſt iuſtus, Quidam homo eſt iuſtus. Item & iſtæ. Nullus homo eſt iuſtus, Quidam homo non eſt iuſtus. Sunt enim duæ priores vniuerſalis affirmatiua, & particularis affirmatiua, alteræ vniuerſalis negatiua, & particularis negatiua, omnes eiuſdem ſubiecti, & eiuſdem prædicati. Quæ omnia in hac figura ad oculum licet intueri.

Omnis homo est iustus. CONTRARIAE. Nullus homo est iustus.

SVBALTERNÆ Contra dictorie. DIC- Contra dictorie. SVBALTERNÆ

Quidam homo est iustus. SVBCONTRARIAE. Quidam homo non est iustus.

CAP. XIIII. *De Conditionibus quibusdam ad perfectam oppositionem requisitis.*

NOtandum verò est, quòd definitiones specierum oppositionis iam positæ non penitus vniuersales sunt, & omnino sufficientes, nisi insuper singulis conditio vna addatur, videlicet ad perfectam contrarietatem requisita conditio hæc est, vt non sit in propositionibus assignatis aliquis terminus, quin vt minimum in altera vniuersaliter ponatur. Huius conditionis defectu istæ non sunt verè contrariæ. Omnis homo est animal, omnis homo aliquod animal non est. Tota enim definitio contrariarum suprapositæ eis conuenit[illegible]iam sunt duæ propositiones, quarum altera e[illegible]ua, altera vniuersalis negatiua, idem prorsus habentes subiectum, idemque prædicatum. Sed est in eis

Conditio contrariarum.

in eis terminus animal, qui in neutra vniuersaliter ponitur. Non enim in prima, vt manifestum est: nec in secunda, quoniam negatio ei postponitur. Dictum est autem supra negationem non habere vim nisi in ea, quæ sequuntur. Quòd autem hæ non sunt contrariæ, patet, quoniam simul veræ sunt, quod est contra naturam contrariarum, vt posterius declarabitur. De veritate istius, Omnis homo est animal, certissimũ est. De altera, Omnis homo aliquod animal non est, declaratur quòd vera sit. Omnis enim homo leo non est: igitur omnis homo aliquod animal non est. Eiusdem conditionis defectu, hæ quoque non sunt contrariæ. Vniuscuiusque hominis altera manus est dextera, & Vniuscuiusque hominis altera manus non est dextera. Ambas enim constat veras esse. De secunda patet, quoniam vniuscuiusque hominis sinistra manus non est dextera: igitur, vniuscuiusque hominis altera manus non est dextera. Si autem veram velimus assignare contrarietatem, curandum est, vt terminus ille qui in neutra positus est vniuersaliter, vt minimum in altera sic assignetur. Vnde hæ sunt contrariæ, Omnis homo est animal, Omnis homo non est animal: vel, Omnis homo omne animal non est: vel, Omnis homo nullum animal est, quæ tres æquiualent. Item hæ contrariantur, Vniuscuiusque hominis vtraque manus est dextera, Vniuscuiusque hominis altera manus nõ est dextera. Vel sic: Vniuscuiusque hominis altera manus est dextera, Vniuscuiusque hominis vtraq; manus non est dextera. Pro subcontrariis autem quasi opposita requiritur cõditio, ne sit aliquis terminus in vtraque vniuersaliter positus. Id enim impediret subcontrarietatem. Cuius defectu istę non sunt subcontrariæ, Quidã homo omne animal est, Quidam homo non est animal. Hic enim terminus animal, in vtraque tenetur vniuersaliter. Quòd autem non sunt subcontrariæ, patet: quia ambæ simul falsæ sunt, quod est contra naturam subcontrariarum. Sic autem assignabuntur subcontrariæ, Quidam homo est animal, Quidam homo non est animal. Vel sic, Quidam homo omne animal est, Quidam homo aliquod animal non est, cauté sic præponendo terminum animal in secunda, ne vniuersaliter accipiatur. Porrò in contradictoriis, vtrunque æquali vigilantia cauendum, videlicet vt nec in vtraque sit idem terminus vniuersaliter positus, nec in vtraque particulariter. Vtrunque enim contradictionem impedit: quoniam oportet in contradictoriis talem fieri propositionum comparationem, vt omnis terminus qui in priori positus est vniuersaliter, in posteriori ponatur non vniuersaliter: & econtrario omnis qui in priori particulariter, in posteriori vniuersaliter. Huius defectu istæ non contradicunt. Omnis homo omne animal est, Quidam homo

Conditio subcontrariarum.

Conditio contradictoriarũ.

homo non est animal, in quibus terminus animal vtrobique vniuersaliter ponitur: Neque istæ, Omnis homo est animal. Aliquis homo aliquod animal non est, in quibus terminus animal vtrobique particulariter ponitur. Duæ priores sunt simul falsæ, posteriores ambæ simul veræ: quod est contra naturam contradictoriarum, quæ non possunt esse simul veræ, aut simul falsæ. In subalternis verò cautio est adhibēda, ne aliquis terminus vniuersaliter ponatur in particulari qui non item vniuersaliter ponatur in vniuersali. Huius defectu istæ non sunt subalternæ, Omnis homo animal est, Quidam homo omne animal est. Animal enim in particulari tenetur vniuersaliter, cùm in vniuersali non vniuersaliter positum fuerit. Quòd autem hæ non sint subalternæ, patet, quoniam secundum legem subalternarum, ad veritatem vniuersalis sequitur veritas particularis: & ad falsitatem particularis sequitur falsitas vniuersalis. Hic autem non ita res habet. Ista enim vniuersalis, Omnis homo est animal, vera est: illa autem particularis, Quidam homo omne animal est, falsa est. Vt igitur veræ sint subalternæ, oportet signum vniuersale abiici in secunda, à termino animal, dicendo. Quidam homo animal est. Addūt recentiores quidam singulis speciebus oppositionum alias cautiones: sed nos impręsentiarum rudi ista determinatione contenti abscedimus, ne longè nimium ad inania progressi, in fæces sophisticas forsitan incidamus.

Conditio subalternarum.

CAP. XV. De *Legibus Oppositionum.*

COlliguntur quoque ex Aristotele certæ quædam leges singularum oppositionum, quibus indicatur, quomodo inter se propositiones oppositæ repugnent, vel secundum veritatem tantùm, vel secundum falsitatem tantùm, vel secundum veritatem & falsitatem simul.

Lex contrariarū.

Lex contrarium: Impossibile est, contrarias esse simul veras: simul autem falsas esse, est possibile.

Hoc est, si contrariarum altera sit vera, alteram oportet esse falsam: non autem ecōtrario, quoniam possunt duæ contrariæ dari simul falsæ. Exempli gratia. Si hæc sit vera, Omnis homo est iustus, eius contraria erit falsa, Nullus homo est iustus. Secundum veritatem enim hæ manifestissimè opponūtur, quemadmodum facilè percipit qui [illegible] res consulit suas, mentemque auditui accor[illegible] autem [illegible] onsequitur, si hæc falsa sit Nullus homo est iustus, ob hoc veram esse contrariam, Omnis homo

est

ter, sic vt possit adesse & abesse. Huiusmodi est prædicatio, accidentis de subiecto. Postremò, de remota materia dicitur esse illa propositio, cuius prædicatum non potest verè affirmari de subiecto. Vt omnis homo est asinus. Ratio autem horum nominum est satis manifesta. In primis enim enuntiationibus, quia prædicatum se habet ad subiectum naturaliter, hoc est, essentialiter vel necessariò, ideo de materia dicuntur esse naturali. In secundis, quia prædicatum se habet ad subiectum contingenter, de materia dicuntur esse contingenti. In tertiis, quia prædicatum non potest cum subiecto conuenire, sed abinuicē sunt penitus remota & disparata, ideo meritò de materia dicuntur esse remota siue disparata. His præmissis, nota quod propositiones contrariæ de materia naturali non possunt vnquam simul esse falsæ, similiter nec in materia remota. In materia enim naturali semper affirmatiua est vera, imò necessaria. In materia autē remota, semper negatiuam oportet esse verā. Neque hic igitur, neque illic, possunt ambæ contrariæ simul esse falsæ. In materia autem contingenti, inueniri possunt ambæ simul falsæ. Vt, Omnis homo est iustus, Nullus homo est iustus, Omne animal volat, Nullum animal volat. Proportionabiliter dicendum est de subcontrariis, quòd in naturali materia, aut remota simul non possunt inueniri veræ: quoniam in naturali negatiua est impossibilis, & in remota affirmatiua item est impossibilis. In materia autem contingenti simul possunt esse veræ. *Materiæ remotæ.*

CAP. XVII. De Aequipollentijs Propositionum.

POst oppositiones enuntiationum, conuenientissimum videtur statim de earum æquipollentia tractatum adiungere, quòd æquipollentiarum regulæ cognitionem recentem præsupponant oppositionum, vt statim patebit ex ipso regularum pro hac re constituendarum tenore. Consideramus autem hic propositiones æquipollentes siue æquiualentes, non ex parte ipsorum terminorum subiecti aut prædicati (quomodo istas dicimus æquipollere. Tullius dicit, Marcus loquitur) sed ex parte signorum vniuersalium aut particularium, affirmantium & negantium, certo modo & ordine adinuicem disposito rum. Valetque huius æquipollentiæ notitia, ad obscuriores propositiones aliis clarioribus elucidandas. Ponuntur autē æquipollentiarum tres regulę. Prima regula: Si alicui signo vniuersali vel particulari præponatur negatio, æquipollebit suo contradictorio. Secunda: Si alicui signo vniuersali postponatur negatio, equipollebit suo contrario. Tertia: Si alicui signo vniuersali [illegible] particulari præponatur & postponatur negatio, equipollet tuo [illegible] primę regulę hic est sensus. Si in aliqua propositione præponatur negatio alicui signo *Tres regulæ pro æquipollentijs.*

signo vniuersali vel particulari, illa tota enuntiatio sic præpositam habens negationem, æquipollebit cum ea quæ prioris sine negatione erat contradictoria. Exempli gratia. Omnis homo est iustus, antequam præmittatur negatio, habet hanc contradictoriam, Quidam homo non est iustus. Nunc itaque si libet, adiice negationem priori ante signum vniuersale, dicendo: Non omnis homo est iustus. Si hanc quæris explicare per aliam clariorem æquiualentem, cape illam contradictoriam prioris. Quidam homo non est iustus. Prorsus enim idem valent. Similiter ista, Quidam homo est iustus, hanc habet contradictoriam. Nullus homo est iustus. Si igitur præponas negationem priori dicendo: Non quidam homo est iustus, huius æquipollens est illa prioris contradictoria, Nullus homo est iustus. Oportet autem secundum hanc regulam, negationem præponi toti propositioni. Secunda regula sic est intelligenda: Si in aliqua propositione signo vniuersali postponatur negatio, prædicatum negans, illa æquipollebit ei quæ prioris nondum postposita negatione fuerat contraria. Exempli gratia. Hæ contrariæ sunt. Omnis homo est iustus, Nullus homo est iustus, In prima si libet, postpone negationem, dicendo: Omnis homo est iustus, Vis scire cui æquipolleat? Illi scilicet contrariæ prioris. Nullus homo est iustus. Ac rursum, in hac postpone negationem, dicendo, Nullus homo non est iustus, Vis scire modò cui æquipolleat? Illi nimirum prioris contrariæ, Omnis homo est iustus. Notandum autem est in hac regula non fieri sermonem, nisi de signis vniuersalibus. In particularibus enim secundum postpositionem negationis, specialis non sumitur æquipollentia. Tertia regula sic est intelligenda: Si alicui propositioni geminam adiicias negationem, alteram ante signum vniuersale vel particulare, alteram post ipsum, illa æquipollentem habebit eam, quæ erat subalterna prioris, in qua nondum adiecta erat gemina negatio. Vt istæ sunt subalternæ. Omnis homo est iustus, Quidam homo est iustus. Adde priori geminam negationem, hoc modo, Non omnis homo non est iustus. Vis scire cui æquipolleat? Illi videlicet, Quidam homo est iustus. Ita vicissim hæc. Non quidam homo non est iustus, æquipollentem habet illam primam, Omnis homo est iustus. Quanquam autem regulas istas iam exposuimus de propositionibus ipsis, faciliùs tamen signis applicantur, vt ipsa signa in se considerentur. Quemadmodum (exempli gratia) secundum primam regulam, non omnis æquipollet, quidam non, contradictoriè opponitur signo omnis. Non quidam æquipollet [illegible]: quoniam quidam cõtradictoriè opponitur si[illegible]uxta secundam regulam, Omnis non, æquipollet nullus: quoniam omnis, cui postponitur negatio, contra-

animal est homo. A primo ergo ad vltimum valet illatio, Omnis homo est animal: igitur, quoddam animal est homo. Ita vniuersalis negatiua non immediatè infert particularem cõuertentem, sed immediatiùs infert vniuersalem negatiuam, per quam conuertitur simpliciter. Ex ista enim, Nullus homo est brutum, sine medio infertur ista. Nullum brutum est homo, ac deinde ex ista infertur tertia, Aliquod brutum non est homo. In conuersione autem simplici non videtur inter conuertentem & conuersam aliquod medium. Vnde ista, Quidam homo est animal, sine medio infert istam, Quoddam animal est homo: & ista, Nullus homo est brutum, hanc, Nullum brutum est homo. Ideo scilicet, ista conuersio vniuersalis negatiuæ in vniuersalem negatiuam, & particularis affirmatiuæ in particularem affirmatiuã, dicitur simplex. Conuersio autem vniuersalis affirmatiuæ in particularem affirmatiuam, & vniuersalis negatiuæ in particularem negatiuam, dicitur conuersio per accidens. Prædictis quoque adiicitur tertius modus conuersionis, qui dicitur per contrapositionem, quæ sic definitur: Conuersio per contrapositionem est, quando de subiecto fit prædicatum, & de prædicato subiectum, seruata eadem qualitate & quantitate, sed mutatis terminis finitis in infinitos, & econtrariò. Vt ista, Omnis homo est animal, hac conuersione in istam conuertitur, Omne non animal est non homo. Vbi manifestum est in vtraque esse eandem quantitatem, cùm sint ambæ vniuersales: eandem quoque qualitatem, cùm sint ambæ affirmatiuæ: sed in prima subiectum & prædicatum sunt termini finiti, in secunda ambo sunt termini infiniti, nempe non homo & non animal. Hoc autem modo conuertuntur propositiones, vniuersalis affirmatiua & particularis negatiua. Dicitur autem ista conuersio per contrapositionem: eò quòd fiat secundum terminos oppositos, & contradictorios. Terminus enim infinitus, contrà opponitur, & contradicit termino finito. Propriè tamen non meretur conuersionis nomen, quoniam in conuersione propriè dicta, oportet eadem prorsus esse extrema, ordine conuerso disposita, vt subiectum vnius fit alterius prædicatum, & econtrariò, quod non est in prædicta conuersione. Extrema enim conuersæ sunt, duo termini finiti: extrema autem conuertentis sunt, termini infiniti. Et generaliter in omni conuersione hoc diligenter obseruandum est, vt totum subiectum vnius sit prædicatum alterius, & totum prioris prædicatum alterius subiectum. Vnde si quis hanc velit conuertere, Petrus videt Paulum, non assignabit hanc pro conu[illegible], Paulus videt Petrum. (Non enim hæc ad illam consequitur [illegible]tiùs assignabit, Videns Paulum est Petrus. Item ista, Petrus est in domo, non

Cõuersio per contrapositionẽ.

Wielmo d'Zmirnecco dobre dzie[illegible]
Domasze dowiadomodu W[illegible] pamu dobrodzieju

vertitur in hanc, domus est in Petro: sed in istam, Existens in domo est Petrus. Ita in aliis semper est diligenter ad extrema considerandum.

CAP. XIX. De *propositionibus Hypotheticis.*

POst absolutum vtcunque tractatum de simplicibus enuntiationibus (iis exceptis quę Modales appellantur, de quibus posteriùs agetur) ratio ordinis videtur exposcere, vt pauca quædam de Enuntiationibus compositis siue coniunctis dicamus, quæ (vt suprà diximus) ex pluribus cõstant simplicibus enuntiationibus, coniunctionali aliqua particula ad inuicem coniunctis, propter quod ab Aristotele appellantur enuntiationes coniunctæ. Alij verò Hypotheticas appellant, id est, conditionales, speciei vocabulo ad genus translato, cùm propositio hypothetica siue cõditionalis, sit species præcipua propositionis coniunctæ. Diuiditur autem propositio coniuncta, in propositionem conditionalem, copulatiuam, & disiunctiuam. Quarum specierum distinctio sumitur ex distinctione coniunctionum simplices enuntiationes connectentium, per quas definiuntur hoc modo. Propositio conditionalis est illa, in qua coniunguntur duæ propositiones categoricæ per coniunctionem conditionalem. Propositio copulatiua est, in qua coniunguntur duæ categoricæ per coniunctionem copulatiuam. Propositio disiunctiua est, in qua cõiunguntur duę categoricæ per coniunctionem aliquam disiunctiuam. Vt hæc est conditionalis. Si pater est, filius est. Hæc est copulatiua, Deus est verax, & homo est mendax. Hæc est disiunctiua, Iustus saluabitur vel mendax est Deus. In singulis enim videntur duæ enuntiationes simplices ad inuicem coniunctæ per coniunctionalem particulam. Quantum verò ad propositionem conditionalem, specialiter hoc notandum est, non est necessarium vt ipsa explicitè duas habent simplices enuntiationes, quæ sigillatæ sumptæ per se, sint veræ enuntiationes, verum aut falsum significantes; sed sufficit quòd in conditionali positæ orationes locum obtineant verarum enuntiationum, sic vt tota oratio coniuncta non aliud significet, quam si duæ enuntiationes formaliter verum aut falsum significantes, earum loco essent suppositæ. Quod dicimus, exemplo patebit. Cùm dico, Si lapis esset homo, lapis esset animal, proculdubio tota hæc enuntiatio veritatem continet, & enuntiatio verè est composita. Neutra tamen pars per se sumpta, formaliter verũ aut falsum explicat. Cùm enim dico, Lapis esset homo, lapis esset animal (quoniam verbo non vtor indicatiui modi) verum aut falsum non indico. Attamen propter naturam & vim conditionalis illis propositionum locum obtinent illic positæ, tantque propositionum formaliũ velut vicariæ.

Diuisio propositionis coniunctæ.

Quid propositio conditionalis, copulatiua et disiunctiua.

Idem

Idem enim illa valet quod iſta. Si lapis eſt homo, lapis eſt animal. Non autem inuenitur hoc in copulatiuis aut diſiunctiuis enuntiationibus. Nam ſi dixerit: Deus eſſet bonus, & homo eſſet malus, neque verum neque falſum tota indicat oratio. Ratio autem diuerſitatis eſt, ex natura diuerſa coniunctionum. Sciendum quo que eſt propoſitiones iſtas coniunctas non habere quantitatem, id eſt, non dici vniuerſales vel particulares, indefinitas aut ſingulares. Sumitur enim quantitas ſecundum rationem ſubiecti, quod ſic vel ſic, id eſt, cum ſigno vniuerſali vel particulari vel abſque vtroque ponitur. In his autem enuntiationibus non eſt conſideratio ſubiecti aut prædicati. Qualitas autem, id eſt, affirmatio & negatio vtique inuenitur in eis. Quæ ſumitur non ex affirmatione, vel negatione partium, ſed tantùm ex affirmatione vel negatione copulæ coniunctionalis. Ita enim ſe habet coniunctionalis copula in propoſitionibus iſtis compoſitis, quo modo ſe habet copula verbalis in ſimplicibus: & ita ſe habent in compoſitis duę propoſitiones ſimplices, quomodo in ſimplicibus extrema ſubiectum & prædicatum. Vnde hic copula coniunctionalis habet rationem formæ, & duę ſimplices enuntiationes rationem materiæ, ſicut illic verbalis copula formæ rationem obtinet, duo autē extrema rationem materiæ. Vnde quemadmodum in ſimplicibus conſiderata eſt affirmatio & negatio, non ex parte ſubiecti aut prædicati, ſed ex parte verbalis copulæ, ſic in iſtis compoſitis ſumenda eſt affirmatio & negatio, non ex partibus, ſed ex coniunctionali copula. Vnde iſta eſt negatiua enuntiatio: Non ſi animal eſt, homo eſt, quoniam, ſi coniunctio negatur, quamuis vtraque pars maneat affirmatiua. In partes enim non agit illa negatio, ſed in totam ipſam enuntiationem & immediate in ipſam fertur coniunctionem. Contrà, hæc eſt affirmatiua enuntiatio. Si animal non eſt, homo non eſt: cùm tamen vtraque pars ſit negatiua, eò quòd præcipua copula coniunctionalis, ſi, māſerit intacta. Ex eò autem quod iam dictū eſt, ſolam qualitatem in hypotheticis conſiderari, non etiam quātitatem, ſequitur & alterum, nimirū quod ſola oppoſitio contradictoria, in eis inueniatur, non autem contraria, ſubcōtraria, aut ſubalterna. Cùm enim iſtę tres oppoſitiones ſumantur ſecundum diuerſam quantitatem, manifeſtè conſequens fit, vbi non eſt quantitas, non illic talium oppoſitionum aliquam reperi poſſe. Contradictio verò, ex ſola poteſt qualitate inueniri, quemadmodum in propoſitionibus patet de ſubiecto ſingulari: quæ ambæ cùm ſint eiuſdem quantitatis, opponuntur tamē contradictoriè. Quòd ſi oppoſitio ex partium oppoſitione tali vel tali, ipſam quoque totā hypothetica aut ſic opponi, errabit qui id aſſerere tentauerit. Iſta enim cōditionalis, Si omnis

Qualitas Hypoth.

Contradictio Hypothetica rum.

homo est animal rationale, omnis homo est capax disciplinæ, non est contraria huic. Si nullus homo est animal rationale, nullus homo est capax disciplinæ. Sunt enim ambæ simul veræ. Ista item copulatiua. Aliquis homo est animal rationale, & aliquis homo est animal irrationale, non subcontrariantur huic. Aliquis homo non est animal rationale, & aliquis homo non est animal irrationale. Ambæ enim sunt simul falsæ, quod est contra naturam subcontrariarũ. Ista quoque, Si dies est, non est nox, non est huius contradictoria, Si non est dies, est nox. Ambæ enim sunt simul veræ, Similiter de disiunctiuis dicendum, Vel dies est, vel nox est, vel non est dies, vel non est nox.

CAP. XX. *De veritate aut falsitate Propositionum Hypotheticarum cognoscenda.*

Ad veritatem conditionalis quid requiratur.

QVomodo autem veritas vel falsitas harum Enuntiationum cognosci debeat, diligenter est notandum. Ad veritatem enim conditionalis affirmatiuæ requiritur hoc tantùm: vt altera rectè sequatur ex altera, consequens, videlicet ex antecedente. Vt hæc est vera, Si homo est, animal est, quoniam posterior illa rectè ex priori infertur. Non autem requiritur vllius partis veritas. Ista enim si lignum est homo, lignum est animal, vera est cõditionalis, vtraque tamen eius pars euidentissimæ est falsitatis. Propter quod vulgò dici solet, propositionem conditionalem nihil ponere, id est, nullam partem vt veram astruere, sed tantùm sequelam indicare vnius partis ex altera. Ad veritatẽ autem conditionalis negatiuæ satis est, non esse bonam illationem consequentis ex antecedente. Vt ista est vera, Non si leo animal est, leo est homo. Quæ sic potest explicari, Non est consequens, si leo animal sit, ipsum esse hominem. Vbi nota, in omni conditionali esse antecedens, & consequens. Antecedens est illa propositio, ex qua significatur alia inferri. Consequens verò, illa quæ significatur inferri ex altera. In conditionali illa est antecedens, quæ statim post coniunctionem ponitur, siue præcedat, siue sequatur. Vt cùm dico, Si homo est, animal est, & iterum, Animal est, si homo est, vtrobique homo est, dicitur antecedens, altera consequens. Sub conditionali autem propositione, solent comprehendi rationalis & caussalis. Rationalis est, cuius partes coniunguntur per coniunctionem rationalem, vt ista, Homo est, ergo animal est: Pater est, igitur filius est. Caussalis dicitur, in qua partes per coniunctionem caussalem coniunguntur: vt, Quia sol lucet, dies est. Ad veritatem autem rationalis amplius aliquid requiritur, quàm ad veritat[illegible]ditionalis. Nam præter bonam illationem ante[illegible]cotequente, requiritur insuper vtriusque partis veritas, Vt ista est vera, Homo est, igitur animal est, quia

Quæ rationalis, & quæ caussalis.

quia bona est illatio, & vtraque pars est vera. Ista autem falsa est, Lignum est homo, igitur lignum est animal: quoniam licet bona sit illatio, partes tamen falsæ sunt. Amplius verò ad veritatem caussalis, dum propriissime accipitur coniunctio, requiritur vltra bonam illationem, & vtriusque partis veritatem, quod veritas antecedentis sit caussa veritatis consequentis. Vnde ista est falsa, Quia homo risibilis est, ideo & disciplinæ capax est. Est tamen illatio bona alterius ex altera, & ambæ partes veræ sunt: sed quia antecedens non ponit caussam veritatis consequentis, ideo tota caussalis veritate caret. Ista autem est vera, Quia homo est rationalis, est & capax disciplinæ siue beatitudinis. Hic enim antecedens explicat caussam veritatis ipsius consequentis. Ad veritatem autem propositionis copulatiuæ affirmatiuę requiritur vtramque partem esse veram: falsa autem erit si altera partium fuerit falsa. Vt hæc est vera, Deus est bonus, & homo est malus. Similiter & ista: Quidam homo est probus, & quidam homo non est probus, quoniam partes earum ambæ sunt veræ. Ista autem est falsa, Homo est animal, & Deus non est, quoniam altera pars est falsa. Item & ista, Homo non est animal & Deus non est bonus, vbi vtraque pars est falsa. Vbi & hoc specialiter notandum est, posse dari copulatiuam imposibilem, cuius ambæ partes sunt posibiles: Vt omnis copulatiua composita ex propositionibus cõtrariis aut contradictoriis contingentibus, cuiusmodi est ista, Omnis homo sedet, & nullus homo sedet, vel aliquis homo non sedet: Ambæ partes sunt posibiles, tota tamen est imposibilis. Oportet autem ad posibilitatem totius copulatiuæ, non solùm posibiles esse ambas: sed etiam composibiles, ita vt posint ambæ simul esse veræ. Ad veritatem autem copulatiuæ negatiuæ sufficit, alteram partem non esse veram: Vt hæc est vera, Non homo est animal, & Deus est mendax. Quæ sic explicatur, Non est verum simul, & hominem esse animal, & Deum esse mendacem. Sub copulatiua autem propositione, solent constitui propositiones temporales & locales: item & illæ quæ aduerbium habent similitudinis, quæ omnes in propositiones copulatiuas videntur resolui. Vt ista est temporalis, Quando postulat homo, Deus exaudit. Ista est localis. Vbi duo sunt cõgregati in nomine Domini, illic ipse est in eorum medio. Prior sic resoluitur in copulatiuam, Aliquando homo petit, & tunc Deus exaudit. Posterior sic, Alicubi duo sunt congregati in nomine Domini, & illic ipse adest in eorum medio. Ista autem aduerbium habet similitudinis, Sicut erga proximum se gerit homo, ita erga eum se geret Deus: sicq; resoluitur. Homo aliquo modo [illegible] erga proximum suum, atque hoc modo se habebit Deus erga illum. De disiunctiua

Ad veritatem copulatiuæ quid requiratur.

autem propositione variè videntur loqui recentiores & antiqui.

Ad veritatem disiunctiuæ quid requiratur.

Ad veritatem disiunctiuę putant recentiores sufficere si altera sit vera, nec obesse si ambæ sint veræ. Vnde istam dicunt veram disiunctiuam. Homo est animal, vel arbor est substantia. Secundum veteres autem, videntur disiunctiuæ veræ partes, altera veritatem continere, altera verò falsitatem: ita vt si pars altera sit vera, sit altera falsa, & econtrario. Vt ista est propriè disiunctiua vera. Aut dies est, aut nox est. Petrus est homo, vel Petrus non est homo, est homo vel est brutum. Cui sententiæ satis consonat appellatio nominis, quo coniunctionem disiunctiuam dicimus ab officio, scilicet disiungendi partes secundum veritatem & falsitatem. Vnde iuxta hanc sententiam, ad veritatem disiunctiuæ requiritur alteram partem tantùm esse veram, alteram autem falsam. Ad falsitatẽ autem requiritur, vtranque partem falsam esse, aut vtranque partem veram. Atque hanc sententiam facilè videbit ex veterum animo esse, qui formulas argumentationum ab eis traditas, secundum huiusmodi hypotheticas propositiones diligenter considerauerit, de quibus & posterius in libro sequenti tractabitur.

☞

***

CAP. XXI. De *Propositionibus quæ Modales vocantur, & earum inter se consequentijs.*

INueniuntur autem & aliæ quædam enuntiationes simplices, ratione certorum quorundam modorum peculiarem difficultatem habentes, quantum ad oppositiones & æquipollentias, quę secundum regulas enuntiationum simplicium suprapositas, non possunt examinari. Propter quod earum determinatio in hunc vsque locum, in extremam scilicet libri huius partem, consultò est reseruata. Sunt autem modi isti peculiaris facultatis auctores quatuor, nempe possibile, contingens, impossibile & necesse. A quibus, modales dicuntur enuntiationes, quæ modorum illorum aliquem in se habent. Assignantur autem interdum aduerbialiter hoc modo, possibiliter, contingenter, impossibiliter, necessario. Aliquando nominaliter, hoc pacto: possibile, contingens, impossibile, necessarium, vel necesse. Est autem harum propositionum talis inter se habitudo. Vt omnis propositio de possibili habeat aliquam de contingenti cum qua conuertatur secundum consequentiam. Aliquam item de impossibili, & aliquam de necessario. Ac rursus quelibet propositio de impossibili aliquam habet propositionem de possibili, aliquam de contingenti, & aliquam de necessario. Cum qua conuertatur secundum consequentiam, & ita in reliquis. Fit autem he[illegible]nsequentia propositionũ diuersos modos habentium, secundũ varias negationes aut affirmationes modi seu verbi. Ex quibus consurgunt quatuor ordines quatuor

propo-

propositionum modalium sese consequentium, quas nonnulli æquiualere dicunt, pro quibus assignandis solent tradi aliquot regulæ. Sed meo iudicio ex sola propositionum sese consequentium descriptione, longè faciliùs percipi potest, quidquid ad hãc rem pertinet quàm ex regulis. Si modò intelligatur significatio quatuor vocum quæ ad iuuandam memoriam, ab huiusce rei tractatoribus sunt vtiliter excogitatæ: voces hæ sunt, amabimus, edentuli, iliace, purpurea, pro quarum intellectu nota per primam syllabam, vbique significari propositionem de possibili, quæ sic debet disponi secundum affirmationem vel negationem, sicut per eius vocalem indicatur. Per secundam significatur, propositio de contingenti. Per tertiam illa de impossibili: per quartam illa de necesse. Vocalis autem A, significat affirmationem modi & verbi. E significat negationem verbi tantùm, I modi tantùm, V negationem vtriusque. Exempli gratia in dictione amabimus, per hoc quòd duæ priores syllabæ literam A continent, significatur quòd duæ priores propositiones, quarum altera est de possibili, & altera de contingenti, debeant assignari sine omni negatione, tam modi quàm verbi. Per hoc autem quòd in tertia syllaba ponitur vocalis I, significatur quòd tertia propositio quæ est de impossibili, debeat assignari cum negatione solius modi. Dum verò in quarta ponitur V, significatur quòd quarta propositio quæ est de necesse, debeat assignari, cum negatione vtriusque modi & verbi. Eadem est ratio assignandi propositiones diuersorum modorum sese consequentes.

Significatio quatuor vocum cum.

Iuxta significationem aliarum trium vocum,
Edentuli, Iliace, & Purpurea, sicut in
subiecta descriptione clarè
perspici potest.

CONTRARIÆ.

Purpurea.	Iliace.
Non poſsibile eſt non eſſe.	Non poſsibile eſt eſſe.
Non contingens eſt non eſſe.	Non contingens eſt eſſe.
Impoſsibile eſt non eſſe.	Impoſsibile eſt eſſe.
Neceſſe eſt eſſe.	Neceſſe eſt non eſſe.

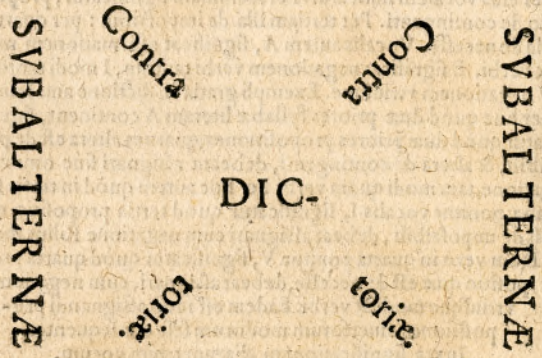

SVBCONTRARIÆ.

Amabimus.	Edentuli.
Poſsibile eſt eſſe.	Poſsibile eſt non eſſe.
Contingens eſt eſſe.	Contingens eſt non eſſe.
Non impoſsibile eſt eſſe.	Nō impoſsibile eſt nō eſſe.
Non neceſſe eſt non eſſe.	Non neceſſe eſt eſſe.

CAP. XXII. De *Propoſitionum modalium Oppoſitione & duplici earum ſenſu.*

AD cognoſcendam propoſitionum modalium oppoſitionem etiam illud in præſcripta deſcriptione conſiderandum eſt quòd propoſitiones quæ ſubſcribuntur dictionibus, Purpurea,

purea, & Iliace ſunt inter ſe contrariæ: propriè quidem ſi eoſdem modos habeant, vt non poſsibile eſt non eſſe, & non poſsibile eſt eſſe. Item neceſſe eſt eſſe, & neceſſe eſt non eſſe. Impropriè verò & ſecundum conſequentiam duntaxat, ſi diuerſis conſtent modis, vt non poſsibile eſt non eſſe, & neceſſe eſt non eſſe, quia diuerſitas modorum etiam extremorum, diuerſitatem inducit, quam non admittunt oppoſitæ propriè dictæ. Propoſitiones verò quæ ſubſcribuntur Amabimus & Edentuli, ſunt inter ſe ſubcontrariæ, vt poſsibile eſt eſſe, poſsibile eſt non eſſe. Item poſsibile eſt eſſe, & non neceſſe eſt eſſe. Iuxta modum prius dictum. Similiter quę ſubſcribuntur Purpurea & Edentuli, aut Iliace & Amabimus, ſunt inter ſe contradictoriæ. Quæ verò ſubſcribuntur Purpurea & Amabimus, aut Iliace & Edentuli, ſunt inter ſe ſubalternæ. Quorum omnium rationem facilè intelliges ſi perpenderis hos quatuor modos, neceſſe, impoſsibile, poſsibile & poſsibile non, eadem planè ratione efficere oppoſitionem in propoſitionibus modalibus, qua hęc quatuor ſigna, omnis, nullus, aliquis & aliquis non, oppoſitionem efficiunt in propoſitionibus de ineſſe, nam quemadmodum in deſcriptione quatuor harum propoſitionum:

Cõtrariæ.

Subcontrariæ.

Contradictoriæ.

Subalternæ.

Ratio oppoſitionis.

Omnis homo eſt.	Nullus homo eſt.
Quidam homo eſt.	Quidam homo non eſt.

Duę ſupremę ſunt inter ſe contrariæ, duę infimę ſubcontrarię, duæ combinationes quæ ſecundum diametrum ſumuntur, ſunt contradictoriæ: & duæ combinationes quæ ex duobus lateribus ſumuntur, ſunt ſubalternę. Hic etiam in deſcriptione harum quatuor propoſitionum modalium.

Neceſſe eſt eſſe.	Impoſsibile eſt eſſe.
Poſsibile eſt eſſe.	Poſsibile eſt non eſſe.

Duæ ſupremæ cum æquiualentibus ſunt contrariæ, duæ infimæ ſunt ſubcontrariæ, duæ combinationes ſecundum diametrũ ſumptę, ſunt contradictoriæ, & duę combinationes laterales ſunt ſubalternæ, nec eſt quòd miretur quis nullam hîc mentionem fieri propoſitionum de contingenti, quia quantum ad hanc rem attinet, contingens non differt à poſsibili. Inter propoſitiones modales etiam obſeruanda eſt iſta diuerſitas, quod quædam habent duplicem ſenſum, compoſitum & diuiſum, quædam verò non. Nam hę propoſitiones, poſsibile eſt hominem ſtare, impoſsibile eſt hominem eſſe equum, & ſimiles, quę non conſtant duobus concretis accidentium vnicum habent ſenſum, quem neque compoſitum neque diuiſum appellare ſolemus. Quæ verò conſtant duobus concretis accidentium, vt poſsibile eſt album eſſe nigrum, poſsibile eſt calidum eſſe frigidum, admittunt ſenſum compo-

De ſenſu compoſito & diuiſo.

Sensus cõpositus. compositum & diuisum. Sensus compositus est quando significatur fieri posse, vt album manens album, simul sit nigrum, & calidum manens calidum, simul etiam sit frigidum. Diuisus verò erit si significatur fieri posse, vt ea res quæ est alba, aliquando sit nigra, & ea quę est calida, aliquando sit frigida, siue manente calore siue non manente. Similiter hæ, impossibile est iustum esse iniustum. Impossibile est sedentem stare, in sensu composito significatur fieri non posse, vt Iustus manens iustus simul sit iniustus, & sedens manens sedens simul stet. In sensu verò diuiso significatur fieri non posse, vt is qui iustus est, aliquando sit iniustus, & is qui nunc sedet, aliquando stet. Neque verò parui ducenda est huiusmodi sensuum diuersitas, cùm facilè accidat vt vna & eadem propositio secundum vocẽ in altero quidem sensu, sit vera, in altero verò falsa, nam duæ propositiones de possibili superius positæ sunt in sensu composito falsæ, & in sensu diuiso veræ. Contra verò propositiones de impossibili sunt in seusu cõposito veræ, & in sensu diuiso falsæ. Hęc de propositionibus quas modales vocant quantam fieri potuit breuitate perstrinximus, vt studiosum lectorem neque destitueremus in necessariis, neque superuacaneis & futilibus nugis oneraremus, sed ea duntaxat traderemus, sine quibus non potest de iisce propositionibus exactè iudicari, quæ aut apud probatos auctores leguntur, aut in quotidianis disputationibus sæpius occurrunt.

Deo semper & vbique gloria.

LIBRI

LIBRI QVARTI CONSIDERATIONIS DIALECTICAE, QVI *inscribitur de Syllogismo.*

Præfatio.

PRæcipuus Dialecticæ finis est, de vnaquaque re proposita posse disputãdo veritatem inquirere, falsitatem refutare. Hactenus autem non nisi de simplicibus vocibus aut enuntiationibus, item simplicibus tractatus vllus est habitus, quibus illud quod est præcipuum Dialecticæ officium, præstari nequit. Non enim quæstionis dubiæ veritas poterit inueniri, donec tantum considerationi simplicium vocum aut simplicium enuntiationum, intendit animus. Verùm vbi enuntiationem cœperit annuntiationi secundum debitum ordinem & modum componere, aliamque ex alia connectando colligere, hoc pacto ex dubiis rebus, quid verum, quid falsum, poterit diiudicare. Nunc itaque post simplicium vocum & enuntiationum determinationem figuraliter absolutam, restat argumentationum formas delineare, modosque describere, quibus commodè alterum inferatur ex altero. Sunt autem argumentationis formæ siue species quatuor numero, syllogismus, inductio, enthymema, & exemplum: de quibus hoc libro erit tractandum: præcipuè tamen & omnium maximè de Syllogismo, quæ est omnium specierum argumentationis præcipua & præstantissima, ad quam & cæteræ quodammodo, vt solent imperfectiora ad perfecta, reducuntur. Et de his igitur suo loco posterius dicendum, prius tamen tota Syllogismorum vis & omnes secundum formam syllogisticam concludendi rationes explicandæ. *Species argumentationis quatuor.*

CAP. I. De *Syllogismorum principijs Materialibus.*

PRincipio autem de Syllogismorum materia dicendum, ac deinde quid Syllogismus, & quotuplex, & quot figuris ac modis fiat, cõstituendum. Est autem materia Syllogismorum, simplices enuntiationes & termini: illa quidem propinquior, hæc autem remotior. Ex simplicibus namque enuntiationibus, tanquam ex partibus suis immediatis componitur Syllogismus: ex terminis autẽ, tanquam ex partibus remotioribus, cùm ipse enuntiationes simplices ex terminis, tanquam partibus præcipuis & materia proxima componantur. Terminum ita definit Aristoteles. *Materia Syllogismi.*

Termi-

Definitio termini.

Terminus est, in qué resoluitur propositio vt prædicatū, & de quo prædicatur, vel aposito vel diuiso, esse vel non esse.

Hoc est, terminus est alterum extremum propositionis, vtpote vel subiectum vel prædicatum, ex quo tanquam ex parte propositio ipsa componitur. Vt cùm dico, Homo est animal, duo huius propositionis termini sunt, homo & animal, atque in ipsos propositio illa resoluitur. Dicitur enim res vna quæque resolui in suas partes integrales, ex quibus componitur, vt domus resoluitur in tectum, parietes & fundamentum: homo in omnia sua membra resoluitur: aut in quatuor elementa ex quibus componitur. Dicuntur autem termini in propositionibus, secundum similitudinem & comparationem ad terminos locorum, vt agrorum aut ditionum. Sicut enim in his, terminorum, alter est principium, alter finis siue clausula, & medium est spatium, quod vtrunque connectit extremum: sic & in propositione consideratur, alterum extremum tanquam oppositum alteri, nimirum vt subiectum prædicato, & econtrario: media autem est verbalis copula, quæ adinuicem connectit extrema. Vnde liquet verbalem copulam non dicendam esse terminum propositionis, sed potiùs ipsius medium, amborumque extremorum copulam. De propositione autem, materia propinqua Syllogismi, quoniam plenè tractatum est libro præcedenti, simul & de omnibus eius speciebus atque conditionibus impræsentiarum latius tractare omittimus.

CAP. II. De *definitione Syllogismi.*

Syllogismum ita definit Aristoteles.

Definitio Syllogismi

Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, aliud quiddam ab his quæ posita sunt ex necessitate accidit, eo quod hæc sunt.

Quæ definitio sic est exponēda. Syllogismus est oratio Hypothetica siue composita, in qua pro antecedente quibusdā positis, id est, præmissis duabus in certo modo & certa figura dispositis, secundum necessariam illationē aliud quiddam, nempe ipsa conclusio consequitur, eò quòd hæc sunt, id est, ex vi præmissarum illarum: eò quòd illæ sic sint certo modo & figura dispositæ. Exempli gratia. Hic est Syllogismus. Omne animal est substantia, &

omnis

omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. In hac enim totali compoſita oratione, duæ propoſitiones præmittuntur in certo modo & figura adinuicem diſpoſitæ, videlicet, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal: ex quibus ita diſpoſitis, virtute talis diſpoſitionis, ſequitur concluſio, Omnis homo eſt ſubſtantia: eſtque ipſa concluſio aliud quiddã à præmiſsis, quoniam neutri præmiſſarum eſt eadem, ſed cum vtraque partim conuenit partim differt. Conuenit ſecundum vnum extremum, differt ſecundum alterum. Vtriuſque enim præmiſſæ alterum tantùm extremum habet concluſio. Et quidem ſignanter dictum eſt, aliud quiddam ex neceſsitate accidit. Alioqui hic poſſet videri Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omne animal eſt ſubſtantia, vel igitur omnis homo eſt animal, Hic autem concluſio non eſt aliud quiddam ab vtraque præmiſſarum, ſed cum altera eadem. Similiter neque iſte Syllogiſmi meretur appellationem, Omnis homo eſt homo, & omnis homo eſt homo, ergo omnis homo eſt homo. Eſt enim hic concluſio eadem cum vtraque præmiſſarum. Propter quod, Syllogiſmus planè fatuus & ridiculus ille ſolet nominari. Ex neceſsitate autem accidere eſt, neceſſariò conſequi, ſiue ſecundum neceſſariam conſequentiam inferri, ita vt non poſsint eſſe veræ propoſitiones illæ ſic præmiſſæ in certa diſpoſitione ſua, niſi & concluſio veritatem habeat ſimul, Huius defectu iſte non eſt Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo ſaluabitur. Non enim concluſio ex præmiſsis per neceſſariam conſequentiam infertur. Hac particula excluduntur à definitione Syllogiſmi, omnes illi qui in modis fiunt inutilibus, de quibus dicetur poſterius. Mali enim Syllogiſmi, ſimpliciter Syllogiſmi non merentur appellari. Poſtremò, adiicitur, eò quod hæc ſunt. Non enim ſatis eſt, concluſionem ſequi neceſſariò ex præmiſsis diſpoſitis, ſed oportet concluſionẽ inferri ex præmiſsis, ex virtute talis diſpoſitionis, qua adinuicem ſunt diſpoſitæ. Vnde hic non eſt Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt riſibilis. Concluſio quidem ſequitur neceſſariò ex præmiſsis, quoniam (iuxta communem regulam) neceſſarium ſequitur ad quod libet vel ex quolibet, ſicut ad impoſsibile vel ex impoſsibili ſequitur quodlibet. Verùm cõcluſio illa non infertur ex præmiſsis, ratione illius certæ diſpoſitionis, qua adinuicem diſponuntur in primo modo primæ figuræ, de qua poſterius dicetur. Non enim iſta concluſio, Omnis homo eſt riſibilis, maiorem habet habitudinem vel proportionem ad præmiſſas illas, cùm iſta concluſio, Omnis homo eſt aſinus, quæ tamen non poteſt ex illis præmiſsis inferri.

Aliud.

Ex neceſsitate accidere, quid ſit.

Eò quod hæc ſunt.

inferri. Vnde quod concluſio illa prima ſequatur, ex ſua neceſſitate tantum habet. Excluduntur autem ab hac Syllogiſmi definitione tres aliæ ſpecies argumentationis, enthymema, inductio, exemplum: quoniam in eis vel non ſunt plures propoſitiones præmiſſæ pro antecedente, vel ſi plures ſint, non ſunt in figura & modo diſpoſitæ, eo modo quo diſponuntur Syllogiſmi, nec concluſio in eis ſequitur propter talem diſpoſitionem. In enthymemate quidem, plerunque vna tantum propoſitio pro antecedente ponitur, & altera ſubticetur. In exemplo ſimiliter vna tantùm, In inductione verò, etſi propoſitiones plures præmittantur, non tamen in figura & modo adinuicem ſunt diſpoſitæ.

CAP. III. De *Syllogiſmo Perfecto & Imperfecto.*

DIuiditur autem Syllogiſmus in Syllogiſmum perfectum & Syllogiſmũ imperfectum, qui ab Ariſtotele ita definiuntur.

Definitio ſyllogiſmi perfecti & imperfecti.

Syllogiſmus perfectus eſt, qui nullius alterius indiget præter ea quæ ſumpta ſunt, vt appareat neceſſarium. Syllogiſmus imperfectus eſt, qui vnius aut plurium indiget, quæ ſunt quidem neceſſaria per ſumptos terminos, non autẽ per ſumptas propoſitiones.

Quarum definitionum hic eſt intellectus, Syllogiſmus perfectus ille eſt, qui in concludendo tam eſt euidens ex ipſa præmiſſarum diſpoſitione, vt non indigeat vlla reductione ad alium modum euidentiorem, ad oſtendendum neceſſariam illationem concluſionis ex præmiſsis, neque opus eſt adhibere conuerſionẽ vllius propoſitionis, aut præmiſſarum tranſpoſitionem aut reductionem per impoſsibile, ad demonſtrandum talis conſequentiæ neceſsitatem: ſed ex ipſa præmiſſarũ diſpoſitione per ſe euidens eſt illatio concluſionis. Syllogiſmus autem imperfectus ille eſt, qui licet bene & neceſſario inferat concluſionem, non eſt tamen ex ſe euidens illatio, ſed vt conſtet de bonitate illationis, opus eſt adhibere vnum vel plura, vtpote vel conuerſionem vnius aut plurium propoſitionum, aut tranſpoſitionem præmiſſarum, vel ſimul vtrumque, vel reductionem ad impoſsibile, vt ſic reducendo modum minus euidentem ad alium euidentiorem & perfectiorem, appareat ille neceſſariò concludens. Propter hoc in definitione

finitione dicitur, quæ sunt quidem necessaria, id est, quæ vnum vel plura sunt necessaria ad ostensionem bonitatis Syllogismi, vt constet de necessaria illatione. Quod autem sequitur, per sumptos terminos, non autem per sumptas propositiones indicat, in reductione Syllogismi imperfecti ad perfectum debere quidem seruari eosdem omnino terminos, sed non easdem propositiones: cùm plerunque in huiusmodi reductione vsus sit conuersionis alicuius, aut assumptionis contradictorij, quemadmodum suo loco posterius dicetur, & per singula plenius declarabitur. Nunc autem exemplo vnico clarum faciamus quod dicitur. Hic Syllogismus, Omne animal est substantia, Omnis homo animal est, igitur omnis homo est substantia, est perfectus Syllogismus: quoniam tam est per se euidens, tam apparens est ex ipsa præmissarum tali dispositione illatio bona conclusionis, vt nemo sanæ mentis de ea possit dubitare. Naturæ enim lumen statim docet, illam collectionem esse optimam. Vnde Syllogismus ille ad hoc vt appareat necessarium, id est, necessariò concludens, nullius indiget: sed per ea quæ sumpta sunt, id est, per assumptas præmissas suas habet euidentiam. Cuius enim bonitas & necessitas per se euidens est: nō eget reductione vlla vt appareat: sicuti id quod per se lucidum vel luminosum est, non indiget adhibitione alterius luminis, vt ipsius lumen manifestum fiat. At verò hic Syllogismus, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur quædam substantia est homo, imperfectus est. Non enim per se euidens est eius bonitas siue necessitas illationis, sed vt appareat illa, opus est Syllogismum istum reduci ad alium alterius modi per medium conuersionis ipsius conclusionis. Ex illis nāque præmissis, immediatè & euidenter sequitur hæc conclusio, Omnis homo est substantia: ac deinde, qui ad hanc sequitur per conuersionem per accidens, ista, Quædam substantia est homo, inde patet, quod rectè & ista illata fuerit ex eisdem præmissis. Atque ita manifestè patet quomodo Syllogismus iste vt appareat necessario cōcludens, eget alicuius adminiculo, nempe conuersionis, per quam reducitur ad alium modum perfectum. Quot autem sint modi perfecti, & quot imperfecti, quomodo etiā singuli modi imperfecti ad singulos perfectos possint & debeant reduci, posterius suo quodque loco dicetur.

CAP. IIII. *De principijs regulatiuis Syllogismi.*

VNde autem vim & robur suę illationis habeat Syllogismus, breuibus indicat Aristoteles, cum definit dici de omni, & dici de nullo hoc modo.

Dici de omni est, quando nihil est su-

Quid dici de omni, & dici de nullo.

mere ſubiecti, de quo non dicatur prædicatum. Dici de nullo eſt, quando nihil eſt ſumere ſubiecti, à quo nõ remoueatur prædicatum.

Quas definitiones ſic intellige. In illa propoſitione dicitur prædicatum de omni, quæ ſic ſignificat prædicatum conuenire ſubiecto ſecundum affirmationem, vt nihil poſsit ſumi contentum ſub ſubiecto, de quo non dicatur ſiue dici denotetur prædicatum. In illa autem propoſitione eſt dici de nullo, quæ ſignificat prædicatum negari de ſubiecto, vt nihil poſsit ſumi ſub ſubiecto illo, de quo non negetur ſiue negari denotetur prædicatum. In omni ſcilicet propoſitione vniuerſali affirmatiua eſt dici de omni: & in omni propoſitione vniuerſali negatiua: eſt dici de nullo. Conuenitque ipſum dici de omni vel de nullo, prædicato talis propoſitionis, ipſius enim eſt dici vel prædicari. Non refert autem, ſiue verè dicatur, ſiue falsè: verè item negetur aut falsè. Cùm enim dico, Omnis homo eſt leo, prędicatum de omni dicitur: & cum dico, Nullus homo eſt animal, prædicatum de nullo dicitur. Non enim quid ſit, ſed quid propoſitiones ſignificẽt conſideratur. In prima enim hoc ſignificatur prædicatum ſubiecto conuenire, ſecundum omnia ſuppoſita eius, ita vt nihil ſubſumi poſsit ſub eo, cui non conueniat prædicatum. In altera denotatur prædicatum negari de ſubiecto pro ipſius quolibet ſuppoſito, ita vt nihil poſsit ſubſumi ſub eo de quo non negetur prædicatum. Ex his autem definitionibus dici de omni & de nullo, ſolent elicere duas regulas ſiue maximas, quas vocant principia Syllogiſmorum regulatiua, eò quod Syllogiſmorum bonitas tota videatur illis inniti & corroborari. Regulæ autem hæ ſunt quidquid de ſubiecto quopiam dicitur vt de omni, dicitur & de quolibet ſubſumpto ſub eo. Quidquid de ſubiecto quopiam dicitur vt de nullo, remouetur à quolibet ſubſumpto ſub eo. Per primam regulantur Syllogiſmi affirmatiui, per ſecundam negatiui. Et perfecti quidem immediatè his regulantur, imperfecti verò mediatè tantùm, quatenus videlicet ad perfectos reducuntur, qui eis immediatè regulantur.

Maximæ Syllogiſmorum regulatiuæ.

CAP. V. *De triplici figura Syllogiſmorum.*

SCiendum autem in primis, quòd omnis Syllogiſmus ſimplex (de quo in propoſito loquimur) ex tribus tantùm terminis conſtat, & ex tribus propoſitionibus, concluſione adnumerata

præ-

præmissis, quæ semper sunt duæ. Cùm igitur tres propositiones debeat habere Syllogismus, & non possit nisi tres habere terminos, oportet vnumquenque illorum bis sumi, vt ternarius habeatur propositionum. Horum autem trium terminorum vnus vocatur medium, alter maior extremitas siue maius extremum, tertius minor extremitas vel minus extremum. Medium est terminus, qui bis sumitur ante conclusionem. Maior extremitas in prima figura semper est is terminus qui in antecedente de medio prædicatur, & minor qui subijcitur medio. Sed quia in aliis figuris extremitates in præmissis eodem modo se habẽt ad medium, nam aut ambę subiiciuntur, aut ambæ prædicãtur de medio, hinc fit vt ex præmissis non possit discerni vtra extremitas sit maior, & vtra minor, sed solùm ex conclusione. In secunda igitur & tertia figura maior extremitas semper est prędicatum conclusionis, minor verò subiectum: Maior propositio dicitur in qua medium cum maiore sumitur extremitate, minor verò in qua medium sumitur cum minori extremitate, nec refert vtrum priore an posteriore loco ponatur, quia licet in conficiendis Syllogismis maior propositio ferè priorem locum occupat, & minor posteriorem, si tamen transponuntur (sicuti fit in Syllogismis qui dicũtur fieri per primam regulam anteprædicamentalem) semper remanebit eadem maior, & eadem minor. Ex horum autem trium terminorum varia dispositione, triplex consurgit figura Syllogismorum. Figura enim in Syllogismis consideratur, secundum certam ordinationem trium terminorum, secundum subiectionem & prædicationem, præcipuè autem, ex parte medij. Contingit enim interdum medium subiici in vna præmissarum, & in altera prædicari. Atque hinc consurgit prima figura. Interdum in vtraque præmissarum medium prędicatur, & hinc secũda nascitur figura. Interdum in vtraque subijcitur, & hinc oritur tertia. Exemplum primæ figuræ. Omne animal est substantia, omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia. Hic medium animal, in altera subijcitur, & in altera prædicatur. Exemplum secundæ figuræ. Nullus lapis est animal, omnis homo est animal, igitur nullus homo est lapis. Hic medium, animal, vtrobique est prædicatum. Exemplum tertiæ figuræ. Omnis homo est substantia, Omnis homo est animal, igitur quoddam animal est substantia. Hic homo medium, vtrobique subiicitur. Præter autem has tres figuras non est inuenire aliam, quoniam inter tres tantùm terminos in tribus tantùm propositionibus, alius situs à prædictis non potest inueniri.

Quid medius maior extremitas, & minor.

Triplex figura.

Secunda.

Tertia.

CAP. VI. *De quinque Regulis generalibus omnium Syllogismorum.*

ANte verò quàm singularum figurarum modos in particulari describamus, ponendæ sunt & explicandæ regulæ aliquot generales, quæ in omnibus Syllogismis cuiuscunque figuræ aut modi, debent obseruari, ita vt quisquis Syllogismus contra aliquam illarum quinque peccare deprehensus fuerit, propter hoc sit reiiciendus. Regulæ autem istæ sic habent.

Quinque regulæ generales.

Prima, Ex puris particularibus nihil Syllogisticè conficitur. Secunda, Ex puris negatiuis nihil item conficitur. Tertia, Si altera præmissarum fuerit particularis, conclusio quoque particularis erit. Quarta, Si altera pręmissarum fuerit negatiua, conclusio quoque negatiua erit. Quinta, Medium, nunquam ingredi potest conclusionem.

Primæ regulę hic est sensus: Cùm ambæ pręmissæ fuerint particulares, nulla conclusio, neque vniuersalis, neque etiam particularis, potest ex illis Syllogisticè inferri: sed oportet in omni bono Syllogismo, vt minimum alteram esse vniuersalem. Exempli gratia, iste Syllogismus nō est bonus, Aliquod animal est homo, & aliquis equus est animal, ergo equus est homo. Si autem prima fiat vniuersalis, dicendo, Omne animal est homo, erit Syllogismus bene concludens. Sub particularibus comprehenduntur indefinitæ, cùm pro particularibus vsurpantur, vtpote in contingenti materia extra necessaria, atque moralia. Comprehendūtur quoque propositiones singulares, quæ non sunt de medio singulari. Vnde non valet Syllogismus, Comedens volat, homo est comedens, igitur homo volat. Nec iste valet ex singularibus. Plato est Philosophus, & Socrates est Philosophus, igitur Socrates est Plato. Signanter autem dictum est, ex singularibus nihil sequi, cùm fuerint de medio non singulari, quoniam ex puris singularibus, cùm medium fuerit terminus singularis, rectè conficitur Syllogismus. Vt cùm ita colligo, Ioānes est animal, & Ioānes est hic homo, igitur hic homo est animal. Cuiusmodi Syllogismus cōmuniter vocatur expositorius. Ita quoque intelligendum

est,

eſt, ex puris particularibus nihil ſequi, cum medium fuerit terminus communis. Medio enim exiſtente ſingulari, etiam ex particularibus valet hic Syllogiſmus, Aliqua ſubſtantia eſt Petrus, & aliquod animal eſt Petrus, igitur aliquod animal eſt ſubſtantia. Ratio autem huius regulæ eſt, quia non eſt neceſſe, ſi aliqua duo in vno tertio communi particulariter conueniant, ob hoc illa inter ſe conuenire. Poſſunt enim à ſe remota eſſe, & omnino diſparata, imo contraria, quæ in vno tertio particulariter cõueniunt, vt duæ ſpecies immediatè ſub vno genere contentæ. Secunda regula hunc habet intellectum. Cùm ambæ præmiſſæ fuerint negatiuæ, non poteſt ex eis fieri Syllogiſmus bonus, ſed alteram vt minimum præmiſſarum oportet eſſe affirmatiuam. Vnde non valet hic Syllogiſmus. Nullus homo eſt arbor, & nulla pyrus eſt homo, igitur nulla pyrus eſt arbor, Ambæ enim præmiſſæ ſunt veræ, & concluſio falſa. Ratio autem huius regulæ eſt, quia non eſt neceſſe, ſi aliqua duo extrema ab vno tertio remoueantur ſecundum negationem, propter hoc illa abinuicem remoueri. Poſſunt enim illa, quæ adinuicem optimè conueniunt de eodē tertio negari. Tertia regula docet, non eſſe inferendam concluſionem vniuerſalem, cùm altera præmiſſarum fuerit particularis, Non enim valet hic Syllogiſmus. Omne animal eſt corpus, & aliqua ſubſtantia eſt animal, igitur omnis ſubſtantia eſt corpus. Quarta regula docet, non eſſe inferendam concluſionem affirmatiuam, cùm altera præmiſſarum fuerit negatiua. Vnde non ſequitur, Nullum animal eſt arbor, homo eſt animal, igitur homo eſt arbor. Ratio harum duarum regularum vna eſt, quia effectus ſequitur partem ſuæ cauſſæ debiliorem magiſque malignam. Vnde cõcluſio, quæ eſt quodammodo effectus præmiſſarum, quoniam ex præmiſsis infertur, debet ſequi præmiſſam debiliorem & imperfectiorem. Eſt autem particularis debilior vniuerſali, & negatiua ignobilior magisque maligna quam affirmatiua. Quinta regula docet, non eſſe ponendum medium in concluſione. Vnde hic non eſt bonus Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtãtia, omnis homo eſt animal, igitur omne animal eſt ſubſtantia, Hic enim concluſio non diſtinguitur ab vtraque præmiſſarum, quod eſt contra definitionem Syllogiſmi. Neque hic eſt Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, omnis homo eſt animal, ergo aliquod animal eſt homo: tametſi concluſio cum nulla præmiſſarũ ſit eadem. Ratio autem huius regulę eſt, quoniam in omni Syllogiſmo quilibet trium terminorum debet bis ſumi, & bis dũtaxat. Quando autem medium ponitur in cõcluſione, oportet alteram extremitatẽ non niſi ſemel accipi, & medium neceſſe eſt ter poni. Bis enim ante concluſionem debet conſtitui, quoniam id poſcit

ratio medij. Præterea in omni Syllo. oportet in conclusione alteram extremitatum de altera prædicari. Hæc enim est natura Syllogismi, vt ex coniunctione certa secundum affirmationem aut negationem extremorum duorum cum eodem medio in præmissis ipsa quoque adinuicem coniungantur secundum affirmationem aut negationem in conclusione. Medium igitur intra præmissas debet continere, neque in conclusionem se ingerere. Possunt autem prædictis adiici aliæ duæ regulæ satis notatu dignæ, quarum prior hæc est. In omni Syllogismo de medio communi, oportet medium saltem in altera præmissarum poni vniuersaliter: **posterior** hæc est. In omni Syllogismo cauendum est, ne vllus terminus ponatur vniuersaliter in conclusione, qui non fuerit vniuersaliter positus in altera præmissarum. In quibus duabus regulis fundantur duæ suprapositæ, nempe prima & tertia. Ob hoc enim ex puris particularibus nihil sequitur, quoniã cùm ambæ præmissæ fuerint particulares & affirmatiuæ, medium in neutra accipitur vniuersaliter, si modò propositiones fuerint de consueto more loquendi. Vnde si per morem aliquem inconsuetum fiat, vt medium in altera præmissarum vniuersaliter teneatur, recte ex puris particularibus inferretur conclusio. Vnde hic est Syllogismus bonus, Aliquod animal est leo, & homo omne animal est, igitur homo est leo. Si verò inter præmissas particulares altera fuerit negatiua, ita vt per negationem medium in altera ponatur vniuersaliter, iam cõtra aliam regulam peccabitur: quoniam à termino non posito vniuersaliter in præmissis, proceditur ad eundem in conclusione vniuersaliter positum, quod breuitatis causſa recentiores vocant argumentari à termino non distributo ad distributum. Exempli gratia, hic Syllogismus ex puris particularibus non valet, Aliqua substantia non est animal, & aliquis homo est animal, ergo aliquis homo non est substantia. Defectus autem eius nõ est ex eo quòd medium in neutra tenetur vninersaliter, cùm in prima medium per vim negationis vniuersaliter positum sit: sed contra posteriorem regulam peccatur: quoniam in conclusione maior extremitas animal vniuersaliter ponitur, quæ non sic fuit in præmissis posita.

*** Regulæ duæ generales.

Tertia quoque regula in eadem ratione fundatur: quoniam cùm ex præmissa particulari infertur vniuersalis conclusio, proceditur à termino non vniuersaliter sumpto in antecedente, ad eundem in conclusione vniuersaliter sumptum. Vt in hoc Syllogismo malo ad oculum patet, Omne animal est corpus, aliqua substantia est animal, ergo omnis substantia est corpus: substantia minor extremitas in conclusione ponitur vniuersaliter, non autem in præmissis. Vnde si hic defectus per aliquem inconsuetũ

modum

modum posſit vitari, nihil obſtabit quo minus ex particulari præmiſſa inferri posſit vniuerſalis cõcluſio. Vt ſi ita fiat Syllogiſmus in tertia figura, Aliquod animal eſt corpus, & omne animal omnis ſubſtantia eſt, igitur omnis ſubſtantia eſt corpus. Vel ita in ſecunda figura, Aliqua ſubſtantia non eſt arbor, omnis pyrus eſt arbor, igitur omnis pyrus aliqua ſubſtantia non eſt, vel non omnis ſubſtantia eſt. Hi duo Syllogiſmi rectè ſuas concluſiones inferunt, tametſi vniuerſales ex altera præmiſſarum particulari, propter cautelam ab offenſione propoſitę regulæ. In priori enim Syllogiſmo per additionem ſigni vniuerſalis curatur, vt etiam in antecedente minor extremitas ponatur vniuerſaliter, ſicut in conſequente. In poſteriori autem ne in concluſione maior extremitas ponatur vniuerſaliter, ſicut nec in antecedente: ſicque fit vtrobique, vt terminus ſimiliter in antecedente & conſequente teneatur vniuerſaliter, vel non vniuerſaliter. Hos autem Syllogiſmos ex enuntiationibus ſecundum inconſuetum loquendi modum factis proponimus, non quod eorum magnus ſit vſus in diſciplinis, ſed in hoc tantum, vt ex ipſa radice cognoſcatur ratio prędictarum duarũ regularum. Pleræque etiam regulæ ſpeciales ſingularum figurarum poſterius declarabuntur in altera harum generalium regularum fundari.

CAP. VII. De *Regulis ſpecialibus primæ Figuræ.*

QVæ iam ſtatim poſitæ ſunt Syllogiſmorũ regulæ, omnibus figuris erant generales. Præter has autem aliæ duæ ponuntur ſpeciales: quæ licet non in omnibus Syllogiſmis: in iis tamen qui fiunt in prima figura, debent obſeruari.

Sunt autem hæ:

Regulæ ſpeciales primæ figuræ.

In omnibus modis primæ figuræ directè concludentibus, minore exiſtente negatiua, non valet Syllogiſmus.

In omnibus modis primæ figuræ directè concludentibus, maiore exiſtente particulari, non valet Syllogiſmus.

Contra primam regulam peccat hic Syllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtãtia, nulla arbor eſt animal, ergo nulla arbor eſt ſubſtantia. Contra ſecundam peccat ſic, Aliquod animal eſt homo, omnis leo eſt animal, igitur omnis leo eſt homo. Fundantur autem hæ duæ regulę ſpeciales in duabus illis regulis generalibus,

quas posteriori loco adiecimus. Cùm enim in prima figura directè concludendo minor fuerit negatiua, proceditur a termino non posito vniuersaliter in præmissis, ad eundem in conclusione vniuersaliter sumptum. Cùm verò maior particularis fuerit, medium in neutra tenetur vniuersaliter, quemadmodum in exemplis suprapositis ad oculum patet. Vnde si per modum loquendi inconsuetum vitentur isti defectus, poterunt boni fieri Syllogismi in prima figura, etiam directè concludendo. Vnde prædicti mali Syllogismi hac via possunt emendari. Prior quidem sic, Omne animal omnis substantia est, nulla arbor est animal, igitur nulla arbor est substantia. Vel sic, Omne animal est substantia, nulla arbor est animal, igitur nulla arbor omnis substantia est. In illo terminus animal vtrobique tenetur vniuersaliter, in hoc nusquam, ideo valet collectio. Posterior sic emendatur, Aliquod animal est homo, omnis leo omne animal est, igitur omnis leo est homo. Signanter quoque dictum est, de Syllogismis primæ figuræ directè concludentibus. In his enim qui concludunt indirectè, non habent prædictæ regulæ locum. Pro cuius rei intellectu sciendum est, quid sit concludere directè, quid concludere indirectè. Concluditur directè, quando maior extremitas in conclusione prædicatur de minore extremitate. Concluditur autem indirectè, quando minor extremitas in conclusione prædicatur de maiore. Exempli gratia, in hoc Syllogismo directè concluditur: Omne animal est substantia, homo est animal, igitur homo est substantia. Maior enim extremitas substantia in conclusione prædicatur de minore extremitate, homo. Cùm autē sic colligo, Omne animal est substantia, homo est animal, ergo substantia est homo, indirectè concluditur: quoniam minor extremitas homo, in conclusione prædicatur de maiore extremitate, substantia: quod non est secundum ordinem directum & naturalem, cùm secundum rectum & naturalem ordinem, maiori extremitate conueniat prædicari in conclusione, minori autem subiici in eadem. Quo præmisso, ostendamus exemplo, prædictas regulas duas speciales in Syllogismis primæ figuræ indirectè concludentibus non habere locum. Hic Syllogismus bonus est in Fapesmo, Omne animal est substantia, & nulla arbor est animal, igitur aliqua substantia non est arbor. Minor tamen eius est negatiua. Item hic est Syllogismus bonus in Frisesom, Aliquod animal est substantia, nulla arbor est animal, igitur aliqua substantia non est arbor: cùm tamen & primam præmissam habeat particularem, & secundam negatiuam. Ratio autem quare indirectè concludendo ista nihil obsint, est, quia per conclusionem indirectam cauetur, ne procedatur à termino non accepto vniuersaliter in

Quid concludere directè vel indirectè.

ante,

antecedente, ad ipsum vniuersaliter positum in conclusione: & dum minor accipitur negatiua, medium ponitur in altera vniuersaliter. Ita nullus obtingit defectus, qui Syllogismo suam auferat bonitatem. Ceterùm, vbicunque hæc duo non cauentur, siue directè concludatur siue indirectè, nunquam valebit Syllogismus.

CAP. VIII. *Discernuntur Modi primæ Figuræ vtiles ab inutilibus.*

SVperius dictum est, in Syllogismis figuram considerari secũdum varium situm trium terminorum, ex quibus Syllogismus componitur. Ita nunc dicimus, in vnaquaque figura varios modos considerari, secundum variam dispositionem trium propositionum, ex quibus immediatè Syllogismus omnis componitur. Potissimùm verò ex dispositione ipsarum præmissarum adinuicem, quanquam largius etiam ex dispositione conclusionis sumitur varietas modorum, vt patebit in modis indirectè concludentibus. Est enim modus, proprie loquendo, duarũ propositionum adinuicem certa proportio siue habitudo secundũ debitam qualitatem & quantitatem. Tunc autem est qualitas debita, quando præmissarum vt minimum altera est affirmatiua. Tunc quantitas debita, quando vt minimum altera præmissarum est vniuersalis. Atque insuper in vnaquaque figura, vt modus sit bonus, oportet illius figuræ regulas simul obseruari. In vnaquaque autem figura possunt considerari sedecim modi, secundum quod totidem modis contingit præmissas variè adinuicẽ disponi: ex quibus modis plures mali sunt & inutiles, alij pauciores boni & vtiles. Quod in prima figura ita fit manifestum. Vel enim ambæ præmissæ sunt vniuersales, aut ambæ particulares, vel maior est vniuersalis & minor particularis, vel maior particularis & minor vniuersalis. Singula horum quatuor membrorum quatuor sub se modos cõplectuntur. Si enim ambæ præmissæ sunt vniuersales affirmatiuę, & est primus modus vtilis, qui significatur per vocabulum Barbara. Vel ambæ sunt vniuersales negatiuæ, & est modus prorsus inutilis, quoniam ex puris negatiuis in nulla figura valet Syllogismus. Vel maior est vniuersalis affirmatiua, & minor vniuersalis negatiua, & est modus inutilis: quoniam minore negatiua in prima figura non valet Syllogismus. Vel maior est vniuersalis negatiua, & minor vniuersalis affirmatiua: & hic est modus vtilis secundus, qui significatur per vocabulum Celarent. Procedendo ad alterum membrum, si ambæ sint particulares, quatuor id potest fieri modis, similiter vt ostensum est de vniuersalibus ambabus. Verùm quomodocunque præmissæ ambæ particulares sumantur, siue ambæ affirmatiuæ, siue ambæ negatiuæ, siue altera

affirmatiua, & altera negatiua, nusquam inuenitur modus vtilis; quoniam ex puris particularibus nihil vsquam rectè colligitur, iuxta regulam superius positam. Transeundo autem ad tertium membrum, si maior sit vniuersalis & minor particularis, quatuor modis similiter id potest considerari. Vel ambæ sunt affirmatiuę, & est tertius modus vtilis significatus per Darij. Vel ambæ sunt negatiuę, & est modus inutilis, quia ex puris negatiuis. Vel maior est affirmatiua & minor negatiua, & rursum modus est inutilis: quoniam in prima figura minore negatiua nihil concluditur. Vel maior est negatiua & minor affirmatiua, hincque modus vtilis nascitur quartus per Ferio signatus. Postremum autem membrū considerando, vbi maior est particularis & minor vniuersalis, nullum inuenimus modum vtilem: siue ambæ affirmatiuæ sint, siue ambę negatiuæ, siue altera affirmatiua, altera negatiua, quoniam maiore particulari in prima figura nihil cōcluditur directè. Ex omnibus igitur his modis, quibus possunt in prima figura prę missæ ad directè concludendum disponi, non nisi quatuor modi vtiles possunt inueniri. Si tamen habitudinem conclusionis cum præmissis cōsideraremus, plures liceret inuenire modos, vt Barbari, Celarent. Verùm (vt suprà dictum est) secundum præmissas propriè modus consideratur. Suprà enim diximus in definitione Syllogismi præmissas disponi in modo & figura, atque ex illis sic dispositis sequi conclusionem. Item si ad conclusionem in directam aspiceremus, plures modi vtiles quàm quatuor possunt inueniri, vt patebit in processu.

CAP. IX. *De Modis vtilibus primæ figuræ, & de vocabulis quibus Modi illi aptè signantur.*

QVò verò facilius & expeditius adolescentulorum animi cognoscerent, seruarentque tenatius, vtiles Syllogismorum formas sine modos, sagaci industria, ij qui post Aristotelem in harum rerum consideratione versati sunt, vocabula quædam effinxerunt, quibus vniuscuiusque modi propositionum simul & conclusionis, tum qualitas, tum quantitas, commodè designarētur, quæ proinde vocabula artis rectè nominari possunt, quòd propter artem hanc Syllogisticā promptius tenendam, à tractatoribus artis sint efficta, quemadmodū & in priori libro diximus de vocabulis illis, Amabimus, Edentuli, Iliace, Purpurea, ad modalium æquipollentiam facilius cognoscendam inuentis. Vocabula autem quibus hi quatuor modi vtiles atque perfecti primæ figuræ nominantur, hęc sunt, Barbara, Celarent, Darij, Ferio. Significatio verò eorū talis est. Prima syllaba significat, cuius tum qualitatis tum quantitatis debeat esse maior Syllogismi: secunda, qualis & quanta minor, tertia qualis & quanta conclusio. Significatio

catio autem ista ex vocalibus est quatuor, a,e,i,o, A, enim vniuersalem affirmatiuã significat. E, vniuersalem negatiuã. I, particularem affirmatiuam. O, particularem negatiuam. Primus igitur modus, qui per Barbara significatur, tunc est, quando in prima figura maior & minor ambæ vniuersales affirmatiuæ, inferunt directè conclusionem similiter vniuersalem affirmatiuam. *Significatio vocalium, a, e, i, o.*

Bar Omnis virtus est laudanda.
Exemplum ba Omnis modestia est virtus.
ra Omnis igitur modestia est laudanda.

Secundus modus primæ figuræ, qui per Celarent significatur, tunc est, quando maior vniuersalis negatiua, & minor vniuersalis affirmatiua directè inferunt conclusionem vniuersalem negatiuam.

Ce Nulla virtus est vituperanda.
Exemplum la Omnis humilitas est virtus.
rent Nulla igitur humilitas est vituperanda.

Tertius modus, qui per Darij significatur, tunc est: quando in prima figura maior vniuersalis affirmatiua, & minor particularis affirmatiua, directè concludunt particularem affirmatiuam.

Da Omnis virtus est digna laude.
Exemplum ri Aliqua taciturnitas est virtus.
i Igitur aliqua taciturnitas est digna laude.

Quartus modus perfectus primæ figuræ, qui per Ferio significatur, tunc est, quando maior vniuersalis negatiua, & minor particularis affirmatiua, directè concludunt particularem negatiuam.

Fe Nulla virtus est vituperanda.
Exemplum ri Aliqua taciturnitas est virtus.
o Aliqua igitur taciturnitas nõ est vituperanda.

In his modis exercitatissimos se reddant adolescentes, vt quibuslibet propositis terminis cuiuscunque tandem prædicamenti, statim in promptu habeant ex eis Syllogismum contexere secũdum terminorum habitudinem adinuicem. In singulis enim prædicationibus cuiuscunq; prædicabilis fuerint, & ex omnibus terminis cuiuscunque fuerint prædicamenti, Syllogismorum hæ formæ valent, sunt que euidentes. A figura enim & modo suam habent virtutem & euidentiam, non ab ipsis terminis.

CAP. X. *De quinque Modis primæ Figuræ indirectè concludentibus.*

PRæter supradictos quatuor modos vtiles & perfectos primæ figuræ, sunt alij quinque concludentes indirectè, qui significantur his dictionibus, Baralipton, Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum. Vbi nota, in duobus vocabulis Baralipton & Frisesomorum.

sesomorum, syllabas non nisi tres priores esse necessarias: ceteræ sunt adiectæ, propter complementum metri, quo solent hæc vocabula propter memoriam contineri, hoc modo:

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum.

Quintus igitur modus primæ figuræ, primus eorum qui indirectè concludunt est, quando maior & minor ambæ vniuersales affirmatiuæ, inferunt indirectè conclusionem particularem affirmatiuam.

Exemplum Ba ra lip. Omne animal est substantia. Omnis homo est animal. Quædam igitur substantia est homo.

Sextus modus est, quando ex maiore vniuersali negatiua & minore vniuersali affirmatiua, indirectè colligitur conclusio vniuersalis negatiua.

Exemplum Ce lan tes. Nullum animal est arbor. Omnis homo est animal. Nulla igitur arbor est homo.

Septimus modus est, quando ex maiori vniuersali affirmatiua & minore particulari affirmatiua, sequitur indirectè conclusio particularis affirmatiua.

Exemplum Da bi tis. Omne animal est substantia. Quidam homo est animal. Quædam igitur substantia est homo.

Octauus modus est, quando ex maiore vniuersali affirmatiua & minore vniuersali negatiua, indirectè concluditur particularis negatiua.

Exemplum Fa pes mo. Omne animal est substantia. Nulla arbor est animal. Igitur quædam substantia non est arbor.

Nonus modus & vltimus primæ figuræ est, quando ex maiore particulari affirmatiua, & minore vniuersali negatiua, sequitur indirectè conclusio particularis negatiua.

Exemplum Fri se som. Quoddam animal est substantia. Nulla arbor est animal. Igitur quædam substantia non est arbor.

☞ Quomodo autem hi imperfecti quinque modi reducantur ad quatuor primos perfectos, dicetur posterius.

CAP. XI. De *Regulis specialibus secundæ figuræ.*

SEcunda figura (vt suprà diximus) tunc est, quando medium Syllogismi in vtraque præmissarum prædicati locum obtinet. Vt cùm ita argumentamur. Omnis homo est animal, & nulla arbor est animal, nulla igitur arbor est homo. Hic medium animal,

in

in vtraque prædicatur. Pro Syllogiſmis autem huius figuræ tres iſtæ ponuntur regulæ ſpeciales:

In ſecunda figura, maiore exiſtente particulari non valet Syllogiſmus.

In ſecunda figura, ex puris affirmatiuis non valet Syllogiſmus.

In ſecũda figura, ſemper concludi debet negatiuè.

Contra primam regulam hic peccat Syllogiſmus, Aliquod animal eſt homo, & nullum brutum eſt homo, igitur quoddam brutum non eſt animal. Ratio autem huius regulæ eſt, quia in huiuſmodi Syllogiſmo proceditur à termino non poſito vniuerſaliter in antecedente ad eundem in concluſione vniuerſaliter poſitum. Vnde ſi per modum aliquem defectus iſte impediatur, non erit malus Syllogiſmus: vt ſi ex eiſdem præmiſsis inferatur hæc concluſio, Aliquod brutum non omne animal eſt. Contra ſecundum peccat hic Syllogiſmus, Omnis homo eſt animal, & omne brutũ eſt animal: igitur omne brutum eſt homo. Ratio huius regulę eſt, quia medium in huiuſmodi Syllogiſmis in neutra præmiſſarum tenetur vniuerſaliter. Quod ſi curetur, valebit illatio: vt ſi medio in altera præmiſſarum addatur ſignum vniuerſale, dicendo, Omnis homo omne animal eſt: vel ſecunda, Omne brutum omne animal eſt. Contra quoque, ſi altera præmiſſarum exiſtente negatiua, impediatur tamẽ medium, ne ſtet vniuerſaliter, non valebit Syllogiſmus. Vt ſi ita quis colligat, Omne animal eſt corpus, & omnis homo aliquod corpus non eſt, igitur omnis homo non eſt animal: vitioſè colligit, ex eo quod medium nuſquam poſitum ſit vniuerſaliter. Tertia autem Regula ex ſecunda manifeſtè conſequitur: quoniam (iuxta regulam generalem ſuprapoſitam) ſi aliqua præmiſſarum fuerit negatiua, cõcluſionem oportet eſſe negatiuam. Poſtea igitur quam in ſecunda figura neceſſe ſit alteram præmiſſarum eſſe negatiuam, conſequens eſt & concluſionem ſemper eſſe debere negatiuam.

CAP. XII. *De modis ſecundæ Figuræ.*

QVomodo autem in prima Figura ſedecim modos deſcripſimus, ex quibus omnibus admodum paucos, nempe quatuor tantùm, vtiles inuenimus: ſic & in hac figura per ſingulos modos diſcurrendo, inueniũtur quatuor tantùm vtiles. Vel enim

ambæ

ambæ præmiſſæ ſunt vniuerſales: vel ambæ particulares: vel maior vniuerſalis, & minor particularis, vel econtrario maior particularis & minor vniuerſalis. Primum membrum quatuor modos continet. Vel ambæ ſunt vniuerſales affirmatiuæ, eſtque modus inutilis: quoniam in ſecunda figura ex puris affirmatiuis nihil ſequitur. Vel ambæ vniuerſales negatiuæ, & rurſum non valet Syllogiſmus: quoniam ex puris negatiuis nulla figura quidquam ſequitur, Vel maior eſt vniuerſalis negatiua & minor vniuerſalis affirmatiua, & cõſurgit primus modus vtilis, qui per vocabulum artis Ceſare ſignificatur. Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua, & minor vniuerſalis negatiua, & habetur modus ſecundus vtilis, qui ſignificatur hoc vocabulo Cameſtres. Ex ſecundo membro, nullus modus habetur vtilis: quoniam ex puris particularibus nuſquam quidquam Syllogiſticè conficitur. Tranſeundo ad tertium membrum, vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua & minor particularis item affirmatiua, & ſic modus eſt inutilis, quoniã ex puris affirmatiuis in ſecunda figura nihil concluditur. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua, & minor item particularis negatiua, rurſum inutilis modus inuenitur, quoniam ex puris negatiuis nihil ſequitur. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua, & minor particularis affirmatiua, & habetur tertius modus vtilis, qui ſignatur per vocabulum Feſtino. Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua, & minor particularis negatiua, conſurgitque modus vtilis quartus ſignatus vocabulo Baroco. Ex quarto autem membro, vbi maior eſt particularis & minor vniuerſalis, nullus bonus modus colligi poteſt: quoniam (iuxta regulam) maiore exiſtente particulari in ſecunda figura, nihil recte conficitur. Quatuor igitur tantùm modi vtiles inueniuntur ſecundę figuræ, cæteri omnes tanquam aſyllogiſti & inutiles reiiciuntur. Eſt igitur primus modus ſecundæ figuræ, quando ex maiore vniuerſali negatiua, & minore vniuerſali affirmatiua, ſequitur concluſio vniuerſalis negatiua.

Exemplum
Ce Nulla arbor eſt animal.
ſa Omnis homo eſt animal.
re Nullus ergo homo eſt arbor.

Secundus modus eſt, quando ex maiore vniuerſali affirmatiua & minore vniuerſali negatiua, infertur concluſio vniuerſalis & negatiua.

Exemplum
Ca Omnis homo eſt animal.
meſ Nulla arbor eſt animal.
tres Nulla ergo arbor eſt homo.

Tertius modus eſt, quando ex maiore vniuerſali negatiua, & minori particulari affirmatiua, infertur concluſio particularis negatiua.

Exem-

Fes Nulla arbor est animal.
Exemplum ti Aliquis homo est animal.
no Igitur quidam homo non est arbor.

Quartus modus est, quando ex maiore vniuersali affirmatiua, & minore particulari negatiua, sequitur conclusio particularis negatiua.

Ba Omnis homo est animal.
Exemplum ro Quædam arbor non est animal.
co Quædam ergo arbor non est homo.

Quomodo autem hi modi habeant reduci & perfici per modos primæ Figuræ, posterius suo loco dicitur.

Enumerantur quoque hîc modi tantùm directè concludentes. Alioqui, si & indirectè concludentes voluerimus cõsiderare, vt suprà fecimus in prima figura, inuenientur & alij modi. Hic enim Syllogismus, Nulla arbor est animal, & omnis homo est animal, igitur nulla arbor est homo: Syllogismus est secundæ figuræ, cum tamen in Cesare, sed potiùs in Cesares. Sic enim differt Syllogismus ille à Syllogismis factis in Cesare, sicut in prima figura Syllogismi in Celantes à Syllogismis factis in Celarent. Iterum hic Syllogismus, Omnis homo est animal, & nulla arbor est animal, igitur nullus homo est arbor, non est in Camestres, sed potiùs in Camestre: quoniam in reductionem eius ad Celarent, non oportebit conclusionẽ conuerti simpliciter, sicut in Syllogismo facto in Camestres. A modo autem tertio Festino, non potest accipi modus indirectè concludens: quoniam particularis negatiua nõ conuertitur, & procederetur à minore extremitate in præmissis non posita vniuersaliter, ad eandem in conclusione vniuersaliter positam. Similiter & de Baroco dicendum. Veruntamen maiore existente particulari possit inueniri modus bonus ad concludendum indirectè. Vt sic colligendo, Aliquod animal est homo, & nullum brutum est homo, igitur aliquod animal non est brutum. Qui modus sic ferè sumitur in secunda figura cõtra regulam specialem prohibẽtem accipere maiorem particularem, quomodo in prima figura vltimus modus Frisesomorum accipitur contra ambas regulas speciales primæ figuræ, cùm & maiorem habeat particularem & minorem negatiuam.

CAP. XIII. De *tertia Figura.*

TErtia Figura (vt suprà diximus) est, quando medium Syllogismi in vtraque præmissarum subiecti locum obtinet. Vt autem dispositi secundum hanc figuram Syllogismi valeant, præter regulas generales superiùs datas, aliæ duæ speciales sunt obseruandæ, quæ sunt istæ:

In

In tertia figura, minore existente negatiua non valet Syllogismus. In tertia figura nō potest concludi vniuersaliter, sed particularem semper oportet inferri conclusionem.

Contra priorem regulam peccat hic Syllogismus, Omnis homo est substantia, & nullus homo est arbor, igitur quędam arbor non est substantia. Contra secūdam peccat iste, Omnis homo est animal, & omnis homo est substantia, igitur omnis substantia est animal. Ratio autem harū regularum ambarum vna est, quoniam in huiusmodi Syllogismis proceditur à termino non posito vniuersaliter in pręmissis, ad eundē in conclusione vniuersaliter positum. In priore quidem ex parte maioris extremitatis, in posteriori verò, ex parte minoris. Vnde si per modum aliquem inconsuetum loquendi hic defectus caueatur, valebit Syllogismus, etiā si videatur in alteram regularum illarum peccare: vt si in priore suprapositō Syllogismo sic inferatur, Quędam arbor non omnis substantia est, vel aliqua substantia non est.

CAP. XIIII. De *modis tertiæ Figuræ.*

QVomodo autem suprà in duabus figuris præcedentibus, ex omnibus modis considerauimus qui vtiles & qui inutiles habeantur, sic & in hac proportionabiliter faciendum, vt pateat quot nobis ex hac figura vtiles modi consurgant. Igitur aut ambæ præmissæ sunt vniuersales, aut ambæ particulares: aut maior vniuersalis, & minor particularis, aut econtrario maior particularis & minor vniuersalis. Sub primo membro quatuor modi cōsiderantur. Cùm enim ambæ fuerint vniuersales, vel affirmatiuæ sunt, & est modus vtilis primus, qui significatur vocabulo Darapti. Vel sunt ambæ vniuersales negatiuæ, & est modus inutilis, quoniam ex puris negatiuis nihil sequitur. Vel maior est affirmatiua, & minor negatiua, & rursum modus est inutilis: quoniam minore negatiua nihil rectè colligitur in hac figura. Vel maior est negatiua, & minor affirmatiua, sicque modus inuenitur vtilis, qui significatur per Felapton. Ex secundo membro, vbi ambæ particulares sunt, constat nihil boni procedere: quoniam ex puris particularibus nunquam quidquam Syllogisticè concluditur. Ex tertio autem membro, duo modi vtiles inueniuntur, & duo inutiles. Vel enim maior est vniuersalis affirmatiua, & minor

particu-

particularis item affirmatiua, eſtque modus vtilis, qui ſignificatur per Datiſi. Vel maior eſt vniuerſalis negatiua, & minor particularis affirmatiua, & iterum, alius eſt modus vtilis, ſignificatus vocabulo Feriſon. Vel maior eſt vniuerſalis affirmatiua, & minor particularis negatiua, ſicque modus eſt inutilis: quoniam minore negatiua in hac figura nihil conficitur. Vel ambæ ſunt negatiuæ, neque rurſum quidquam vtile inuenitur. Sub quarto membro, iterum duo modi vtiles & duo inutiles inueniuntur. Maiore enim exiſtente particulari, & minore vniuerſali, vel ambę ſunt affirmatiuę, & eſt modus vtilis ſignatus per Diſamis. Vel ambę negatiuę, & eſt modus inutilis. Vel prior affirmatiua & poſterior negatiua, rurſumque modus eſt inutilis: quoniam minore negatiua non valet hic Syllogiſmus. Vel denique prior eſt negatiua, & poſterior affirmatiua, qui eſt modorū vtilium nouiſsimis ſignatus per vocabulum Bocardo. In ſumma igitur ſex inuenti ſunt huius figuræ vtiles modi directè concludentes, de quibus nunc per ordinem eſt dicendum. Primus igitur modus tertiæ figurę tunc eſt, quādo ex maiore vniuerſali affirmatiua, & minore item vniuerſali affirmatiua, infertur concluſio particularis affirmatiua. Vniuerſalem enim hic non licet concludere.

Da Omnis homo eſt animal.
Exemplum rap Omnis homo eſt ſuſtantia.
ti. Quædam igitur ſubſtantia eſt animal.

Secundus modus tertiæ figuræ eſt, quando ex maiore vniuerſali negatiua, & minore vniuerſali affirmatiua, ſequitur concluſio particularis negatiua.

Fe Nullus homo eſt arbor.
Exemplum lap Omnis homo eſt animal.
ton Quoddam ergo animal non eſt arbor.

Tertius modus eſt, quando ex maiore particulari affirmatiua, & minore vniuerſali affirmatiua, infertur concluſio particularis affirmatiua.

Di Quoddam animal eſt homo.
Exemplum ſa- Omne animal eſt ſubſtantia.
mis. Quædam igitur ſubſtantia eſt homo.

Quartus modus eſt, quando ex maiore vniuerſali affirmatiua, & minore particulari item affirmatiua, ſequitur concluſio particularis affirmatiua.

Da Omnis homo eſt ſubſtantia.
Exemplum ti- Quidam homo eſt animal.
ſi. Quoddam igitur animal eſt ſubſtantia.

Quint⁹ modus eſt, quādo ex maiore particulari negatiua & minore vniuerſali affirmatiua, ſequitur cōcluſio particularis negatiua.

Bo Quoddam animal non est homo.
Exemplum car Omne animal est corpus.
do Quoddam igitur corpus non est homo.

Sextus modus est, quādo ex maiore vniuersali negatiua, & minore particulari affirmatiua sequitur cōclusio particularis negatiua.

Fe- Nullum animal est arbor.
Exemplum ri Aliquod animal est homo.
son. Quidam igitur homo non est arbor.

Summatim igitur colligendo omnes modos vtiles hactenus positos inuenimus esse numero decem & nouem, quatuor videlicet primæ figuræ perfectos, & quinque imperfectos, quatuor secūdæ figuræ, & sex tertiæ, qui vt promptiùs ab adolescētibus memoria teneantur, in formam metri solent disponi, hoc modo:

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapesmo, Frisesomorum,
Cesare, Camestres, Festino, Baroco, Darapti,
Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

CAP. XV. De reductione Syllogismorum imperfectorum.

Reducere Syllogismū ostensiuè & per impossibile.

SCiendum antem est, omnes modos imperfectos, omnes scilicet enumeratos præter quatuor modos primos primæ figuræ, reduci posse ad aliquem modum perfectum, id est, ad aliquem primorum illorum quatuor. Reducere autem Syllogismum in proposito, intelligimus, bonitatem Syllogismi imperfecti ostendere per alium modum perfectum. Fit autem hoc dupliciter, ostensiuè videlicet, aut per impossibile. Ostensiuè reducitur Syllogismus, quando per medium conuersionis, aut transpositionis præmissarum, aut simul vtriusque, id facimus. Per impossibile verò reducere Syllogismum est, eius bonitatem ostendere per hoc, quòd negans deducitur ad aliquod impossibile: vtpote cùm eum qui negat bonitatem alicuius imperfecti Syllogismi cogimus concedere contradictorias esse simul veras, quod est impossibile, aut propositionem aliquam esse falsam, quæ est manifestè vera, aut ab eodem vt vera concessa. Et de hac quidem reductione posteriùs. Nunc autem priorem ostensiuam tractemus, quæ (vt iam diximus) vtitur conuersione vel transpositione præmissarum, vel simul vtroque. Hæc enim vocantur duo instrumenta reductionis ostensiuæ. Interdum enim sola cōuersione opus est ad reducendum: Interdum verò non sufficit sola conuersio, nisi fiat & præmissarum transpositio. Et interdum quidem solum vna præmissarum, aut sola conclusio debet conuerti, interdum plures. Ac rursum, interdum conuersione simplici, interdum conuersione per accidens vtendum est. Quæ omnia, quomodo in singulis modis opus sit obseruare, magno artificio illa artis vocabula iam sæpè enume-

enumerata demonstrant, vbi plenè eorum significatio cognita fuerit. Aduertendum igitur est, præterid, quod suprà diximus de significatione vocalium A, E, I, O, inueniri etiam in eis quatuor consonantes, certam significationē habentes, nempe, S, P, M, C. Vbicunque enim ponitur S, scito in reductione propositionem illam, quæ per vocalem immediatè præcedentem significatur, debere conuerti simpliciter. Vbicunque P, inueneris, scito illam propositionem quæ per vocalem immediatè præcedentem significatur, debere conuerti per accidens. Vbicunque M, inueneris, scito præmissas transponi debere. C, verò in medio dictionis significat modum illum non conuerti ostensiuè, sed tantum conuersiuè siue per impossibile, vt in Baroco & Bocardo. Porrò literæ initiales omnium modorum indicant, ad quem perfectorum modorum singuli imperfecti debeant reduci. Vniuersaliter enim modi imperfecti incipientes à B, debent reduci ad Barbara, à C, ad Celarent, à D, ad Darij, ab F, ad Ferio. Aliæ autem consonantes non habent aliquam proposito negotio aptam significationem.

Significatio literarum, S, P, M, C.

Literæ initiales.

CAP. XVI. De *reductione Ostensiua singulorum modorum imperfectorum.*

INcipiendo igitur à Baralipton, qui est primus modus imperfectus primę figuræ, debet ille reduci ad Barbara: quoniā eandem initialem literam habent B. In reducendo autem, non opus est, nisi solius conclusionis conuersione per accidens, quod indicat litera P, in tertia syllaba post I, posita. Celantes ad Celarent reducitur, per solam conuersionem conclusionis simpliciter: quod indicatur per literam S, in tertia syllaba positam. Dabitis ad Darij, per conuersionem conclusionis simpliciter. Fapesmo ad Ferio, idque per conuersionem maioris per accidens, quod indicat litera P, posita post primam vocalem, & per conuersionem minoris simpliciter, quod indicat litera S, post secundam vocalem F, posita, cum præmissarum transpositione, quam indicat litera M, Frisesom ad Ferio item reducitur, per vtriusque præmissæ conuersionem simpliciter, & præmissarum transpositionem. Cesare primus modus secundæ figuræ reducitur ad Celarent, maiore tantùm conuersa simpliciter. Camestres item ad Celarent, sed minore & conclusione conuersis simpliciter, ac insuper præmissis transpositis. Festino ad Ferio reducitur per conuersionem maioris tantùm simpliciter. Baroco autem non potest ostensiuè reduci ad vllum modum primę figuræ, neque per conuersionem, neque per transpositionem præmissarum. Cuius ratio est, quoniam ad mutandum figuram oporteret ad minus alteram præmissarū conuerti in reductione. Neutrius autē conuersio est

Modi primæ figuræ.

Modi secundæ figuræ.

Baroco non reducitur ostensiuè.

reductioni cõmoda, quoniam maior cùm sit vniuersalis affirmatiua, non conuertitur nisi per accidens in particularem, affirmatiuam. Cùm ergo minor similiter sit particularis, ambę prę̃missæ erunt particulares, ex quibus non valet Syllogismus. Item ex maiore particulari in prima figura non valet Syllogismus. Per conuersionem minoris item nihil potest fieri, quoniam particularis negatiua non conuertitur, nisi per contrapositionem, quæ conuersio reductioni Syllogismorum non seruit, eò quòd mutet terminos. In reductione autem, omnino iidem debent esse termini Syllogismi qui reducitur, & eius ad quem fit reductio. Nullo igitur modo potest ostensiuè reduci modus Baroco, sed tantùm Syllogismo conuersiuo siue per impossibile, quod significatur per literã C, in medio vocabuli positã. Darapti primus modus tertiæ figuræ reducitur ad Darij, conuertendo minorem per accidens. Felapton ad Ferio, minorem conuertendo per accidens, Disamis ad Darij, per conuersionem maioris & cõclusionis simpliciter, & præmissarum transpositionem, Datisi ad Darij item, sed per conuersionem tantùm minoris simpliciter. Bocardo autem non potest reduci ostensiuè, quod potest declarari eo modo quo suprà de Baroco ostensum est. Non enim per conuersionem maioris, quæ est particularis negatiua, & conuerti non potest. Neque per conuersionem minoris, quæ tantùm in particularem affirmatiuã vertitur. Nam ex puris particularibus nihil sequitur. Reducitur autẽ per impossibile ad Barbara Postremò, Ferison reducitur ad Ferio, per conuersionem minoris simpliciter. Facilè autem fuerit, per singulos modos exemplis declarare quod dictum est. Verùm nos prolixitatis vitandæ gratia sigillatim ea prosequi omittimus, vno aut altero exemplo contenti. Hic igitur Syllogismus in Cæsare, Nulla arbor est animal, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est arbor, sic reducitur ad Celarent. Nullum animal est arbor, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est arbor. Vbi nihil immutatũ est, nisi quod maior simpliciter est cõuersa. Hic autem Syllogismus in Camestres, Omnis homo est animal, nulla arbor est animal, igitur nulla arbor est homo, non ita facilè ad Celarent reducitur. Pluribus enim opus est, nempe conuersione tam minoris quàm conclusionis simpliciter, & insuper præmissarum transpositione. Sic enim debet reduci. Nullum animal est arbor, & Omnis homo est animal, igitur nullus homo est arbor: Vides hic positam secundo loco vniuersalem affirmatiuam quæ in Camestres primum obtinebat locum, alteram autẽ præmissam vniuersalem negatiuam conuersam cernis, & insuper loco motam: Conclusionem quoque non eandem, sed eius conuertentem vides. Simili modo & in singulis modis reducendis, con-

Modi tertiæ figuræ.

consideratione virtutis literarum, quæ in se continent ista artis vocabula, sese exerceant adolescentum ingenia.

CAP. XVII. *Quomodo reductione hac ostensiua sit vtendum.*

AD cognoscendum autem, quomodo per istam reductionem bonitas Syllogismorum imperfectorum comprobetur, præsupponenda est maxima vna cui potissimùm ista reductio innititur. Est autem hæc regula siue maxima: Quidquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, idem sequitur ad antecedens eiusdem. Qua maxima, vt certissima & per se nota præsuppositа, si quis forte neget aut dubitet Syllogismum in Cæsare esse bonũ, aduersus illum sic proceditur, Præmissæ in Cæsare dispositæ, per bonam consequentiam inferunt præmissas de Celarent. Sunt enim eædẽ, nisi quod maior est conuersa simpliciter. Semper autem conuersa propositio in bona consequentia infert eam in quã conuertitur. Inferunt igitur secundum bonam consequentiã, præmissæ in Cesare, præmissas in Celarent, ac proinde (iuxta maximam) quidquid sequitur ad præmissas in Celarent, idem sequitur etiam ad præmissas in Cæsare. Iam ad præmissas in Celarent sequitur conclusio in Celarent, quod negari nõ potest, cùm sit modus perfectus. Atque hęc est eadem conclusio cum illa in Cesare. Si igitur ex præmisis in Celarent illa conclusio sequitur, eadem quoque ex præmisis in Cæsare rectè sequetur. Iterum, si quis neget Syllogismum in Camestres factum esse bonum, operoliùs quidem erit ostendere illius bonitatem, propterea quòd pluribus opus sit ad eius reductionem: sic tamen ostendetur. Præmissæ in Camestres inferunt præmissas in Celarent, quoniam eędem sunt, nisi quòd altera (nempe minor) est conuersa simpliciter, & facta est secundum situm transpositio. Conuertens autem rectè sequitur ex conuersa, & propositionũ tantùm secundum locum transpositio nihil ad veritatem aut falsitatem facit. Manifestè stat autem præmissas in Celarent inferre conclusionem in Celarent, quę deinde infert suam conuertentem, quę erat conclusio in Camestres. Procedendo igitur à primo antecedente ad vltimũ consequens, fateri necesse est, ex præmisis in Camestres rectè sequi conclusionem in Camestres. Sic in tertia Figura, si quis neget modum Darapti esse bonum, factumque in eo Syllogismum dicat non rectè concludere, sic agetur aduersus illum. Præmissę id Darapti rectè inferunt præmissas in Darij, cùm prima vtrobique sit prorsus eadem, & secunda in Darij sit conuertens secundæ in Darapti. Quidquid igitur sequitur ad præmissas in Darij, sequitur & ad præmissas in Darapti, iuxta præsuppositam maximam. Iam ad præmissas in Darij citra controuersiam consequitur conclu-

sio in Darij quæ eadem est cum conclusione in Darapti: igitur conclusio in Darapti rectè infertur ex præmissis in Darapti. Ita proportionabiliter monstrari posset in singulis modis imperfectis omnium figurarum. Sed tria hæc exemplorum loco posita sufficiant.

☞ CAP. XVIII. De *Reductione per impossibile.*

ALius est modus reducendi Syllogismos imperfectos ad perfectos, qui appellatur reductio per impossibile vel ad impossibile. Hic non vtitur prædictis instrumentis, videlicet nec conuersione, nec præmissarum transpositione: sed assumpto contradictorio conclusionis Syllogismi imperfecti, cum altera præmissarum eiusdem Syllogismi, disponit illas secundum aliquem modum primæ figuræ perfectum, ex quibus deinde infert contradictorium vel contrarium præmissæ alterius relictæ & concessæ, sicque respondens ad impossibile deducitur, nimirum ad concedendum contradictoria vel contraria simul esse vera. Exemplo res obscura clarescat. Tu mihi negas Syllogismum in Baroco istum, Omnis homo est animal, & aliqua arbor non est animal, igitur aliqua arbor non est homo, bonum esse, modumque vtilem esse negas, qui per Baroco significatur. Ita aduersus te agam. Si malus est Syllogismus ille, potest ergo antecedens dari verum conclusione existente falsa. Quòd si admittis, ponamus ita esse, vt sit conclusio falsa. Igitur eius contradictoria, Omnis arbor est homo, erit vera: cùm non possint duæ contradictoriæ simul esse falsæ. Assumo igitur maiorem prioris Syllogismi, vnà cum hac, quam modò admittis, conclusionis contradictoria, iisque in Barbara ritè dispositis, sic colligo, Omnis homo est animal, & omnis arbor est homo, igitur omnis arbor est animal. Hanc Syllogizandi formam, cùm sit euidens & perfecta, negare nemo potest, & antecedentis vtraque pars per te vera admissa est, igitur & conclusio vera erit. Atqui hæc ipsa est contradictoria alterius præmissæ prioris Syllogismi reducendi, quam & ipsam confessus es veram esse. Fatearis ergo necesse est, vel duas contradictorias esse simul veras, vel Syllogismum illum priorem in Baroco factum, bonum esse: nec posse conclusionem esse falsam præmissis existentibus veris. In hoc exemplo ad oculum facilè quilibet videt, quemadmodum negans bonitatem Syllogismi imperfecti, eò deducitur, vt cogatur duas contradictorias simul veras admittere: idque per assumptionem contradictorij conclusionis, cum altera præmissarum Syllogismi reducendi. Sed hoc est in reductionibus istis aduertendum, quòd pro figurarum diuersitate, aliter & aliter disponi debet cōclusionis contradictorium. In omnibus enim modis secundæ figuræ contradictoria

conclu-

conclusionis ponenda est pro minore, & eadem est seruanda maior. In tertia, contradictoria conclusionis pro maiore est constituenda, & minor Syllogismi reducendi seruatur eadem. Vnde consequenter sequitur, in secunda figura inferri oppositum minoris Syllogismi reducendi: in tertia autem oppositum maioris. Illius enim premissæ oppositū debet concludi, quæ non assumitur in Syllogismo per quem fit reductio. Et quidem in reductione Syllogismorū secundę figuræ, semper contradictorium infertur propositionis relictæ, id est, minoris. In tertia autem non semper contradictorium, sed interdum contrarium, idque in duobus tantùm modis, Darapti & Felapton. Verùm illud in idem redit, cùm æquè sit impossibile contraria simul esse vera, vt contradictoria: imò ex admissione contrariorum simul verorū, inferuntur contradictoria quoque simul vera, vt patuit in legibus oppositionum. In modis autem perfectis primæ figuræ, contradictoriū conclusionis Syllogismi reducendi accipiendum est pro maiore, ea autem quę maior erat, assumenda est in locum minoris: inferturque non immediatè oppositum minoris relictę: sed tale quippiam vnde eius oppositum sequitur. Exempli gratia, Syllogismus iste in Baralipton, Omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur quędā substantia est homo, sic reducitur, Nulla substantia est homo, & omne animal est substantia, igitur nullum animal est homo. Hic vides oppositum contradictorium conclusionis poni pro maiore, & prioris Syllogismi maiorem pro alterius sumi minore, conclusionem autem inferri non immediatè oppositam minori relictę Syllogismi reducendi. Non enim istæ opponūtur, Omnis homo est animal, Nullum animal est homo. Veruntamen ad conclusionem illam, Nullum animal est homo, sequitur ista, Nullus homo est animal, quę est minor illi verè cōtraria. Similiter in aliis modis considerandum. In reductione tamen Celantes ad Darij peculiare hoc est, vt contradictoriū conclusionis pro minore constituatur, pro maiore autē illa sumatur, quę erat minor in Syllogismo reducendo. Vt Syllogismus iste in Celantes, Nullum animal est lapis, & omnis homo est animal, igitur nullus lapis est homo, sic reducitur ad Darij, Omnis homo est animal, & quidam lapis est homo, igitur quidam lapis est animal. Vides hic pro maiore positam eam quæ erat minor prioris Syllogismi, contradictoriam autem conclusionis minorem, concludi verò non oppositum contradictorium relictæ maioris, sed tale aliquid vnde sequitur contradictorium eius. Per simplicem enim conuersionem sequitur, Quidam lapis est animal, igitur quoddam animal est lapis, quę verè est maiori illi, Nullū animal est lapis, contradictorię oppositæ.

CAP. XIX. *Ad quos modos perfectos singuli imperfecti sint reducendi per impossibile.*

AD cognoscendum autem, qui imperfectorum modorum ad quos perfectos debeant reduci non eadem est habenda cõsideratio, qua superiùs vsi sumus in reductione ostensiua. Illic enim secundum initiales literas docuimus inuenire modum, ad quem deberet reductio fieri. Verùm in hac reductione, id locum non habet. Baralipton enim non reducitur ad Barbara, sed ad Celarent: Celantes non ad Celarent, sed ad Darij, Cesare quoque non ad Celarent, sed ad Ferio, & ita in ceteris ferè. Super est igitur ad plenam huius rei notitiam, quod nondum apertum est, & inuestigationis videtur esse profundioris elucidare. Duobus autem modis id docebimus: Primò quidem, vsu quarundam vocum, deinde artis consideratione. Primò, inquam, vocum quarundam vsu hæc res indicatur. Pro quinque modis primæ figuræ seruit verbum, Nesciebatis. Pro quatuor modis secundæ figuræ, verbum, Odiebam. Pro sex autem modis tertiæ, seruiunt hę duę voces, Lætare Romanis. Aduerte autem, primum verbum quod pro modis primæ figuræ ponitur, quinque habere syllabas, sicut quinque sunt eius figuræ modi imperfecti: secundum verbum quatuor habet syllabas, vt sunt quatuor modi secundæ figuræ. Duo alia vocabula simul sumpta, sex habent syllabas, iuxta numerum modorum tertiæ figuræ. In singulis autem syllabis, considera vocalem qualis sit. A, enim significat vniuersalem affirmatiuam, E, vniuersalem negatiuam, I, particularem affirmatiuam, O, particularem negatiuam. Deinde ordinem consídera, quem syllaba quælibet tenet, vt scias cuius modi debeas ex ea quærere reductionem: Quæ duo vbi attenderis tum demum considera quis ex quatuor modis primę figuræ talem conclusionem inferat: qualem & quantam tibi designat vocalis. Et pro certo habe, modum illum imperfectum, qui per syllabam talem significatur, ad illum modum perfectum primę figuræ reduci, qui talem habet conclusionem, qualem significat vocalis eiusdem syllabæ. Fiat exemplo clarum quod dicitur. In dictione Nesciebatis, prima syllaba Nes, locum tenet primi modi imperfecti Baralipton. Habet vocalem E, quæ significat vniuersalem negatiuam. In prima autem figura vnicus modus talem propositionem concludens, est Celarent. Hinc deprehendis, Baralipton reduci ad Celarent. Deinde secunda syllaba Ci, locum tenet secundi modi Celantes. Vocalis I, significat particularem affirmatiuam, quę concluditur in Darij. Hinc certò colligis, Celantes ad Darij reduci. Tertia syllaba E, locum tenet tertij modi Dabitis. Propositionẽ significat vniuersalem negatiuam quæ concluditur in Celarent.

Modi primæ figuræ.

Hinc

Hinc colligis, ad Celarent Dabitis reducendum. Ita quarta syllaba Ba, signat quartum modum Fapesmo reducēdum ad Barbara, vbi vniuersalis affirmatiua cōcluditur. Vltima autem syllaba Tis, significat modum vltimum Frisesom reduci ad Darij. Similiter de modis secundę figuræ dicendum. Huius vocabuli, Odiebam, quatuor sunt syllabæ, O, significat Cesare reduci ad Ferio. Di, signat Camestres reduci ad Darij. E, signat Festino reduci ad Celarēt. Bam, signat Baroco reduci ad Barbara. Sic & in tertia figura per vocabula illa, Lætare Romanis, idem significatur. Darapti enim inuenitur reduci ad Celarent. Felapton ad Barbart, Disamis ad Celarēt, Datisi ad Ferio, Bocardo ad Barbara, Ferison ad Darij. Secundò profundiori consideratione docebimus cognoscere, huiusmodi modorum reducendorum ad eos per quos debeat reductio fieri, proportionem. Tenendum in primis firma memoria, quod supra dictum est, in secunda figura eandem seruari maiorem, & pro minore sumendam esse contradictoriam conclusionis: in tertia autem econtrario, pro maiore accipi contradictoriam, minorem autem seruari, quæ differentia versiculis his duobus non admodum eruditis, sed ad rem apprimè commodis, facilè memoriæ commendatur.

Seruat maiorem, variatque secunda minorem.
Tertia maiorem variat, seruatque minorem.

Modi secundæ figuræ.

Modi tertiæ figuræ.

Alia ratio inueniēdi ad quem modum.

Statim igitur vbi scire volueris, ad quem modum propositum Syllogismum imperfectum debeas reducere, considera eius conclusionem, & ipsius contradictoriam, qualis sit, & quanta. Deinde hanc compone cum maiore aut minore, quæ pro ratione figuræ erit assumenda pro altera præmissa: & attende diligenter, in quo modo primæ figuræ perfecto præmissæ illæ simul iunctæ sint dispositę. Hinc certissimè colliges modum, ad quem debeat Syllogismus reduci.

Exempli gratia, hic Syllogismus in Cesare mihi proponitur, Nullus lapis est animal, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est lapis. Volo iuxta hanc artem dispicere, ad quem modum debeam illum reducere. Videbe mox conclusionem, quæ est vniuersalis negatiua, cuius proinde contradictorium est particularis affirmatiua. Hæc mihi in Syllogismo profecto pro minore esse debet. Maior autem, quæ est seruanda ex Syllogismo reducendo, vniuersalis est negatiua. Vniuersalem autem negatiuam maiorem & particularem affirmatiuam minorem, scio in prima figura præmissas esse in Ferio. Certissimum igitur mihi erit Cesare reduci ad Ferio. Ita in Camestres considero conclusionē vniuersalem negatiuam, eius proinde contradictoria esse debet particularis affirmatiua, quæ mihi est constituenda minor ad re-

dictione cum maiore seruata vniuersali affirmatiua. Vniuersalis autem affirmatiua, pro maiore, & particularis affirmatiua pro minore, in Darij sunt præmissæ. Nihil igitur dubium, quin debeat ad Darij reduci Camestres. Similiter ostendi posset in singulis modis imperfectis. Verùm nos vno & altero exemplis propositis, reliqua adolescentum ingeniis pro exercitio similiter reducenda relinquimus.

CAP. XX. De quibusdam apud Aristotelem tractatis, quæ vocantur præsupposita.

PONit Aristot. quędā, quæ vocāt præsuppositā, quę in tractatu Syllogismorum quasi cognita præsupponuntur, & ex dictis in Syllogismis statim innotescunt. Quæ nos paucis enumerabimus simul, & declarabimus quantum ad ea, in quibus nondum plena facta est declaratio. Sunt igitur huiusmodi præsuppositā quatuor:

Quatuor præsuppositā.

Primum præsuppositum, Omnis syllogismus est in aliqua trium figurarum, & omnes syllogismi aliarum figurarum per primam perficiuntur. Secundum, In omni Syllogismo, aliquam prȩmissarum esse affirmatiuam, & aliquam vniuersalem est necesse. Tertium, Omnis Syllogismus ex tribus terminis & non pluribus constat. Quartum, Quædam propositiones difficulter Syllogizantur, quædam facilius.

Primum præsuppositum ampliori declaratione non indiget, cùm abunde iam sit ostensum in præcedentibus. Similiter & secundum, ex dictis est notum. Circa tertium autem nota, debere ipsum intelligi de Syllogismo simpliciter vno & non aucto, interdū enim Syllogizando adiicitur maiori aut minori alia propositio, velut ipsius probatio, & confirmatio, antequam ad conclusionem veniatur: & hic vocatur Syllogismus auctus, eò quòd augeatur termino aliquo vel propositione vltra cōsuetam Syllogismi

gismi formam. Et interdum quidem ex maiore venit argumentū istud, interdum ex minore, interdum ex vtraque. Ex maiore cùm sic colligo, Omnis homo est capax disciplinæ, quia omne animal rationale est capax disciplinæ: & Ioannes est homo, igitur Ioānes est capax disciplinæ. Ex parte minoris tantùm. Omnis homo est capax disciplinæ, Ioannes est homo, quia ipse est animal rationale, igitur Ioannes est capax disciplinæ. Ex parte vtriusque, Omnis homo est capax disciplinæ: quia omne animal rationale est capax disciplinæ: & Ioannes est homo, quia est animal rationale, igitur Ioannes est capax disciplinę. Huiusmodi syllogismi dicuntur syllogismi non simpliciter vni, sed aucti: quoniam plures in se virtute continent syllogismos. In adiectione namque probationis ad maiorem, Syllogismus vnus implicatur: similiter & in adiectione probationis ad maiorem. Si igitur plures hic sint secundum virtutem Syllogismi & non vnus, nihil mirū, si plures tribus numerentur termini: In Syllogismo autem simpliciter vno, nunquā nisi tres inuenientur. Circa autem quartum præsuppositū nota quòd illam propositionem intelligimus difficulter Syllogizabilem, quæ in paucioribus figuris & modis potest pro conclusione inferri, illam autem facilius, quæ in pluribus figuris aut modis inferri potest. Atque hinc patet, quòd inter omnes propositiones, vniuersalis affirmatiua omnium difficillimè syllogizatur. Solùm enim in prima figura & in vnico modo potest concludi. In secunda enim figura oportet conclusionem esse negatiuam, & in tertia particularem. Vniuersalis autem negatiua Syllogizatur in duabus figuris, prima & secunda: in prima quidem vno modo perfecto Celarent: in secūda autem, per duos modos Cesare & Camestres. Est igitur facilius Syllogizabilis vniuersali affirmatiua. Particularis affirmatiua concluditur in prima & tertia: in prima quidem vno modo, in tertia autē tribus, nempe Darapti, Disamis, Datisi. Non autē in secunda, vbi conclusio semper debet esse negatiua. At verò particularis negatiua, in omnibus figuris Syllogizatur: in prima quidem vno modo: in secunda duobus Festino & Baroco. In tertia autem tribus, Felapton, Bocardo, Ferison. Omnium igitur facillimè Syllogizatur particularis negatiua, sicut omniū difficillimè vniuersalis affirmatiua. Medio autem modo se habēt vniuersalis negatiua, & particularis affirmatiua. Sicut autem vniuersalem affirmatiuam construere est difficillimum, & particularem negatiuam construere facillimum: ita econtrario vniuersalem affirmatiuam destruere, est facillimum: difficillimum autem, destruere particularem negatiuam. Construere autem aliquam propositionem in proposito est, eam probare veram. Destruere autem, falsam ostendere, aut oppositum eius inferre. Illa enim

Vniuersa lis difficul ter Syllogizatur.

destrui-

deſtruitur facilius, cuius falſitas poteſt pluribus modis ſiue per plura oſtendi: & illa difficilius, cuius falſitas per pauciora poteſt monſtrari, Vniuerſalis autem affirmatiua deſtruitur, & per vniuerſalem negatiuam ſibi contrariam, quæ in duabus figuris Syllogizatur: & per particularem negatiuam contradictoriam, quæ in omnibus. Particularis autem negatiua, non deſtruitur niſi per vniuerſalem affirmatiuam, quæ vnica figura & vnico modo poteſt concludi, illa igitur facillimè deſtruitur, hæc difficillimè. Vniuerſalis autem negatiua & particularis affirmatiua medio modo ſe habent, Vniuerſalis enim negatiua deſtruitur per vniuerſalem affirmatiuam contrariam, quæ tantùm vnico modo concluditur: & per particularem affirmatiuam quæ in duabus figuris & in tribus modis concluditur. Particularis autem affirmatiua deſtruitur tantùm per vniuerſalem negatiuam, quæ concluditur in vno modo primæ figuræ, & in duobus ſecundæ.

Huius autem præſuppoſiti declaratione Ariſtoteles verbo notatu digno concludit dicens: Omnino non latere oportet vniuerſalia, per particularia deſtrui, & particularia per vniuerſalia, & nō conſtrui vniuerſalia, per particularia, quamuis econuerſo. Inſuper manifeſtum eſt, quoniam deſtruere facilius eſt, quā conſtruere. Priorem huius notabilis dicti partem pulchrè & particulatim leges explicāt propoſitionum contradictoriarum & ſubalternarū. Cōtradictoria enim ſunt, vniuerſalis & particularis oppoſitę qualitatis. Deſtruuntur igitur vniuerſalia per particularia, & ecōtrario. Vniuerſalis autem & particularis eiuſdem qualitatis, ſubalternæ ſunt: quarum illa hanc infert & probat, non autem ecōtrario. Secunda autem pars ex hoc manifeſta eſt, quoniam ad declarandum veritatem pluribus opus eſt. Si enim vel vnum aliquid defuerit, ſtatim falſitas argui poteſt. Vnde quemadmodum de bono & malo dici ſolet, bonum eſſe ex integra cauſſa, malum autem ex particularibus defectibus, (Vnius enim ſolius circunſtantiæ defectu ſit malum) ita de veritate & falſitate dici ſimiliter poteſt, veritatem ex integra cauſſa cōſtare, falſitatem ex particularibus defectibus. Vnde hæc propoſitio, Omnis homo eſt riſibilis, falſa probaretur, ſi vel vnus ex omnibus poſſet inueniri hominibus, cui non prædicatum conueniret.

***

CAP. XXI. De *arte inueniendi medium.*

Quæ ſequuntur vſque ad cap. 29. feſtinus le ctor ſine

DOcet quoq; certis regulis Ariſtoteles, quomodo ad vnamquanque concluſionem probandam commodum medium inuenire valeamus. Aliter enim, & aliter ſumendum eſt medium, pro qualitate concluſionis quam probare intendimus. Non enim eodem modo quærendum eſt medium ad concludendum vniuerſalem affirmatiuam, quo ad vniuerſalem negatiuam: nec ſimiliter

ad

ad vniuersalem & ad particularem. Ponit autem pro huius rei notitia ille quatuor regulas, in hunc modum:

grauis dā no poterit transilire.

Quatuor regulæ pro inuentione mediȳ.

Prima regula. Concludere volentibus vniuersalem affirmatiuam, sumendum est consequens subiecti, & antecedens prædicati. Secunda, Ad concludendum particularem affirmatiuam, antecedens ad vtrumque extremorum sumendum est. Tertia, Ad concludendum vniuersalem negatiuam, sumetur consequens subiecti & extraneum ad prædicatum, vel consequens prædicati & extraneum subiecti. Quarta, Ad concludendum particularem negatiuam, sumendum est antecedens subiecti & extraneum prædicati.

Cōsequēs

Antecedens.

Extraneū

Pro quarum regularum intellectu, prius quid sit subiectum, quid consequens, quid extraneum dicendum. Per consequens subiecti aut prædicati, intelligit terminum qui infertur ex alio, sicut genus ex specie, species ex indiuiduo, & omne magis commune ex minus communi. Antecedens autem dicitur, terminus ex quo infertur alius, vt species est antecedens generis, & omne minus commune est antecedens magis communis. In Terminis autem conuertibilibus, vterque ad alterum dici videtur, & antecedens & consequens: quoniam vicissim se inferunt, & inferuntur ex seinuicem. Extraneum autem subiecti aut prędicati, intelligit terminum disparatum, qui scilicet vniuersaliter possit de illo negari, vt homo est extraneum bruto, & lapis homini. Quo prę-misso, sic intellige primam regulam. Si conclusiō quam probare intendis sit vniuersalis affirmatiua, pro medio ad illam conclusionem probandam sumendus erit tibi aliquis talis terminus, qui sit

conse-

consequens subiecti conclusionis, & prædicati eius antecedens.

Sensus primæ regulæ. Sit, Exempli gratia, ista tibi probãda, Omnis homo est sensibilis, pro medio accipies terminũ animal, qui est genus, & consequens subiecti homo, & antecedens prędicati sensibile, eò quòd sequatur sensibile ad animal. Sic igitur augmentare, Omne animal est sensibile, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est sensibilis. Et seruit hæc regula tantùm pro prima figura. Secundæ

Sensus secundæ. autem regulæ sensus est, Si velis probare conclusionem aliquam particularem affirmatiuam, pro medio ad hoc commodo considera terminum aliquem, qui inferat ex se tam subiectum quàm prędicatũ conclusionis. Per huiusmodi enim terminum propriissimè efficies propositum. Sit Exempli gratia ista probanda. Aliqua substantia est incorruptibilis. Accipe terminum spiritus, qui est antecedens ad vtrunque extremũ conclusionis, sicque argumentare, Spiritus est incorruptibilis, & omnis spiritus est substãtia, quædam igitur substantia est incorruptibilis. Seruit autẽ hæc regula maximè pro tertia figura, ex qua propriissimè probatur particularis affirmatiua. In prima enim figura cùm infertur particularis affirmatiua medium quod accipitur, non debet esse antecedens ad vtrunque extremum. Sufficit enim quòd sit antece-

Sensus tertiæ. dens ad prædicatum, ad subiectum autem nõ debet esse antecedens. Tertiæ regulæ hic est sensus, Si probare volueris propositionem aliquam vniuersalem negatiuam, vide quæras pro medio terminum, qui inferatur ex subiecto conclusionis, & negetur omnino de prędicato, aut econtrario qui inferatur ex prædicato conclusionis, & omnino de subiecto negetur. Sit exempli gratia hæc probanda. Nullus homo est asinus. Pro medio cape terminũ animal rationale, qui infertur ex subiecto homo tanquam conuertibile ex conuertibili: est autem extraneus ad prædicatum asinus, quoniam nulli asino conuenit, atque hoc medio sic procede, Nullum animal rationale est asinus, & omnis homo est animal rationale, igitur nullus homo est asinus. Vel ad eandem conclusionem probandam accipe pro medio brutum, qui terminus est consequens prædicati asinus, nimirum ipsius genus: est autem extraneus ad subiectum homo: sicque Syllogismum confice in secunda figura in Camestres, Omnis asinus est brutum, & nullus homo est brutum, igitur nullus homo est asinus. Vnde patet hãc

Sensus quartæ. regulam seruire primæ figuræ & secundæ, illi quidem ex parte priori, huic autem ex parte posteriori. Quartę regulæ hic est sensus, Cùm volueris Syllogisticè probare propositionem aliquam particularem & negatiuam, tale aliquod medium dispice, quod sit ad subiectum conclusionis antecedens, & ad prædicatum extraneum: ex hoc enim rectè conficies propositũ. Exempli gratia,

pro-

probanda mihi sit ista, Aliquod animal non est homo, pro medio accipiam terminum brutum, qui est antecedens ad animal, & extraneum ad hominem. Hocque medio ita Syllogizabo in tertia figura. Nullum brutum est homo, & omne brutum est animal, igitur aliquod animal nō est homo, idque in Felapton, vel in Bocardo, per maiorem particularem sic, Aliquod brutum non est homo, & omne brutum est animal, igitur aliquod animal non est homo. Vel in secunda figura in Festino, per idem medium sic, Nullus homo est brutum, & quoddam animal est brutum, ergo quoddam animal non est homo, In prima quoque figura per dē medium sic, Nullum brutum est homo, & aliquod animal est brutum, igitur aliquod animal nō est homo. Hinc patet quòd regula ista pro omnibus figuris seruiat, eò quòd particularis negatiua sola vbique concludatur.

CAP. XXII. De *Syllogismorum Potestatibus.*

Sex potestates Syllogismorum.

PONit quoque Aristoteles aliquot Syllogismorum potestates, id est, peculiaria quædam, quæ per Syllogismos possunt fieri. Sunt autem numero sex, quę sic enumerantur. Potestas plura concludendi, potestas verum ex falsis Syllogizandi, potestas circulariter Syllogizandi, potestas conuersiue Syllogizandi, potestas ad impossibile Syllogizandi, & potestas Syllogizandi ex oppositis. Quantum ad primam potestatem plura concludendi, nota, quòd pluribus modis intelligi potest, Syllogismū aliquem plura concludere. Prima ex parte conclusionis, ex qua consequenter inferri potest ipsius conuertens. Vnde præmissæ in Barbara inferunt conclusionem suam, & per illam ipsius conuertente. Nam, vt suprà dictum est, quidquid sequitur ad consequens bonę consequentiæ, idem sequitur & ad antecedens eiusdem. Ita omnes Syllogismi vniuersales, id est, qui vniuersaliter concludunt, plura Syllogizant. Omnes enim conclusio vniuersalis conuertitur: affirmatiua per accidens, negatiua autem simpliciter. Item omnes Syllogismi concludentes particularem affirmatiuam similiter plura possunt concludere: quoniam & ipsa simpliciter conuertitur. Qui autem particularem negatiuam concludunt, hac ex parte non habent potestatem concludendi plura: quoniam illa non conuertitur conuersione Syllogismis accommoda. Insuper, ex parte conclusionis & aliter contingit plura concludere, quoniam si vniuersalis fuerit conclusio, infert ex se particularem sibi subalternam, iuxta legem subalternarum. Si autem particularis fuerit conclusio, hac ex parte non potest concludere plura: quoniam ex particulari non sequitur vniuersalis. Secundò accipimus hanc potestatem plura concludendi per nouam subsumptionem, idque rursum dupliciter. Vel per

Primapotestas.

subsump-

ſubſumptionem plurium minorum extremitatum ſub medio: vel per ſubſumptionem ſub ſubiecto concluſionis. Exemplum primi modi: Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia: item omnis equus eſt animal, igitur omnis equus eſt ſubſtantia: item omnis leo, item omnis aſinus, & ita in omnibus ſpeciebus. Verùm hoc modo ſatis impropriè dicitur Syllogiſmus aliquis plura concludere, quoniam altera ſemper præmiſſarum nempe minor, variatur. Dicitur tamē Syllogiſmus aliquo modo vnus, ratione præcipuę partis, nempe maioris, vnde eſt præcipua vis illationis, quæ eadem manet & inuariata. Ex parte autem concluſionis, per ſubſumptionem ſic concluduntur plura, Omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia, & Petrus eſt homo, igitur Petrus eſt ſubſtantia. Ita in ceteris indiuiduis. Hoc autem modo non poſſunt concludere plura Syllogiſmi concludentes particulariter: quoniam fieret ſubſumptio ſub medio non accepto vniuerſaliter, procederetuŕque maiori particulari in prima figura.

CAP. XXIII. *De poteſtate verum ex falſis concludendi.*

QVantum ad ſecundam poteſtatem, quę eſt, verum Syllogizandi ex falſis, ſciendum eſt, non hoc eſſe peculiare Syllogiſmo, ſicut nec præcedens poteſtas Syllogiſmo eſt propria ſed etiam aliis conuenit argumentationum formis. Eſt enim regula & maximè infallibilis, ex veris nunquam poſſe niſi verum inferri, in quacunque argumentatione bona. Ex falſis autem inferri verum nihil prohibet. Exempli gratia, hic eſt Syllogiſmus bonus in Barbara, Omne animal eſt arbor, & omnis pyrus eſt animal, igitur omnis pyrus eſt arbor. Formam argumentandi certiſsimam atque perfectam vides, qua non poſsit eſſe euidentior. Ambæ autem præmiſſæ manifeſtam habent falſitatem, imò impoſſibilitatem: concluſione tamen nihil eſt verius, cùm prædicetur genus de ſpecie. Hoc tamen ſciendum, quod concluſio nunquā poteſt eſſe vera, propter præmiſſarum falſitatem, neque poteſt inferri concluſio vera ex præmiſsis falſis, tanquam ex cauſſa ſuæ veritatis. Impoſsibile enim eſt, vt falſitas ſit cauſſa veritatis, nec poteſt veritas inniti falſitati.

Nota.

CAP. XXIIII. *De Syllogiſmo circulari.*

CIrculariter ſyllogizare Ariſtoteles ita definit per concluſionē & conuertentem alterius præmiſſarum inferre reliquā præmiſſarū Syllogiſmi prioris. Idem appellat ex ſeinuicem oſtendere id eſt, oſtendere viciſsim per concluſionē præmiſſam, ſicut ipſa oſtendit concluſionē. Exempli gratia, hoc Syllogiſmo propoſito, Omne animal rationale eſt riſibile, & omnis homo eſt animal ratio-

Tertia poteſtas.

rationale, ergo omnis homo est risibilis, maior sic Syllogizabitur circulariter, Omnis homo est risibilis, & omne animal rationale est homo, ergo omne animal rationale est risibile. Minor autem sic, Omne risibile est animal rationale, & omnis homo est risibilis, igitur omnis homo est animal rationale. Vides in Syllogismo posteriori ex conclusione prioris Syllogismi accepta pro maiore vel pro minore, & conuertente alterius præmissarum, inferri reliquam præmissarum prioris Syllogismi. Oportet autem huiusmodi circulares Syllogismos fieri in terminis conuertibilibus, cuiusmodi sunt termini propositi, animal rationale, risibile, homo. Alioqui enim non valeret conuersio vniuersalis affirmatiua in vniuersalem affirmatiuam, cuius est vsus in hac Syllogizatione. Nusquam enim talis conuersio valet, nisi gratia materiæ in terminis conuertibilibus.

CAP. XXV. De *Syllogismo conuersiuo.*

COnuersiuè Syllogizare (iuxta Aristotelis definitionem) est, ex opposito aut contrario conclusionis cùm altera præmissarum interimere reliquam. Docet quoque id fieri diuersimodè. Maiorem enim primæ figuræ dicit interimi per tertiam, ex eadē minore & opposito, vel contrario conclusionis pro maiore, minorem autem per secundam ex eadem maiore. Exempli gratia, huius Syllogismi in Barbara, omne animal est substantia, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est substantia, maior sic interimitur per Syllogismum conuersiuum, Nullus homo est substantia, & omnis homo est animal, igitur aliquod animal non est substantia. Hic sumitur contrarium conclusionis. Sufficeret tamen sumere contradictorium ad eandem conclusionem inferendā in Bocardo. Minor autem sic interimitur per Syllogismum conuersiuum, Omne animal est substantia, & aliquis homo non est substantia, igitur aliquis homo non est animal. Secundæ autem figuræ maior interimitur per tertiam, minore prioris Syllogismi posita pro maiori alterius, & conclusionis opposito pro minore posito. Minor autem per primam, manente eadem maiore. Exempli gratia, huius Syllogismi in Cesare, Nullus lapis est animal, & omnis homo est animal, igitur nullus homo est lapis, maior sic interimitur, Omnis homo est animal, & aliquis homo est lapis, igitur aliquis lapis est animal. Minor autem sic, Nullus lapis est animal, & aliquis homo est lapis, igitur aliquis homo non est animal. Tertiæ autem figuræ maior, per primam interimitur, manente eadē minore: & minor per secundā, sumpta maiore pro minore. Vt huius Syllogismi, Omnis homo est animal, & omnis homo est substantia, igitur quædam substantia est animal, maior sic interimitur, Nulla substantia est animal, & omnis homo est

*** *Quarta potestas.*

ſubſtantia, igitur nullus homo eſt animal, vel quidam homo non eſt animal. Minor autem ſic, Nulla ſubſtantia eſt animal, & omnis homo eſt animal, igitur quidam homo non eſt ſubſtantia, vel nullus homo eſt ſubſtantia.

CAP. XXVI. De *Syllogiſmo per impoſſibile.*

Quinta poteſtas.

PEr impoſsibile Syllogizatur, quãdo propoſitione aliqua vera negata, proceditur ex eius contradictorio, cum alia propoſitione manifeſtè vera ad inferendum manifeſtè falſum: ex cuius interemptione conſequenter fit regreſſus, ad interimendũ contradictorium propoſitionis veræ negatæ: ac deinde ex conſequẽti, ad aſtruendam veritatem illius, quæ à principio fuit negata. Vt ſi quis neget hanc propoſitionem, Omnis homo eſt riſibilis, ita contra ipſum procedetur, Omne animal rationale eſt riſibile, & aliquis homo non eſt riſibilis, igitur aliquis homo non eſt animal rationale. Concluſio eſt manifeſtè falſa, & non maior quæ eſt manifeſtè vera, ergo minor, quæ eſt cõtradictoria propoſitionis negatæ. Quod ſi hæc eſt falſa, erat igitur illa ab initio negata vera, cùm non poſsint contradictoriæ ambæ ſimul eſſe falſæ: Differt autem hic Syllogiſmus per impoſsibile à Syllogiſmo conuerſiuo, quoniam conuerſiuus ſemper præſupponit alium Syllogiſmum, Syllogiſmus autem per impoſsibile non. Sufficit enim, propoſitionem aliquam eſſe negatam, ſiue in Syllogiſmo, ſiue extra Syllogiſmum id fuerit.

CAP. XXVII. De *Syllogiſmo ex Oppoſitis.*

SYllogiſmus dicitur ex oppoſitis, in quo ex præmiſsis cõtrariis vel contradictoriis infertur concluſio, in qua negatur idem de ſeipſo, Vt in hoc Syllogiſmo, Omnis homo eſt ſubſtantia, & nullus homo eſt ſubſtantia, igitur nullus homo eſt homo. Ex contradictoriis ſic, Omnis homo eſt ſubſtantia, & aliquis homo eſt ſubſtantia, igitur aliquis homo non eſt homo. Interdũ verò proceditur ex præmiſsis formaliter contrariis vel contradictoriis ad illationẽ concluſionis, in qua formaliter & expreſsè idẽ negatur

Sexta poteſtas.

" de ſeipſo, vt in exemplis iã propoſitis. Interdũ verò ex præmiſsis
" tantum æquiualenter contrariis vel contradictoriis ad conclu-
" ſionem, in qua æquiualenter idem de ſeipſo negatur. Aequiualenter autem oppoſitas dicimus præmiſſas, quando ex ſe poſſunt per bonam conſequentiam inferre formaliter oppoſitas. Vt cùm ſic argumentor, Omne animal eſt ſubſtantia, & aliquis homo nõ eſt ſubſtantia, igitur aliquis homo non eſt animal. Præmiſſæ non ſunt contradictoriæ, quoniam non participant vtroque termino. Inferunt tamen veré contradictorias, quoniam ſecunda illa, Aliquis homo non eſt ſubſtantia, rectè infert hanc, Aliquod animal non eſt ſubſtantia quæ eſt formaliter priori contraria. Item in concluſione

cabit altiſsimus, & reges homines ſunt, igitur & reges iudicabit altiſsimus. In ablatiuo, In omni loco eſt Deus, locus deſertus eſt locus, igitur & in loco deſerto eſt Deus. Ab omni peccato diligentiſsimè eſt cauendũ, & ſuperbia eſt peccatũ, igitur à ſuperbia eſt diligentiſsimè cauẽdum. De omni verbo otioſo reddenda eſt ratio, & hoc eſt verbũ otioſum, igitur de hoc eſt reddenda ratio. Ad rectè autem concludendum potiùs conſulenda eſt vis intellectus, & acumen rationis magis attendendum, quàm regularum multarum traditio. Non fuerit tamen inutile, vnam aut alteram regulam ad certè concludendum hic cõſtituere. Sit igitur prima regula iſta. In omnibus modis affirmatiuis cuiuſcunque figuræ, ſi altera præmiſſarum ſit de obliquo, concluſio quoque eſſe debet de obliquo. Et de extremitatibus quidem iam ſuprà diximus, ſi earũ altera in prẽmiſsis poſita fuerit in obliquo, debere eam poni ſimiliter in concluſione. Cùm verò medium in altera ponitur in obliquo, hoc eſt, obſeruandũ, vt extremitas illa quæ in prẽmiſsis cũ medio ponitur in recto, in concluſione non ponatur in recto, ſed in obliquo: contrà verò, ea quæ in præmiſsis cum medio in obliquo ponebatur, in concluſione ponatur in recto, & non in obliquo. Exempli gratia, ex his prẽmiſsis, Quilibet homo eſt animal, & omnis aſinus eſt hominis, ſequitur hæc concluſio, Omnis aſinus eſt animalis, vbi maior extremitas ponitur in genitiuo in concluſione quæ in præmiſſa maiore fuit poſita cũ medio in recto: contra autem minor extremitas ponitur in recto, quæ in minore cum medio obliquo poſita fuerat. Non autẽ poſſet ex dictis prẽmiſsis talis inferri concluſio, Omnis aſinus eſt animal, Ex iſtis autem prẽmiſsis, Cuiuſlibet hominis eſt aſinus, & Petrus eſt homo, inferri debet hæc concluſio, Petri eſt aſinus: non iſta, Petrus eſt aſini. Quòd autem non poſsit inferri ex prædictis præmiſsis concluſio penitus de recto, manifeſtum eſt. Secunda regula. In modis negatiuis, quando Syllogizatur ex altera de recto & altera de obliquo, ſi negatiua fuerit de obliquo, ſequitur concluſio de obliquo. Si verò affirmatiua fuerit de obliquo, & negatiua de recto, non ſimiliter fiet Syllogiſmus. Prima pars declaratur hoc exemplo, Nullius animalis eſt ęternitas, & omnis homo eſt animal, igitur nullius hominis eſt æternitas. Syllogiſmus iſte nihil habet

*** Prima regula

Secunda regula.

bi
fa
ſu
eſt
ali
fall
qui

iij. In ſecunda item figura rectè ſequitur. Intellectus non eſt
uto, & ſimia eſt brutũ, igitur ſimiæ non eſt intellectus. In tertia
oque figura valet, Nullius bruti eſt intellectus, & omne brutũ
animal, igitur alicuius animalis non eſt intellectus. Secunda
m pars huius regulæ declaratur, quoniam Syllogiſmus iſte
concludit, Nullus homo eſt Deus, & omne iumentum eſt
inis, igitur nullum iumentum eſt Dei. Poſſet tamen ex illis

præmissis rectè inferri hæc conclusio. Omne iumentum est alicuius, quod non est Deus. Nec iste valet in secũda figura, Omne iumentum est hominis, & Deus non est homo, igitur Dei non est iumentum. Sequitur tamen, Igitur alicuius quod non est Deus, est iumentum. Nec iste in tertia, Homo non est Deus, & cuiuslibet hominis est asinus: igitur asinus non est Dei. Sequitur tamen, Igitur asinus est alicuius quod non est Deus. Fiunt quoque & aliter Syllogismi ex obliquis in propositionibus æquialenter hypotheticis siue conditionalibus, cum videlicet pro maiore assumitur aliqua propositio æquialens vni hypotheticæ siue conditionali: cuiusmodi est ista. Cuiuscunque est anima, illius est vita. Aequialet enim huic conditionali. Si alicuius est anima, illius est vita. Ex hac itaque pro maiore posita, sic syllogizatur, cuiuscũque est anima, illius est vita: omnis plantæ est anima, igitur omnis plantæ est vita. Negatiuè sic, Cuiuscunque non est anima, illius non est vita: auri non est anima, igitur auri non est vita. Debet enim conclusio disponi secũdum exigentiam maioris. Interdum enim infertur conclusio de obliquo, vt in exemplo iam dato. Interdum in recto, vt sic procedendo, Cuiuscunque est anima, illud viuit: Plantæ est anima, igitur planta viuit. Verùm hi Syllogismi potius videntur formam sequi hypotheticorum, quàm simplicium Syllogismorum. Vnde congruum videtur, vt hoc ex loco à Syllogismis categoricis, de quibus hactenus sufficienter pro nostro instituto (vt arbitror) tractatum est, ad Syllogismos hypotheticos siue conditionales transeamus.

CAP. XXX. De *Syllogismis Hypotheticis*.

De syllogismis hypotheticis

SYllogismi hypothetici sunt, argumentationes quę ex vna principali hypothetica propositione procedunt. Secundum autem quod suprà diximus esse diuersas species propositionum coniunctarum, quas hypotheticas communi nomine vocant, sic & species diuersas esse Syllogismorum hypotheticorum est consequens. Inter omnes tamen præcipui sunt illi, qui fiunt ex propositione conditionali: sunt tamen & alij, qui fiunt ex propositionibus copulatiuis & disiunctiuis. Ponemus autem hypotheticorum huiusmodi Syllogismorum aliquot modos, eos præcipuè qui maximè videbuntur vtiles.

Primus modus.

Primus modus est, quando proceditur à tota conditionali, cum positione antecedentis, ad positionẽ consequẽtis. Sic enim valet semper illatio. Vt cùm ita procedo, Si homo est, animal est: sed homo est, igitur animal. Contrà verò, à positione consequentis non valet processus. Vt non sequitur, Si homo est, animal est: at animal est, igitur homo est. Huius ratio est, quoniam conditionalis significat consequens sequi necessario ex antecedente, non autẽ antecedens ex consequenti. Vnde oportet ante-

antecedente posito consequens poni, non autẽ econtrario. Idem autem est, si ambæ partes conditionalis fuerint negatiuæ. Vt sic procedendo, Si animal non est, homo non est: & animal non est, igitur homo nõ est. Aut si altera partium fuerit affirmatiua, altera negatiua, hoc pacto: Si est homo, non est leo: est autem homo, igitur non est leo. Dicimur autẽ antecedens ponere, quãdo ipsum extra conditionalem locando tanquam verum astruimus. Nam (vt suprà diximus) propositio cõditionalis ipsa per se nihil ponit, neque antecedens neque consequens, sed tantùm significat illationem necessariam consequentis ex antecedente. In cõditionali ergo antecedens non ponitur neque consequens: sed quãdo extra conditionalem sine coniunctionali nota alterum eorum simpliciter proponitur, ita poni dicitur. Secundus modus est, quãdo proceditur à tota conditionali, cum destructione consequentis, ad destructionẽ antecedentis. Sic enim semper valet illatio. Non tamen valet à destructione antecedentis ad destructionem consequentis. Dicimus autem consequens destrui, quãdo oppositum contrarium vel contradictorium eius assumitur, & tanquam verum asseritur extra conditionalem propositionem. Vt in hac argumentatione. Si est homo, est animal, & non est animal, igitur non est homo. Hic proceditur à tota cõditionali, cũ destructione consequentis, ad destructionem antecedentis. E contrario autem non valet processus, Si homo est, animal: & non est homo, igitur non est animal. Ratio huius dependet ex priori: quoniam si ad positionem antecedentis necessariò sequatur positio consequentis, igitur vicissim ad consequentis destructionem debet sequi antecedentis destructio. Non enim potest oppositum consequentis stare cum antecedente. Et si non necessariò sequitur positio antecedentis ad positionem consequentis, neque igitur destructio consequentis ad destructionem antecedentis. Potest enim consequens stare cum oppositio antecedentis. Tertius modus est ex copulatiuis, quando à tota copulatiua ad alteram eius partem proceditur. Vt, Deus est immortalis, & homo est mortalis, igitur Deus est immortalis. Copulatiua enim vtranque partem astruit, neque constat totius ipsius veritas, nisi veræ sint omnes partes ex quibus componitur. Quartus modus est ex copulatiuis negatiuis, quando à copulatiua negatiua, cum positione alterius partis, proceditur ad destructionem alterius. Vt, Non dies est, & nox est: sed dies est, igitur nox non est: nox est, igitur dies non est. Significatur enim in tali negatiua, non esse ambas categoricas simul veras. Vnde si altera ponatur vera, oportet alteram esse falsam. Non valebit tamen processus, à negatione vnius ad positionem alterius. Non enim sequitur. Non homo est leo, & asinus est

Ponere antecedẽs

Secundus modus.

Tertius modus.

Quartus modus.

leo, & homo non est leo, igitur asinus est leo. Ratio est, quoniam in copulatiua negatiua tantùm significatur, quod non sint ambæ veræ: sicut per contrarium, affirmatiua significat ambas partes esse veras. Vnde ad veritatem negatiuæ sufficit, quòd non sint ambæ veræ. Manifestum est autem, vbi neutra est vera, non esse ambas veras. Non potest igitur cõuenienter ex vnius destructione inferri alterius positio, sed econtrario ex positione vnius, destructio inferri potest alterius. Quintus modus est, procedendo à propositione disiunctiua affirmatiua, cum positione partis vnius, ad destructionem alterius: vt, Vel dies est, vel nox est: & dies est, igitur nox non est, nox est, igitur dies non est. Sextus modus est, quando à propositione disiunctiua affirmatiua proceditur cum destructione vnius partis ad positionem alterius. Vt, Dies est aut nox est, & dies non est, igitur nox est. Aut homo iste est sanus aut ægrotat, & non est sanus, igitur ægrotat: non ægrotat, igitur est sanus. Aut mundus fallitur, aut falsa docuit Christus, Fieri autem nõ potest vt falsa docuerit Christus, veritas prima: Errat igitur & fallitur mundus, aliter viuens quàm ille docuerit. Ratio horum duorum modorum est, quoniam (vt suprà diximus libro tertio, in tractatu de Propositionibus hypotheticis) secundũ vsum antiquorum, & magis probatorum auctorum, propositio quę propriè disiunctiua fuerit, sic ponit alteram partem, vt alteram neget, & sic alteram negat, vt alteram ponat, nec admittit simul vtriusque veritatem, aut simul vtriusque falsitatem. Vnde ab vnius partis positione rectè infertur alterius destructio, & econtrario. Accipiendo autem propositionem disiunctiuam vt recentiores eam solent accipere, dicentes ad eius veritatẽ sufficere alterius partis veritatem, nec opus esse pugnantia partium, non valeret modus argumentandi in disiunctiuis, nisi à destructione vnius partis, ad positionem alterius: non autem ecõtrario, à positione ad destructionem. Ponunt verò & alios quosdam modos hypotheticorum huiusmodi Syllogismorum: sed qui iam enumerati sunt, magis certi magisque in vsu promptu sunt.

Quintus modus.

Sextus modus.

CAP. XXXI. De diuisione Syllogismi in demonstratiuum, Dialecticum & litigiosum.

PRius verò quàm ad alias tres argumentationis species transeamus, tractanda nobis est paucis illa Syllogismi diuisio, quã in initio primi Topicorum libri, Aristoteles constituit, Syllogismum diuidens in demonstratiuum, dialecticum & sophisticum, ac horum singulis singulas definitiones assignans: Et primum quidem Syllogismum demonstratiuum siue demonstrationem definit hoc modo:

De-

Definitio demonstratiui syllogismi.

Demonstratio est, quando ex primis & veris Syllogismus erit, aut ex talibus, quæ per aliqua prima & vera suæ cognitionis principium sumpserunt.

Quam definitionem ita intellige: Syllogismus ille dicitur demonstratiuus, qui conclusionem suam probat ex præmissis talibus quæ sunt propositiones primæ & veræ, vel primò veræ: ita videlicet vt non sint illis aliæ priores vel notiores, per quas ipsæ possent probari siue demonstrari. Vel qui suam conclusionem probat ex talibus præmissis quæ per propositiones alias primo veras sunt demonstratæ. Primæ partis sit hoc exemplum, Omne animal rationale est capax disciplinæ, & omnis homo est animal rationale, igitur omnis homo est capax disciplinę. Hic enim Syllogismus conclusionem suam infert ex propositionibus primis & veris, siue primò veris, vtpote quibus aliæ non sunt priores in veritate aut notiores per quas probari possent. Qui enim hanc propositionem, Omne animal rationale est capax disciplinæ tentauerit demonstrare per aliam aliquam notiorem, frustra prorsus laborabit: cùm inuenire aliam priorem aut notiorē possit nullā, per quam id fiat. Idem est de illa propositione. Omnis homo est animal rationale. Ad intelligendam namque veritatem harū duarum præmissarum suprapositi Syllogismi, nō alia re est opus, nisi cognitione terminorum & aliquali experientia de re, quę est homo. Mox enim ipsæ suæ veritatis certitudinem absque priori demonstratione homini manifestant ratione vtenti, vt vocabulorū vim intelligat, & rerum habeat experientiam. Secundę partis exemplum est hic Syllogismus. Omne animal est nutribile, & omnis homo est animal, igitur omnis homo est nutribilis. Procedit nāque hic Syllogismus, & conclusionem probat, non quidem ex propositionibus primis & veris, cùm sint aliæ priores & notiores per quas possint demonstrari, vt statim patebit. Procedit tamen ex iis quę per aliqua prima, & vera probari & demōstrari possunt. Maior enim prædicti Syllogismi (nempe, Omne animal est nutribile) sic potest probari, Omne corpus animatū est nutribile, & omne animal est corp⁹ animatū, ergo omne animal est nutribile. Immo & huius Syllogismi maior, adhuc per alias priores potest demōstrari, hoc pacto, Omne corpus ꝙ habet animā vegetatiuā, est nutribile, & omne corpus animatum, est corpus quod habet animā vegetatiuam, ergo omne corpus animatum est nutribile.

Wielmo Zinc. muicgomosci. parad
LIBER DEMONSTRATIO

Differentia inter demõstrationem. Inter hanc duplicem demonſtrationẽ talis aſsignatur differentia, vt prior vocetur demonſtratio propter quid, altera demonſtratio quia eſt. Nam licet in vtraque præmiſſæ probent ſufficienter concluſionem eiusque fidẽ certam & indubitatã efficiant, illę tamen quæ ſub priore definitionis huius parte comprehenduntur, cum hoc etiam totã cauſſam reddũt ipſius concluſionis, & quare ita ſe res habeat, vt per concluſionẽ ſignificatur, manifeſtè explanant.

Demonſtrationes propter quid. Propter quod appellantur demonſtrationes propter quid, quaſi præter concluſionis probationem, ſimul etiam verã & propriam cauſſam aſsignãtes, quare prędicatũ ſubiecto conueniat, ipſamq; concluſionem ſic prorſus abſoluunt, vt nihil ſuperſit, quod de ea interroges. Cauſſa enim rei cognita & perfecta, nihil eſt quod vltra poſsit quęri. Demonſtrationes autẽ alteræ quę ſub poſteriori definitionis particula claudũtur, appellãtur demõſtrationes quia *Demonſtrationes quia eſt.* eſt, eò quòd rem quidẽ probent ita eſſe, & verã eſſe concluſionẽ demõſtrent, ſed nõ propter quid ita ſint manifeſtant: nec proinde rem penitus abſoluunt, cauſſam nondũ aſsignãtes veritatis ipſius concluſionis. Vnde poſtquam per eiuſmodi concluſionẽ probatum fuerit rem ita habere & veram eſſe concluſionem, quæſtio *** adhuc ſupereſt propter quid res ita habeat. Quò verò facilius adoleſcentes intelligant demõſtrationum differentiam pluribus exemplis id nobis viſum eſt demonſtrare. Hæc demonſtratio eſt propter quid, Omnis ſubſtantia corporea eſt mobilis ſecundum locum, & omne corpus eſt ſubſtantia corporea, igitur omne corpus eſt mobile ſecundum locum. Hæc autem eſt demonſtratio quia eſt. Omne corpus eſt mobile, & omne corpus animatum eſt corpus, igitur omne corpus animatum eſt mobile. Hæc item eſt demonſtratio propter quid, Omne corpus quod eſt ſuſceptiuum quatuor primarũ qualitatum agentium adinuicem & abinuicem patientium eſt corruptibile, & omne corpus elemẽtare eſt huiuſmodi, igitur omne corpus elementare eſt corruptibile. Similiter & iſta, Omne corpus quod non poteſt ſuſcipere in ſe qualitates primas actiuas & paſsiuas, eſt incorruptibile, corpus cæleſte eſt huiuſmodi, igitur eſt incorruptibile. Hæ autem ſunt demonſtrationes quia eſt, Omne corpus elementare eſt corruptibile, & omne corpus mixtum eſt elementare: igitur omne corpus mixtum eſt corruptibile, Omne corpus cæleſte eſt incorruptibile, & cælum lunæ eſt corpus cæleſte, igitur eſt incorruptibile. Item hæ ſunt demonſtrationes propter quid in qualitatibus, Omnis habitus per ſe bonus eſt laudabilis, & omnis virtus eſt habitus per ſe bonus, ergo omnis virtus eſt laudabilis. Omnis habitus per ſe malus eſt vituperabilis, & omne vitium eſt habitus per ſe malus, igitur omne vitium eſt vituperabile. Iſtæ autem ſunt demonſtra-

tiones

tiones quia est. Omnis virtus est laudabilis siue prosequenda, humilitas est virtus: igitur humilitas est laudabilis & prosequenda. Omne vitium est vituperabile, superbia est vitium, igitur superbia est vituperabilis & fugienda. In quantitate hæ sunt demonstrationes propter quid, Omnis quantitas cuius partes copulãtur per aliquem terminum communem est diuisibilis in partes positionem vel successionem adinuicem habentes: omnis quantitas continua est quantitas, cuius partes copulantur, &c. igitur omnis quantitas continua est diuisibilis in partes positionem vel successionem habentes ad inuicem. Item omnis quantitas continua quæ habet partes per tempus præsens siue instans præsens coniunctas, est ex sua natura labilis & semper fugiens: tempus autem est huiusmodi quantitas continua, igitur tempus est ex sua naturæ labile, inconstans semper & preteriens. Istæ sunt demõstrationes quia est. Omnis quantitas continua, ex partibus constat successionem vel positionem ad inuicem habentibus, & omnis linea est quantitas continua, igitur omnis linea est huiusmodi. Item omne tempus ex sua natura est labile, & omnis hora est tempus, igitur & cetera. Ad hunc modum in aliis quoque rebus possunt fieri demonstrationes propter, quid & quia est.

CAP. XXXII. *Quæ dicantur Prima & vera.*

AD intellectũ definitionis suprapositę Syllogismi demonstratiui definit Aristot. quæ sunt prima & vera in hunc modum.

Definitio Primorũ & Verorum.

Prima & Vera sunt, quæ non per alia, sed per seipsa fidem habent.

Quam definitionem sic intellige, Propositiones illæ dicuntur primæ & veræ, siue (quòd idem est) primò veræ, quarum veritas certa cognoscitur non per alias aliquas propositiones priores & notiores, per quas in demonstratione propter quid possent demonstrari, sed ex seipsis manifestæ sunt, tantùm habita notitia significationis terminorum, & in quibusdam simul experientia qualicunque rerum significatarum. Et quidem inter hęc prima & vera quędam inueniuntur ita per se manifesta, vt non opus sit nisi sola terminorum notitia cuiusmodi sunt ista: Quodlibet totũ est qualibet sua parte maius. Si ab æqualibus æqualia demas, remanentia erunt æqualia, Quodlibet est vel non est. De quolibet est affirmatio vel negatio, de nullo autẽ simul. Contradictoriæ non possunt simul esse veræ, & alia huiusmodi. In his enim non opus est aliqua experientia, ad percipiendam eorum veritatem. Statim vbi vim verborum intellexeris, videbis manifestam veritatem. Quædam verò sunt prima & vera, quę non sic, ex sola terminorũ cogni-

Duplicia primò vera.

cognitione claram habent veritatem, ſed experientia inſuper eſt opus, Hniuſmodi ſunt iſta, Omne animal rationale eſt riſibile & flebile aut ſermocinabile, vt ita loquamur, Omne quod habet grauitatem, eſt mobile deorſum. Omne quod habet leuitatẽ, eſt mobile ſurſum. Vnde patet, quod prima & vera nihil prohibet aliquo modo, quaſi per inductionem (quæ ex experientia ſumitur) vel etiam per aliqua cõmunia dialecticè probari. Non tamen poſſunt per aliqua priora ſimpliciter, & notiora in demonſtratione propter quid demonſtrari, atque ideo prima & vera dicuntur, quia indemonſtrabilia, quæ etiam immediata ab Ariſtotele in poſterioribus appellantur.

CAP. XXXIII. *De aliis definitionibus Demonſtrationis.*

EX iis autem quæ in principio primi libri poſteriorum habet Ariſtoteles, accipiũtur alię duæ definitiones demõſtrationis, quas breuiter hic aſsignare & explicare libet. Prior hæc eſt:

Demonſtratio eſt Syllogiſmus ſcientificus.

Hoc eſt, Syllogiſmus qui facit ſcire, ſiue (vt ipſius vtar verbis Ariſtotelis) ſecundum quem aut per quem ipſum habendo ſcimus. Ad cuius definitionis intellectum opus eſt cognoſcere quid ſit ſcire. Non enim indifferenter quodlibet cognoſcere dicitur ſcire, ſecundum proprietatem loquutionis. Definitur autem ſcire ab Ariſtotele, hoc pacto:

Quid ſit ſcire.

Scire eſt cauſſam rei cognoſcere, propter quam res eſt, quoniã illius eſt cauſſa, & quoniam non eſt contingere hoc aliter ſe habere.

Cuius definitionis hic eſt intellectus, Scire eſt alicui concluſioni firmiter ſine formidine aſſentiri, ex vi & probatione præmiſſarũ, importantium cauſſam veritatis ipſius concluſionis cognoſcendo quòd veritas præmiſſarum eſt indubitata cauſſa probationis concluſionis, & quod neceſſaria ſit concluſionis veritas per neceſſariam veritatẽ præmiſſarũ: ita vt ſicut præmiſſę falſificari non poſsint, ſic neque cõcluſio poſsit vnquã aliter ſe habere. Manifeſtum eſt autem hanc definitionem non cõuenire, niſi demonſtrationi propter quid. Nam demonſtratio quia eſt, non eſt Syllogiſmus ſcientificus, quoniam non facit cognoſcere cauſſam propter quam res eſt, ſed tantùm quid res ſit cognoſcere facit.

Secunda

Secunda definitio quam innuit Aristoteles, hæc est:

Demonstratio est Syllogismus ex veris & primis & immediatis & notioribus & prioribus causisque conclusionis.

Altera definitio demonstrationis.

Quæ definitio, sicut & præcedens, solùm demõstrationi propter quid conuenit. In qua primum innuitur demonstrationem debere ex veris procedere, non ex falsis: neque ex quibuslibet veris, sed ex primis & immediatis (quæ idem sunt & explicant seinuicem) id est, ex talibus propositionibus, quæ per alias priores non possunt demonstrari. Item ex notioribus debet procedere demonstratio: quoniam nisi notiores essent præmissæ probandæ conclusione non solùm non esset demonstratio, sed neque probatiuus Syllogismus, itidem & ex prioribus: quoniam causa prior est effectu. Quòd nouisimè additur, causisque conclusionis, demonstrationem quia est excludit, quæ non est ex causis conclusionis. Sciendum autem est, ea quę hic dicuntur prima & vera & immediata, aliter etiam principia nominari: quoniam videlicet ab illis initium sumunt suę cognitionis cõclusiones, quę eliciuntur ex eis. Quorum principiorum quædam sunt communia, quędam propria. Communia principia illa dicuntur, quæ non peculiariter ad vnam aliquam scientiam faciunt, sed ad plures adduci possunt. Vt hæc principia, Omne totum est maius sua parte, Si ab æqualibus æqualia demas, remanentia erunt æqualia, communia siue generalia principia sunt, quia applicari possunt diuersis scientiis, vtpote numeris in Arithmetica, & lineis aliisque magnitudinibus in Geometria, hoc modo: Si ab æqualibus numeris æqualia demas, remanentes numeri erunt æquales. Si ab æqualibus lineis æqualia demas, remanentes æquales erunt. Item, Omnis numerus totalis maior est sua parte, Omnis magnitudo totalis est sua parte maior. Alia verò sunt principia propria, quæ non pluribus, sed vni tantũ scientiæ possunt applicari. Vt hoc principium. Omne animal rationale est capax disciplinę, est principium proprium in scientia de homine. Hoc principium, Omne corpus quod non est susceptiuum qualitatum actiuarũ, est incorruptibile, est principium proprium scientiæ de corpore cælesti, atque ita in ceteris vniuscuiusq; disciplinę propriis principiis. Habet enim vnaquæq; disciplina siue scientia sua propria principia, quę non possunt per alia eiusdem scientiæ demonstrari: sed in ea præsupponuntur tanquam certę & notæ veritatis, ex sola terminorum notitia, vel cum adiuncta experientia rerum. Alioqui processus esset in infinitum,

Principia cõmunia.

Principia propria.

nec

nec posset vlla haberi determinata scientia, cùm ab infinitis penderet, quæ simul capere non potest ratio hominis. De hac autem demonstratione & iis quæ ad ipsam pertinẽt. Aristoteles prolixè tractat in libris, quibus titulum posuit posteriorũ Resolutionum. Verùm quia pleraque eorum quæ illic dicuntur, Mathematicarum disciplinarum cognitionem præsupponunt, quibus imbuti solebant esse Philosophorum veterum discipuli, priusquam ad Dialecticam admitterentur (cui rei inditio est, quod de Platone legimus, scripsisse illum in introitu scholę suæ. Nemo huc ingredia...ur expers Geometriæ) nostra autem tempestate vix vsquam eam obseruari videmus consuetudinẽ. Hac potissimùm de caussa nobis visum est Aristotelis illum de Demonstratione tractatum non per singula prosequi, sed his paucis contenti pro qualicunq; introductione adolescentum, de reliquis tractare impræsentiarũ supersedemus.

CAP. XXXIIII. De *Syllogismo Dialectico*.

Definitio syllogismi Dialectici

Dialecticum Syllogismum definit Aristoteles his verbis.

Dialecticus Syllogismus est, qui ex probabilibus est syllogizatus.

In qua definitione, syllogizatus idem valet quod collectus, & dispositus secundum formam syllogisticam. Vult itaque definitio illum dici Syllogismum Dialecticum, qui procedit ex præmissis, non quidem necessariis aut primis & veris, sed probabilibus siue verisimilibus, quarum veritas licet non sit certa, necessaria & infallibilis, est tamen admodum verisimilis & apparens. Quæ autẽ intelligi debeant probabilia, propria descriptione Aristoteles declarat, dum ait:

Quæ probabilia.

Probabilia sunt, quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, & his aut omnibus, aut pluribus, vel maximè probatis.

In qua definitione innuuntur multiplicia probabilia. Quędam enim maximè sunt probabilia, ita vt videantur omnibus ratione vtentibus & iudicio sanis, non sapientibus modò, sed etiam rudioribus infimæ plebis. Vt, omnis mater diligit filium. Benefacientibus est benefaciendum. Homines diligunt diligentes se, & benefacientibus sibi. Quædam non omnino omnibus videntur, pluribus tamẽ etiam ex vulgo: vt quòd melius sit communitatem

regi

ſpeciebus: ita vt non opus eſt ad talis propoſitionis veritatem, ſin gula omnium ſpecierũ indiuidua prædicato verè ſubiici, ſed tantùm ipſas ſpecies particulariter ſumptas, Vt in hac propoſitione, Omne animal fuit in arca Noë, cuius ſenſus eſt, Quælibet ſpecies animalis fuit in arca Noë. Ita huius negatiue, Nullum animal defuit in arca Noë, ſenſus eſt, Nulla ſpecies animalis defuit in ea. Ita cùm dicimus, In hac menſa eſt omne vinum, In hac ſylua inuenies omnes feras, Hæc regio omnia producit animalia, Omnia quæ apponuntur fidelibus, manducantur ab eis. In his atque huiuſmodi propoſitionibus incompletè vniuerſalibus, non fit pro ſingulis indiuiduis diſtributio, ſed pro ſpeciebus ſeu minus communibus tantùm. Vnde ad eas inferendas per inductionem, non eſt opus ſingula indiuidua adducere, nec explicitè, nec implicitè, ſed omnes ſpecies ſufficit particulariter enumerare. Hanc argumentationis ſpeciem, paulò ſtrictius definit Ariſtoteles ſecundo libro priorum Analyticorum hoc modo:

Inductio eſt quæ oſtendit extremum de medio per tertium.

De qua etiam peculiariter notat Ariſtot. quod per eam conuenienter poſſunt probari principia demonſtrationum, quæ aliter demonſtrari ſiue probari non poſſunt. Vt iſtud principiũ, Omne totum eſt maius ſua parte, ita per inductionem fit totum. Iſtud totum eſt maius ſua parte, & illud totum eſt ſua parte, maius, atq; ita in aliis, nuſquam videtur totum aliquod, quod non ſit ſua parte maius, igitur omne totum eſt maius ſua parte. Item iſta, Omne animal rationale eſt diſciplinæ capax, per inductionem optimè probatur hoc modo: Iſtud animal rationale diſciplinam capit, & item illud, atque ita in ceteris, igitur omne animal rationale eſt capax diſciplinæ. Rurſum hoc principium commune, Nullæ contradictoriæ poſſunt ſimul eſſe verę aut ſimul falſæ, non aliter niſi per inductionem poteſt oſtendi. Quòd autem per inductionem oſtendi poſsint principia demonſtrabilia, inde eſt, quia inductio à ſingularibus procedit, quæ ſunt nota ſenſui. Intellectus autem iudicium, præſupponit iudicium ſenſus, & eo adiuuatur. Vnde quamuis per Syllogiſmũ, qui eſt intellectus, non poſsint probari: per inductionem tamen quã ſubminiſtrat ſenſus, vtique poſſunt. Docet quoque Ariſt. inductionem poſſe reduci ad Syllogiſmum. Quod hoc modo fiet, accipiendum eſt diſiunctum ex omnibus ſingularibus pro medio, & terminus ille ad quem fit inductio pro minore extremitate, prędicatum autem erit, maior extremitas, vt hæc inductio. Iſte ignis eſt calidus, & ille ignis eſt calidus, atque

Inductio ad Syllogiſmum reducitur.

ita in aliis, igitur omnis ignis est calidus, sic reducitur, Omne quod est iste ignis, vel ille ignis, &c. est calidum: & omnis ignis est iste ignis, vel ille ignis, vel alius aliquis, igitur omnis ignis est calidus. Negatiua inductio sic reducitur, Nihil quod est iste ignis, vel ille ignis, vel alius quispiam, est frigidum: & omnis ignis est iste ignis vel ille ignis, vel alius quispiam, igitur nullus ignis est frigidus.

CAP. XXXVIII. De Exemplo.

QVarta argumentationis species est exemplum, quæ sic ferè se habet ad inductionem, sicut enthymema ad Syllogismū. Quemadmodum enim enthymema dicitur Syllogismus quidem imperfectus, & ad Syllogismum reducitur: sic exemplum dicitur quædam imperfecta inductio, & ad inductionem quodammodo reducitur. Definitur autem sic:

Definitio exempli.

Exemplum est quando vnum particulare probatur per aliud propter aliquid simile in ambobus inuentum.

Hoc est, exemplum est argumentatio talis, in qua proceditur ab vno singulari, vel particulari, ad probādum aliud particulare, item vel singulare, ex ratione alicuius similitudinis inter ambo illa inuentæ. Vt cùm sic colligimus. Niniuitis licet peccatoribus pepercit Deus: quoniam egerunt pœnitentiam, igitur & nobis parcet Deus, si egerimus pœnitentiam. Sodomitæ malè perierūt, quia peccatores erant, & non egerunt pœnitentiam: igitur & nos malè peribimus, si non agamus pœnitentiā peccatorū. Corinthij facilè à pseudoapostolis corrumpebantur, propter rerum omnium ob portum maris commodum abundantiam: igitur & Antuerpienses facilè corrumpi potuerunt ab hæreticis, quod & ipsi similiter omnium rerū ex commodo portu affluentia lasciuiant. Hoc modo argumētamur à similibus, à maiori & minori, de quibus posterius suo loco dicetur. Estque hic modus argumentandi in moralibus vtilissimus, & admonendum atque persuadendum efficacissimus. Nusquam enim melius homo excitatur aut prouocatur, quàm aliorum egregiis exemplis propositis: neque melius à noxiis deterretur, quam aliorum periculis ante oculos expositis, quæ per exemplarem argumentationem pulchrè fieri ex pactis his exemplis est manifestum. Obseruandum est autem potissimum in hac argumentatione, vt similitudo illa quę adducitur ad rem pertineat, id est, caussa sit quare prędicatum antecedentis subiecto conueniat. Non enim ad exemplarē argumentationem

sufficit

sufficit quælibet similitudo, quoniam non sequitur, Iudas malè periit, igitur & Petrus malè periit: quoniam ambo fuerunt homines, aut ambo Apostoli, aut ambo peccatores. Siquidem hæc similitudo nihil ad rem facit, id est, causſa non est conuenientiæ inter subiectũ & prędicatum antecedentis. Non enim ideo periit Iudas, quia homo, neque quia Apostolus, imò neque quia peccator fuerat, sed quia post proditionẽ magistri, desperans de misericordia, factus est sui perditor. Hæc autẽ similitudo in Petro non inuenitur, qui bonã egit pœnitentiam, sperauitque in Dei misericordia. Si autem sic colligas, Iudas malè periit, igitur & Pilatus & ceteri Iudæi malè perierunt: quoniã sicut ille, ita & isti Dominũ perdiderunt, & non egerunt dignam pœnitentiam, ita bonã habebis argumentationem exemplarem. Hic enim similitudo inuenitur in vtroque particulari, quæ ad rem faciat maximè. Hanc argumentationis speciem sic definit Aristoteles.

Exemplum est, cuius antecedẽs se habet ad consequens, neque vt pars ad totum, neque vt totum ad partem, sed vt pars ad partem, quandoquidem ambo sunt sub eodem, euidens aut alterum.

Docet Aristoteles exemplum reducere, partim ad inductionem, partim ad Syllogismũ. Accipiendo enim primum particulare, infertur ex illo per inductionem imperfectam propositio vniuersalis, ac deinde ex vniuersali proceditur ad aliud particulare, quod infertur in conclusione exempli. Vt hoc exemplum, Iudas malè periit, Igitur & Pilatus, sic reducitur, Iudas malè periit, quia mortis Domini auctor fuit, nec egit dignam pœnitentiam: igitur omnis qui mortis Domini auctor fuerit, nec pœnitentiam egit, malè periit. Deinde sub hac vniuersali ita subsumitur, Pilatus auctor fuit mortis Domini, nec egit pœnitentiam, ac postremò infertur alterum particulare, igitur Pilatus malè periit. His autem quatuor argumentationũ speciebus ita vtcunq; declaratis, quarti libri Dialectici considerationis finem hic faciamus, atque ad locos Dialecticos transeamus.

Deo semper & vbique gloria.

LIBER QVINTVS CONSIDERATIONIS DIALECTICAE, QVI *de locis Dialecticis inscribitur.*

Præfatio.

DIalectica omnis, Marco Tullio, & Seuerino Boëtio testibus, iudicio & inuentione constat. Cùm itaq; ars iudicandi, Græcis κριτικὴ dicta, Latinis iudicialis, quantum ad formas attinet argumẽtationum, præcedenti libro vtcunque sit absoluta: supereſt altera quę Græcis τοπικὴ Latinis localis dicitur, præsenti hoc libro tractanda. In quo hoc potissimùm elaborandum est, vt ordine congruo locos quosdam designemus, è quibus ad vnamquamque propositam quæstionem facilè deprimi possit conueniens argumentum. Enimuerò (iuxta Marci Tullij testimonium) sicut earũ rerum quæ absconditæ sunt, demonstrato & notato loco, facilis est inuentio: sic cùm perueſtigare argumẽtum aliquod volumus, locos nosse debemus. Id quod & Quintilianus lib. 5. Oratoriarum institutionum pulchrè testatur. Non omne, inquiens, argumentum vndique venit: ideoque non passim quærendum est. Multus enim alioqui error est, exhaustoque labore, quod non ratione scrutabimur, non poterimus inuenire nisi casu. At si scierimus vbi quidquam nascatur, cùm ad locum ventum erit, facilè quid in eo erit, peruidebimus. Hæc ille. Non immerito proinde reprehendam existimauit Tullius Stoicorum negligentiam, qui iudicandi vias diligenter persequuti, inueniendi artem, & vsu potiorem, & natura priorem, totam reliquerunt. Aristotelis verò diligentiam ex aduerso censuit cõmendandam, vtpote qui vtranque copiosè tractauerit. Quem, vt artis huius principẽ, nos quoque pro virili insequentes, Dialecticos locos fideliter aperiemus: ordinem tamen qui apud illum confusior & minus digestus apparet, ab eius Commentatoribus Themistio atque Boëtio (qui in eadem hac arte diligentissime laborauerunt) accipiemus. Ab his enim in certiorem quendam ordinem redacti sunt loci illi, qui ab Aristotele confusius sparsi fuerant: vt ferè solent primi rerum inuentores minus ordinatè res singulas locis suis constituere, quòd à posteriorum est diligentia præstolandum. Vt enim res ipsas primùm inuenire est difficillimum, ita post inuentionem nõ ita magni est negotij in ordinem inuenta redigere. Prius autem

Cicero.

Quintilianus.

quam

quàm ad notandos locos tranſeamus, quid locus ſit, & quomodo diuidatur, explicemus.

CAP. I. *Quid ſit locus, quid item locus maxima, & differentia maximæ.*

LOcus à Boëtio ita definitur: Locus eſt ſedes argumenti, vel id à quo ad propoſitam quæſtionem conueniens trahitur argumentum. Pro cuius definitionis intellectu primùm ſciendum eſt, quid ſit argumentum. Appellamus autem argumentum rationem, quæ rei dubiæ facit fidem, id eſt propoſitionem aliquam, quæ adhiberi poteſt ad propoſitionem aliam probandam, cuius eſt dubia veritas, & de qua habetur quæſtio. In quo manifeſta eſt differentia argumentationis ab argumento. Argumentatio enim complectitur argumentum probans, cum concluſione quã probat, eſtque argumentum tantùm pars altera argumentationis. Vnde argumentatio à Boëtio ſic definitur: Argumentatio eſt argumenti per orationem explicatio. Tota enim argumentatio, vim explicat ipſius argumenti, dum ipſum aſſumit tanquam probans, atque ex ipſo concluſionem colligit dubiam, ad eius veritatem demonſtrandam. Dicitur autem argumentum, ab arguendo. Arguere enim, in vna ſignificatione idem valet quod probare ſiue oſtendere, Vnde argumentum dicitur id per quod aliquid arguitur, probatur, ſiue oſtenditur quale ſit, verum ne an falſum. Duplex quoque impræſentiarum ab auctoribus locus diſtinguitur, nempe locus maxima, & locus qui eſt differentia maximæ. Locus maxima in propoſito appellatur generalis aliqua propoſitio per ſe nota, ex qua deſumitur argumentum, & argumentatio ipſa vim ſuam habet, qua & confirmatur, vt argumentatio iſta, Animal rationale eſt capax diſciplinæ, igitur homo eſt capax diſciplinæ: innititur huic maximæ. Cuicunque conuenit definitio, eidem & definitum conuenire neceſſe eſt. Hæc quoque argumentatio, Petrus eſt iuſtus: igitur non eſt iniuſtus: in hac maxima propoſitione ſolidatur. Cuicunque conuenit vnum contrarium, ab eodem negabitur alterum. Hæ duæ propoſitiones, aliæque harum ſimiles, loci appellantur, eò quòd ab eis ſumantur argumenta: quemadmodum locus materialis alicuius rei dicitur, vnde ipſa accipitur atque depromitur. Quod pulchrè explicat Boëtius, ita inquiens. Ideo autem vniuerſales & maximæ propoſitiones loci ſunt dictæ, quoniam ipſæ ſunt quæ continent ceteras propoſitiones, & per eas fit conſequens & rata concluſio. At ſicut locus in ſe corporis continet quantitatem, ita hæ propoſitiones quæ ſunt maximæ, intra ſe omnem vim poſteriorem atque ipſius concluſionis conſequentiam tenent. Hæc ille. Appellantur autem propoſitiones iſtæ maximæ, ad eum ferè modum quo in Syllogiſmis

Definitio loci.

Argumentum.

Argumẽtatio.

Quid ſit locꝰ maxima.

Boetius.

dicimus propositionem maiorem atque minorem. Quemadmodum enim maior propositio illic dicitur, in qua est robur præcipuũ totius argumentationis, & in qua vt generaliori minor velut includitur atque conclusio: ita hic dicitur propositio maxima, ex qua plurima depromi possunt, ad diuersas conclusiones argumenta: quæ omnia quodammodo intra suum ambitum continet, atque intra latitudinem suam complectitur. Præterea non habent maximæ istæ alias vllas propositiones se priores aut notiores per quas commodè possent probari: sed ex ipso terminorum intellectu, manifesta apparet ipsarum veritas, propter hoc, & maximæ propositiones dicũtur secundum expositionem negatiuam, quibus aliæ non sunt maiores, priores scilicet, aut notiores, per quas possent probari. Hi ergo loci maximæ appellantur. Alio verò modo (vt idem Boëtius attestatur) loci vocantur, maximarum differentiæ propositionum illi videlicet, quibus maximæ diuersæ abinuicem differunt: Vt (exempli gratia) maximę illæ duæ suprapositæ, abinuicem differũt, per terminos diuersos. In altera enim ponitur definitio & definitum, in altera verò contrarium & suum oppositum. Definitio igitur & definitum, contrarium & suum oppositum, sunt differentiæ maximarum illarum, qui etiam loci appellantur, eò quòd ab horum consideratione sumantur argumenta, ex ipsis maximis. Huiusmodi autem loci, pauciores sunt numero prioribus. Interdum enim plures maximæ propositiones sub vno loco differentia maximæ comprehenduntur. Exempli gratia, duæ hæ maximæ, Cuicunque conuenit definitio, eidem & definitum, A quocunque remouetur definitio, ab eodem remouetur & definitum, sub vno continentur loco differẽtia maximę, nempe suo loco qui appellatur à definitione ad definitum, vel simpliciter à definitione. Sic enim in assignando locum qui est differentia maximæ, accipimus vocabulum significans id à quo sumitur argumentũ atque probatio, cum prępositione à, vt locus à definitione, à descriptione, à genere, à specie, à causis, à contrario, atque ita in ceteris. Et quidẽ interdum sic solum terminum inferentem exprimimus, interdum verò cum præpositione ad terminum quoque illatum adiicimus, Vt locus à definitione ad definitũ, à specie ad genus, à contrario ad cõtrarium, à causſa ad effectum. Rursum locum differentiam maximę interdum appellamus, ipsam habitudinem, quæ est inter terminum inferentem & terminum illatum, vt inter definitionem & definitum, causſam & effectum. Interdum verò ipsam orationẽ per quam talis habitudo exprimitur. Ex quibus satis patet definitio loci. Manifestũ enim euadit ex his quomodo tam locus maxima, quàm locus differẽtia maximæ dicatur sedes argumenti, & quomodo ab vtroque trahantur

Quid locus differentiæ maximæ.

hantur commoda argumenta ad propositas quæstiones. Manifestum item relinquitur, quid intersit inter locum maximã & locũ differentiam maximæ. Et licet nonnulli prædictam definitionem ita distinguant, vt partem priorẽ peculiariter accommodent maximis, posteriorem solis maximarũ differentiis: nobis tamẽ commodius videtur, vtranque partem ad vtrunque locum referre, ac partem posteriorẽ quodammodo declarationem prioris esse, atq; ob id à Boëtio posteriùs adiectam, ad elucidandam Ciceronis definitionem, qui locum generaliter definiens, hoc tãtùm dixit, locum esse sedem argumenti.

CAP. II. *De loco Intrinseco, Extrinseco, & Modo.*

ASsignantur autem loci diuersi, secundum diuersam habitudinem termini inferentis & termini illati, siue argumenti & conclusionis quæ probanda proponitur, Vnde locus diuiditur in locũ intrinsecum & extrinsecum, & medium. Quartum specierum differentię ex ipsis earum definitionibus cognoscentur, quę sunt hæ: Locus intrinsecus est quando sumitur argumentum ab his quæ sunt de substantia rei de qua quæritur. Locus extrinsecus est, quando sumitur argumentum ab his quæ sunt omnino separata à substantia rei de qua quæritur. Locus medius est, quando sumitur argumentum ab his quæ partim conueniunt & partim differunt. Pro quarum definitionũ intellectu aduerte proposita quæstione aliqua dubitabili, ad eam probandam adferri interdum argumentum ab aliquo quod ad substantiam pertineat rei de qua fit quæstio. Vt si proponatur quæstio: Nũ omnis homo sit capax disciplinæ? ad hanc quęstionẽ determinandam adfero argumentum ab ipsa hominis definitione, quę proculdubio ad ipsius substantiam siue essentiam spectat, & talem conficio argumentationem, Omne animal rationale est capax disciplinæ, igitur omnis homo est capax disciplinæ. Locus proinde tam maxima, quàm differentia maximæ. Vnde hoc argumentum depromptum est, locus vocatur extrinsecus. Interdum verò argumentum sumitur ab eo quod prorsus est extra substantiam eius, de quo quæritur, estque omnino illi extraneum. Vt si proponatur hæc quæstio, Num humilitas vitium sit? adhibebitur argumentum à contrario, hoc pacto argumentando. Humilitas est virtus, non est igitur vitium. Hic manifestè cernis, argumentum duci à virtute ad vitium, quæ penitus sunt adinuicem aliena. Interdum verò argumentum ducitur ab eo quod partim conuenit cum eo de quo fit quæstio, & partim differt. Vt si quæratur, Num iustitia sit bona? ad quæstionis dissolutionem adfero argumentum, Qui iustus est, bonus est: igitur iustitia est bona. Hic à iusto ad iustitiam argumentum ducitur, inter autem iustitiam & iustum, est aliquid

Quid locus intrinsecus, extrinsecus, & medius

diffe-

differentiæ & aliquid conuenientiæ. Differunt enim in finali terminatione, atque in minus principali significato. Conueniunt autem in significatione præcipua. Vnam enim eandemque rem concretum & abstractum ex significato principali important, quemadmodum in principio libri secundi, capite de denominatiuis, meminimus declaratum. Solet quoque locus intrinsecus subdiuidi in locum à substantia & à concomitantibus substantiam. Locus à substantia dicitur, quando sumitur argumentum ab his quæ sunt de substantia rei, de qua quæritur. Cuiusmodi propriè sedum est locus à definitione, qui pro argumento sumit totam ipsam essentiam siue substantiam rei de qua quæritur. Adiunguntur tamen illi duo alij, à descriptione, & nominis interpretatione. Ille quidem eò quòd definitionis loco plerunque vti soleamus descriptione, propter imbecillem nostri ingenij captum. Vnde fit, vt veras & intimas rerum differentias pernoscere non valentes propriis & accidentibus eas cogamur distinguere. Hic verò propter cognationem & similitudinem: & quia quodammodo ipsa nominis interpretatio videtur includi in nomine ad eum modum quo substantia rei intra ipsam includitur. Locus autem à concomitantibus substantiam dicitur, quando non sumitur quidem argumentum ab ipsa rei de qua quæritur substantia, sed ab aliquo quod substantiæ concomitatur. Vtpote à partibus eius siue essentialibus siue integralibus, quæ non sunt tota ipsa rei substantia: vel ab accidentibus aliquibus rem concomitantibus, cuiusmodi sunt generatio, corruptio, vsus, & communiter accidentia, vel quæ aliquo modo intrinseca sunt & vicina, siue spectantia ad esse rei, vt sunt causæ, materialis, formalis efficiens, finalis, locus itē & tempus. Ac proinde ab his omnibus cum argumenta sumūtur, ex locis dicuntur erui, qui à concomitantibus substantiam nominantur. Quot autem sint, & qui loci intrinseci, extrinseci, & medij, in consequentibus suo ordine aperiemus.

Locus à substantia.

Locus à concomitantibus substantiā.

CAP. III. De *loco à definitione.*

FActa generali locorum diuisione, restat de vnoquoque sigillatim pertractare, atque ex singulis quomodo argumenta ducantur, commodis exemplis ostendere. Quam considerationem ingredientibus, primis se offert locus à definitione, qui vnus propriè locus à substantia meretur appellari. Definitur autem sic: Locus à definitione, est habitudo definitionis ad definitum. In qua definitione, manifestum est, per locum intelligi ipsam habitudinem quæ est inter definitionem & terminum, qui definitur tanquam inter terminum inferentem & terminum illatum: ex cuius habitudinis vi, argumenta secundum hunc locum sumuntur, quę quidem habitudo signatur hac oratione, locus à definitione ad defini-

Locus à definitione.

definitum. Atque ad hunc modum in sequẽtibus licebit singulas loci species definire. Vt (exẽpli gratia) locus à toto est habitudo totius ad partes, locus à caussa est habitudo caussæ ad effectum: atque ita in ceteris. Definitio autem sic ab Aristotele describitur primo Topicorum.

Definitio est oratio quid est esse significans.

Definitio quid sit.

Intellige per essentialia. Hoc est, quæ monstrat siue declarat quidnám sit res illa quæ proponitur, idque per substantialia siue essentialia, vt sunt genus & differentia: quæ sola dicuntur essentialia, suntque tota ipsius essentia. Genus enim & differentia (vt ex prædicabilibus patet) tota sunt speciei essentia: vt animal rationale, est definitio hominis: corpus animatum sensibile, est definitio animalis: substantia corporea, est definitio corporis: substãtia incorporea, spiritus: habitus bonus, virtutis: habitus malus, vitij. Ab hoc autem loco fiunt argumenta quatuor modis, nimirum affirmatiuè duobus, & negatiuè item duobus. Primò affirmatiuè, ex parte subiecti. Sit quæstio, Num omnis homo sit æternæ beatitudinis capax? ita terminabitur quęstio. Omne rationale animal est æternæ beatitudinis capax: igitur omnis homo est eiusmodi. Sit quæstio, Num virtus sit expetenda, & vitium fugiendum? sic terminabitur. Habitus bonus semper est expetendus, igitur & virtus. Habitus autem malus semper fugiendus, igitur & vitium. Maxima harum argumentationum confirmatiua hæc est. Quidquid prædicatur de definitione, prædicatur item de definito. Secundò affirmatiuè fit argumentatio, ex parte prædicati. Sit quæstio, Num concha sit animal? (quod dubium videri potest, ex eo quòd non ita multis sensibus vigere conspiciatur, vt ceteræ animalia, nec similem habere motum) Ad hanc quæstionem terminandam sic argumentabitur, Concha est corpus animatum sensibile (habet enim sensum tactus, quod monstrat experientia) igitur est animal. Sit quæstio, Num humilitas sit virtus? ita terminabitur. Humilitas est habitus bonus, igitur est virtus: superbia verò, est habitus malus, igitur vitium. Maxima huiusmodi argumentationum roboratiua, hęc est. De quocunque prædicatur definitio, de eodem & definitum. Negatiuè item diximus duobus modis fieri argumentationem. Primò, ex parte subiecti. Sit quæstio, Num vllum brutorum sit capax disciplinæ? ita terminabitur. Nullum animal irrationale est capax disciplinæ, igitur nullum brutum. Sit rursum quæstio, Num vlla virtus vilescere faciat habentem, aut vllum vitium exornet habentem? ita terminabitur.

Quatuor modi huius loci.

Nullus

Nullus habitus bonus potest vilem reddere possessorem, nullus item habitus malus exornare: igitur nulla virtus potest vilificare habentem, & nullum vitium exornare. Maxima vnde sumuntur hæc argumenta, est. Quidquid negatur de definitione, & de definito negatur. Ex parte autem prædicati sic argumentamur. Sit quæstio, Num simia sit homo? ita terminatur, Simia nō est animal rationale, igitur non est homo. Sit quæstio, Num scientia sit virtus? ita terminatur, Scientia non est habitus bonus, igitur non est virtus. Quæratur de paupertate, Num ipsa sit vitium? dicimus nō esse, quia ipsa non est habitus malus. Maxima vnde huiusmodi argumentationes robur accipiunt, hęc est, De quocunque negatur definitio, & definitum. Possunt tamen quatuor hæ maximæ in duas istas concludi, Cum quo conuenit definitio, cum illo & definitum conueniet. Cum quo non conuenit definitio, cum illo nec definitum conueniet. Duæ siquidem priores in prima includuntur, posteriores duæ in secunda.

CAP. IIII. *De loco definito ad definitionem.*

QVemadmodum autem nunc à definitione ad definitum processum est, ita conuerso ordine procedere licebit à definito ad definitionem: appellabiturq; locus à definito. Tot autem modis argumentari hinc licebit, quod modis suprà in loco à definitione assignauimus. Et quidē interdum probatiuæ satis erunt hæ argumentationes, cum videlicet aliquid notius conuenit definito quā definitioni, aut cùm notius alicui conuenit definitum quàm definitio. Vt si quis dubitet, nū morio (cui nihil ineſt actualis vsus rationis) animal sit rationale, sic terminabitur quęstio. Morio est homo, est igitur animal rationale. Antecedēs enim est nouissimæ veritatis, ac proinde consequens rectè probat, quod alicui posset dubium videri, ex eo quòd ratione non videantur vti moriones. Rursum, si quis forsitan de elephanto aut simia dubitauerit, num sint animalia rationalia, eò quòd videantur aliquo modo ratione vti in quibusdam, quibus admodū appropinquant modo agendi hominum, ita terminabitur quæstio. Elephantus & simia non est homo, neque igitur animal est rationale, Prædictarum autem argumentationum hæ sunt maximæ. De quocunque prædicatur definitum, de eodem & definitio, De quocunque negatur definitum, de eodem & definitio. Rursum sit quæstio, Num aliquod inueniri possit rationale animal, quod nunquam vtatur ratione? ita terminabitur, Plerique homines nunquam ratione vtuntur, igitur quædam animalia rationalia nunquam vtuntur ratione, Sit quæstio, Num aliqua animalia irrationalia possint doceri? sic terminabitur, Quædam bruta possunt doceri, vt canes & elephanti, & alia pleraq; igitur quædā irrationalia animalia doceri possunt.

Maximæ,

Maximæ, Quidquid prædicatur de definito, prędicatur & de definitione. Quidquid negatur de definito, negatur & de definitione. Est autem generaliter hoc sciendum, quod propriæ passiones notius & clarius conueniunt ipsi definitioni quàm definito, eò quòd definitio explicet substantiam siue essentiam, ex qua proprietas naturaliter effluit. Ob hoc, dum proprium ostenditur inesse definito per definitionem, probatiua est argumentatio. Cùm verò proprium ostenditur inesse definitioni per definitum, non probatiua erit. At verò accidentia, potissimùm singularia siue peculiaria notius conueniunt definito, quàm definitioni, eò quòd ab essentia quam explicat definitio, non affluant, sed rei conueniunt potius ratione singularitatis vel materiæ. Ob hoc, dum accidens aliquod monstramus conuenire definitioni ex definito, probatiuè satis proceditur: dum autem econtrario, non probatiuè. Nota.

CAP. V. *De Locis à descriptione, & nominis interpretatione.*

DEscriptio est oratio indicans esse rei per accidentia, id est per propria, vel per accidentia, quibus à ceteris discerni possit, vt animal risibile, est descriptio hominis. Animal rudibile, asini. Habitus laudabilis, descriptio est virtutis, habitus vituperabilis, vitij. Ex accidentibus, vt animal habens liberum actuum suorum arbitrium, est descriptio hominis. Illud verò neutiquam præterendum est, quod admonet Rodolphus Agricola, & ante eum Boëtius, propter verarũ definitionũ maximã penuriam, plerunq; loco definitionum dari descriptiones. Cùm enim tam in becille sit humanũ ingenium, vt vix vllarum differentiarũ præter vnam, rationale, aut alias pauculas, possit habere notitiam, fit vt neque veras definitiones, quę ex vero genere & vera differentia debent componi, præter vnam aut alteram habeat. Exemplo sunt philosophorum definitiones, quæ ferè omnes nil aliud quàm descriptiones sunt, ex accidentibus rerum conflatæ. Parum autem refert quærenti verum fructum horum locorum, si non semper verissimum genus & verum proprium habeat. Sufficit enim, horum loco aliquid eis quàm fieri potest, vicinum inuenire. Quod si verum proprium inueniri facile non potest, ex multis accidentibus in vnum conflatis, longiori verborum ambitu, descriptionem licebit cõflare. Vt verbi gratia, asinus verò genere & vero proprio sic potest breuissimè describi, Asinus est animal rudere natũ siue rudibile. Per accidentia verò, si eum velis describere, inuenies in asino solidos pedes, numero quatuor, aures longas, & fœcunditatem partus. Quibus in vnum collectis accidentibus, ita licebit asinum describi, Asinus est animal quadrupes, solidis pedibus, auritum & fœcundum. Ad eundem modum licebit singulis naturis *Quid sit descriptio*

turis rerum diligenter inuestigatis, siue per proprias passiones, siue per accidentia propria, quālibet rem depingendo describere. Quam differentiam, ipsa quoque nomina definitio & descriptio, per se indicant. Est enim definire, rem tota sua essentia finire, & velut terminare. Describere verò, solam deformationē crassam, & figuralem delineationem importat. Quia tamen (vt dictum est) raræ admodum sunt veræ definitiones, cogimur plerunque descriptionibus huiusmodi accidentalibus illarum loco vti. Propter quod Cicero & Themistius hos duos locos in vnum concluserunt. Distinxerunt verò Boëtius, & post eum Agricola, ceteriqúe Boëtio posteriores. Nominis verò interpretationem nemo auctorum neglexit, quippe cuius est ad plurima vsus accommodatissimus, iis præsertim qui vtranque linguam, aut etiam plures probè callent: id quod apertè M. Tullius testatur, dicens notatione (sic enim ille appellat interpretationē) multa in disputando elici ex verbo. Sit exempli gratia, quæstio: Num Dialecticæ sit impendenda opera? à nominis interpretatione ita licet argumentari. Dialectica ars est differendi, huic studendum nemo dubitat, est igitur studendum Dialecticæ, & ita de aliis scientiarum nominibus, Grammaticæ, Rhetoricæ, Arithmeticæ, Geometriæ, Astronomiæ, quarum sunt hæ interpretationes. Grammatica, est ars literaria. Rhetorica, ars rectè loquendi. Arithmetica, ars rectè supputandi. Geometria, ars terras mensurandi. Astronomia, ars astrorum normam tradens. Est autem interpretatio, non rei definitio, sed nominis etymologica explanatio, siue explicatio quam logici definitionem nominis vocant, atque ita definiunt: Interpretatio est nominis minus noti, per aliud magis notū explicatio. In hoc enim differt à definitione & descriptione, quod hæ rem ipsam, siue per essentialia, siue per accidentalia determinant: illa verò tantùm nominis rationem & significationē declarat. Græci quod nos interpretationem dicimus Boëtium insequentes, etymologiam appellant, quod Cicero verbum ex verbo interpretatur veriloquium. Siquidem ἔτυμον Græcè significat verū, λόγος oratione. Cicero autem in libris Topicis fugere se dicens vocabuli huius nouitatem, quod ipse non satis aptum iudicabat, notationem maluit dicere, quod verba sint rerum notæ. Aristotelem verò rei notam dicit symbolum appellasse. Fiunt autem ab his duobus locis argumentationes ita per omnem modum, vt suprà ostēdimus, in loco à definitione, affirmatiuè scilicet atque negatiuè, subiiciendo & prædicando. A descriptione quidem sic argumentabimur, Nullus habitus laudabilis vilescere facit habentem, nulla igitur virtus, Contra verò, quilibet habitus laudabilis exornat possessorē, igitur quælibet virtus id facit. Manſue-

Cicero. Themistius.

De nominis interpretatione.

Interpretatio.

tudo

tudo est habitus laudabilis, est igitur virtus. Scientia non est habitus laudabilis (scientia enim neminem per se laudabilē efficit) non est igitur virtus. Maximę harum argumentationum roboratiuæ, hæ sunt: Quidquid prædicatur de descriptione, prædicatur item de descripto. De quocunque prædicatur descriptio, de eodē & descriptum. Quidquid negatur de descriptione, & de descripto negatur. De quocunque negatur descriptio, descriptū de eodem negabitur. Ab interpretatione quoque tot modis argumentari possumus. Sit quæstio. Num Iesus peccatores debuit suscipere, atque cum eis conuersari? ita terminabitur, Saluatorem atque sanatorem animarum decebat peccatores suscipere, ergo Iesum id decebat. Quæratur, Num aduersus Christum Iudæi iustè blasphemias coniiciebant: respondebimus, non iustè id factum ab illis, quoniam in vnctum Domini nequaquā fas erat conuitia iacere. Ita ostendimus euangelio credendū esse, atq; euangelizantibus esse administranda necessaria, quoniam bono nuntio cælestis regni toto corde erat acquiescendum, & eiusmodi nuntij gratissimis annuntiatoribus omni iure erant subministranda corporis necessaria. Ita ostendimus monacho non conuenire discursum superuacaneum per vicos ac ciuitates, quoniam solitario id minimè conuenit. Sic verum philosophum docemus non debere auarū esse aut ambitiosum, quoniam verus amator sapientiæ huiusmodi esse non debet. Ita clericum ostendimus non debere se ingerere secularibus negotiis: quoniam in sortem Dei segregatum, id minimè decet. Maximæ verò harum argumentationum loci ex prędictis relinquuntur notæ. Cum quocunque enim conuenit interpretatio, cum eodem & interpretatum: & cum quocūque illa non conuenit, nec istud conueniet. Quomodo autem dicimus locum signari posse à definito, distinctum à loco qui dicitur à definitione, sic & alij duo loci signari possunt, à descripto & interpretato. Ex quibus, tametsi non multum accipi posse videantur argumenta in se probatiua, si cui tamē contingat descriptum notius esse descriptione, aut interpretatū interpretatione: huic probatiuum erit eiusmodi argumētum, quod ita à descripto vel interpretato sumetur. Sub his autem tribus locis tres alij comprehenduntur. Sub loco enim à definitione comprehenditur locus à differentia, propterea quod differentia sit bona pars definitionis. Vt, Concha est sensibilis, igitur est animal. Asinus non est rationalis, igitur nec homo. Maximæ, Cum quocunque conuenit differentia, cum eodem conuenit & id cuius est differentia? At à quocunque remouetur differentia, ab eodem remouetur & id cuius est differentia. Sub loco à descriptione, continetur locus à proprio, vel ab aliquo obtinente locum veri proprij, eò quòd

A differentia.

A proprio.

ex huiusmodi conficiatur descriptio. Vt, Egestas non est per se laudabilis, non est igitur virtus. Modestia est per se laudabilis, igitur est virtus. Maximæ. De quocunque negatur proprium, de eodem negatur & id cuius est proprium. Et de quocunque prædicatur proprium, etiam id cuius est proprium. Sub loco ab interpretatione, continetur locus à synonymis. Vt, Hoc est ensis, igitur est gladius. Maxima, De quocunque prædicatur vnum synonymorum, de eodem & reliquum.

A synonymis.

CAP. VI. De Loco à toto Vniuersali.

INter locos à concomitantibus subsantiam, primus est locus à toto: qui diuiditur in quatuor locos, in locum videlicet à toto vniuersali, à toto integrali, à toto in quantitate, & à toto in modo. Quibus adduntur loci à toto in loco, & à toto in tempore. Totū vniuersale idem est quod superius vel vniuersale, vt quodlibet genus respectu suarum specierum, & quælibet species respectu suorum in diuiduorum. Vt animal respectu hominis, homo respectu Ioannis. Dicitur autem totum vniuersale quod propter suam communitatem suas species in se includat, quemadmodū totum suas partes: ex quo, dum fit diuisio, velut ex toto partes eruuntur. Partes autem subiectiuæ nominantur, quia subiiciuntur toti secundum ordinatā prædicationē & prędicamentalem disputationem vel coordinationem. Fit autem argumentatio ex hoc loco, tam affirmatiuè quàm negatiuè, ex parte subiecti atque ex parte prædicati. Neque magnificiendum est, quod quidam dicunt. A toto vniuersali affirmatiuè non valere argumentationem, nisi ponatur constantia partis ad quam est procedendum. Item à parte ad totum non valere negatiuè, nisi cōstantia partis posita. Siquidem constantia (quam vocant) in huiusmodi argumentationibus subintelligitur, taciteque semper includitur, etiam si non exprimatur in propositione illa quę tenetur in mente dum enthymema conficitur. Constantiam autem poni dicunt alicuius, quando ipsum esse astruunt. Vt si talem conficiam argumentationē, Omne animal sentit, homo est, igitur sentit. Hic in secunda propositione dicunt constantiam poni hominis. Verùm illam satis putamus intelligi in ea, quæ in mente tenetur, homo est animal, aut conclusionem sub conditione intelligimus: Igitur homo si est, sentit. Faciamus igitur à toto vniuersali argumētationes affirmatiuè ex parte subiecti, hoc modo. Sit quæstio, Num iustitia sit res vtilis & expetenda? dicemus ita habere: quoniam omnis virtus est res vtilis & expetenda. Valet & negatiuè. Vt si quæratur, Num furtum sit vtile? ita licebit ex hoc loco argumentari, Nullum vitium est vtile: furtum est vitium, igitur furtum non est vtile. Maximæ horum argumentorum sunt istæ, Cum quo conuenit genus, cum

Totū vniuersale.

Modi argumentandi.

eodem

eodem conuenit & ſpecies, Cum quo non conuenit genus, nec etiam ſpecies. Similiter ex parte prædicati licebit argumentari, ad hunc modum. Hoc animal habet omnem ſenſum, igitur habet olfactũ, Hic homo omnem habet virtutẽ, igitur & pietatem. Negatiuè, hoc corpus non habet ſenſum, igitur non habet olfactum. Fit quoque totidẽ modis argumentatio ex ſpecie ad genus, ſiue à parte ſubiectiua ad totum vniuerſale. Affirmatiuè quidem ſubijciendo. Concha habet vel vnicum vel duos tantùm ſenſus, igitur aliquod animal vnicum ſenſum vel duos tantùm habet. Veritas apud improbos odium parit, igitur quædam virtus apud improbos odium parit, negatiuè ſubiiciendo, ita argumetamur: Concha nõ habet omnes ſenſus, igitur aliquod animal nõ habet omnes ſenſus. Affirmatiuè prędicando. Habet tactũ, igitur habet ſenſum. Negatiuè prædicando, Non habet viſum, igitur nõ omnem ſenſum habet, vel aliquem ſenſum non habet. Non habet charitatẽ, non igitur omnem habet virtutem. Maximę, Cum quo conuenit pars ſubiectiua, cum eodem & totum. Cum quo non conuenit pars, nec totum. Hoc autem eſt in huiuſmodi argumẽtationibus obſeruandum, vt cùm à toto vniuerſali proceditur, ſemper ipſum accipiatur vniuerſaliter. Nam ab ipſo tantũ particulariter ſumpto, non valet ad partẽ argumentatio. Vt non ſequitur, Aliquod animal habet omnem ſenſum, igitur concha habet omnem ſenſum. Niſi fortè in conſequente omnes partes accipias diſiunctiuè hoc modo: Aliquod animal habet omnem ſenſum, igitur hõmo vel brutum habet omnem ſenſum. Contra verò, cùm à parte ad totum proceditur, ad totum particulariter ſumptum, procedi debet, Non enim ſequitur, Concha tantùm vnum ſenſum habet vel duos, igitur omne animal tantùm vnũ vel duos ſenſus habet. Neq; ſi auis alas habet, cõſequens eſt omne animal habere alas. Ab omnibus tamen partibus copulatiuè ſumptis, per modũ inductionis valebit argumentatio. Et quoniam circa ſingulos penè locos ſolent plures adduci malę arguuẽtationes, potiſſimùm enthymematicæ, aliquo defectu laborãtes, aduerſus omnes huiuſmodi generalis poteſt vna reſponſio adhiberi, dicendo eatenus valere argumentationem enthymematicam ex his locis deſumptam, quatenus ex propoſitione explicita, cũ ea quæ tenetur in mente, bonus poteſt confici Syllogiſmus, vel categoricus, vel vt minimum hypotheticus, ſecundum modum aliquem ritè diſpoſitus. Vbi verò id fieri non poterit, nõ valebit enthymema. Exempli gratia, hæc argumentatio ſumpta à ſpecie nõ valet. Auis volat, igitur omne animal volat, quoniam ſuppleta propoſitione quæ ſubintelligitur, hic habetur Syllogiſmus, Auis volat, & auis vel omnis auis eſt animal, igitur omne animal volat. Qui Syllo-

A parte.

Conditio ſeruanda.

Conditio à parte.

Regula generalis.

gismus quoniam non valet, (In tertia enim figura vniuersaliter concluditur, & proceditur à termino in antecedente non posito vniuersaliter ad eundem, in conclusione vniuersaliter positum) idcirco nec enthymema prius factum valebat. Similiter istud enthymema, Animal currit, igitur homo currit, non valet, quia Syllogismus ad quem reducitur, non valet, iste videlicet: Animal currit, & homo vel omnis homo est animal, igitur homo currit. Maiore enim particulari in prima figura, nihil sequitur. Item non sequitur. Tantùm animal est homo, igitur tantùm animal est substantia? eò quod iste Syllogismus est malus. Omnis homo est substantia tantùm animal est homo, igitur tantū animal est substātia. Est enim in prima figura minor virtualiter negatiua, & proceditur à termino substantia in antecedente non posito vniuersaliter, ad eundem terminum in cōclusione vniuersaliter positum. Nam signum tantùm, hanc habet virtutem, vt terminum mediatè sequentem vniuersaliter accipi cogat, termino immediatè sequenti non ita posito. Ad hanc formam examinabitur quælibet argumentatio sophistica, quæ in debita forma peccabit.

CAP. VII. De *loco à toto integrali.*

Totum integrale.

SEcundus locus à toto, est locus à toto integrali. Totum integrale est quod resultat ex partibus quantitatem habentibus. Pars integralis est, quæ cum aliis partibus reddit quantitatem totius. Partes integrales illæ sunt quæ certo ordine adinuicem coniunctæ, constituunt magnitudinem seu quātitatem totius. Vt ex capite coniuncto collo, & illo cum humeris, & iis rursum cum brachiis & ventre, atque ita deinceps, integratur hominis quantitas. Quemadmodum ex coniunctione fundamenti cum parietibus, & parietum cū tecto, integratur aut magna parua, aut ampla, aut stricta domus: & item in aliis. Inter has autem partes integrales, quædam principales & præcipuę nominantur, sine quibus totum nequaquam potest subsistere. Vt hominis præcipuæ partes sunt, caput, cor, intestina, & aliæ eiusmodi partes. Ceterùm manus & pedes sunt partes minus principales, quia sine ipsis nihil prohibet rē subsistere. Integrales tamen partes sunt, quia ex ipsis est toti sua integritas. Non enim dicitur homo integer, perfectus, & omnibus suis partibus absolutus, si aliquo decentium mēbrorum sit mutilatus: quemadmodum domus imperfecta dicetur, si nullam fenestram habeat, aut focum non habeat: aut aliquid eorum quæ solent domus habere. Si verò tectum non habeat, ne domus quidem nomine appellabitur: ideo est tectum præcipua pars domus. Cùm ergo dicimus in proposito, argumentationem fieri à toto integrali ad partem, vel à parte ad totum, non loquimur nisi de parte principali. Fiunt autem argumentationes à toto

Partes principales.

ad

ad singulas partes tantùm affirmatiuè. Vt, si hoc est domus, igitur & tectum habet & parietes & fundamentum. Si homo est, igitur caput habet & collum & ventrem, cor & intestina ceteraq; membra vitæ necessaria. Maxima. Posito toto integrali, poni necesse est & quamlibet partem eius. Ad partes autem minus principales non valet argumentatio. Domus est, igitur focum habet aut fenestras, aut alia huiusmodi non simpliciter necessaria ad simplicem existentiam domus. Nec sequitur, Homo est, igitur duas aures habet, aut quinque digitos, aut duas manus. Veruntamen à perfectione totius, posset procedi etiam ad minus principales partes, hoc modo, Si hæc omnino perfecta est domus, igitur & fenestras & focum habet, & penu, atque cubiculum. Si homo omnino integer & perfectus est, igitur duas aures habet, & quinque digitos in singulis manibus. Nam si aliquo horum careat, mutilatus aut truncatus homo dicetur: & domus aliquo eorum quæ in perfectis domibus inueniri solent carens, rectè imperfecta dicetur. Negatiuè autem non valet argumentatio à toto ad singulas partes: Domus non est, igitur non habet fundamentum. Sæpè enim domo dirutâ, manent fundamenta & parietes aliqui. Et tugurium parietes quidem habet & tectum, cùm non sit domus, ob fundamenti defectum. Si tamen ad omnes partes simul sumptas, sub disiunctione procedatur, ita valebit. Si enim domus non est, igitur vel fundamentū vel tectum vel parietes nō habet. Si homo non est, igitur vel caput vel collum vel cor non habet. Maxima, Si totum non est, aliquam eius partem non esse necesse est. De loco verò qui est à parte integrante ad totum integrum, contrario modo est determinandum. Valet enim argumentatio à negatione singularum partium ad negationem totius. Vt si idolum cor non habeat, non erit homo, si tugurium fundamentum non habet, domus non est, si dirutum ædificium tectum non habet, non est domus. Maxima, Ablata parte aliqua principali, totum esse non potest. In partibus autem minus principalibus non valet argumētatio, nisi arguatur ad perfectionem totius. Si enim hoc ædificium focum non habet, aut fenestram, aut cubiculum, domus perfecta non est. Affirmatiuè à singulis partibus nequaquam valet argumentatio. Non enim sequitur, Habet fundamentum, igitur est domus, aut tectum habet, igitur est domus. Ab omnibus tamen simul & coniunctim sumptis, valebit. Si enim fundamentum parietes & tectum habet, est domus. Maxima, positis omnibus partibus, necessariò ponitur totum. Est autē huius loci à toto integro ad partem, atque alterius item qui à parte sumitur ad totum, magna vtilitas. iis qui in eo bene exercitati fuerint: cùm videlicet considerantes quæ & quanta ad integritatem

Locus à parte integrali.

vniuſcuiuſque rei pertineant, ex eorum conſideratione de re ipſa quæ ex illis integratur iudicamus, vel econtrario de partibus ex ipſo toto. Ad hunc modum Boëtius colligit res humanas prouidentia regi ex conſideratione totius. Mundus, inquit, prouidentia regitur, & res humanæ ſunt pars mundi, igitur res humanæ prouidentia reguntur. Rurſum, ex conſideratione omnium partium, oſtendit medicinam eſſe vtilem. Morbos, inquit, depelli, ſalutem ſeruari, mederique vulneribus, vtile eſt, igitur medicina eſt vtilis. Ex his enim cõſtat & integratur medicina. Sic arguimus aliquem eſſe legis impletorem, quoniam Deum diligit & proximum. Ex his enim duobus integratur impletio legis: quoniam (iuxta verbum Domini) in his duobus tota lex pendet, & Prophetæ. Contrà verò à negatione vnius partis, oſtendimus aliquem non eſſe impletorem legis, quoniam vel Deum nõ diligit, vel proximum. Sic pietatem habere quempiam colligimus, ſi & Deum, & parentes, & præceptores, maiores item atque minores, affectu debito colat. Ex his enim integratur vera pietas. Si autem horũ omnium vel vnum defuerit, colligimus non habere illum pietatem. Ita colligimus iuſtum quempiã eſſe, qui & Deo reddit quæ ſua ſunt, & hominibus, itẽ vnicuique quæ ſua ſunt. Alterum autem ſi deſit, iuſtitiam quoque negamus illi adeſſe. Sic liberalem probamus, qui & illic dat, vbi dandum ratio dictat, & vbi dandum non eſt, à dando abſtinet. Alterum ſi deſit, liberalitatem deſtruimus. Ita in ſingulis virtutibus, quantum vnaquæque ad ſui integritatem requirat, diligenter contemplandum. Similiter & in ſcientiis argumentari poſſumus, Grammaticum eſſe, quoniam rectè dicere & rectè ſcribere nouit: alterum ſi deſit, Grammaticũ eſſe negamus. Dialecticum eſſe: ſi & promptè inuenire nouit ad quæſtionem propoſitam argumenta, inuentaque diſponere. Rhetorem eſſe, ſi & rectè inuenire nouit, & diſponere, & eloqui, memorari quoque & pronuntiare, atque ita in cæteris. Grammatica enim conſtat in rectè loquendo, & rectè ſcribendo. Dialectica in rectè inueniendo, & diſponendo ſiue diiudicando inuenta. Rhetorica conſtat quinque partibus, inuentione, diſpoſitione, eloquutione, memoria, & pronuntiatione. Ita in cæteris ſcientiis conſiderandum, ex quibus ſit vniuſcuiuſque integritas. Ex hoc quoque loco colligimus artem quamlibet eſſe vtilem vel inutilem: ſi videlicet aliqua eius pars ſit prohibita vel inutilis. Vt (exempli gratia) magicam artem oſtendimus malam & illicitam eſſe, quoniam conſultatio dæmonum, & quę cùm ipſis habetur conuentio mala eſt & illicita. Eſt enim hæc pars Magicæ artis. Item gnatonicam ſiue aſſentatoriam artem damnamus, quoniam etiam falſum dicentibus aſſentiri (quod eſt bona pars eius) malum eſt. Sic lenonum

num & meritricum artem damnamus, quoniam ineſcare adoleſcentes (quod eſt pars artis illorum) peſsimum eſt: ita in ceteris. Vehementer autem poterit ex hoc loco affectus commoueri, ſi ex eo accipiamus Rhetoricam eloquutionem, per explicationem ſingularum partium eius rei de qua loquimur. Veluti ſi Chriſti domini noſtri miſeriam quam in paſsione ſenſit, ita proponam. Ecce Deus & homo Chriſtus, qui ſingula corporis ſui membra, hominum obſequiis dedicauerat, cuius caput, os, guttur, lingua, edocendis ignorantibus plurimùm laborauerunt, cuius aures neminem reſpuerunt, cuius oculi multa ſemper miſeratione pauperes reſpexerunt, cuius manus plurimos ſanauerunt, cuius pedes terram docendi gratia multo labore itineris perambulauerunt, cuius genua in oratione pro nobis ſæpè, multum & diu terræ affixa hæſerunt, cuius cor multa pro nobis ſollicitudine frequenter anguſtiatum fuit, cuius inteſtina omnia pro nobis ſubinde exhauſta fuêre laboribus, denique qui totum ſeſe quaneus quãtus erat, hominum obſequiis dedicauerat, ecce hic modò ab ingratiſsimis hominibus, à capite ad pedes vſque affligitur, & leproſo aſsimilatur: caput corona ſpinea pungitur, & arundine cæditur, cerebrum & oculi vigiliis deficiunt: aures cum barba vellicantur crudeliter, humeri ligno graui onerantur, manus diris ſtringuntur vinculis, palmæ & volæ horridis perfodiuntur clauis, lingua felle vexatur & aceto, denique membra vniuerſa flagellis cæduntur, & roſeo perfuſa ſanguine madent. Quis tantam non exhorreſcat miſeriam, tantam non execretur ingratitudinem? Sic hominis poſſumus vtilitatem oſtendere, ex ſingularum conſideratione partium. Quæſo te quid homine ſecundum corpus vilius? quid capitis vertex: niſi teſta quædam fictilis? quid cerebrum intus reconditum, niſi lactea quædã coagulatura? quid oculi, niſi congelatus humor? quid nares, niſi meatus immundæ putredinis? quid aures, & ipſæ ſuas profundentes ſordes? quid denique venter & inteſtina omnia, denique totus ipſe homo, niſi vas quoddam fictile, & ſaccus ſtercoraceus, ſordibus & fœtore pleniſsimus? Quid igitur ſuperbis, terra & cinis, impurum ſterquilinium: imò ſtercus ipſum & filius ſtercoris? Ad hunc modum licebit & ſingularum virtutum præcellentiam, ex partium ipſas integrantium commendatione, item & ſcientiarum atque artium vtilitatem oſtentare.

CAP. VIII. De Loco à toto in Quantitate.

PRæter hos duos, ſunt alij quatuor modi totius. Inuenitur enim in quantitate quoddam totum, & quædam pars. Item in modo, in loco, & in tempore. Totum in quantitate eſt, quodlibet vniuerſale vniuerſaliter ſumptum, id eſt, quilibet terminus com- *Totum in quãtitate*

munis cum signo vniuersali acceptus. Nam (vt Boëtius ait) cùm omnia dicimus, in quantitate totum dicimus. Si verò aliquid quantitatis excerpimus, quantitatis ponimus partem, Quia enim multitudo quantitas est quando per signum vniuersale significamus totam multitudinem eorum de quibus loquimur esse aut talem, aut talem, non immeritò in quantitate totum nominabimus vel vniuersum. Vt qui, dicit, omnem hominem habere sensum, dicit vniuersam hominum quantitatem siue multitudinem habere sensum. Cùm verò partem aliquam excerpimus, solùm vnam aut alteram ponentes, rectè in quantitate vel multitudine partem dicimus. Vt cùm dicitur Petrum aut Ioannẽ habere sensum, iam solùm pars illius multitudinis prioris dicitur habere sensum. Est autem differentia inter totum vniuersale, & totum in quantitate. Hæc sola, quia non dicitur totum in quantitate, nisi sumatur cum signo vniuersali, totum vniuersale autem dicitur, etiam sine signo vniuersali: Propter quod à toto vniuersali & à toto in quantitate omnino eędem fiunt argumentationes. Non enim valet (vt suprà diximus) à toto vniuersali ad partem argumentatio, nisi ipsum ponatur vniuersaliter, quod cùm fit, totum in quantitate habetur. Econuerso autem non similiter proceditur. Nam ab vna parte subiectiua ad totum vniuersale non vniuersaliter positum, valet argumentatio. Ad totum in quãtitate debet procedi ab omnibus partibus simul sumptis, ad eum modũ quo suprà ostendimus fieri inductiones. Vnde omnis inductio quomodocunque fiat, siue ex parte subiecti, siue ex parte prædicati, ad hũc locum pertinet, qui dicitur à partibus in quãtitate ad totũ. Quare breuitati studentes, iis quæ sufficienter ante dicta sunt repetendis supersedemus.

CAP. IX. De Loco à toto in Modo.

Totum et pars in modo.

IN modo etiam inuenitur totum & pars. Cùm enim vocabulum nulla determinatione restrictum simpliciter, & per se profertur, in modo totum dicitur: quasi non distractum aut diuisum, aut restrictum aliquo modo, sed absque modo integrũ manens. Cùm verò terminus per se priùs sumptus, adiecta determinatione, per modum aliquem specialem determinatur, meritò pars in modo vocatur: quia per additum modum, quasi per particulam quandam discerptum atque contractum est. Vt cùm homo, dico, quasi omni modo liberum, totum nominatur in modo: cùm verò, homo albus, vel rudis, determinatio vel modus qui adiicitur, partem efficit. Fiunt autem hic argumentationes sic per omnem modum, vt supra ostendimus in loco à toto vniuersali, videlicet affirmatiuè & negatiuè, ex parte subiecti, & ex parte prædicati, & omnino similiter fiunt maximæ. Sit exempli gratia quæstio, Num rudes homines sint capaces disciplinę? sic à toto argumentamur,

tamur, Omnes homines sunt capaces disciplinę, rudes autem homines etiam homines sunt, igitur & ipsi capaces sunt disciplinæ. Sit item quæstio, Num malos & ingratos homines diligat Deus? dicimus ita esse, quoniam omnes simpliciter homines, vt suas facturas diligit. Negatiuè argumentamur Deum malos homines non odere, quoniam nullos homines Deus odit. Item colligimus Deum non irascendo mutari, quoniam omnino non mouetur aut mutatur. Maximæ sunt, Cum quocunque conuenit totum in modo, & pars. Cum quocunque autem non conuenit totũ, nec pars. A parte verò ad totum ex opposito fiunt argumenta, sicut à parte subiectiua ad totum vniuersale, affirmatiue scilicet, & negatiuè ex parte subiecti & ex parte prædicati, Sit quæstio, Num anima moueatur? ita terminabitur, Anima mouetur irascendo, igitur mouetur. Angelus mutatur intelligendo atque volendo, igitur mutatur. Homines impij damnabuntur, igitur aliqui homines damnabuntur. Homines impij non saluabuntur, aliqui igitur homines non saluabuntur. Maximæ patent. Est autem caute hic aduertendum, ne pro parte in modo sumatur dictum secundum quid, vt Philosophus appellat, hoc est, ne pro determinatione restringente, sumatur aliqua non restringens, vtpote diminuens, amplians, aut alia distrahens. Sola enim determinatio restringẽs, facit partem in modo. Ceterùm determinationes aliæ omnes faciunt dictum secundum quid & argumenta sophistica. Est autem determinatio restringens, quando terminus sine determinatione prædicatur vniuersaliter de aggregato ex determinabili & determinatione. Vt omnis homo albus est homo: omne quod mouetur, irascendo mouetur. Omne currens velociter, currit. Quando verò terminus simpliciter sumptus non verè prædicatur de toto aggregato ex determinatione & determinabili, non est pars in modo, sed dictum secundum quid, & determinatio adiecta non est restringens, sed vel distrahens, vel diminuens, vel amplians. Exempli gratia. Homo præteritus, non verè est homo: Nequiter humilis, non est humilis: fictè sanctus, non est sanctus. Item non omne album dentibus, simpliciter album dicendum est, vt Aethiops: nec omne quod mortuũ animal est, simpliciter animal: nec omne quod depictus homo est, simpliciter homo dicetur. Ideo hæc sunt partes in modo: sed dicta secundum quid: quæ faciunt, locum sophisticum, quemadmodum in elenchis sophisticis latiùs dicetur.

Quid restringens determinatio.

CAP. X. *De Loco à toto in Loco, & tempore.*

IN loco totum nominatur, aduerbium vniuersaliter omnem locum significans, vt vbique, nusquam, nullibi. Pars verò in loco dicitur, quæ particulariter aliquem tantùm locum significat, vt

Totum in loco & tempore.

hic, illic, istic, in domo, in templo, in hoc aut illo loco. Similiter in tempore totum vocatur aduerbium omne tempus significans vniuersaliter: vt nunquam semper, pars verò in tempore, est dictio significans aliquod tempus particulariter, vt nunc, hodie, heri. Sumuntur autem argumenta per hos locos affirmatiuè & negatiuè. Affirmatiuè à toto in loco, Deus vbique adest, igitur & in cubiculo quamlibet secreto adest. Vbique dominatur Deus, igitur & in abysis maris & in infimo baratri. A toto in tempore, semper fuit beata Diuinitas, igitur & tunc beata fuit, cùm nondum vlla esset facta creatura. Semper vera dixit Christus, igitur & tunc verum dixit, quando ait de omni verbo otioso esse reddendam rationem. Negatiuè à toto in loco, Nusquam desunt mali, igitur neque in desertis, neque in monachorum conuenticulis mali desunt. Nusquam abscondi potest homo à conspectu Dei, igitur neque in abditissimis terræ latibulis. A toto in tempore, Nunquam mentita est veritas, neq; tunc igitur mentita est, cùm dixit, difficile esse diuitem intrare in regnum Cælorum. A parte quoque in loco ad totum valet negatiuè tantùm, hoc modo, in cælo non sunt mala, igitur non vbique sunt mala. Romæ non est vsus potus frumentarij (quem cereuisiam vocamus) igitur non vbique eius est vsus, Non fuerunt homines tunc, cùm mundus nondum subsisteret, igitur non semper fuerunt homines. Dum prandetur, voce orandum non est, non semper igitur voce orandum est. Harum autem argumentationum confirmatiuè maximæ hæ sunt. Cum quo conuenit totum in loco aut tempore, cum eo & pars. Cum quo conuenit pars, cum eo & totum. Cum quo autem totum non conuenit, nec pars. Cum quo pars non conuenit, nec totum. Affirmatiuè autem, ab vna parte non valet. Non enim sequitur, Hic est, igitur vbique est. Modò vera loquitur, igitur semper vera loquitur. Ab omnibus autem partibus simul sumptis valebit. Vt, si Deus est in cælo, & in inferno, & in mari, & in terra, & in aëre: Deus vbique est.

CAP. XI. De Loco à causis.

POst absolutos locos totius, restant ij loci, qui à causis & ab earum effectis sumuntur. Ponunt autem Physici quatuor genera causarum, de quibus plenè à nobis tractatum est in libris, quos de Consideratione rerum naturalium edidimus. Per totum librum secundum qui & à causis tituli habet inscriptionem: Pauca tamen & hic dicenda sunt, quantum necessitas postulat, & propositum deposcit. Causarũ itaque alia est materialis, alia formalis, alia efficiens, alia finalis. Definitur autem sic causa: Causa est, ad cuius esse sequitur aliud. Hoc est, illud est causa, cuius virtute quoquo pacto aliquid efficitur. Id enim omne, quod aliquo

Quatuor causæ.

modo

modo est ratio cur alterum existat, caussa nominatur. Vt domus caussæ sunt, faber qui constituit eam, lapides & ligna ex quibus componitur, forma quoque & figura eius, ac postremò quieta inhabitatio. Sequitur autem effectus caussam, non quidem tempore. Nam simul & sol exoritur & dies fit. Neque logica consequentia. Sunt enim nonnullæ caussæ voluntariæ, quæ pro suo arbitrio liberè possunt, vel agere, vel non agere, vt homines, sequitur autē natura seu ordine naturali. Ordine enim naturæ id quod efficit, vel aliquo modo facit ad esse alterius, prius seu dignius est eo quod ab ipso esse accipit. Sic pater, naturæ ordine semper filio prior manet, ad quantumuis etiam magnas, dignitates euectos: quemadmodum narrat Gellius in noctibus Atticis. Honestissimam concertationem inter patrem & filium, vter vtri cederet loco, quòd hic dignitate præiret patrem: pater verò naturæ ordine filio esset præfectus. Prima autem caussæ species est, caussa efficiens quæ sic definitur. Caussa efficiens est, à qua primò fit motus vt aliquid fiat. Nam quod præstat in agendo principium motus, quodque primum operi velut manum admolitur, hoc nimirum efficiens est. Vt qui domum struit, & fundamenta iacit, ac pariter superstruit, deinde tecto ædificium complet, aut qui ad huiusmodi ministrat, effeciisse domum dicitur. Sic ignis facere ignem dicitur, & in summa quilibet artifex sui operis efficiens est, & quodlibet naturale agens suum opus vel operationem efficit. Verùm non in omnibus, nec semper eodem modo, sumitur argumentum. Sunt enim caussarum quædam necessariæ, id est, sine quibus effectus certus fieri nequit, vt dies non nisi ex ortu Solis caussatur. Nox solùm ex aduentu tenebrarum per Solis ablationem à nostro hæmisphærio. Eclipsis Solis non nisi ex interpositione lunæ inter solem & aspectum nostrum. Eclipsis Lunæ, non nisi ex interpositione terræ inter Solem & Lunam. In his caussis, sunt argumenta tam affirmatiua quàm negatiua, tam à caussis quàm ab affectibus. Vt sequitur, Sol exoritur, igitur dies est, vel dies fit. Sol abscedit à nobis, aduesperascit igitur. Iam Sol totus occidit, tenebræ aduenerunt, non igitur est. Sol nondum exortus erat cùm Troia deuastaretur, non est igitur interdiu Troia deuastata. Non erit hoc anno interpositio Lunæ inter Solem & aspectum nostrum, igitur non erit Solis eclipsis. Erit hodie interpositio terræ inter Solem & lunam, igitur hodie lunæ eclipsis erit. Ab effectu vt dies fit, igitur Sol oritur. Iam plenus dies est, igitur Sol totus nobis ortus est. Luna eclipsatur, necesse est igitur terram interpositam esse inter Solem & Lunam. Non eclipsabitur hoc anno luna, neque igitur erit interpositio terræ. Maximę hæ sunt, Posita caussa efficiēte, ponitur & effectus

Efficiens.

Caussa necessaria.

Ab effectu caussa efficiētis.

effectus eius, Ablata cauſſa efficiente, neceſſariò aufertur & effectus. Poſito effectu, ponitur & cauſſa ad talem effectum neceſſaria. Ablato effectu, aufertur & cauſſa. Quædam verò cauſſæ ſufficientes tantùm ſunt, non etiam neceſſariæ, vt iugulatio cauſſa ſufficiens eſt mortis, non neceſſaria tamen. Poteſt enim mors pluribus aliis modis accidere, quemadmodũ Boëtius in ſuo libro de Conſolatu Philoſophico deflet. Quos ſæpè, inquit, de hominibus muſcularum morſus, aut vermiculorum in ſecreta quæque naturæ reptantiũ necat introitus. Ab his cauſsis valet ſolet argumentum affirmatiuè ſumptum, & ab effectu negatiuè. Vt ſequitur: ſi hic iugulatus eſt, neceſſariò ipſum interiiſſe: & ſi non interiit, neque iugulatum eſſe. At non conſequitur: ſi interiit, iugulatum eſſe, Neque oportet, ſi non ſit iugulatus, non interiiſſe. Sunt enim hæc duo argumenta ſophiſtica.

Cauſſa non neceſſaria.

CAP. XII. De *vulgatiori vſu horum Locorum à Cauſsis.*

SOlent autem vulgò recentiores in omnibus his locis à cauſſis, atque ita ab effectibus, non aliter argumentari, quàm in propoſitionibus quas vocant deeſt ſecundo adiacente, id eſt, vel à poſitione vnius ad poſitionem alterius, vel à deſtructione ad deſtructionem, aut cum prædicatis bonum & malum à bonitate cauſſæ ad effectum, vel ecõtrario. Neque modos illos argumentandi nos damnamus, cùm rectè valeant. Verum poſteriùs oſtendemus & alium longè meliorem & generaliorem horum locorũ vſum, omnibus diſciplinis artibusque non mediocriter commodum. Priùs tamen per ſingula cauſſarum genera diſcurrentes, paucis indicabimus modos illos argumentandi vulgatiores, ne vel faſtidire vetera, vel vtilium quicquam negligere meritò arguamur. Itaque ab efficiente cauſſa, ita vt ſuprà oſtenſum eſt, argumentamur à propoſitione cauſſæ ad effectum, & econtrario: item & ab abnegatione. Vbi & hoc eſt adijciendum, quando in terminis ſignificantibus potentiam vel habitum aſsignatur cauſſa, tũc in cõſequente inferri debere non actualem effectus exiſtentiam, ſed poſsibilem. Exempli gratia, ſi domificatur eſt, domus eſſe poteſt: ſi adeſt piſtor, panis haberi poteſt: ſi ſcriptor, ſcriptura haberi poteſt. Ad actualem autem exiſtentiam non valebit argumentatio, piſtor eſt, igitur panis eſt. Domificator eſt, igitur domus eſt. Nam etiam ſi nullus actu ſit panis, piſtor tamen verè dicitur is, qui artem vſumque habet coquendi panem: & ſcriptor dicitur, nulla actuali exiſtente ſcriptura. Denique & ſi actuali vocabulo exprimatur cauſſa, non tamen eſſe, ſed fore aut fieri, aut incipere effectum colligemus. Non enim ſequitur. Domificans eſt, igitur domus eſt, Quandiu enim in faciendo domum artifex occupatur, nondum illa ſubſiſtit in eſſe, ſed tantùm eſt in fieri.

A cauſſa efficiente.

Sic

Sic igitur licebit argumentari, Eſt qui domificat, igitur domus incipit eſſe, aut fit, aut in fieri eſt, aut erit, ſubaudi, ſi pergat artifex. Ab eſſe autem effectus ad eſſe cauſſæ, ſiue actualis ſiue potentialis, non valet argumentatio. Non enim ſequitur, Domus eſt, igitur domificans aut domificator eſt. Domus enim ſubſiſtit, etiam tunc quando multos annos is qui eam ſtruxit, quieuit in cinere, Sed vel eſſe vel fuiſſe aliquando cauſſam, infertur ab exiſtentia effectus. Item à fieri effectus ad exiſtentiam cauſſæ proceditur. Si enim domus fit, neceſſe eſt quiſpiam ſit qui ædificet eam. Circa locum autem à cauſſa materiali diſtinguitur duplex materia: quædam permanens, quædam tranſiens. Materia permanens dicitur, quæ in re poſtquam effecta eſt, permanet in ſua natura. Vt lapides & ligna, & calx, ſunt materia permanens domus. Poſtquam enim domus extructa fuerit, lignum manet lignum, & lapides permanent lapides. Tranſiens autem materia eſt quæ ſecundum ſuam ſubſtantiam non manet in re effecta, ſed mutatur & formam accipit aliam. Vt farina & aqua ſunt materia panis, ſed tranſiens: quoniam poſtquam panis coctus eſt, nec farinam vltrà videmus, nec aquam. Similiter filix eſt materia vitri tranſiens: quoniam cùm vitrum factum eſt, nuſquam filix apparet, ſed tranſiit. Secundum diuerſitatem autem huiuſmodi duplicis materiæ aliter & aliter fiunt argumentationes à materia. Veruntamen affirmatiuè argumentando nihil refert. Similiter enim proceditur à poſitione materiæ ad poſsibilitatem effectus hoc modo: Ferrum eſt, igitur culter ferreus, aut arma ferrea poſſunt eſſe. Aqua & farina ſunt, igitur panis haberi poteſt. Ligna & lapides & calx adſunt, poteſt igitur haberi domus. Maxima, Poſita cauſſa materiali, poſsibile eſt effectum poni. In argumentando autem negatiuè, aliter proceditur. A materia enim permanente auferimus effectum, ſi non actu ſubſiſtat cauſſa materialis hoc modo: Non eſt ferrum, non igitur ſunt arma ferrea. Non ſunt lapides, neque ligna, non igitur domus. Maxima, Remota cauſſa materiali permanente, remouetur effectus. In materia autem tranſeunte, ex actuali negatione materiæ non valet negatio effectus. Non enim ſequitur, Non eſt farina, igitur non eſt panis. Non eſt filix, non igitur vitrum. Sed vt valeat, oportet ita procedere. Non fuit filix, igitur non eſt vitrum. Non fuit farina, igitur non eſt panis. Valebit tamen ad fieri effectus: hoc modo: Non eſt ferrum, non poſſunt igitur fieri ferrea arma. Non eſt farina, non fit igitur panis, neque fieri poteſt ſubaudi, quamdiu non eſt materia. Ab effectu cauſſæ materialis permanentis ſic proceditur: Arma ferrea ſunt, igitur ferrum eſt, Domus lapidea eſt, igitur lapides & ligna ſunt, In materia autem tranſeunte ſic, Vitrum eſt,

A cauſſa materiali

Materia permanẽs & tranſiens.

Ab effectu cauſſæ materialis

eſt, igitur filix fuit, Panis eſt, igitur farina fuit. Maximæ, Poſito effectu cauſſæ materialis permanentis, ponitur ſimul & cauſſa. Poſito effectu cauſſæ materialis tranſeuntis, neceſſe eſt materiam ipſam præfuiſſe. Negatiuè autem non valet à negatione actualis exiſtentiæ in neutra materia. Non enim ſequitur, Domus nõ eſt, igitur ligna & lapides non ſunt. Vitrum non eſt, igitur filix non eſt. Valet tamen, ſi negetur poſsibilitas effectus, hoc modo, Panis non poteſt eſſe, igitur farina & aqua non ſunt, Poſſumus quoque argumentari in prædicatis, bonum & malum hoc modo, Farina fuit bona ex qua panis iſte piſtus eſt, igitur panis bonus eſt, Farina mala fuit, igitur panis non eſt bonus, Ferrum bonum eſt vnde hæc arma ſunt, igitur ipſa arma bona ſunt. Si autem ferrum non eſt bonum, nec quæ ex illo facta ſunt. Maximæ, Si cauſſa materialis bona eſt, ipſe quoque effectus bonus eſt, Si cauſſa materialis mala eſt, effectus malus erit, Vbi tamen aduerte cùm affirmatiuè bonitas effectus ex bonitate cauſſæ colligitur, intelligẽdum eſſe conſequens, non ſecundum omnimodam effectus bonitatẽ, ſed quantum ex ratione materiæ. Poteſt enim eſſe panis malus, etiam ex optima farina coctus, nimirum ſi piſtor malè coxerit, aut nimium fermenti iniecerit, aut aquæ nimium, aut ſi alius aliquis defectus aliunde contigerit. Sic poteſt domus eſſe mala & ruinoſa, etiam quæ ex optimis lapidibus & calce præſtantiſſima fuerit ædificata à malo artifice. Ab effectu quoque valet econuerſo. Si enim effectu bonus eſt, & cauſſa materialis bona ſit neceſſe eſt: ſi autem ille malus (intellige ex vitio quod ad materiam attineat) & ipſa cauſſa materialis mala erit. A cauſſa autem formali ſic argumentamur affirmatiuè, Albedo eſt, igitur album eſt. Scientia eſt, igitur ſciens eſt. Animal bruti eſt, igitur brutum. Negatiuè, Si non eſt albedo, non eſt album. Maximæ, poſita cauſſa formali, ponitur effectus. Remota cauſſa formali, remouetur & effectus. Econtrario idem ab effectu valet affirmatiuè, Si album eſt, albedo eſt: ſi homo eſt, anima rationalis eſt: ſi lapis eſt, forma lapidis eſt. Negatiuè, Si non eſt album, non eſt albedo: ſi non eſt brutum, non eſt anima bruti. Vbi nota, duplices eſſe formas ſubſtantiales, & accidentales: ac rurſum quaſdam dici naturales, quaſdam artificiales. Quam diſtinctionem plenius in Phyſicis declarauimus, libro ſecundo. In omnibus autem formis, ſiue accidentalibus, ſiue ſubſtantialibus, ſiue naturalibus, ſiue artificialibus, ſimiliter valet argumentatio. In forma tamen humana, hoc ſpecialiter eſt obſeruandum, vt non ſolum ab eſſe eius procedatur, ſed ab ineſſe. Non enim ſequitur, Anima rationalis eſt, igitur homo eſt. Sequitur tamen, Anima rationalis ineſt corpori, igitur homo eſt. Quòd autem in ſola anima rationali hoc ſit

A cauſſa formali.

Multiplices formæ

ſpeciale,

ſpeciale, inde eſt, quia ipſa ſola poteſt eſſe, quando non ineſt materiæ, quod de nulla alia forma, habet veritatem: cùm ipſarum omnium eſſe ſit ineſſe, nec poſſint vnquam extra materiam ſubſiſtere, vt in Phyſicis pleniſsimè declaratum eſt, libro primo & octauo. Sub hoc autem loco à cauſſa formali, concludendus videtur locus ille qui apud Ariſtotelem ſignatur, ab inexiſtentia formę ad ſubiecti ab ea denominationē: qui communiter breuitatis gratia appellari ſolet, locus ab ineſſe ad denominare. A quo ita argumentamur. Parieti ineſt albedo, igitur ipſe eſt albus, Animæ ineſt ſcientia, igitur anima eſt ſciens. Item in formis ſubſtantialibus: Huic compoſito naturali eſt rationalis anima, igitur eſt homo. Maxima, Vnumquodque ſubiectum à forma in exiſtente denominari debet. A cauſſa denique finali argumenta fiunt, in prædicatis bonum & malum. Vt ſi beatitudo eſt bona, igitur virtus eſt bona. Virtus enim ordinatur ad beatitudinem conſequendam, tanquam ad proprium ſuum finem. Sanitas bona eſt, igitur amarę potionis ſumptio bona eſt, deambulatio quoque poſt cœnam: & alia huiuſmodi quæ ad ſanitatem tanquam ad optatum finem ordinantur. Item ſpeciei conſeruatio bona eſt, igitur generationi intendere bonum eſt. Ordinatur enim naturaliter generatio ad ſpeciei conſeruationem, ſicut nutritio ad indiuidui ſuſtentationem. Maximæ, Cuius cauſſa finalis bona eſt, ipſum quoque bonum eſt: Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Fit etiam ab effectu cauſſæ finalis argumentum ad cauſſam. Virtus eſt bona, igitur beatitudo bona erit. Peccatum eſt malum, igitur damnatio mala erit. Effectum autem cauſſæ finalis appellamus id, quod ad aliquid ordinatur tanquam ad finem, eſtque velut medium quo per ſe finis attingitur. Vt virtus ad beatitudinem ordinatur, & peccatum ad damnationem, medicinalis potio ad ſanitatem.

Ab ineſſe ad denominare.

A cauſſa finali.

Ab effectu cauſſa finali.

CAP. XIII. *De vſu generaliori locorum à cauſsis.*

Totum iſtud caput diligẽter expẽdit de cauſsis omnibus quæ de cauſsis dicuntur.

PRæter autem formas & modos vulgatiores iſtos, quibus vulgò ſolent ab his cauſsis duci argumenta, alij ſunt longè præcellentiores, generaliores, & vtiliores, quibus omnis ars, omnis vti poſſit diſciplina, & de re qualibet aptiſsimè diſputari. Eſt enim locorum iſtorum à cauſsis tanta fœcunditas, tantamque ſubominiſtrant argumentorum copiam, vt non videam certam aliquam argumentandi ex eis formam poſſe præſcribi. Id quod & Seuerinum Boëtium in Commentariis ſuper Topica Marci Tullij arbitror ſenſiſſe, qui loco à cauſsis maximam nō aliquam prioribus ſimilem aſsignauit, ſpecialem videlicet & paucis argumentis commodam, ſed generaliſsimam & maximè vniuerſalem, dicens: Vnam quamque rem ex cauſsis ſpectare debere, id eſt,

de

de vnaquaque re ex cauſsis iudicandum eſſe ac diſſerendum. In his ergo locis exercitatiſsimos ſe reddere ſtudeant, qui artis huius verum vſum & fructum quærunt. Nec enim alius eſt locus, è quo fructum ampliorem referat exercitatio. Vt non temerè præcepiſſe videatur Satyricus, Diſcite (inquiens) ô miſeri, & cauſſas cognoſcite rerum. Nec ſine cauſſa dixiſſe videtur ille Poëtarum princeps Virgilius. Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſſas. Nos verò, vt viam quandam indicemus rudibus & inexercitatis, diuerſarum rerum diuerſarumque profeſsionum varia exempla proponemus. Et primum quidem à cauſsis efficientibus ducamus argumenta. Quærat politicus, Num iuſtitia ciuilis, quæ nocentes cogit etiam extrema ferre ſupplicia, naturalis ſit, an fortè contra naturam per tyrannidem potentum intruſa? ita quæſtio terminabitur conſiderata efficiente cauſſa. Congregatio hominum eſt naturalis: quoniam natura homo animal ciuile eſt atque domeſticum, quod ad cohabitandum pariter cum aliis ſui generis naturali inclinatione fertur, hæc autem congregatio & cohabitatio hominum, à principio iuſtitiam iſtam induxit. Non enim poterat pacificus haberi cõuictus, niſi penes aliquem eſſet poteſtas & vitæ & mortis, qui noxios puniret, innocentes defenderet. Igitur iuſtitia illa naturalis eſt. Quærat Phyſicus aut medicus, num ſomnus ſit naturalis? ita argumẽtabimur. Poſt fatigationem ex longa vigilia & continua operatione in ſenſibus contractam, ab operatione ſenſitiua aliquantulum requieſcere ad reſtaurandum ſenſibus vigorem, eſt naturale. Hoc autem ſomnum efficit, igitur ſomnus eſt naturalis & neceſſarius. Quærat deinde Ethicus, Num etiam ſomnolentia ſit naturalis vt ſomnus? reſpondebimus non: quoniam pigritia & vitioſa aſſuefactio amplius quàm oportet, & quãdo non oportet dormiendi, ſomnolentiam efficit, non ipſa natura. Non eſt igitur ſomnolentia naturalis aut neceſſaria, ſed innaturalis & fugienda. Sic Phyſicus probabit, homini eſſe naturale cibo nutriri, quoniam calor ille qui humidum radicale conſumit ipſoque paſcitur, naturalis eſt, atque ipſa eſt nutritionis cauſſa efficiens. Quærat Theologus, Num mors ab initio homini conueniat ſecundum naturam? Dicimus, non: quoniam peccatum extra naturam eſt, & diaboli item malitia extra hominis naturam eſt: hæc autem efficiens cauſſa ſunt mortis. Inuidia enim diaboli (vt ait Sapiens) mors intrauit in orbem terrarum, & (iuxta Apoſtolum) per peccatum vnius primi homines in omnes homines mors pertranſiit. Non igitur ſecundum naturam à principio mors homini conuenit. Quærat rurſum, Num poſt corruptam naturam hominis per peccatum mors ſit naturalis? Dicimus ita habere: quoniam calor naturalis poſt hanc inductam corruptionem

Perſius Saty. 3.

Virgilius.

Sapien. 2. Roma 5.

ptionem naturaliter ſemper aliquid conſumit humidi radicalis: nec fit per nutritionem tanti boni humidi reparatio vt antè, ſed deficit ſemper à primaria bonitate, atque ita poſt lignum vitæ præcluſum, dum non poteſt fieri omnimodo reparatio, tandem neceſſarium eſt penitus calorem deficere ac hominem mori. Ad hunc locum pertinet, quod in Euangelio Chriſtus Dominus peruerſis Phariſæis ait, Progenies viperarum, quomodo poteſtis bona loqui, cùm ſitis mali? Ex affectu enim peruerſo, vt cauſſa, prauum ſermonẽ vt effectum cauſſæ adſimilem colligit. Id quod & confirmat dicens: Ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro profert bona, malus ſimiliter mala. Hoc eſt, iuxta cauſſæ efficientis qualitatem effectus conſequitur. Ad idem pertinet quod dicit: Omnis arbor bona fructum bonum facit, mala autem, malum. Si enim arbor quæ eſt cauſſa efficiens & producens fructus, bona eſt, erunt & fructus boni: contrà autem mali, ſi arbor mala fuerit. Cùm autem à fructibus docet arborem cognoſcere, ab effectibus ad cauſſam docet procedere. Rurſum hoc loco ab efficiente cauſſa & alibi vtitur, cùm probat ea quæ intrant per os non coinquinare animam, ea autem quæ de corde procedunt, inquinare. Quæ enim in anima poſsint efficere maculam, ſola illa ſunt, quæ de corde naſcuntur: ea autem quæ per os intrant, non ſunt huiuſmodi. Vbi enim non eſt propria inquinationis cauſſa, effectus inquinationis inueniri non poterit. Sublata enim cauſſa, aufertur effectus. Per hunc locum Paulus Apoſtolus apud Corinthios aſtruit reſurrectionem mortuorum, ex reſurrectione Chriſti: Si mortui, inquiens, non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit: à negatione videlicet effectus ad negationem cauſſæ efficientis: quoniam Chriſti reſurrectio quodammodo cauſſa eſt efficiens beatæ reſurrectionis fideliũ. Iuriſperitis quoque & æqui tractatoribus iis etiam quorum eſt in forenſem contentionem deſcendere, vix alius locus eſt vtilior. Lex eſt, Si iumentum via publica paſcens in vicinum pratum conſcendens, domino prati damnũ intulerit, damnum reſarciat, qui eſt iumenti dominus. Ponimus hanc rem trahi in contentionem. Quis dubitat, cauſſam damni ſtatim eſſe ſpectandam ad litem dirimendam? Si enim dominus paſcuæ in cauſſa eſt cur tranſcenderit iumentũ, vtpote quia vel dolo viam aperuit iumento vt damno afficeret dominum, vel per incuriam munire paſcua ſua iuxta morem regionis neglexit, abſoluitur à pœna iumenti dominus. Si verò in cauſſa ipſe eſt: quia cùm ſciret equum petulantem, compedibus non ſtrinxerit, neque cuſtodes adhibuit, damnum reſarciat qui damnum dedit. Similiter de boue cornupeta qui hominem trucidauerit. Itẽ de nauta qui naufragium faciendo merces perdidit:

Matt.12.

Matth.7.

Matt.15.

1.Cor.15.

si quæstio fiat in his atque similibus omnibus, causſa semper spectanda est, & ex causſa res terminanda. Si enim is cuius est bos cornupeta, causſa est necis, id est, si cùm nosset talem eum fuisse ab heri & nudiustertius, non eum domi alligauerit, punietur vt iustum est. Si verò non ipse in causſa est, vtpote si prius nunquam tale quidquam audierit vel viderit, sed subito aliquo impetu res peracta est, meritò absoluitur dominus, vt qui causſam necis nullam dederit. Sic nauta si causſa est submersionis nauis, quoniam vel per negligentiam vel per insciti am cùm debuisset & potuisset seruare nauem, non fecit ipse, vt causſa submersionis resarciat damnum. Si verò nullam ipse causſam dedit submersioni, si omnem adhibuit diligentiam omnemque industriam, nec potuit prę tempestate & fluctibus, parcendum est misero, nec illi imputandum damnum. Ipsæ suæ nauis, alter mercium suarum iacturam feret. Ad hunc locum pertinet, quod rem laudamus aut vituperamus, bonam aut malam, vtilem aut inutilem colligimus, ex ipso vel auctore vel consultore. Sic omnem creaturam bonam probat
1.Tim.4. Apostolus: quoniam Dei est, & à Deo facta ad vsum hominum. Peccatum autem malum esse cognoscitur, quoniam diabolus ma
Ioan.8. lus ipsius auctor est. Ipse enim mendax est & pater eius, nempe
Sapien.1. mendacij. Ita mors non simpliciter bona esse probatur, quoniam bonus Deus (vt ait Sapiens) mortem nō fecit. Mala autē est, quia malus diabolus & malam peccatū ipsam effecit. Hinc colligimus bonum esse consilium, bonū propositum, quoniam à Deo sugge
Matt.19. titur, à sanctis angelis confirmatur. Hinc virginitas bona esse, &
1.Cor.7. præcellenter supra matrimonium bona comprobatur, quoniam Christus eam consuluit, item & Apostolus, vt virtutem perfectiorem. Vniuersaliter enim consiliarius efficiens causſa dicitur sui consilij, sic quod viri graues, prudentes & experti consulunt, commendatur. Vnde est illud Poëtæ: Barbato crede magistro. Quòd autem consulunt pueri, inexperti, imprudentes, carnales, meritò vt aspectum non amplexabimur. Quomodo si rectè col-
3.Reg.13 legisset Roboam, non ita fœdè paternum auitumque regnū scidisset. Hinc quod diabolus suadet, q caro suggerit, quod mūdus ostētat, suspectū haberi debet. Non enim boni sunt isti cōsiliarij, neque tales quibus tutò fidi possit. Quod autem spiritus domini suggesserit, id certissimum est consilium. Ita lex vnaquæque aut consuetudo, à primis institutoribus, aut subsequentibus approba toribus, commendatur vel reiicitur, præfertur alteri vel postpo-
Hebr.2. nitur. Sic enim Apostolus apud Hebræos de vtraque lege differens, nouam præfert veteri, quod ista per angelos data fuerit, ac per Moysen ministrū tantū & famulum domini promulgata populo: illa verò per ipsum Dei filium instituta, confirmata & prædicata

dicata fuit. Hinc veneranda omnia nouæ legis Sacramenta, quod Christus ea instituerit, Apostoli Spiritu sancto inspirati promulgauerint. Hinc omnis scriptura sacra summa veneratione digna colligitur, quoniam ab ipso spiritu Dei (iuxta Petri testimonium) profecta. Hinc omni veneratione & obseruatione dignum esse arguimus sacrũ quadragesimale ieiunium, quod olim eximia illa legis columina, Moyses & Helias obseruauerũt, ac deinde Christus ipse in sẽ cõsecrauit, nobisq; cõmendauit, Hac quoq; ratione magicas artes damnamus, quod à diabolo sint auctore profectæ. Ita agriculturę ars, vt omnibus antiquior & præstãtior probatur, quod ab ipsa Dei institutione post peccatum sit profecta, naturali necessitate cogente, non vlla curiositate superuacanea præter necessitatem adinuenta, vt aliæ pleræque, quemadmodum variæ tincturæ, sculpturæ, atq; texturæ, quibus nihil opus erat humano generi, sed luxus hominum ea effinxit. Sic ars vsuraria damnatur, quam hominum progenuit auaritia, ars cupidaria, quam adinuenit gula satiari nescia, atque ita in ceteris. Hoc etiam loco vtĩ commodè possumus ad exhortationem filiorum, dum parentes efficientes causas prõponimus, vt illos vel ad imitandum eorum probitatem excitemus, vel ab eorum improbitate reuocemus. Primi exemplũ est apud Tobiam, vbi filius accepturus Saram in vxorẽ, à sponsa & à seipso specialem exigit hac ratione castitatis pudorem. Filij (inquit) sanctorum sumus, ideo non possumus ita coniungi sicut gentes, quæ ignorant Deum. Hic respicit & quod Apostolus ait: Si radix sancta, & rami: & si delibatio sancta, & massa. Huc & illud pertinet Saluatoris, Si filij Abrahę estis, opera Abrahæ facite. Vos ex patre diabolo estis, ideo eius opera vultis perficere. Secundi verò exemplum proponit scriptura, cùm filiis loquens ait: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione, vbi tentauerunt me patres vestri. Sic & in Euangelio dominus improbis Iudæis, ait: Quem prophetarum non occiderunt patres vestri? statim subiungens, & vos implete mensuram patrum vestrorum.

Tobiæ 8.
Rom. 11.
Ioan. 8.
Psal. 94.
Matt. 23.

CAP. XIIII. *De vsu loci à caussa materiali.*

EX loco quoque à caussa materiali, alia adferri possunt à suppositis argumenta. Vbi primùm nota, materiam considerari duplicem: alteram ex qua res componitur simul cum forma: vt homo componitur ex suo corpore, simul cum anima. Hæc vocatur materia ex qua. Aliter appellamus materiam id circa quod versatur alicuius consideratio. Vt materia scientiæ cuiuslibet, dicitur, id de quo talis est scientia, aut circa quod eius consideratio versatur. Vt materia Dialecticæ, est argumentatio: materia Grammaticæ, est eloquutio: materia Physicæ, corpus naturale:

Materia ex qua est circa quã

materia Theologicæ, ipſe Deus. Dicitur quoque virtus quælibet habere ſuam materiam circa quam verſatur, vt ſobrietas eſt circa cibum & potum, patientia circa res difficiles tolerandas, fortitudo circa res arduas aggrediendas. Idcirco cibus & potus dicuntur materia ſobrietatis ſiue temperantiæ, vſus rei Venereæ eſt materia continentiæ: res toleratu difficiles materia ſunt patientiæ, res arduæ fortitudinis, atque ita in ceteris: quorum plena determinatio ex morali doctrina petēda eſt. Dicitur quoque omne votum, omnisque promiſsio aliquam habere materiam, ipſum videlicet de quo fit votum aut promiſsio. Ex conſideratione igitur materiæ, multipliciter argumenta trahimus. Hinc enim colligimus, virtutem alteram, alteri præſtare: quoniam alia materiam habet ſublimiorem, alia humiliorem: Item ſcientiam vel artem aliam alij præſtare, ex materia circaquā verſatur. Ideo enim inter omnes mechanicas, agricultura videtur honeſtiſsima & vtiliſsima: quoniam circa ea verſatur quæ ſunt humano generi omnium vtiliſsima. Hinc illæ artes quæ circa res vtiles humano generi occupantur: verè vtiles probantur: illa autem quæ tantum circa ſuperuacanea, & curioſa, aut etiam apertè noxia & prohibita vel minus probantur vel omnino reijciuntur. Propterea Phyſica diſciplina aliis eſt præſtantior ſermocinalibus: quoniam illæ in vocibus hærent. Iſta res naturales contemplatur: Inter partes quoque phyſicæ ſcientiæ, Ariſtoteles ex hoc loco argumentatur ſcientiā de anima eſſe, ceteris præſtantiorem, quoniam illa de anima eſt, quæ omnium naturarum eſt nobiliſsima & præſtantiſsima. Omnium verò ſcientiarum ſimpliciter altiſsima eſſe probatur Theologia: quoniam materiam habet omnium præcellentiſsimam. Moralis autem ſcientia antecedit medicinam, quoniam illa circa morbos animæ, iſta circa morbos corporis curandos. Denique legum cognitio, medicorum ſcientia videtur inferior, quòd hæc circa corpus hominis occupetur, illa potiſsimùm circa poſſeſsiones atque pecunias, vt quid ſit vniuſcuiuſque proprium definiat. Corpus verò meliùs eſt temporalibus bonis. hinc omnium virtutum eminentiſsimæ probantur tres illæ quæ appellantur theologicæ, nempe fides, ſpes, & charitas, quòd immediatè circa materiam excellentiſsimam ipſum Deum verſentur. Ceteræ verò immediatè circa aliquid medium occupantur, quod ad Deum dirigitur, vt circa paſsiones malas refrenandas, aut vtilia opera peragenda. Hoc quoque modo colligimus votum eſſe bonum aut malum, ſeruandum aut reſcindendum, ſi videlicet materiam habeat bonam, bonum erit: ſi malum, vtpote ſi vel in apertè malum fertur, vel in minus bonum, quo aliud maius bonum excluditur, malum erit. Similiter laudatur conſilium, propoſitum,

Argumenta à materia.

cogi-

cogitatio, affectio, & ſtudium, ſi circa rem bonam ſit: damnatur, ſi circa rem malam. Vnde & vita contemplatiua voce domini ex materiæ conſideratione præfertur actiuæ: quoniam iſta ſolicita eſt, & turbatur erga plurima. illa verò vni inhæret, quod eſt neceſſarium. Huc pertinet quod de beato Auguſtino legitur & canitur: Teſtamentum nullum fecit, quia vnde faceret, non habuit. Simili modo Auguſtinus ipſe probat, vitam actiuam non fore in patria, ex eo quòd non inuenietur illic materia, circa quam hic modò verſatur. Modò, inquit, quia eſuritur, quia ſititur, miſericordia miſeris neceſſaria eſt. Frangis panem eſurienti, quia inueniſti eſurientem. Tolle famem, cui frangis panem? Tolle nuditatem, cui præſtas veſtem? Ac poſt pauca concludens ſic ait. In futuro non erunt iſta mala, ergo nec iſta miniſteria. Ex materia quoque corruptibilitas aut incorruptibilitas, longa aut breuis duratio arguitur, Hinc enim cœlum oſtendimus eſſe corruptibile: quoniam materiam non habet agentibus & patientibus adinuicem primis qualitatibus ſubiectam. Cetera autem corpora inferiora: quoniam materiam habent eiuſmodi qualitatum actioni ſubiectam, corruptibilia probantur. Item quò vniuſcuiuſque corporis naturalis materia maximè paſſionibus huiuſmodi eſt obnoxia, eò res ipſa fragilior facilíusque corruptibilis probatur. Hoc modo ex materia argumentandi, miratur Pſalmiſta, hominē ſtellis & cæleſtibus corporibus viliorem, Videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas quæ tu fundaſti. Quid eſt homo quòd memor es eius, aut filius hominis, &c. Quaſi dicat, poſtquā illa ſunt incorruptibilia, homo autem corruptibilis: quid igitur eſt, quòd tanti facias hominem, cùm videatur hac ex parte illis quoque inferior? Denique hoc ex loco, conſiderata conditione materię, argumentamur id quod ex ea factum eſt tale eſſe aut tale. Vt cùm ſic colligimus. Vas iſtud eſt vitreum, igitur mundum eſt, ſed fragile: cereum, igitur liqueſcit facile. Poculum iſtud eſt quercinum aut faginum, durabit igitur. Domus iſta ex luto tantùm & ſtramine conſtructa eſt, non multæ igitur erit durationis, Domus eſt lapidea, non facilè igitur inflammabilis. Monumentum hoc æreum eſt, igitur perſtabit in multa ſecula. Statua hęc aurea eſt magni igitur pretij. Cymbalum iſtud argenteum eſt, igitur bene ſonorum.

Luce 10.

Pſalm. 8.

CAP. XV. *De loco à cauſſa formali.*

Argumenta à cauſſa formali.

POrrò à formali cauſſa (iuxta Boëtij traditionem) vniuſcuiuſque rei virtutem metimur. Ideo enim Dædalus volare non potuit, quia naturali forma ad volandum diſpoſitus non fuit. Maximam huic argumento iſtam aſſignat. Tantum vnaquæque res poteſt, quantum eius forma naturalis permittit, Hinc colli-

gitur aquam non posse naturaliter calefacere, neque ignem frigefacere: sed econtrario aquã posse frigefacere & ignem calefacere, Cùm enim omnis actio siue operatio à forma aliqua debeat procedere (vt in Physicis declaratum est) si forma illa quæ requiritur ad talem, aut talem operationem propter rei non adesse, monstratum erit talem operationem illi rei non conuenire. Vt (exempli gratia) nihil potest calefacere, nisi mediante calore, quę est forma quædam accidentalis, per quam debet fieri operatio calefactionis. Cuicunque igitur monstratum fuerit non inesse calorem, huic neque calefactionem competere monstratum est. Videtur autem in his forma simul & sub ratione efficientis considerari. Arguimus enim à forma, quatenus est talis operationis effectiua vel non effectiua. Idem ferè argumentandi modus est, quo iubemus vnumquemque artificem intra suos limites consistere: vt (iuxta prouerbium) sutor nõ vltra crepidam, nec in alienã messem professor quilibet falcem mittat. Nequit enim artifex de ea re iudicare, cuius non habet peritiam. Si agricola quispiam est, de agricultura & rusticatione decernat: si calcearius est, de calceis: si pellio, de pellibus. Si grammaticus est, de rebus grammaticis iudicabit. Si mathematicus, de mathematicis. Si autem theologus non est, rerum theologicarum determinationem sibi non vsurpabit: si dialecticus non est, de rebus dialecticis temerè non definiet. Ita quoque generaliter ab vniuscuiusque professione argumentari licebit, ad ea quæ professionis illius sunt officia. Est enim professio velut forma quædam. Quemadmodum enim formis naturalibus res distinguuntur in natura, naturalibusque officiis, ita professione sua quisque determinatur ad officia sibi conuenientia, videnturque res humanæ alioqui confusæ, huiusmodi statuum ac professionum diuersitate, velut ad ornatum distingui, vt in naturalibus omnia alioqui indistincta per formas distinguuntur. Ita licebit argumentari: Monachus es, diuinis igitur rebus intende, à secularibus autem negotiis & tumultibus abstine. Maritus factus es, igitur prolium generationi & educationi familiæque gubernandæ dabis operã. Sacerdos non es, non est igitur tuum offerre in ecclesia sacrificium aut sacra peragere. Poëta es, cane igitur fortium gesta virorum. Theologus non es, à rebus igitur fidei decernendis abstine. Ita in ceteris. Considerabimus præterea in rebus humanis, quæ vel signis vel ceremoniis quibusdam ad hoc institutis fiunt, quomodo aut qua forma vnumquodque eorum peragatur. Nam & sic à forma licebit argumentari. Exempli gratia, Baptismi Christianorum forma est, vt is qui baptizat super tinctum aqua sanctæ Trinitatis nomẽ inuocet, dicens: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus

tus sancti. Matrimonij forma est, vt mutuò sibi consentientes, masculus & femina dicant sibiinuicem, Do tibi fidem, aut æquiualens aliud. Sic igitur licebit à forma argumentari, Hic puer aqua tinctus est, eo qui tingebat nomen beatæ Trinitatis super ipsum inuocante, igitur puer ipse baptismum susceptit. Est quippe illa baptismi forma. Item, hi duo, vir atque mulier mutuum animorum consensum expressérunt, dicentes: Do tibi fidem, aut æquiualens aliquid peregerunt, igitur verum est inter eos matrimonium. Hæc enim est forma matrimonij. Item, Hic religionis sacræ vestē susceptit, atque in manus patris obedientiā, regulæq; communis obseruantiam sanctè promisit, igitur monachus est factus. Hic homo nunquam ab episcopo est iniunctus, neque super eum verba sacra ad id instituta prolata: igitur nō est sacerdos. Hac enim forma consecrantur sacerdotes. Ad hunc locū possunt reduci & mores diuersi, qui antiquitus ad rem quempiam ex institutione seruabantur. Vt si probemus Scipionem triumphasse, ex eo quòd in curri aurato vectus sit à quatuor equis albis eum ducentibus capite coronato, deuictis hostibus currum sequentibus, quorum colla catenis erant onerata, sicque præeunte senatu in capitolium ascendit ad templum Iouis, vbi tauro albo mactato eadem pompa comitatus domū redit. Hic enim apud Romanos erat mos triumphantium formaq; triumphi. Item si ostendamus apud Romanos quempiam manumissum ex eò, quòd dominus caput serui manu tenens, ita dixisset: Hunc hominem liberū esse volo, statimque illum emisisset è manu. Hic enim apud illos mos erat in manumissione. Aut si hostes ostendamus subiugatos ex more quem in subiugando Romani seruabant: duabus quippe hastis in terra defixis tertia superponebatur, ac deinde discincti hostes sub illa transire cogebantur inermes. Ita in ceteris. Deniq; à formis res adinuicem comparamus secundum dignitatem maiorem aut minorem. Ideo enim omnium corporum homo est dignissimum, quoniam animam rationalem habet formam omnium corporalium nobilissimam, nimirum Dei in se gestantem imaginem. Ideo bruta plantis, plantę rursum inanimatis corporibus præstant: quoniam anima sensitiua vegetatiuæ præstat, atque hæc iterum formis omnibus, quæ nec vegetādi habent virtutem. Similiter ex formis artificialibus opus operi præferimus, iuxta quod forma fuerit præcellentior vel inferior.

CAP. XVI. *De Loco à caussa finali.*

FInis omnium caussarum præcipua est, atque adeò caussarum caussa, ad quam ceteræ omnes debent secundum proportionem accommodari. Propter quod considerandæ semper est, diligenterque spectanda finalis hæc caussa, vt inter omnes præcipua,

Ex hac enim omnium artium atque disciplinarum omnium quoque consiliorum & operum metimur bonitatem siue vtilitatem. Quorum enim est præstantior finis, illa magis erunt commendanda. Hinc virtutes scientiis meliores colligimus, quoniam illæ ad voluntatem excolendam, & vitam instituendam faciunt, istæ ad intellectum tantùm ornandum, Minus autem est, intellectum exornare, quàm affectum excolere & vitam instituere. Hinc colligimus meliores esse virtutes theologicas, fidem, spem, & charitatem, virtutibus moralibus: quoniam hæ ordinantur ad refrenandum malas passiones, quæ regnant in corpore: illæ verò ad subleuandam mentem affectumque in Deum, qui finis per se altero est præstantior. Et vniuersaliter ex fine proposito colligimus causas alias, efficientem, formalem & materialem. Secundum enim diuersitatem finium, adhibendæ erunt diuersæ caussu efficientes, formæ diuersæ, item & materiæ. Exempli gratia, struere vis ædificium, hoc fine vt in eo possis etiam ab hostium vi & impetu esse securus, quære talem artificem qui non ornatum curet, sed fortitudinem operis: talem quoque materiam elige, quæ maximam præstet fortitudinẽ, vt quæ minus facilè possit tormentis bellicis confringi, denique formam talem cura induci ædificio, quæ huiusmodi fini magis est commoda, cuiusmodi est forma castrorum aut turrium. Sin verò ædificium tibi quæris, ad hoc tantùm, vt in eo magnificentiam tuam ostentes, inque eo subinde oblectes animum, quære artificem talem qui ornatum amplius & commoditatem quàm fortitudinem spectet: materiam quoque accipe commodam, videlicet lapides eminus resplendentes, qui parietibus ædificij decorem tribuant. Formam quoque elige, non castri aut turris, quæ inamœnior est, sed quadrati palatij, quæ est oculis gratior. Ita ex finium destinatorum diuersitate pueris assignantur magistri diuersi, diuersaque studia. Si prolem tuam destinas religioni, iam inde à puero talem illi delige præceptorem, quem putes ad eum finẽ posse instituere puerum: talibus quoque studiis illum fac exerceri, quibus adiuuetur & incitetur ad finẽ propositum: talibus quoque moribus fac illum assuescere ab annis teneris, qui fini conueniant. Sin autem ad aulicam vitam illum destinas, tali eum tradi institutori, & talibus moribus imbuendum trade, talibusque exercendum artibus, quæ ad finem sint destinatam accommoda Hinc ita licebit argumentari. Vitam beatam adipisci desideras, non igitur voluptati operam dabis, nõ carnem curare satages, sed carnem tuam crucifigere, Deique mandata seruare. Si ideo studes, vt Deum cognoscere agnitoque illi seruire velis: igitur non lasciuis Poëtarum versibus, aut vanis sophistarum captionibus tibi est inhærendum, nec superuacaneis philo-

Argumenta à fine.

philosophorum contentionibus immorandum: sed creaturarum sobria cognitio tibi expetenda est, atque ad libros sacros transeundũ, qui te eo quò tendis peruenire doceant. Si ideo loqueris vt ædifices, igitur abstinendum ab iis quæ tantum aures demulcent, ea verò proponenda, quæ mentem eluminent, animumque accẽdant. Carnem vis habere spiritui subiectã, assumenda igitur ieiunia, orationes, gemitus, pugnæ & lacrymæ. Hæc enim sunt media ad finem illum per se ordinata & necessaria. Nil autem refert proposito aliquo fine, siue argumenteris ad electionem mediorum conuenientium, siue ad abiectionem disconuenientium, & quæ potius ad contrarium finem deseruiant. Vt cùm ita argumentamur. Vitam beatam adipisci desideras, non igitur vitiis teipsum implicabis, quæ ad mortem perducunt: sed virtutibus & actionibus bonis sedulò dabis operam. Vis in perfectionis studio Deo militare, non igitur secularibus negotiis te debes inuoluere (iuxta illud Apostoli. Nemo militans Deo, implicat se negotiis 2. Tit. 2.
secularibus) sed in quiete vitam agere. Hoc modo à fine ex verbis Christi sic argumentamur, Si velis ad vitam ingredi, sunt tibi ergo mandata seruãda. Si velis esse perfectus, sunt igitur tibi venděda omnia quæ habes, & dãda pauperibus, ac deinde ad Christi sequelam est veniendum. Obseruatio enim mandatorum, est me- Matt. 19.
dium assequendi finem optatum vitæ æternę & omnium propter Christum contemptus, est congruum medium ad assequendam perfectionem vitę Christianæ. Huiusmodi argumento Dominus Iesus Petrum & Ioannem vindictam quęrentes aduersum Samaritanos magistrum nolentes recipere, confutauit. Cùm enim illi dicerent. Domine vis dicimus, vt ignis descendat de cælo, & consumat illos, ostendit dominus ex fine ad quem venit in primo aduentu, id non conuenire dicens: Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Tanquam si dicat, Ad hunc finem ego veni vt saluem, non vt perdam, igitur non est decens, quod vos proponitis, vt ego pro leui iniuria homini facta statim illos perdam: sed magis conuenit, vt mea longanimitate ferendo illos tandem ad pœnitentiam adducam. Simili argumento vtitur aduersum Pharisæos, se excusans, quòd cũ Publicanis & peccatoribus manducaret, eosq; benignè susciperet. Non veni, inquit, vocare Matth. 9.
iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Velut ex hoc manifestè inferens: quòd cum illis deberet magis conuersari, cùm non alio conuenientiori medio illos posset ad salutẽ adducere, quàm assiduè cum ipsis viuendo ipsosque instruendo. Simili modo & post mortem in peregrini specie ambulans cum duobus discipulis, declarat ex fine, se debuisse passionem amarissimam perferre. Nónne, inquiens, oportuit Christũ pati, & ita introire in gloriam Luce 24.
suam?

ſuam? Ac ſi diceret. Si ad finem erat perueniendum, vtique me-
dium reſpuendum nõ erat, quod à Deo erat ad finem talem præ-
Galat.6. ordinatum. Paulus quoque Apoſtolus à fine argumentatur, cùm
ad bonum exhortans diſcipulos, ait: Bonum facientes non defi-
ciamus, tempore enim ſuo metemus nõ deficientes. Meſsis enim
retributionis æternæ, omnium bonarum actionum eſt finis. Et
alibi, quoties ex propoſitione cæleſtis præmij fideles monet, tri-
bulationes mundi patienter ferre, nihil aliud quam à fine argu-
mentatur: quoniam ſuſtinentia in aduerſis medium eſt conue-
niens ad promerẽdum futuræ beatitudinis requiem. Sic & Petrus
1.Pet.4. Apoſtolus ait: Communicantes Chriſti paſsionibus gaudete, vt
in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Sic & Petrus ex
1.Pet.3. fine nos inſtruit benedicere ſemper & non maledicere. Non red-
dentes, inquit, maledictum pro maledicto, ſed econtrario, bene-
dicentes, quia in hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate
poſsideatis. Quaſi dicat: Finis ad quem prædeſtinati eſtis, bene-
dictio eſt cæleſtis: medium igitur proportionatum fini huic eli-
gendum eſt, nempe benedictio manſuetudinis: & quod ab illo
fine abducit, nempe maledicto iracundiæ, fugiendum. Ex finium
quoque conſideratione & collatione ſumitur argumentum pul-
chrum & efficax, ad iudicandũ de mediis quæ ad finẽ huiuſmodi
Galat.3. ordinantur. Sic Paulus legem veterem multis in locis longè poſt-
Hebr.2. ponit nouę, quod illa ad hunc finem potiſsimùm ſit data, vt quaſi
in modum pædagogi ſeruaret populũ duræ ceruicis ſub timore,
donec promiſſus aduenirẽt Meſsias. Lex autem noua poſt illam
data eſt, vt ſublato timore, in libertate ſpiritus per amorem Deo
adhærentes, cæleſtis regni hæredes conſtituamur. Sic alibi finem
laborantium in ſtadio vel agone huius ſeculi, cum fine laboran-
tium in militia Chriſti comparat, dicens: Et illi quidem vt cor-
ruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Atque
1.Cor.9. hac comparatione finium, labor Chriſto ſeruientium longè præ-
fertur labore eorum, qui pro corruptibili præmio mundo inſer-
uiunt. Simili modo apud Romanos fides bonorum atque ma-
lorum comparat, & quæ ad vtrunque finem perducunt media,
oſtendere volens, ex diuerſitate finium illa eligenda, hæc abij-
cienda, Quem (inquit) fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus
Roma.6. nunc erubeſcitis? Nam finis illorũ mors eſt. Nunc verò liberati à
peccato, ſerui autẽ facti Deo, habetis fructum in ſanctificatione,
finem verò vitam æternam. Stipendia enim peccati mors, gratia
autem Dei vita æterna. Omnium autem horum argumentorum,
atque eorum omnium quæ in præcedentibus dicta ſunt, vna eſt
generalis maxima, quàm ſuprà ex Boëtio citauimus. Vnamquá-
que rem ex cauſsis ſpectari oportet.

CAP.

CAP. XXVII. *Quomodo etiam apud Poetas multus sit horum locorum vsus.*

SVnt quoque loci isti apprimè vtiles Rhetoribus, atque Poëtis, neque est alius quo vel libentius vti soleant vel frequentius, in quocunque tandem causſarum genere. Siquidem tria apud Rhetores distinguuntur genera causſarum: nempe deliberatiuũ, iudiciale, & demonſtratiuũ. Deliberatiuum ad conſilia pertinet. Iudiciale, ad contentiones & forenſes cauſſas ſpectat. Demonſtratiuum verò pertinet ad docendum, ad narrandum res geſtas, ad laudandum aut vituperandum in genere deliberatiuo, plurimùm confert cauſſarum diligens conſideràtio. Communis enim deliberandi forma eſt, num quod proponitur expediat: deinde, ſi ad effectum perduci poſsit quod expedire inuentum fuerit, & quomodo quibuſque mediis, & per quos effici poſsit. Si enim vel non expedit quod proponitur, vel non apparet commodus modus ad ipſum efficiendum, ſtatim à deliberatione tanquam vanum reijcitur. Fit autem hoc commodiſsimè à cauſsis, efficienti potiſsimùm & finali. Manifeſtum igitur eſt generi deliberatiuo accommodam eſſe cauſſarũ conſiderationẽ. Huc etiam pertinet quod ſuprà diximus, propoſitum conſilium ſæpè ab ipſo auctore, vel confutari, vel acceptari. Sic apud Cæſarem in commentariis, libro quinto de bello Gallico, legati duo, Cotta & Sabinus contendunt. Negat Cotta authore hoſte de ſummis rebus capienda conſilia, Ambiorigem ſcilicet hoſtem reputans. Contrà, Sabinus, quòd Ambiorigem amicum æſtimaret, conſilium inſequendum contendit, de educendis ex hybernis legionibus. Siquidem in hoc verſabatur contentio. Ad hunc modum & apud Virgilium, vbi de equo per Græcos fabricato in vrbem Troiam transferendo, à quibus conſultaretur, Laocoon ab ipſis doni auctoribus nequaquam in vrbem inferendum eſſe arguebat, his verbis ciues compellans:

Quantus apud Poetas ſit vſus locorum à cauſsis.

Ab efficiente.

2. li. Aen.

O miſeri, quæ tanta inſania ciues?
Creditis auectos hoſtes, aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaûm?

Ac poſt pauca, quid ex auctoribus malæ ſuſpitionis colligat, aperit ſubiungens in hæc verba:

Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui,
Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros.
Aut aliquis latet error.

Ac poſtremò concluſionem infert, ita ſermonem finiens:

Equo ne credite Teucri.
Quidquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentes.

Eodem argumento & alij plerique ſagacioris ingenij, in eandem

dem ducebantur sententiam: quemadmodum de Capy eodem in loco Virgilius ita inquit:

2. li. Aen. *At Capys, & quorum melior sententia menti,*
Aut pelago Danaûm insidias suspectaq; dona
Præcipitare iubent, subiectisq; vrere flammis.

Ita videlicet ab ipsis equi fabricatoribus doniq; auctoribus prudenter suadebant, ipsum minimè suscipiendum in vrbē. Cui consilio si fuisset obtemperatū, nō ita copiosum Poëtis omnibus Troia infelix dedisses canendi argumentum: atque (vt ipsius vtar verbis, qui tuam tuorumq; cladem canēdo inter Latinos Poëtas principatum iure obtinuit:) Troiaque nunc stares, Priamiq; arx alta maneres. Porrò in genere demōstratiuo, ad laudandū atque vituperandum Poëtis & Oratoribus vsitatissimum est causas adferre, Vt apud Virgilium, pocula sua Menalcas commendat, ab efficiente Alchimedonte: à materia, quoniam fagina essent, atq; etiam à forma, quoniam sculptura erant mirabili. Ita enim cum Damœta certans, cùm de grege non auderet quidquā deponere, pocula ista commendat, dicens:

In genere demonstratiuo.

Virgil. *Quoniam tibi pocula ponam*
Fagina, cælatum diuini opus Alchimedontis.
Lenta quibus torno facili superaddita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon, & quis fuit alter?
Descripsit radio totum, qui gentibus orbem.

Hoc modo laudamus quempiam, à genere, à patria, à pædagogis, quæ omnia quædam efficientes sunt caussæ. A genere quidem Ilioneus apud Latinum, Phrygem Aeneam commendat, dicens:

Li. 7. Aeneid. *Ab Ioue principium generis, Ioue Dardana pubes:*
Gaudet auo, rex ipse Iouis de gente suprema.

A doctore autē & pædagogo se commendare videtur Persius, ita Cornuto suo loquens:

Cùm primùm pauido custos mihi purpura cessit,
Me tibi suppositi, teneros tu suscipis annos
Socratico Cornute sinu.

Sic ij quorū est artes commendare, quidlibet potius negligunt, quàm earum exponere primos inuentores, vnde & illudin Eclogis Virgilianis:

Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena,
Ipse colit musas, illi mea carmina curæ.

Lib. 1. Geor. Sic de arte arandi terram in Georgicis ait:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit.

Ad

Ad exhortandum quoque & increpandum non parum habet momenti hic locus, cum progenitorum exemplis propositis, vel facta tantùm commemoratione honesta, ita filios vel adhortamur ad similia, vel ab iis quæ genere suo sunt indigna, auocamus. Sic Virgilius Ecloga quarta, siue Saloninum siue Marcellum ad magna exhortatur his verbis. 1. Buco. 4. Eclo.

Aggredere ô magnos (aderit iam tempus) honores.
Chara Deûm soboles, magnum Iouis incrementum.

Contrà, molles Romanos increpat Persius, dicens: Persius Satyr. 2.

Vos ô patritius sanguis quos viuere fas est,
Occipit cæco, posticæ occurrite sannæ.

Et rursum:

Hic neque more probo videas, neque voce serena
Ingentes trepidare Titos, dum carmina lumbum
Intrant, &c.

Ad excitãdum quoque misericordiæ affectum, flectendosque animos, plurimum valet efficientium commemoratio. Vt est illud Didonis ad Aeneam: Li. 1 Aen.

Quis te nate Dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Túne ille Aeneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygiũ genuit Simoentis ad vndam?

Item apud Terentiũ pulchrè tractat Clitipho, sic matrem alloquens: Si vllum vnquã fuit tempus mater, cùm ego tibi voluptati fuerim dictus filius tua voluntate, &c. Sic orantes ad persuadendũ & exornandum adferre solent, quidquid ad rem impetrandam possit efficere. Quomodo apud Virgilium Dido abire parantem Aeneam detinere cupiens, interponit obsecrando quidquid illius putet animum posse commouere: Lib. 4. Aen.

Per ego has lacrymas (inquiens) dextramq; tuam te
Per connubia nostra, per incæptos hymenæos,
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum, miserere domus labentis, & istam
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.

Nec est Poëtis inutile argumentum, quod à materia sumitur. Hinc enim pigrescentem puerum Persius ita alloquitur: A materiâ

Vdum & molle lutum es, nunc nunc properandus, & acri
Fingendus sine fine rota. Satyr. 3.

Quasi dicat, Quia nunc dum modica est ætas, aptissima es materia disciplinis, ac moribus suscipiendis, nunc nunc formandus es & instituendus ad eum modũ, quo figulus materiam, dum vda & mollis est, format pro libito. Huc pertinet, quod in Georgicis Virgilius docet terras diuersas considerari, quarum aliæ melius

vites,

vites, aliæ felicius segetes proferant. Arborum quoque diuersæ species diuersis in locis ac terris felicius prouenire, Sic enim illæ canit secundo Georgicorum libro:

Libr. 2. Georg.

Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibusq; salices, crassisq; paludibus alni,
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni.
Littora myrtetis aptissima, deniq; apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.

Simile ferè est, quod ex consideratione ingeniorum diuersis studiis pueros destinamus, vt iuxta conditionem materiæ, id est, qualitatis iugenij, huic aut illi tradantur disciplinæ. Vbi enim materia non est idonea, frustrà tentamus quidquam effieere: quemadmodum vetus habet prouerbum, Nihil inuita Minerua. Inde & vulgatum illud, Veterem canem difficilè est loris assuescere. Et illud, libro 2. Georg. Adeo in teneris consuescere multum est. A teneris assuescere multum est. Et quòd Poëta ait:

Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.

Porrò, quam nõ negligant formæ considerationẽ Poëtæ, passim eorũ omnia indicant. Vix enim curiosius aliud quàm rerum formas, depingere satagunt. Ex forma & habitudine corporis, simul & ex voce Aeneas apparentem sibi Venerem, quanquam incognitam & venatorio habitu adornatam, Deam tamen esse colligit his verbis eam alloquens:

Li. 1. Aen.

O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat, ô Dea certè.

A forma.

A forma quoque Aeneam pulchrè Virgilius commendat cùm corporis decorem & habitudinem quam ex matris acceperat colloquio, ita describens:

Li. Aen.

Restitit Aeneas, claraq; in luce refulsit.
Os humerosq; Deo similis, namq; ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix lumenq; iuuenta
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.

Cuiusmodi exempla passim apud Poëtas omnes occurrunt.

A fine.

Denique à fine efficaces admodũ sumuntur exhortationes & obiurgationes. Sic enim apud Virgiliũ Aeneas grauissimis iactatus casibus socios consolatur ex fine proposito, dicens:

Libr. 1. Aeneid.

O passi graviora, dabit Deus his quoque finem:
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostentant: illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, & vosmet rebus seruate secundis.

Hic videlicet proposito fine deliberabili, ad ea quæ pro finis illius

illius adeptione fata volebant ab illis ferri, magno & inuicto animo sustinenda, suos pius Aeneas exhortatur. Alloquens verò Didonem Ilioneus, dolens & indignans post tot perpessas miserias, ne tunc quidem portum quietum sibi suisque permitti, proposito omnium fine, qui est Dei pro cunctis retributio, monet ab ijs abstinere quæ ad finem malum, suos auctores adducerent. Sic enim ait:

Quod genus hoc hominum, quæue hunc tam barbara morum
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ,
Bella cient, primaq; vetant consistere terra,
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma: Libr. 1.
At sperate deos memores fandi, atque nefandi. Aen.

A fine quoque, Persius illos qui vel in populari fauore, vel in voluptatibus corporis finem constituerunt studiorum, amara irrisione increpat, dicens:

Vsque adeo ne
Scire tuum nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter?

Et iterum aduersus voluptarium:

Quæ tibi summa boni, vncta vixisse patella? Satyr. 3.

Iuuenalis quoque vanum Hannibalis laborem ex vano fine irridet, his versibus:

Idemen, & scuas curre per alpes,
Vt pueris placeas, & declamatio fias.

Videlicet à fine tã vano & ridiculo, quẽ ait quęsisse Hannibalẽ tam nouo molimine, conatum irridet, vanumque comprobat.

Ab effectis quoque locus non infrequens est Poëtis, cuius nos vnum tantũ, aut alterum exemplũ proferemus. Apud Virgilium Dido ab Aenea despecta, illum concludit neque patre Dardano, neque matre Venere natum, his versibus:

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus auctor
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæq; admorunt vbera tygres.

In argumentum sumit effecta, quæ subsequuntur:

Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit? Libr. 4.
Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem est? Aen.

Ad eandem formam Priamus colligit Pyrrhum ante oculos suos filium suum trucidantem non fuisse verum filium Achillis, his versibus:

At non ille satum quo te mentiris, Achilles, Lib. 2.
Talis in hoste fuit Priamo. Aen.

Quasi dicat, nõ potuisse fructũ tam amarũ, filium tam insigniter in humanum, à bona arbore, à pio & humano patre progigni. Cõtra, à filiis per hunc modũ & parentes commendamus. Cuiusmodi

modi est illud Aeneæ ad Didonem:

Libr. 1. Aen.

Quæ te tam læta tulerunt
Secula? qui tanti talem genuere parentes?

Sunt huiusmodi exemplis plena Poëtarũ carmina, præ cæteris autem quæ à principe Poëtarum Virgilio summo artificio sunt elucubrata, extremaque diligentia limata. Nobis verò satis visum fuit pauca ista in exemplũ proponere, ad indicandam viam quandam ijs, quibus per ætatẽ vel ex professione in huiusmodi literis versari libet ac licet: vt ostenderemus dialecticos istos locos non solum ad inutiles rixas sterilesque contentiones (id quod scioli nonnulli calũniantur) conducere, immo neque ad philosophicas tantùm aut scholasticas disciplinas: verumetiam ad Poëticen non minimum habere momenti, adque enarrandos ritè Poëtas in primis esse necessarios. Curioso autem rerum huiusmodi inquisitori data tantilla occasione, non erit difficile interim dum per latos Poëtarũ campos oberrat, similia multa passim annotare, atque in vnum aceruum, si libebit, colligere. Sed nos iam in caussarũ locis nimium demorati, ad eos qui supersunt intrinsecos locos expediendos, ocyus transeamus.

CAP. XVIII. *De Locis à generatione & corruptione.*

LOcis à causis propinqui sunt loci alij, qui appellantur à generationibus & corruptionibus atque ab vsibus. Siquidem generans & corrumpens, quædam efficientia sunt. Vsus verò est velut finis quidã rei cuius est, cùm vnaquæque res naturaliter ad vsum aliquem ordinetur. Fiunt autem ab his locis argumenta, iuxta communem modum in prædicatis bonum & malum. Fit igitur à generatione argumentum, hoc modo, vt si generatio vel acquisitio cuiuslibet rei bona sit, ipsum quoque genitũ monstretur esse bonum, vt in his patet exemplis. Generatio domus bona est, igitur domus est bona. Aedificatio templorũ, monasteriorũ, Xenodochiorum, bona est, igitur templa, monasteria, Xenodochia, bona sunt, Assuefactio ad virtutem bona est, igitur virtus bona sunt, Assuefactio ad vitium mala est, igitur vitium malũ est. Constructio postibulorum, aliorumque huiusmodi locorum in quibus regnãt vitia, mala est, igitur huiusmodi ędificia mala sunt. Scipionem Aphricanum natum fuisse, ciuitati Romanæ bonum fuit. Nam (vt apud Ciceronem de Amicitia Lælius ait) illum natum fuisse ciuitas Romana, dum erit lætabitur. Igitur, Scipio ipse Romanis bonus fuit, & commodus. Contra verò, Catilinã natum esse ciuitati Romanæ malum fuit, igitur ipse illi malus fuit & noxius. Maximè, Cuius generatio siue acquisitio bona est, ipsum quoque bonũ est, Cuius generatio siue acquisitio mala est, ipsum quoque malum est. Ab hoc loco ita licebit argumentari: Christi

A generatione.

natiuitas

natiuitas cælum & terram lætificat, est igitur ipse natus cælis & terris festinus. Speciali cultu Deiparæ virginis Mariæ, & sancti Ioannis Baptistæ natiuitates honorantur, atque celebrantur ab Ecclesia, ideo speciali bonitate ac sanctitate illos natos oportet præcellere. Vnius Mariæ inter mortales omnes celebranda conceptio est, quia ipsa vnica in conceptione veneranda extitit, ab omni macula immunis præseruata. Item, Melior est (iuxta Sapiẽtem) acquisitio sapientiæ acquisitione auri & argenti, igitur ipsa sapientia melior est omni auro & argento. Econuerso quoq; valet à genito ad generationem, hoc modo: Domus bona est, ædificatio igitur domus bona. Virtus pretiosior est omni auro, studiũ igitur & acquisitio virtutis melius est studio auri & omnium quæ possint desiderari. Quia templa bona sunt, vtpote in quibus laudatur Deus, docetur populus, oblationes sacræ fiunt à fidelibus, ideo eorũ constructio bona. Quia delubra & phana dæmonum, scholę epheborum, aliaque huiusmodi impura loca pessima sunt, ipsorum quoque ædificatio pessima est. Ideo in hoc bene fecisse probatur Salomon, quod templum Domini ędificauit. In hoc autem malè quòd idolis vxorum suarũ phana construxit prophana. Hinc dissuademus, ne castra aliáue huiusmodi fortalitia permittantur iuxta ciuitates construi: quoniam docet experientia, ipsa constructa plærunque in malum incolarum cedere tyrannis ad ciuium oppressionem loca illa ferè occupantibus. Hinc de Ioanne Baptista ad patrem, Angelus ait: In natiuitate eius multi gaudebunt, quoniam videlicet ipse qui nascitur erat, bonus esset futurus, & vtilis omni populo, inde gaudio plena debuit esse natiuitas. A corruptione verò dum argumentum sumitur, hoc est obseruandum, vt non idem in antecedente, & consequente sumatur prædicatum, sed commutentur adinuicem, bonum malo & malum bono. Exempli gratia, Destruere idola, eorum delubra subuertere, lucosque succidere, bonum est? Ex his enim plerique in scriptura commendantur, illa igitur omnia mala sunt. Fures & homicidas auferri è medio, bonum est & Reipublicæ expediens: igitur fures ipsi & homicidæ Reipublicæ sunt noxij. Seditiosos homines in exilium mittere, ac de ciuitatibus propellere, bonum est Reipublicæ: ipsi igitur sunt Reipublicæ noxij. Virgilij mors præmatura rei literariæ mala fuit, alioqui limatiora adhuc & tersiora haberẽtur eius opera, ipse igitur Virgilius rei literariæ dum viueret, commodus fuit. Perditio virtutis & sapientiæ mala est, igitur sapientia & virtus bona sunt, Sanctos Martyres occidi malum fuit, igitur ipsi boni erant. Maximæ, Cuius corruptio vel perditio bona est, ipsum est malum, Cuius corruptio vel perditio mala est, ipsum est bonum. Ita argumentamur ex verbis Domini

Prouer. 3.

A genito.

Luca 1.

Locus à corruptione.

ſcandalizatores puſillorum peſsimos eſſe, & plurimùm noxios: quoniam (vt ipſe ait) expedit eis, vt ſuſpenſa ad collum mola aſinaria mergantur in profundum maris. Si igitur eos auferri tam bonum eſt, vehementer malos & noxios eſſe eos eſt conſequens.

Matt.18. Sic Iudæ bonum fuiſſe dicit Saluator, ſi natus non fuiſſet, malam iudicans generationem eius, & bonam corruptionem vel non exiſtentiam: videlicet quoniam ipſe malus erat, Domini ſui tradi-

A corrupto. tor, horribiliſsimique ſceleris auctor futurus. Econuerſo quoque valet à corrupti vel perditi bonitate ad malitiam corruptionis, ſiue à malitia ad bonitatem. Si enim mali ſunt & noxij fures ſeditioſique homines, bonum eſt auferri eos de medio. Si bona res eſt virtus, malum eſt eam perdere, Si melior eſt ſapientia auro, peior ergo & maioris damni eſt perditio ſapientiæ, perditione auri Idolorum ſtatuæ delubra & luci, quoniam mala ſunt, dirui

Conditio obſeruanda. illa bonum eſt. Maximæ, Si quippiam bonum ſit, ipſum corrumpi vel perdi malum eſt, Si quippiam malum ſit, ipſum corrumpi vel perdi bonum eſt. Hoc autem in locis iſtis obſeruandum eſt, vt argumentum ſumatur in iis quæ per ſe bona vel mala ſunt. Nam in iis quæ non per ſe, ſed tantùm per accidens ſiue alterius concomitantis gratia bona vtiliaque dicuntur, non valet argumentum. Non enim ſi mors Chriſti bona fuit, ideo ipſe malus erat cùm viueret. Verè enim bona fuit mors Chriſti, & (iuxta verbum

Ioan.11. Spiritus ſancti, per os Caiphę pontificis prolatum) expediens fuit, vnum illum hominem mori pro gente, Veruntamen non per ſe, aut ſui gratia mors illa vel occiſio bona fuit, ſed tantum per accidens, ratione concomitantis ſalutis noſtræ, quam per ſuam mortẽ

Matt.27 ille fuit operatus. Adeò enim per ſe bonum non fuit, Chriſtum Dei filium, hominem innocentiſsimum & præceptorem fideliſſimum interfici, vt cælum & terra à facie huius facinoris exhoruerunt, id quod & inanimes creaturæ, illo pendente in ligno animamque agente demonſtrarunt, cùm Sol non daret ſplendorem ſuum, moueretur terra, atque etiam petræ ſcinderentur duriſsimæ.

Similiter malè colligit, qui lupanarium, aut proſtibulorũ conſtructionem vt bonã commendarit, ex eo quòd ipſa per accidens bona ſunt & commoda. Non enim per ſe bona ſunt lupanaria, quoniam nihil in illis boni geritur, & quidquid illic tractatur, deteſtandum eſt. Sed per accidens bona dicuntur, quatenus per ea multæ euitantur honeſtarum virginum deflorationes & oppreſſiones dum in illis ardens libidine iuuentus, feruorem & furorem ſuum extinguit, quem alioqui periculum erat, ne in virginem aliquam aut ciuem honeſtam ſubinde effunderet.

CAP. XIX. *De loco ab vſibus.*

A B vſu autem rerum eſt argumentum, & frequens & vtile, dum ex vniuſcuiuſque rei vſu, ipſius bonitatem aut malitiam inquirimus. Quod enim bonum habet vſum, id bonum eſſe probatur. Quod verò vſum malum habet, id ſimiliter malum eſſe euincitur. Interdum autem fit inquiſitio de tota ſpecie vel toto genere, interdum de ſingularibus indiuiduis. Exempli gratia, ſi quæratur, Num bona res ſit vinum, quo tam multos videmus corrumpere naturam bonam, dicemus, bonum eſſe vinum: quoniam bonum habet vſum, nempe cor hominis lætificare, & animos mœrentes, atque deiectos erigere. Hunc enim verum eſſe & naturalem vini vſum teſtantur Dauid pater & filius Salomon. Ille quidem canens vinum exhilarare cor hominis, hic verò conſulens vinum dari iis, qui amaro ſunt animo, vt, obliuiſcantur doloris ſui. Iuuat quoque laſſatum ſtomachum, & infirmitatibus multis ſuccurrit, quemadmodum Paulus Apoſtolus Timotheo ſcribens, indicat modico vino vtendum illi ſuadens, propter ſtomachum & frequentes ipſius infirmitates. Ita colligimus equum bonum eſſe, quoniam vſum multiplicem habet bonum valdè & commodum, nimirum ferre ſeſſorem, ſiue in bello, ſiue ad negotia, currum trahere, aratro terram proſcindere, aliaque huiuſmodi. Similiter aſinus bonus eſt, quoniam bonum habet vſum, nempe onera ferre ad commodum Domini. Ita omnes res ſimpliciter bonas eſſe probamus, & nihil creatorum omnino malum: quoniam quidquid à Deo creatum eſt, aliquem habet bonum vſum, illa quoque quæ videntur eſſe viliſsima, & in genere creatorum deſpectiſsima. Omnia enim huc ſeruiunt, hunc-que vſum habent, vt Deum in ſua eſſentia laudent, hominique diuinam in ſe & potentiam & ſapientiam & bonitatem, commõſtrent. Sic Paulus Apoſtolus concludit non eſſe contendendum verbis: quoniam ad nihil vtile, id eſt niſi ad ſubuerſionem audientium. Item prophana & vaniloquia eſſe deuitanda: quoniam multum proficiunt ad impietatem. Item ſtultas queſtiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis docet eſſe vitandas: quoniam inutiles ſint & vanæ. Interdum verò fit comparatio indiuiduorum ſecundum ſpeciem vel genus ſub quo ſunt poſita. Vt cùm quæritur, num hic ſit bonus equus, aut hæc bona vacca. Tunc verò vſum illius ſpeciei peculiarem conſiderare debemus: & ſi bonũ habeat huiuſmodi vſum id quod proponitur, bonum eſſe probatur: ſin malum, malum. Exempli gratia, bonus equus eſt iſte, ſi benè ferat ſeſſorem, aut bene currum ſiue aratrum trahat, aut aliquid eorum officiorum, quæ per equos fieri ſolita ſunt, rectè perficiat. Si verò nullum illorum bene impleat, malus equus dicitur. Sic dicitur bonus aſinus, qui bene fert onera:

Locus ab vſibus.

Pſal. 104
Prou. 31.

2. Tim. 2.

Titum. 3.

Bona vacca, si bene vitulos procreet & alat, lacque bonum & multum præbeat. Bonus dicitur canis, si bene latrat aduersum nocturnos fures. Bonus murilegus, si bene mures capiat: bonus culter, si bene scindat: bona vestis, si bene tegat, caloremque foueat: bonus liber, si discentem bene erudiat, atque ita in ceteris.

Matth.5. *Luc. 14.* Sic in Euangelio Dominus ait, bonum esse sal si non euanuerit, vt vsum suum habeat, qui est salire carnes, & à corruptione seruare. Si autem euanuerit, vt ad nihilum vltrà valeat, iam nō vltrò bonum esse, sed mittendum in sterquilinium. Ita in Euangelica parabola de arbore fici dicit paterfamilias. Ecce iam tribus annis quæro fructum in ficulnea, nec inuenio. Succide ergo illam, vt quid etiam terram occupat? Maximæ, Cuius vsus bonus est, ipsum quoque bonum est, Cuius vsus malus est, ipsum quoque malum est. Duo autem hoc in loco sunt obseruanda. Primum est, vt in iis quę per se bonum aut malum habent vsum argumentemur. Non enim sequitur, Peccati vsus aliquo modo bonus est, igitur peccatum bonum est, Scandalorum vsus bonus est per accidens, igitur scandala bona sunt, Tyrannorum vsus bonus est, igitur ipsi boni sunt. Verum est enim, peccati vsum bonum esse, non quidem per se, cùm in ratione peccati nihil possit inueniri, habēs rationem vtilitatis, sed per accidens, quatenus Deus ipso nouit ad bonū finem vti, quemadmodum testatur beatus Augustinus, adeò bonum esse Deum, vt mala fieri non permitteret, nisi inde nosset maiora bona elicere. Sic scandalorum per accidens est bonus vsus, quatenus per ea electi exercitantur, & ad coronam præparantur. Propter quod dicebat in Euangelio Dominus: Necesse est vt veniant scandala. Sic & tyranni iustorumque oppressores, per accidens bonum habent vsum. Non tamen ista simpliciter bona dicenda sunt, sed simpliciter mala. Veruntamen si propriè loquamur, non tam ille bonus vsus est rerum malarum, quàm Dei boni, qui malis sic vti nouit. Peccatum enim ipsum quidem in se nullum habet vsum ad bonum. Deus autem in se habet, quomodo illo ad bonum vti possit, videlicet ad suę iustitię gloriam aduersus illud demonstrandam. Deinde est cautissimè aduertendum, ne pro vsu abusus sumatur. Locus enim ab abusibus sophisticus est. Non enim valet argumentum à rei abusu ad malitiam rei illius, sed verus vsus accipi debet. Vnde si quis ita in detestationem vini argumentetur: Inebriari, lasciuiri, luxuriari, insanire, mala sunt, igitur vinum est malum: quoniam illa omnia ex vino procedunt, & ad hoc vino vtuntur plerique homines. Mendose colligit, qui ita infert, Non enim ab vsu vini argumentatur, sed ab abusibus. Verus enim vsus vini non est inebriari, lasciuire, luxuriari, & huiusmodi: sed (vt suprà diximus)

Duo obseruanda.

Matt.18. *Luc.17.*

Ab abusu non valet argumentum.

cor

cor hominis honesta & moderata lætitia reficere, corporisque robur sustentare, & releuare si quando deiici cœperit. Est enim verus vsus vniuscuiusque rei officium ad quod à Deo facta est, vel id ad quod ab initio instituta est. Ita non sequitur, si malum est sine caussa interficere, ob hoc malum esse gladium: quoniam gladij est ille abusus. Verus autem gladij vsus est, aduersus hostes se tueri, aut nocentes punire, quemadmodum ait Apostolus, gladium portare iudicem, vt vindictã inferat malè agentibus. Neque sequitur, malam esse eloquentiam, aut malum ingenij acumen, quoniam plerique per ingenij acumen hæreses, errores que confingunt, aut per eloquentiam seditiones, aut schismata generant. Qui enim in his expendunt eloquentiam, fontemque ingenij, nõ ita vtuntur, sed abutuntur illis, quæ alioqui verum vsum bonum habent. Huiusmodi tamen argumentis ab abusu desumptis, mirum quanta impudentia plerique nostræ huius tempestatis homines, sacra atque prophana, humana & diuina omnia infament, tantùm non cælum terræ commiscentes, res per se bonas & saluberrimas institutiones, ex sola abusuum consideratione damnantes, execrantes, pedibus conculcantes. Hinc enim sanctissimum Christi sacerdotium cõtemnunt, quòd nonnulli videantur illo ad voluptatem, aut quæstum abuti. Monacharum item, quòd eo ad hypocrisim multi abutantur. Pontificum dignitatẽ & præcellentiam, quòd multi eorum ad ambitionem illa abutantur. Sic virginum conuenticula damnant, clerum omnem execrantur. Diuinorum cultuum cerimonias, sanctorum cultum, imaginum vsum in Ecclesiis, aliaque huiusmodi. Quasi verò quidquã sit tam bonum in rebus humanis, quo non abuti possit humana malitia. Quid enim verbo Dei magis sanctum, magis augustum, magis venerandum? Et hoc quàm multi pessimè abutuntur? Quid Dei longanimitate melius? Et illa (vt ait Paulus) peccatores ingrati imprudenter & improbè abutuntur ad cumulum damnationis, thesaurizantes sibi iram in die iudicij. Quid scripturis sacris magis vtile? Et illis diabolus (vt Matthæus testatur) ad tentandum Christum abusus est, atque etiamnum multi illius imitatores (vt Petrus Apostolus de Paulinis epistolis peculiariter ait) eas deprauant ad suam atq; aliorum perditionem. Denique, quid ipso vero corpore & sanguine Christi filij Dei præstantius potest cogitari, quòd Paulus à multis testatur sumi in damnationem? Facessant igitur sophistæ isti, cum suo illo splẽdido loco ab abusibus: desinantque miseri iudicio atque adeo sensu ipso communi carentes res per se optimas sine caussa præterius & æquum, atra notare infamia: magis autem ex vsu bono, vt debent, singula discant commendare. Aut si omnino ab abusibus argumentari voluptati

Roma. 13.

Rom. 2.

Matt. 4.

2. Pet. 3.

1. Cor. 11.

alis est, si ita illis libet, & ita decretum est, accedant huc ad pulpitum proterui pueri, & discant quomodo ab illo suo loco quem omnino deserere nolunt, rectè argumentari debeant. A malo, inquam, abusu, damnent non rem illam, cuius est abusus: sed homines ipsos qui rebus ex se bonis, sua malitia abutuntur. Ita non mendosè, sed verè colligent, multos monachorum malos esse & detestandos, quod monachatu, re bona & pia abutantur ad hypocrisim, ad quæstum, ad ambitionem, aliaque huiusmodi. Ita dialectice colligent, multos clericorum damnandos esse, qui in clericatu diuitias quæritant, mensas opiparas & vitã delicijs plenam, atque ita in ceteris. Sic argumentãtes ab abusibus malis, ad abutentium malitiam suscipiemus illos libenter: donec autem rerum quarum est abusus malitiam ex abusibus colligunt, ridebuntur suauiter, & tanquam sophistæ pernicioſi exibilabuntur cum ignominia.

CAP. XX. De *loco à communiter accidentibus.*

Locus à communiter accidentibus.

AD causas quodammodo pertinent etiam illa, quæ appellantur communiter accidentia, non quòd causæ sint alterum alterius, sed quia ferè ex eadem causa, vel radice procedunt, & quia ad eandem causam reducuntur, aut certè sic se videntur habere, vt causa & effectus, vel vt effectus vnius tertiæ causæ, ex eo quod vnum sequitur ad alterum, eo modo quo effectus sequitur causam. Dicimus autem communiter accidentia illa, quorum alterum vel semper, vel vt plurimùm ad alterũ sequitur. Intelligimus autem hic sequi secundum consequentiam, ita vt vno posito alterum poni sit cõsequens. Vnde id quod infertur ex altero sequi dicitur ad illud, etiam si secundum tempus præcedat. Vbi sciendum est, inter communiter accidentia quędam inueniri secundũ prius & posterius, id est, quorũ vnum tempore precedit, alterũ subsequitur. Vt in arbore prius est frondere, quàm florere, prius item est florere quã fructũ proferre. In vite prius est gemmas turgentes emittere, quàm folia, ac prius folia dare, quàm botros. Sic in muliere prius est concipere, posterius parere, vel in mammillis lac habere, prius item cum viro coniungi, quàm concipere. Sic & peccare prius est, quàm pœnitere, & sapere prius quàm desipere, & hoc rursum prius est quã resipiscere. Sic iuuenẽ esse prius est, quàm senescere, & viuere prius, quam mori, & operari prius, est quàm cessare ab opere. Stare item prius est, quam cadere, & cadere prius, quam resurgere. Fuisse quoque in gradu non stabili prius est, quam cadere, & ita in ceteris. In his omnibus manifestũ est vnũ non esse alterius causam, vnum tamẽ ad aliud cõsequi, vt ipsius arboris frõdere nõ est causa fructuũ, neq; productio gemmarum in vite, causa est productionis vuarum. Item,

ipso

ſpſe cõceptus non eſt cauſſa (propriè loquendo) partus, nec peccatum eſt cauſſa ipſius pœnitentiæ, nec vita ipſius mortis, & ita in reliquis. Eſt tamen inter ea talis cohærentia, vt poſt alterũ ſecundum tempus ſequatur alterũ. Verùm non idem eſt quod ſecundũ tempus ſequitur, & quod ſecundũ vim illationis aut cõſequentiæ: plerunque enim quod tempore præcedit, ſequitur ſecundũ conſequentiam, nõ econtrario. Vnde in his communiter accidentibus, argumentandũ eſt affirmatiuè à poſitione poſterioris ſecundum tempus, ad poſitionem prioris hoc modo, arbor iſta floret, igitur fronduit. Fructum habet, ergo flores & frõdes habuit. Vinea iſta botros profert, igitur floruit. Floret, igitur fuit gemmis turgida. Mulier iſta peperit, igitur concepit. Habet lac in vberibus, igitur virginitatem perdidit. Ita ſequitur, Hic homo cecidit, fuit igitur non ſtabili gradu: iuxta illud Boëtij: Qui cecidit, ſtabili non fuit ille gradu. Maxima, Cõmuniter accidentium ſi poſterius eſt, prius fuiſſe neceſſe eſt. Ecõtrario valet negatiuè à priori ad poſterius, hoc modo: Arbor iſta non floruit, nõ igitur faciet fructũ. Mulier iſta non concepit, non igitur peperit: Non eſt vitiata hæc puella, neque igitur lac habet in vberibus. Maxima, Communiter accidentium ſi prius non fuerit, nec poſterius erit. Huiuſmodi argumentis vti videtur Apoſtolus, cum Romanis ita ſcribit de Euangelij fide & prædicatione: Quomodo, inquit, inuocabũt in quem non crediderunt? Quomodo autem credent in eum, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prędicante? Quomodo prædicabunt, niſi mittantur? Prius enim eſt, mitti prædicatores, deinde prędicare, deinde audiri à prędicatoribus, poſt hoc fidem haberi prædicantibus, poſtremò vt inuocetur is, qui prædicatus eſt. Affirmatiuè autem à priori ſecundum tempus ad poſterius, nequaquam valet argumentum: nec item negatiuè à poſteriori ad prius. Non enim valet hæc conſequentia, Arbor iſta floruit, ergo fructum habebit, cùm ſæpè floreant arbores, nec ſequatur fructus. Item non ſequitur. Hæc mulier concepit, igitur pariet: cùm frequenter diſsipetur poſt conceptum fœtus in vtero. Negatiuè item à poſteriori non valet. Hæc mulier non peperit: igitur non concepit. Non habet in mammillis lac, igitur non eſt commiſta viro. Neque conſequens eſt, ſi hic non pœniteat, ob hoc eum non peccaſſe, cùm multi peccent, qui de peccatis nunquam agunt, neque ſunt acturi pœnitentiam. Et hæc quidem quæ diximus, ita ſemper eueniunt, id eſt, ſemper alterum ſequitur alterum, neque ſecundum naturam inuenitur vnquam defectus. Sunt autem quædam quæ licet non ſemper, & omnino infallibiliter, tamen frequenter admodum & vt plurimum ſe cõſequuntur: ex quibus proinde etiã Dialectica ſumũtur argumenta.

Rom. 16.

Nam Dialecticus non solùm certa est infallibilia, sed etiam verisimilia quærit. Exempla sunt huiusmodi: Bacchanalia hodie celebrantur, aut templi encænia, igitur multi inebriabuntur, & vulnerabuntur nonnulli. Ad conuiuium istud vocati sunt plures diuersarum nationum, ac gentium: erit igitur contentio & tumultus. Aura est grata & amœnus dies, multi igitur à prandio deambulabunt, Aura est ingrata, & plenum pluuia cælum, igitur pauci ad encæniorum festa conuenient. Pax est vbique terrarum, erit igitur omnium rerum copia. Bellum instat, igitur erit annonæ caritas. Fames fuit valida, pestis igitur grauis sequitur. Hic homo molitur quippiam magnæ industriæ, igitur patebit hominum
Eccles. 4. inuidiæ, iuxtà illud Ecclesiasticis, Omnes labores hominum & industrias animaduerti patere inuidiæ proximi. Item: Hi duo vicini eiusdem artis & quæstus sunt, & ferè ex æquo concertant, igitur sibiinuicem inuident, iuxta vetus illud prouerbium: Figulus odit figulum. Ista quidem sic communiter accidunt, & se vt plurimùm consequuntur, non tamẽ omnino infallibiliter & necessariò. Potest enim casu aliquo euenire, vel ex certa causa, vt aliter aliquando contingat, nimirum vt priore posito, non subsequatur posterius. Huiusmodi ferè argumenta sunt omnia illa quę à naturalibus signis sumuntur. Quale est illud quod Saluator in
Matt. 16. Euangelio ad Iudæorũ confusionẽ protulit, dicens: Facto vesperę, dicitis. Serenum erit, rubicundum est enim cælum. Et mane, Hodie tempestas, rutilat enim triste cælum. Et iterum, Cùm videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Nimbus venit, & ita fit. Et cùm austrum flantem dicitis, quia æstus erit, & fit. Hæc enim argumenta sunt à communiter accidentibus. Item quod ali
Luc. 12. bi ait de arbore fici. Cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia propè est æstas. Sic per tempus hyemis argumentamur, ex stellis per noctem lympidè lucentibus, gelu postridie futurum, & frigus vehemens: Aestatis tempore ex ranarum suaui concentu & coaxatione vnanimi sub tempus noctis, arguimus noctis & diei subsequentis serenam suauitatẽ. Ex apparente mane caligine, & per solem dissipata, arguimus serenum diem illum futurum. Sic ex variis signis, agriculæ arguunt annorũ fertilitatem aut sterilitatem, & ex indiciis quibusdam in auibus aut animalibus ceteris consideratis, qualitatem auræ probabili æstimatione nouerunt coniicere. Similiter & nautæ aëris dispositionem, ex aspectu ventorum & nubium, aut etiam ipsius maris coniectant. Pertinere huc item videntur argumenta, quibus corporum animorumque ex corpore dispositionem & inclinationem, ex lineamentis membrorum, & forma atque habitudine corporis inquirimus, quod ad artẽ physiognomiæ aut metoposcopiæ pertinet.

Vt

Vt cùm argumentamur, hunc adoleſcentem eſſe boni ſenſus & bene ingenioſum, quòd frontem habeat quaſi cornutam, & bonum ſinciput. aut bonæ memoriæ, quòd occiput habeat amplũ. Stolidum eſſe quempiam, eò quòd aures habeat velut aſininas, nimium magnas ad proportionem capitis: aut fatuellũ, eo quòd nimis modicas habeat. Timidum & formidoloſum ex oculis magnis & prominentibus, ac velut ad albedinem tendentibus: aut aſtutum & callidum ex oculis paruis & internæ latitãtibus. Sic ex naſo aquilino magnanimitatem arguimus, ex adunco & depreſſo ferè auaritiã, ex oris nimia latitudine inuerecundiam & effuſum animum, ex eius nimia anguſtia, nimiam erubeſcentiam & animũ ſecretum. Ita ex latis humeris, fortitudinem, ex collo oblongo, pectoris debilitatem colligimus. Sic ex crinibus, ex vnguibus, ex digitis, & omnino ex ſingulis membris argumenta ſumuntur ſatis veriſimilia, maximè vbi plura horum ſimul conſenſerint. Opus enim eſt in huiuſmodi ad multa conſiderare, & non tantùm membrum vnicum, vt firmior ſit illatio & tutiſsimum fuerit corporis ipſius totã diligenter conſiderare habitudinem, quemadmodũ de Pythagora legimus, quòd adoleſcẽtes ad ſe diſcendi cauſſa venientes, φυσιογνωμῶν, id eſt, ex vultus & oris ingenio, totiusq; corporis habitudine explorabat, ium ad capiendas diſciplinas eſſent idonei. Et proprie quidem hi appellantur phyſiognomi, qui ex totius corporis figura & habitudine conijcere norunt inclinationes & mores hominũ, ij verò qui ex facie tantùm iudicant, metopoſcopi appellantur, ἀπὸ τῆς σκεπτέα τὸ μίτωπον, id eſt, à fronte conſideranda. Huiuſmodi autem argumenta non omnino neceſſaria & cogentia, probabilia tamẽ atque ſuadentia peculiariter icota appellantur, id eſt, probabilia comparatione ad concluſionẽ, quę infertur ex ipſis. Priora verò illa quę neceſſario & perpetuò inferunt ſuum conſequens, ſigna peculiariter appellantur. Quæ quidem ſigna Fabius Quintilianus negat argumenta eſſe appellãda, eò quod nihil relinquant dubitationis, ſed plenam adferant concluſioni certitudinẽ. Verùm hac in parte aduerſatur illi Rodolphus Agricola, dicens tantò magis ea eſſe argumenta, quãto maiorẽ de re dubia fidem faciunt. Siquidem ab arguendo ſiue probando, ſuprà diximus argumentũ denominari. Sunt autẽ alia quædam impropriè cõmuniter accidentia dicta, quorũ vnum interdum quidem ſequitur, alterum non tamẽ vel neceſſariò, vel vt plurimùm, ſed vel rarius vel indifferenter interdum ſequitur, interdum non ſequitur. Ab his non rectè ducitur argumentum Dialecticum, ſed ſophiſticũ, & ſuſpitio incerta melius, quàm probabilis opinio hinc naſcitur. Vt ſi quis colligat, hunc iuuenem adulterum aut fornicatorem eſſe, eò quòd comptior ſit & ornatior

Quintil.

Rodolph.

tior habitu ac facie. Plurimi enim se comunt & ornant, qui tamen à vitio adulterij aut fornicationis sunt alieni. Item si quis nimium zelotypus colligat vxorem cum alio viro habere negotium, quod semel illam viderit cum alio loquentem, aut alteri arridentem. Aut si quis pauperem videns ad ostium per rimas prospectantem, colligat furem illum esse, & furtum animo meditari. Possunt tamen huiusmodi suspitiones tã multæ simul adferri, & tam multa huiusmodi in vnum argumentum coaceruari, vt vel necessariam, vel probabilem efficiant illationem. Vt si quis colligat, Hic homo cum eo qui nunc occisus iacet hoc ipso die iurgatus est, opprobria accepit, dissimulauit dolorem, domum rectà abiit, inde mox gladium retulit sub veste absconditũ, quem gestare non solet: visus est deinde ad locum properare vbi cædes patrata est, vulneratus quoque redijt, vulneris certum aliquem auctorem nescit designare, probabile igitur est, occiso isti hunc fuisse mortis auctorem. Sic apud Terentium Chremes, ex multis signis simul coaceruatis, acutè colligit, Bacchidem filij sui Clitiphonis amicam esse, quod in cubiculum lectus sit allatus, quòd ingressi pessulum ostio obdunt, &c. Possunt verò ad hunc locũ à cõmuniter accidentibus reduci argumenta illa, quæ à prodigijs, monstris, aut portentis sumuntur. Vt cùm argumentamur ex cometa aut alio aliquo portento, magni mali aliquid vel patriæ, vel
2. Mach. 5 principi imminere. Quemadmodum in libro Machabæorum, visis armatis equitibus per aëra discurrentibus, atque per ordines suos concurrentibus, colligit populus, noui, & magni quippiam imminere. Propter quod omnes rogabant in bonum monstra
2. Mach. conuerti. Rursum ex viso nouo Iudæ Machabæi, quo conspexit
15. Oniam pro populo deprecantem, ac Hieremiam sibi gladium aureum de cælo porrigentem, in quo aduersarios deuinceret, certam spem colligit vniuersus exercitus futurę victoriæ. Ita & apud Virgilium Aeneas fugiendum è loco concludit, audita harpyiæ voce, & Anchises Thracia excedendum colligit, vno ab Aenea prodigio, cùm arborẽ è terra euellens ex radicibus atrũ cerneret cruorem defluere. Plura huiusmodi colligit Valerius Maximus, capite de Prodigijs. Solent autem prodigia ipsa, sua quadã qualitate indicare, quale illud fit quod expectatur consequens, vtpotè si horrorẽ præferat portentum, horribile colligitur futurũ quod expectatur consequens. Si autem festiuum & lætum fuerit prodigium, lætũ expectatur cõsequens. Possunt quoque & huc reduci gentilium auguria, auspicia, & aruspicia, & alia diuinationum genera. Verùm ea Poëtis magis vsui sunt, quàm dialecticis, qui non nisi certa aut vt minimùm probabilia quærunt argumenta: cùm Poëtis sat sit aliquid inuenire, etiam si falsum omnino & improbabile,

habile, quod fictionibus adornent Poëticis.

CAP. XXI. De Loco à relatiuè oppositis.

POst locos intrinsecos omnes tam à substantia, quàm à comitantibus substantiam determinandi sunt loci qui appellantur extrinseci: inter quos primùm occurrit locus ab oppositis. Qui locus in alios quatuor subdiuiditur, secundum quatuor oppositionis species. Sunt enim quatuor oppositorum genera, secundum quæ etiam quatuor loci differentes sumuntur, nempe locus à relatiuè oppositis, locus à cõtrariè oppositis, à priuatiuè oppositis, & à contradictoriè oppositis. Quæ autem dicantur opposita, & quomodo singulæ hæ oppositionum species abinuicem differant, copiosè dictum est libro secundo, in tractatu de Postprædicamentis. Nunc autem dicendum, quibus modis in singulis harum oppositionũ sit argumentandum. Hoc autẽ generaliter in omnibus verum est, ab affirmatione vnius oppositorũ ad alterius negationẽ valere argumentum. Nimirũ de ratione oppositionis, hoc est, vt simul de eodem dici non possint, quemadmodum ex definitione oppositionis constat. Est enim oppositio terminorum aliquorum repugnantia. Non pugnant autem, quæ simul eidem conuenire possunt. In omnibus ergo oppositis ab vnius affirmatione valet argumentum ad negationem alterius, iuxta hanc maximam omnibus generalem. De quocunque affirmatur vnum oppositorum, de eodem negatur alterum. In relatiuè oppositis hæc sint exempla: Anchises pater fuit Aeneæ, igitur non fuit eius filius: Pyrrhus fuit Achillis filius, igitur non fuit pater eiusdem: Maria est Annæ filia, non est ergo mater eiusdem. Vbi obseruandæ sunt particulæ ad idem & secundum idem. Non enim simpliciter sequitur. Hic est pater, ergo non est filius omnino alicuius, sed inferri debet, igitur non est eiusdem filius, eius videlicet cuius dictus est esse pater. Neque sequitur, Dauid est pater Christi: igitur non est filius eius. Secundum nanque diuinitatem, dicitur Dauid filius Christi: secundum humanitatem verò, eiusdem pater dicitur. Rectè tamen sequitur si pater Christi est Dauid, non secundum idem eum esse eiusdem filium. Similiter non sequitur. Hic homo est illi prælatus aut illo superior, igitur non est eidem subditus aut eodem inferior. Potest enim eidẽ hominis quis esse in aliquo prælatus, in alio subiectus, in vno superior & dignior, in altero inferior ac minus dignus. Qua de re apud Aulum Gell. in noctibus Atticis iucunda inter patrem & filium legitur concertatio. Seruata autem particula secundum idem valet illatio. Ceterum ab vnius negatione ad alterius affirmationem non valet. Non enim si ego tuus pater non sim, ob hoc filius tuus ero. Neque enim pater tuus sum, neque filius. Sub hoc autem loco

De Locis ab oppositis.

De locis à relatiuè oppositis.

alius

De loco à relatiuis.

alius notatur nomine, quidem similis, non tamen re idem, nec eundem argumentandi modum habens, qui dicitur locus à relatiuis. Aliud enim sunt relatiua, aliud relatiuè opposita. Relatiua dicuntur cùm simpliciter sumuntur sine comparatione ad idem, Vt pater & filius, dominus & seruus, prælatus & subditus. Relatiuè autem opposita propriè dicimus, quãdo cõparatione ad idem assignãtur, hoc pacto, pater & filius eius: dominus & seruus eius, prælatus & eius subditus. Quidam etiam adiectum volunt pronomen demõstrans, hoc modo assignantes relatiuè opposita: pater & hic suus filius, dominus & hic seruus eius. Verùm sic nimium videtur restringi alterũ oppositorũ, & speciei vel generi assignatur pro opposito indiuiduum, quod parum conueniens videtur. Vnde præstat in generali absque demonstratione assignare relatiuè opposita, & particulam tãtùm subintelligere, secundũ idem. Illa enim intellecta, non erit querimonia, id quod in libro secũdo ex Boëtij sententia cõprobauimus.

A relatiuis.

Ex hoc autẽ loco à relatiuis, procedimus ab vnius positione ad positionem alterius, atq; item ab vnius negatione ad negationẽ alterius. Vt si pater est, filius est, & econtrariò: si dominus est, seruus est, & econtrariò. Ac rursum, si non est dominus, non est seruus: si non est pater, non est filius. Maximæ, Posito vno relatiuorũ, ponitur & alterum, Ablato vno relatiuorũ, aufertur & alterũ. Non in omnibus tamẽ relatiuis generaliter valet hic modus argumentandi. In iis enim quorũ alterũ significat cum ampliatione aliqua, non valet. Non enim sequitur, Prius est, igitur posterius est. Scibile est, igitur scientia est, Sensibile est, igitur sensus est. De his autem plenius dictum est libro secundo, in tractatu de ad aliquid, circa proprietatem illam, Ad aliquid dicũtur simul esse natura. Sub hoc loco comprehenditur modus argumẽtandi à verbo actiuo ad passiuũ. Ioannes percutit Petrũ, igitur Petrus percutitur à Ioanne. Herodes interfecit Ioãnem, ergo Ioannes interfectus est ab Herode. Et item econtrariò à verbo passiuo ad actiuum. Christus à Pontio Pilato damnatus est, igitur Pontius Pilatus Christum damnauit. Vel sic absque expressione nominũ, Est qui percussit, igitur est percussus. Calefaciens est, igitur & quod calefit. Ex libro enim prædicamentorum manifestum est agere & pati adinuicem esse relatiua.

CAP. XXII. De Loco à contrariis.

De loco à cõtrarijs.

EX loco autem à contrariis sic argumentamur, ab vnius affirmatione ad alterius negationem. Hic paries est albus, non igitur est niger. Hæc aqua est frigida, non igitur est calida. Hic homo est humilis, igitur non est superbus. Hic adolescens probus est, non igitur est improbus. Liberalis est, non ergo auarus, sanus est, non ergo æger. A negatione autem ad affirmationem,

non

non item in omnibus valet. In contrariis quidem mediatis non valet. Nou enim ſi pannus iſte albus non ſit, ob hoc niger erit: quoniam poteſt eſſe neque albus neque niger, ſed aliquo colore medio coloratus, vtpote vel glaucus, vel rubeus, vel cinericius. Item non ſequitur, Hic homo non eſt temerarius, eſt igitur puſillanimus. Non eſt prodigus, ergo auarus: quoniam poteſt quis eſſe neque temerarius neque puſillanimus, ſed magnanimus mediũ obtinens. Poteſt item quis nec prodigus eſſe nec auarus, ſed liberalis. In contrariis autem immediatis valebit, donec accipias ſubiectum ſuſceptibile. Vt ſi animal quodlibet non eſt ſanum, eſt ægrum, & ſi non eſt ægrum, ſanum erit. Itẽ ſi corpus aliquod miſtum, vel elementare nõ eſt graue, leue ſit neceſſe eſt. Non enim inter hęc eſt dare mediũ. Signanter verò dictũ eſt, donec accipiatur ſubiectum ſuſceptibile. Non enim ſequitur, Lignum non eſt ſanũ, igitur eſt ægrum, aut cõtrario: quoniam videlicet lignũ non eſt ſubiectum ſuſceptibile ſanitatis, aut ægritudinis. Quæ autem dicantur contraria mediata, & quæ immediata ex poſt prædicamentis relinquimus manifeſtum. *In contrariis immediatis.*

CAP. XXIII. *De Locis à priuatiuè & contradictoriè oppoſitis.*

IN priuatiuè oppoſitis, ab affirmatione ad negationẽ ſic argumẽtamur: Hic homo cæcus eſt, igitur nõ eſt videns: videt, igitur non eſt cæcus. Mutus eſt, igitur non poteſt loqui: loquitur, ergo non eſt mutus: ſurdus eſt, igitur non poteſt audire: dormit, igitur non vigilat: aër eſt tenebroſus, non igitur lucidus. A negatione verò ad affirmationem, non vniuerſaliter valet. Non enim ſequitur, lapis non poteſt videre, igitur eſt cæcus. Neque enim videns, neq; cæcus eſt lapis. Veruntamẽ ſi accipiamus ſubiectum ſuſceptibile, & tempus à natura determinatum ſignemus, valebit à negatione ad affirmationem hoc modo: homo iſte non poteſt videre, cùm tamen iam adſit tempus à natura determinatum, quo ſolent videre homines, igitur cæcus eſt: Puer iſte non poteſt loqui, & tempus tranſiit à natura determinatum, quo ſolet loquela donari, igitur mutus eſt. Homo iſte dentes non habet, & tempus iã tranſiit à natura dentibus acquirendis determinatũ, igitur eſt edentulus. Signanter autem temporis huius oportet mentionem fieri. Sine hoc enim coaſſumpto, non valet argumentum, Catulus iſte primo die quo partu eſt editus, non videt, imò nec videre poteſt, igitur eſt cæcus, Puer iſte ſtatim poſtquam natus eſt, dentes non habet, igitur eſt edentulus: non poteſt ambulare, igitur eſt claudus. Eſt autem hic notandum, quod termini priuatiui, ſiue priuationem ſignificantes, non puram negationẽ ſignificant, ſed aliquid ponunt & aliquid tollunt. Ponunt enim quandam naturalem aptitudinem, & tollunt potentiam. Id quod apertè patet in *Locus à priuatiuè oppoſitis.*

termi-

terminorum huiusmodi explicatione. Cæcus enim dicitur, non omne id simpliciter, quod non potest videre. Nemo enim lapides appellat cæcos. Illud autem dicitur cæcum quod cùm naturaliter aptum sit habere visiuam potentiam, illam tamen non habet. Vt omnis homo ex sua specie & natura aptus est ad habendū visum, quoniam penè omnes homines illam potentiam ex natura accipiunt. Quisquis igitur hominum visum non habet, rectè ille priuatus dicetur, & cæcus. Ita dicitur mutus & loquela priuatus, cui ex natura cōpetit loqui, negatur tamen ei & loqui non potest. Ita non dicitur quis priuatus regno, nisi qui natus sit habere regnū, id est, cui quodammodo à natura vel origine vel ex iure debetur regnum. Nam cui non competit, vel ex naturali successione, vel ex electione regnum habere, hic etsi regnum non habeat, regno tamen priuari non dicitur. Ita non dicitur, exhæredari aut priuari hæreditate filius ex adulterio natus, quamuis cum alijs legitimis filijs non accipiat hæreditatē, quoniam ad illum non spectat hæreditas, quę solis competit legitimis filijs. Si autem is cui competit hæreditas, illam non accipiat, exhæredari ille rectè dicetur. Ita bruta non dicuntur priuari cælesti beatitudine, sed dæmones & homines mali illa priuantur: quoniam eam nunquā assequentur, cùm tamen ex suæ conditionis præcellentia illius sint capaces, & ab initio ad eam possidendam sint conditi.

CAP. XXIIII. De *contradictoriè oppositis.*

IN contradictoriè autem oppositis, argumentamur dupliciter. Primùm quidem, in propositionibus contradictorijs, hoc modo: Si verum est, omnem hominem esse mortalem, falsum est aliquem hominem non esse mortalem, & si illud falsum est, hoc verum erit. Vel si illud est verum, hoc non est verum: & si illud non est verum, hoc erit verum. Maxima, Contradictoriæ propositiones non possunt ambæ simul esse veræ aut falsæ. In terminis autem contradictorijs, semper valet ab vnius affirmatione ad alterius negationem, & vicissim ab vnius negatione ad affirmationem alterius. Cuiusmodi consequentias tractat Aristoteles libro secundo περὶ ἑρμηνίας, appellans eas à termino finito ad infinitum, & ab infinito ad finitum. Vt Petrus est homo, igitur non est non homo: lignum est non homo, igitur non est homo. Ac rursum, si lapis non est homo, igitur est non homo: & si non est non homo, homo sit necesse est. Vbi propter cauillationem subaudiri potest in antecedente, cùm sit, vel in consequente, si sit, hoc modo. Si lapis est, & non est homo, igitur est non homo: vel sic: Lapis non est homo, igitur si sit, est non homo. Non est autem opus hic accipere subiectum aliquod peculiare, sed in omnibus valet illatio: quoniam inter contradictoriè oppositā (vt

In terminis cōtradictorijs.

plenius

plenius declaratum est in postpredicamentis) nullum omnino est dare medium, de quo vel ambo negenter, vel ambo predicentur. Propter hoc in omnibus valet, tam à negatione ad affirmationē, quam e contrariò. Maxima. De quolibet est affirmatio vel negatio, de nullo verò simul.

CAP. XXV. *De Locis qui appellantur à Contrario & in ipso.*

SIgnantur autem ab Aristotele & alij duo loci qui fiunt in terminis aliqua prædictarum oppositionum oppositis, qui vocantur Locus à Contrario & locus in ipso. Quando enim duo ad inuicem coniunguntur in antecedente, & his duobus opposita coniunguntur adinuicem in consequente, argumentatio fieri dicitur à contrario vel in ipso. A contrario quidē, si in conclusione mutetur situs, ita vt oppositum subiecti antecedentis ponatur pro prædicato conclusionis, & oppositum prædicati antecedentis ponatur pro subiecto conclusionis. Vt in hac argumentatione: Homo est animal, igitur non animal est non homo. In ipso verò si in conclusione idem seruetur ordo, vt oppositum subiecti antecedentis, sit item subiectum in conclusione, & prædicati antecedentis oppositum in cōclusione similiter prædicati locum obtineat. Vt cum sic colligimus. Humilitas virtus est, igitur superbia vitium. Videtur autem hæc denominatio sumpta ex terminorum oppositorum ordine. A cōtrario enim ducitur argumentū, quando ordine contrario locantur opposita in antecedente & consequente. In ipso verò, quando in eodem ipso ordine consequens habet opposita quo in antecedente. Consequentia autem quæ in ipso dicitur, maximè fit in contrarijs & relatiuis. In contrarijs ad hunc modum: Humilitas est virtus, igitur superbia est vitium. Modestia est laudabilis, igitur immodestia est vituperabilis. Humilitas Deo & hominibus grata est, igitur superbia odibilis. Si pulchra est vrbanitas, indecora est rusticitas. Si decet iuuenem verecundia, dedecet inuerecundia. Qui sophisticè loquitur, odibilis est, qui igitur veraciter & syncere loquitur, amabilis. Maturitas bene consulit, igitur præcipitatio malè. Quæ compendiosa, amplectenda sunt, igitur quę prolixa fugienda. Quod simul vtile est & dulce, præ omnibus eligendum (iuxta illud Poëtæ: Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci:) igitur quod & asperum est & inutile, omnium maximè detestandum. Vera scientia humilem facit & benignum, sophistica igitur inflatum & iracundū reddit. Mansuetudo placat, igitur immitis cōtentio exacerbat. Responsio mollis frangit iram, amara igitur exagitabit. In relatiuè autem oppositis sic argumentamur, in ipso eodem terminorum ordine. Pater est dignior, filius ergo minus dignus. Pater est prior dignitate & origine, igitur filius posterior. Pater est suprapositus filio

Loci à cō trario & de ipso.

A contrario.

In ipso.

filius

filius igitur patri subiectus. Pater est filij, vel filium habet, filius ergo patris est vel patrē habet. Vir caput est vxoris, ipsiq; à Deo prælatus, vxor ergo per Deum est viro subdita. Reges & Principes à Deo sunt prælati populo, populus igitur iure diuino debet illis esse subiectus. Imperatoris est imperare, militum ergo est parere. Præceptoris est docere, discipuli igitur discere. Domini est præcipere, serui ergo obedire. Ita in ceteris. Locus autē à contrario vel oppositō ordine frequentiùs fit in priuatiuè & contradictoriè oppositis. In priuatiuè oppositis hoc modo: Qui habet visum, habet sensum, igitur qui caret sensu, caret visu. Qui habet virtutem, habet laudem & gloriam, igitur qui sine laude est & inglorius, virtute caret. Qui habet hæreditatem, hæres est, qui ergo exhæredatus est, hæreditate caret. Qui scientiam habet, ornamentū habet animæ suæ, igitur qui ornatu caret animæ, caret & scientia. In contradictoriis item sic, Iustitia est virtus, igitur quod non est virtus, non est iustitia. Qui timet Dominum, faciet bona, igitur qui bona non facit, non timet Dominum. Qui prudens est dum tempus habet, operatur bonum, igitur qui nō operatur bonum, dum tempus habet, non est prudens. Contra verò in oppositis priuatiuè vel contradictoriè locus in ipso vniuersaliter non valet. Non enim sequitur, Omne quod habet visum, habet sensum, igitur omne quod caret visu, caret sensu. Omnis qui habet abundantiam auri & argenti diues est, igitur qui caret auro & argento pauper est, aut caret diuitiis. Potest enim quis esse diues in aliis possessionibus agrorū & armentorum, cuiusmodi erant illæ priscorum patrum præcipuæ diuitiæ, multò istis inanimatis metallorum cumulis meliores ac præstātiores. Nec in contradictoriis sequitur, homo est animal, igitur quod non est homo, non est animal. In oppositis tamen contrariè & relatiuè, valebit interdum à cōtrario consequentia: vtpote cùm in particularibus proceditur enuntiationibus. Vt sequitur, Humilitas est virtus, igitur quoddam vitium est superbia. Pater est dignior, igitur aliquid minus dignium est filius. In vniuersalibus tamen enuntiationibus, aut indefinitis pro vniuersalibus acceptis, nō valebit. Non enim sequitur, Omnis humilitas est virtus, igitur omne vitiū est superbia, Omnis pater est dignior, igitur omne quod est minus dignū est filius. Nam & seruus minus dignus est, non tamen est filius. Interdum verò in argumentationibus istis fit permistio oppositorū diuersi generis adinuicem. Vt cùm ita argumentamur: Iusti in perpetuum viuent, igitur iniusti in perpetuum morientur. Iusti hæriditate possidebunt terrā viuentium, igitur iniusti auferentur & exhæredabuntur à terra illa. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: igitur væ & miseria diuitibus &

inflatis

inflatis spiritu, quoniam ipsorum non est regnum cælorũ. Si non sunt expetendæ diuitiæ, paupertas non est fugienda. Quia lumen visum oblectat, tenebræ cõtristant. Scientia ornat animam, ignorantia igitur dedocorat. Labor bonus & sanctus est, otium igitur malum & execrandũ. In his enim simul contraria cum priuatiuis vel contradictoriis commiscentur. Huiusmodi autem exemplis plena est omnis scriptura, maximè eorum librorum, qui Sapientiales nominantur, in quibus id passim occurrit, vt quod in priori sententiæ cuiuslibet membro dicitur de iustis, eius oppositum in altera parte dicatur, vel secundum eundem ordinem, vel secundũ ordinem commutatum, de impiis. Expende videlicet caput decimum parabolarũ Salomonis: plura illic manifestè videbis sic ex oppositio pulchrè dicta. Cuiusmodi est illud in principio: Filius sapiens lætificat patrẽ, filius verò stultus mœstitia est matris suæ. Ac deinde, Egestatem operata est manus remissa, manus autem fortium diuitias parat. Iterum, Qui congregat in messe, filius sapiens est: qui autem stertit æstate, filius est confusionis. Rursum memoria iusti cum laudibus, nomen impiorum putrescet. Similiter capite vndecimo. Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia, vbi autem est humilitas, ibi & sapientia. Item, Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, qui autem fidelis est animi, celat commissum. Item, Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium. Huiusmodi exempla mille quilibet per se ex libris illis plenis eruditione bona, colligere facilè poterit. Sed & Psalmorũ liber huiusmodi cõparationibus scatet, quæ miram habent vim ad effectum commouendũ, cùm sic oppositis iuxta seinuicẽ collatis ambo clariùs eluceſcant, & virtutis commodum, & vitiorum incommoda.

CAP. XXVI. De Loco à disparatis.

Locus à disparatis

A Disparatis quoque sicut ab oppositis sumuntur argumenta, ab affirmatione vnius ad negationem alterius, hoc modo, Ioannes est homo, igitur non est asinus, vel leo, vel arbor, vel aliquid huiusmodi, quod ab homine prorsus separatum est. A negatione autem ad affirmationem, minimè valet argumẽtatio. Non enim sequitur, Ioannes non est leo, igitur asinus erit, aut bos, aut equus. Maxima, Cuicunque conuenit vnum disparatorum, eidem non conuenit alterum. Quæ autem dicantur disparata & quomodo ab oppositis differant, prolixè satis & dilucidè in postprædicamentis tractatum est, vt superuacanea repetitione hoc in loco nihil sit opus. In omnibus autẽ his locis oppositorũ atque disparatorum generaliter hoc est aduertẽdum: quoties ab affirmatione vnius ad alterius negationem volumus argumentari, debere oppositа sumi pro prædicatis, & quidẽ totalibus. Nam si ponan-

Conditio generalis.

tur oppoſita ex parte ſubiecti, non valebit ſic in eis argumentatio. Non enim ſequitur, Album eſt, igitur nigrum non eſt. Album eſt coloratum, igitur nigrum non eſt coloratum. Quod videt eſt animal, igitur quod cæcum eſt, non eſt animal. Pater eſt homo, igitur filius eius non eſt homo. Item ſi oppoſita ſumantur tantùm vt partes minus principales prædicati, non valebit ſimiliter argumentatio. Vt non ſequitur. Video album, igitur non video nigrũ. Poſsideo iumenta videntia, non igitur cæca. Poſsideo aſinum, non igitur poſsideo bouem. Veruntamen ſi oppoſita ſumantur vt partes principales, valebit argumentatio, nõ minus quàm ſi per ſe tota eſſent extrema. Rectè enim ſequitur à contrariis. Hic eſt homo albus, igitur non eſt homo niger. Hoc eſt animal ſanum, igitur non eſt animal ægrum.

CAP. XXVII. De Loco à Maiori.

Locus à maiori.

SVmuntur quoque argumenta, tam Dialecticis, quàm Rhetoribus ad perſuadendum bene accommoda, à rerum cõparationibus. Comparatio autem fit interdum maioris ad minus, interdũ minoris ad maius, interdum ſimilium. Atque hinc loci naſcuntur

A maiori.

à maiori, à minori, à ſimili. A maiori dicitur ſumi argumentum, quãdo ab eo quod magis apparet, procedimus ad id, quod minus apparet. Maius enim in propoſito, non ſecundum quantitatem molis eſt accipiendum, ſed ſecundum maiorem probabilitatem. Vnde id quod habet maiorem probabilitatem veritatis, aut quod probabilius faciliuśque alicui videtur conuenire, aut cui aliquid probabilius videtur conuenire, id maius dicitur, comparatione ad alterum quod minorem videtur habere probabilitatem, aut minus probabiliter conuenire alicui. Exempli gratia, Regem expugnare ciuitatem maius eſt: Ducem, aut Comitem expugnare ciuitatẽ eandem minus. Magis enim probabile eſt Regem expugnare, quàm Ducem, & facilius illud proponenti creditur quàm iſtud. Itẽ expugnare caſtrum, in propoſito eſt maius: expugnare validam ciuitatem, minus: quoniam faciliùs & probabiliùs alicui conuenit expugnare caſtrum, quàm validam ciuitatem: hoc autẽ minus probabiliter alicui conuenire creditur quàm illud. Ideo

Tres modi à maiori.

minus dicitur. Fit autem argumentum à maiore negatiuè tantum, idque tribus modis. Primum ex parte ſubiecti tantùm, Rex fortiſsimus hanc ciuitatem non poterit expugnare, neque igitur dux aut comes impotentior eandem poterit expugnare. Ipſe quidem Cicero, aut Demoſthenes cauſſam hanc non poſſet defendere, multò minus igitur alius quilibet ex vulgo oratorum. Hectoris manu non potuit Troia defendi, igitur neque manu Aeneę defendi potuit. Cuiuſmodi argumentum apparens Aeneæ Hector, his innuit verbis. Si pergama dextra defendi poſſent, etiam

hac

hac defensa fuissent. Sic in Euangelio Dominus ait: Neque passer vnus super terram cadit sine patris cęlestis ordinatione & voluntate, igitur neque sanctorum aliquis sine patris dispositione cadet, quoniam pluris apud Deum sunt rationales homines, quã irrationales passerculi. Ac rursum. Capillus de capite vestro non peribit, multò minus igitur, aut corpus, aut anima vobis peribit. Magis enim apparet posse capillũ de capite perire, quàm corpus totum vel animã perdi. Secundò fit argumentum à maiori ex parte prædicati, hoc modo. Si exercitus iste non sufficit arcem expugnare parum munitam, neque ciuitatem fortiorem, meliusque munitam expugnare poterit. Si non sufficit hic homo gestando oneri 100. pondo, neque oneri 200. pondo sufficiet. Si non est quis paratus bona temporalia in proximos expendere, multò minus animam pro eis ponere volet. Si propter Dei amorem neque verbulum durum ferre possumus, multò minùs acerbam mortẽ pro eo, quis ferre valet. Si (iuxta Domini verbũ) non potest quis sua solicitudine adiicere ad staturam suam cubitum vnum, aut capillum vnũ album facere vel nigrum, neque maius aliquid per seipsum sine Deo efficere poterit. Si (vt Apostolus ait) nec cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis sufficientes sumus, multò minus ad peragendũ ardui operis aliquid inueniemur idonei. Sic (iuxta Apostolum Ioannem) qui proximum nõ diligit, quem videt, Deum quomodo diliget, quem non videt? Tertiò valet argumentum ex parte subiecti simul & prædicati, hoc pacto: Vir robustus non sufficit 800. pondo oneri gestando, non igitur adolescens aut puer imbecillior sufficiet oneri 1000. pondo gestãdo. Summo ingenio & inexhausto labore Philosophi maximis laboribus non potuerunt vel vnius infimarum creaturarũ perfectam assequi cognitionẽ: nos igitur qui ingenio non præstamus, & laborem fugimus, altissimarum rerum nequaquam valebimus plenam assequi cognitionem. Omnium autem harum argumentationum vna est confirmatiua maxima, talis. Si id quod magis videtur non est verum, neque id quod minus videtur, verum erit. Aristoteles verò singulis modis singulas assignat maximas, dicens: Vno de duobus dicto, si cui maius videtur inesse non inest, nec cui minus videtur inesse, inerit. Duobus de vno dictis, si q̃ magis videtur inesse, non inest, nec quod minus videtur inesse, inerit. Duobus de duobus dictis, si quod alteri magis videtur inesse non inest, nec reliquum reliquo inerit. Prima maxima primo modo seruit, secunda secundo, tertia tertio. Affirmatiuè autem à maiori nunquam valebit argumentum. Non enim sequitur, Vir robustus huic oneri sufficit, igitur puer imbecillis. Hic potest ferre decem pondo, igitur centum. Non enim oportet si id quod

Matt. 10.

Secundus.

Matth. 6.

2. Cor. 3.

1. Ioan. 4.

Tertius.

magis videtur ita se habeat, ob hoc id quoque quod minus videtur ita se habere.

CAP. XXVIII. De *Loco à minori.*

Locus à minori. A Minori econtrario valet affirmatiuè, nec aliter quàm affirmatiuè, tot modis quot suprà diximus valere à maiori negatiuè. Ex

Primus modus. parte subiecti sic. Puerulus rem tam modicam ferre potest, ergo & adolescens robustior. Ethnici homines diligunt sibi benefacientes, multò magis igitur Christiani. Seculi huius milites pro fide erga regem suum multa & dura ferunt, geruntq; grandia, multò igitur magis spirituales militiæ cultores pro fide erga regem suũ, & magna agent & patientur grauia. Formica animal irrationale dũ tempus est, sibi prospicit, igitur multò magis rationalis homo dum tempus habet, sibi debet prospicere. Si sanctissimus Dauid, sapientissimus Salomon, Sampson fortissimus, & ab vtero matris Nazareus, per mulieres Deum offenderunt: & nos igitur, qui illis sapiẽtia, fortitudine, & sanctitate longè sumus inferiores, per illas (nisi diligentissimè caueamus) seduci poteri-

1. Ioan. 3. mus. Sic Ioannes argumentatur, dicens: Si Christus nos dilexit, & pro nobis mortuus est, & nos debemus fratres diligere ac pro

Hebr. 3. eis animas ponere. Ita Paulus Apostolus legem veterem cum noua comparat in hanc sententiam: Si lex illa quæ per angelos data est vim habuit obligationis, ita vt transgredientes pœnæ statutæ essent obnoxij, multò magis lex noua, quã per semetipsum filius Dei in mundo prædicauit, summa obseruatione debet custodiri, eruntque multò magis pœnæ obnoxij, qui eam fuerint trãsgressi. Ita apud Ioannem Dominus: Si ego laui pedes vestros Domi-

Ioan. 13. *Secundus* nus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Ex parte prædicati, hoc pacto argumentamur. Si hic pro Christi amore etiam vitã temporalem paratus est perdere, multò magis & om-

Rom. 8. nia fortunę bona. Sic Apostolus apud Romanos argumẽtatur dicens: Deus proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo nobis omnia dona-

Hebr. 12. uit? Rursum apud Hebræos. Patres, inquit carnis nostrę eruditores habuimus, & reuerebamur eos, quantò magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus? Et ipse in Euangelio Dominus.

Matth. 6. Si Deus sic vestit lilium agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, quantò magis vos modicæ fidei? Et si aues cæli, quę neque serunt, neque metunt, neque in horrea congregant, Deus sic pascit, quantò magis vos modicæ fidei? Si corpus dedit & animã,

Tertius. escam quoque dabit & vestimentũ. Ex parte vtriusq; extremi sic argumẽtamur: Christus pro nobis grauissima tulit supplicia, nos igitur vel modica pro eius amore ferre debebimus. Seculi milites pro temporali præmio grauissima patienter ferunt. Christi ergo

milites

milites pro præmio æterno, vel modica quæ occurrunt libenter sustinebunt. Christus Dominus noster totas pro nobis in oratione noctes transegit insomnes, nos ergo seruí eius non poterimus vel vna hora ad orationẽ vigilare? Sic apud Virgilium Iuno argumentatur, Pallas vulgaris dea, ob vnius culpam, potuit totã classem nauium exurere: ergo & ego quæ sum deorum atq; dearum regina, potero vt minimum regem Troianorum mihi inuisum ab Italia auertere, ne ibi regnet. Item apud Iouem Venus pro Aenea sic argumentatur, Antenor homo non ita magni generis aut nominis, potuit elapsus Græcorum manibus per vastissia maria requiem certam inuenire, atque etiam vrbem condere, igitur multò magis æquum est, vt meus filius, tuus nepos Aeneas, post tot pericula, saltem portum bonum accipiat, & tutam sedem obtineat. Primum argumentum Virgilius his claudit versibus, Iunonem inducens flammato corde ista volutantem. 1. Aeneid.

Mẽne incepto desistere victam?
Nec posse Italia, Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallas ne exurere classem
Argiuûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oili?
Ipsa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem
Disiecitq; rates, enertiq; equora ventis.
Ast ego quæ diuûm incedo regina, Iouisq;
Et soror & coniunx, vna cum gente tot annos
Bella gero: & quisquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut supplex aris imponet honorem?

Secundum verò his describit versibus. Venerem pro filio Aenea Ioui ita loquentem inducens:

Quem das finem rex magne laborum?
Antenor potuit mediis elapsus Achiuis
Illyricos penetrare sinus, atque intima, tutus
Regna Lyburnorum: & fontem superare Timaui
Hic tamen ille vrbem Pataui, sedesq; locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaq; fixit
Troia, nunc placida compostus pace quiescit:
Nos tua progenies cæli quibus annuis arcem,
Nauibus (infandum) amissis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disiungimur oris:
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?

Porrò de maximis huius loci proportionabiliter dicendum est, quomodo suprà diximus in loco à maiori. Omnium enim argumentorũ vna confirmatiua maxima potest hæc assignari. Si id, quod minus videtur, verum est, id quoque quod magis videtur,

verum erit. Secundum verò Aristotelem tribus diuersis modis tres diuersæ assignantur hæ maximæ. Vno de duobus dicto. Si cui minus videtur inesse ineſt, etiã illi quod magis videtur inesse inerit. Duobus de vno dictis, Si id quod minus videtur inesse ineſt, etiam id quod magis videtur inesse inerit. Duobus de duobus dictis, si quod alteri minus videtur inesse, ineſt, & reliquũ reliquo. Est quoque cautè in his duobus locis aduertendũ ne pro maiori minus, aut econtrario pro minore maius accipiatur. Frequens enim & facilis est in hac re fallacia, vt argumentum, quod verè à minori sumitur existimetur sumptũ à maiori & econtrario. Cuius erroris causſa est, quia plerunque id quod quantitate (vtpote vel mole, vel numero) maius est, minus censetur in proposito: contrà verò minus, id quod mole vel numero maius est. Exempli gratia, portare centum pondo, quantitate maius est, quam portare tantum viginti. Illud tamen in proposito minus est: quoniam minus apparenter illud alicui conuenit quã istud. Facilius enim de vnoquoque creditur, quod possit gestare decem pondo, quàm centum. Ita cùm dicimus, Deus fecit cælum & terram, ergo & glebam potest facere, apparet secundum speciem argumentum esse à maiori, eò quòd maius videatur secundum rem & pondus operis creare cælum & terram, quàm glebam modicam. Est tamen argumentum à minori, id est, ab eo quod habet minus verisimilitudinis & apparentiæ. Sic & in aliis similibus diligenter considerandum est, & cautè semper prospiciendum est, ne à maiori aliter vnquam quàm negatiuè, aut à minori aliter quàm affirmatiuè procedatur. A maiori enim affirmatiuè, aut negatiuè à minori, processus non valet.

CAP. XXIX. De Loco à Simili.

Locus à simili.

A Simili verò dicitur sumi argumentum, quando id quod assumitur, cum eo quod probatur similem & æqualem habet verisimilitudinem, id est, quando æqualem habent apparentiam veritatis. Vt cùm ita argumentamur: Ioannes mortalis est, igitur & Petrus. In vtroque est eadem verisimilitudo, eademque apparentia veritatis, quoniam ambo æquè sunt homines. Iudas malè periit, quia de misericordia desperauit, ergo & nos peribimus, si illius efficiamur similes. Sodomitæ perierunt, quia peccatores nimis erant, & non egerunt pœnitentiam: igitur & nos malè peribimus, si illorum efficiamur similes. Immoderato affectu concupiscere diuitias, vanum est & vitiosum: igitur immoderato affectu concupiscere terrenã scientiam vanum erit & vitiosum. Est enim in vtroque similitudo. Sic argumentatur Apostolus apud Corinthios docens, licitum esse doctoribus Euangelij stipendia accipere sumptuum, in hanc sententiam: Nemo inquit, suis stipendijs militat,

militat, sed stipendium suæ militiæ ab illo accipit cui militat: igitur qui alios docet non suis sumptibus debet viuere, sed illorum quibus prædicat. Item, Qui vineam plantat, de fructu eius vescitur, & qui gregem pascit de lacte eius manducat: igitur qui populum Domini docēdo colit & pascit, meritò debet ab eis tēporalia subsidia accipere. Item, Boui in tritura laboranti, cibus non est denegandus, igitur nec doctori in doctrina laboranti. Prætereà, Qui arat (inquit) in spe debet arare, & qui triturat in spe fructus percipiendi, igitur & qui docendo laborat, temporalia ei debentur subsidia. Denique ita concludit: Nescitis quoniam hi qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? & hi qui altario deseruiunt, cum altario participant? Ita & Dominus ordinauit iis, qui Euangelium annuntiant, de Euangelio viuere. Multū quoque valet hic locus ad exhortandum, obiurgandum, & consolandum dum propositis exemplis similibus ad imitationē excitamus, vel consolationem ingerimus. Sic Iudith illa nobilis propositis patrum exemplis ait: Memores esse debetis, quomodo pater noster Abraham tentatus est & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est. Sic Isaac, sic Iacob, sic Moses, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Illi autem qui tentationes non susceperunt cum timore Domini exterminati sunt. Ex quibus deinde conclusionem infert dicens: Et nos igitur non vlciscamur nos pro his quæ patimur, sed flagella Domini quasi serui qui corripimur ad emendationem, & non ad perditionem nostram euenisse credamus. Sic Iudas Machabæus milites suos exhortatur: Mementote, inquiēs, qualiter salui facti sunt Patres nostri in mari rubro, cùm sequeretur eos Pharao cum exercitu multo. Et nūc clamemus in cælum, & miserebitur nostri Dominus. Sic Paulus Apostolus Corinthijs exempla proponens præcedentium, monet eos non murmurare neque tentare Dominum. Et alibi propositis incredulorum Patrum exemplis, posteros monet non assimulari illis, neque in exemplum illud incredulitatis incidere. Alibi verò, positis ob oculos multis præclaris patrum exemplis ad fidem tot exemplis probatam nos hortatur susciendā. Plenæ sunt huiusmodi exemplis omnes sacræ literæ, nec solùm ijs quæ à simili sumuntur, sed à maiori atque minori, quæ ad idem genus pertinent, eandemq; habent efficaciam. Neque solùm literæ sacræ, sed & Philosophorum libri, & maximè Poëtarū carmina: id qnod non potest, non esse manifestissimum illi, qui vel sobriè in illorum fuerit lectione versatus.

Iudith.2.
Gen.22.
Mach.4.
1.Cor.4.
Hebr.4.
Hebr.11.
& 12.

CAP. XXX. De Loco à proportione.

Locus à proportione.

SVb hoc autem loco à simili contineri videtur locus à proportione. Qui locus, iuxta sententiam Boëtij, ita differt a priore:

quoniam illic vna res vni cuilibet alij comparatur, hic autem non est similitudo rerum, sed quædam habitudinis comparatio. Hæc enim vocatur proportio, habitudinis vnius ad aliam comparatio. Sit quæstio, Num gubernatores communitatis sint eligendi sorte? ita à proportione sumetur argumentum. Sicut se habet gubernator nauis ad nauem regendam, ita gubernator ciuitatis ad ciuitatem: at gubernator nauis non sorte est eligendus, sed arte & consilio, igitur non sunt eligendi sorte, aut per fortunam ciuitatis gubernatores: sed magno iudicio & delectu sunt ad id muneris assumendi. Maxima, De proportionalibus idem est iudicium. Item, Quod in vnaquaque re euenit, id in eius proportionali euenire necesse est. Estque hic locus ad moralem doctrinam valde accommodus, quando ex naturalibus vel communibus rebus ducta proportione ad mores, quæ illic considerantur, transferimus. Quod nos quidem pluribus adductis exemplis, non grauatè demonstrabimus. Sic itaque argumentamur. Quomodo se habet lumen oculi in corpore, sic rationis lumen in anima, oculi autem lumen omnia corporis membra, & vires debet in suis operibus dirigere, neque feliciter vlla exercetur sine directione oculi corporalis actio: igitur ratio in anima omnibus debet viribus lumen præbere, & in cunctis eam actionibus dirigere. Rursum, Sicut se habet ancilla ad heram in domo aut familia, ita sensualis affectus ad rationem in anima. Atqui turpè admodum est in domo, ancillam imperare heræ, eamque pro suo arbitrio, trahere ad indigna ministeria, sed econtrariò illa huic debet obtemperare: igitur fœda & intolerãda res est in homine, sensualem appetitum naturã subiectum, rationi imperare, eamque trahere ad sua desideria, sed econtrariò iustum est vt imperet ratio, & ille obediat. Iterum, Sicut se habet lumen solis corporei ad mundum istum visibilem, ita lumen cælestis gratiæ in anima rationali: Solis autem lumen necessarium est mundo ad rerum generationem, nec potest nisi eius beneficio mundus in sua dispositione & ordine subsistere: igitur absque lumine cælestis gratiæ, in anima mortua sunt omnia, nec potest boni quidquam fieri. Rursum, Sicut se habet ars medicinæ ad sanitatem corporis, ita scientia pastoralis curæ ad sanitatem animæ. Medicus autẽ corporalis subinde amaris vtitur potionibus, & res duras ferre cogit ægrotum, igitur & qui scientiam habet, officiumq; curæ pastoralis, non semper placentia aut grata, suis subditis loqui, aut agere debebit: sed vbi res poposcerit, duras quoque increpationes adhibebit, & alia quæ oportuna ipse iudicabit ad sanandas animas. Conuenit etiam peculiariter hic locus in æstimatione mercedis operariorum, iuxta proportionem laboris. Vt siis, qui diem vnum in vinea, aut agro est operatus,

ratus, ex iusto laboris pretio quatuor nūmos accipiat, is qui duos dies operatus est, duplam accipiet mercedem, & qui tres triplam, atque ita deinceps. Qualis enim est proportio simplicis laboris & operæ ad mercedem simplicem, talis est proportio duplicati laboris ad mercedem duplam, atque ita deinceps. Intelligendum autem hoc est de æstimatione secundum iustitiæ debitum. Non enim erit cōsequens si pro huius vnius diei labore ex liberalitate eius, qui te conduxerit, acceperis sex stuferos, cùm tantùm tibi ex debito. 4 competebant, ob hoc pro duorū dierum labore. 12. nummos debere tibi persolui. Ita sanè argumentabantur illi in vinea operarij conducti à patrefamilias, de quibus in euangelica parabola loquitur Dominus, qui cùm viderent iis, qui nouissimi venerant dari totum denarium diurnum, arbitrabantur plus illis se accepturos secundum proportionem, videlicet sui laboris, quē in colenda vinea ampliorem impenderant ad ampliorem mercedem. Propter quod & murmurabant æqualem accipientes denarium. Hi, inquiunt nouissimi vna hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portauimus pondus diei & æstus. Verum Dominus rationabiliter eorum paralogismum dissoluit, & irrationabilem murmurationem confutat, ex sua liberalitate dari sibi licitū quod voluisset. Conducit item hic locus iudicibus, quorum est pœnas infligere delinquentibus, & præmia conferre benemeritis, quemadmodum ait Sanctus Apostolus: Secundum enim proportionem meriti aut demeriti, conferenda sunt beneficia, vel irroganda supplicia. Huc pertinet illud veteris legis, Oculū pro oculo, dentem pro dente. Et illud, Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus, & item alia multa quæ ibi secundū proportionem statuūtur. Huc pertinet & illud quod apud Esaiam præuaricatrici genti dicitur: Erit pro suaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro crispanti crine caluitium, & pro fascia pectorali cilicium. Item & illud quod in Apocalypsi de damnata Babylone dicitur: Quantum glorificauit se & in deliciis fuit, tantū date illi tormentum & luctum. Nec dissimile est, quod diuiti illi pater Abraham respondit, Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. Videntur quoque ad hunc locum pertinere comparationes illæ, quarum sunt Poëtæ studiosissimi, item sapientum apologi & fabulæ ad morum institutionem appositè confictæ, quibus suum nomen posteritati insigniter notum reddidit egregius ille è Phrygia fabulator Aesophus, iuxta Auli Gellij testimonium haud immeritò sapiens æstimatus, quòd ea, quæ monitu suasuque videbantur vtilia, non seuerè, non imperiosè præcepit & censuit (vt Philosophis mos est) sed festiuos delectabilesq; apologos com-

Matt. 20

Rom. 13.
Exod. 21.
Matth. 5.
Matt. 25.

Esaiæ. 3.

Apoc. 18.

mentus, res salubriter ac prospicienter animaduersas, in mentes animosque hominum cum audiendi quadam illecebra induxit. Pertinent item ad hunc locum parabolæ illæ quæ in scripturis sanctis frequenter occurrunt, quibus etiam maximè omnium vsus fuisse cognoscitur dominus noster Iesus Christus, qui cum ipsa esset Patris æterna sapientia, ac proinde verba grandia eloqui de plenitudine suæ sapientiæ atque scientiæ potuisset, nostræ tamen infirmitati se contemperans, quasi mater aut nutrix cum paruulo balbutiens, parabolicis huiusmodi sermonibus sæpè & multum vti non est dedignatus, pro simplicium discipulorum atque turbarum eruditione. Adeoque in his creber extitit, vt per excessum quendã de illo scripserit sanctus Euangelista Matthæus
Matt. 13. sine parabolis non fuisse cum turbis loquutum. Hæc omnia, inquit, loquutus est Iesus in parabolis, ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis. Has autem omnes, quantumlibet prolixas institutiones Christi parabolicas, nõ difficile fuerit in argumenta huius loci reducere. Videlicet illa de semine & seminante admodum prolixa parabola, sic potest in argumenti formam redigi, quemadmodum se habet semen corporale ad terram, in qua seminatur, ita se habet verbum Dei, ad eos, quibus prædicatur à doctore, Semẽ verò non in omni terra proficit, nec igitur in omnibus verbũ Dei proficit, qui audiunt ipsum. Quomodo autem se habet semẽ ad terrã bonam, in qua bene susciptur & cõseruatur, ita verbum Dei ad cor bonum in quo susciptur & custoditur: in tali autem terra bona profert fructum semen: igitur in corde tali verbum Dei fructum suum profert. Contra verò vt se habet semen ad terrã malam, ita verbũ Dei ad cor malum: in terra autem mala non facit fructum semen, tametsi in se bonum: nec igitur in corde malo verbũ Dei. Item, Quod sunt visibiles aues corporali semini, id sunt inuisibiles dæmones verbo Dei: sed aues cùm semen aliquod vident secus viam iacere, statim illud diripiunt, prohibentes ne inde fructus cõsurgat: itaq; & dæmones, dum vident hominẽ Dei verbũ in profundo cordis nõ recondere, sed tantum in superficie gestare, statim illud satagunt, ne fructum proferre possit, à corde eius abripere. Iterũ, Quod sunt spinæ nascentibus frugibus, hoc sunt sæculi curæ, & & diuitiarũ fallaciæ bonis initijs ex Dei verbo exurgentibus. Spinæ verò solent nascentes de semine fruges suffocare, & à perfectione iusta impedire. Igitur & diuitiarum solicitudines & curæ sæculi, bona initia ex verbo Dei fortè concepta suffocabunt, ac ne ad iustam perfectionem increscant, impedient. Ad hoc exemplum facilè possunt aliæ parabolæ omnes, quæ passim in Euangelijs occurrũt, ad præsentem locum accõmodari, Valde autẽ in promptu hunc locũ habere studeant,

quibus

quibus cõmissum est rudes populos erudiendi officiũ. Nec enim hi melius, aut cõmodius, vel doceri, vel cõmoneri possunt, quàm huiusmodi crassis comparationibus: id quod suo nos exemplo optimus magister clarissimè docuit, qui cunctis penè sermonibus comparationes huiusmodi admiscuit.

CAP. XXXI. *De loco à transmutata proportione.*

SVb hoc autem loco à proportione, alius solet concludi, quem vocant à transmutata proportione. Qui maximè locũ habet in rebus arithmeticis. Vt cùm sic argumẽtamur: Sicut se habẽt duodecim ad sex, ita se habent octo ad quatuor, quoniã vtrobique est proportio dupla: igitur sicut se habent duodecim ad octo, ita sex ad quatuor. Est enim vtrobique proportio sesquialtera. Item sicut se habent octo ad quatuor, ita sex ad tria, quoniam vtrobique est proportio dupla: ergo sicut se habent octo ad sex, ita quatuor ad tria, quoniam vtrobique est proportio sesquitertia. Proportionẽ autem duplam dicimus, quando numerus maior bis continet minorem. Vt inter duodecim & sex est proportio dupla, item inter sex & tria, inter quatuor & duo. Nam duodecim bis sex cõtinent, sex bis tria, quatuor bis duo. Proportionem verò sequialteram dicimus, quando maior numerus continet minorem, & insuper eius partẽ dimidiam. Vt duodecim cõtinent octo, & insuper quatuor, quæ sunt medietas ipsorũ octo. Ita sex continet quatuor & insuper duo, quę sunt medietas ipsorum quatuor. Proportionem verò sesquitertiam vocamus, quando maior numerus minorem continet, & insuper tertiam eius partem. Vt octo continent sex, & insuper duo, quæ sunt tertia pars senarij. Item quatuor continent tria, & insuper vnitatem, quæ est tertia pars ternarij. Propter hoc, inter octo & sex, item quatuor & tria, dicitur esse proportio sesquitertia. Vocatur autem hic locus à cõmutata proportione, eò quòd ordo eorum quæ comparãtur in conclusione commutetur. Nam in antecedente, primo numero comparato ad secundum, & tertio ad quartũ, in conclusione ordine commutato comparatur primus ad tertium, & secundus ad quartum. Maxima, Sicut primum ad secundum, ita se habet tertium ad quartum, & primum ad tertium se habebit, vt secundum ad quartum.

CAP. XXXII. *De loco à dissimili, & à disproportione.*

QVemadmodum autem à simili argumentũ ducitur & à proportione, & affirmatione, ad affirmationem, vel à negatione ad negationem, quando similia considerantur secundum id, in quo sunt similia, aut proportionalia secundum id in quo consistit proportio: ita sumi potest non inutile argumentum à dissimili & disproportione, consideratione eius in quo est dissimilitudo, aut disproportio ab affirmatione vnius ad alterius negationem,

vel

vel econtrariò. Vt cum sic argumentamur: Non ita est de anima rationali quomodo de anima bruti. Anima autem bruti simul cum corpore perit, igitur anima rationalis nō perit cum corpore, sed manet extra corpus seperatim per se subsistens. Item, Non sic ineſt homini rationale vt risibile, sed rationale ineſt homini vt differentia, igitur risibile non ineſt homini vt differentia. Item, Non est Deus sicut homo, sed omnis homo est mendax & non verax, igitur Deus verax est & non mendax. Item, Non sic sunt cogitationes Dei vt hominum, nec tales viæ eius vt hominum.
Esaiæ 55. (Nam, vt ait Esaias, quantum exaltantur cæli à terra: tantum exaltantur cogitationes Dei à cogitationibus hominum, & viæ Dei à viis hominum.) Cogitationes autem hominum sunt ad malum, ad iniustitiam, ad vindictā & huiusmodi, igitur cogitationes Dei rectæ sunt & æquæ, cogitationes pacis & non afflictionis. Item, Non est talis Deus erga inimicos suos, qualis erga suos est homo. Homo autem persequitur inimicos, & malè facere eis conatur, Deus igitur beneficiis afficit suos inimicos, atque ad se conatur allicere vt pœniteant. Item, Non sic se exhibebit Deus in iudicio futuro, vt modò se exhibet: Nunc autem semper paratus est misereri clamantibus ad se, & flecti potest precibus. Tunc igitur nullis precibus flecti poterit, nullis fletibus commoueri. Sic in
Luc. 22. Euangelio Dominus ait discipulis: Non sic erit inter vos quantum ad eos, qui aliis erunt prælati, quemadmodum inter Reges gentium. Reges autem gentium dominantur eorum imperio, & cum fastu potestatem exercent inter illos. Igitur inter vos non ita erit, sed per humilitatem debebit infra omnes se submittere prælatus aliis, vt qui maior esse velit, sit omnium seruus, & qui præ-
Matth. 6. cessor, sicut ministrator. Item: Non sic vobis orandum est, quomodo orant Ethnici: confidunt autem illi in multiloquio, igitur nón vos in multiloquio orabitis, sed corde attento. Item: Non talis erit vestra dilectio, qualis est Ethnicorum: hi autem solùm diligunt sibi benefacientes & propinquos, vos igitur non illos solùm, sed omnes amicos & inimicos. Maxima, De dissimilibus non idem est iudicium.

A disproportione, Non ita se habet in homine anima, quomo-
Matth. 5. do nauta in naui: Nauta verò in naui est non sicut pars nauis aut nauem viuificans, sed tantùm quasi motor extrinsecus, igitur anima est in homine sicut eius pars, & vita, & mouens intrinsecum. Item, Non sic se habent duodecim ad sex quomodo octo ad sex: Habent autem se duodecim ad sex in proportione dupla. Igitur non se habet octo ad sex in proportione dupla. Maxima, De iis inter quæ non eadem est proportio, non idem erit iudicium. Item & à commutata disproportione (vt ita loquamur) argumentum

sumitur,

ſumitur, hoc modo: Non ſic ſe habent duodecim ad ſex, quomodo ſe habent quatuor ad tria (inter illa enim eſt proportio dupla, inter hæc ſeſquitertia) ergo non ſic ſe habent duodecim ad quatuor, quomodo ſex ad tria. Nam inter hæc eſt proportio dupla, inter illa verò tripla. Duodecim enim ter continent quaternariū. Maxima, Si non ita ſe habet primum ad ſecundum, vt tertium ad quartum, nec ita ſe habebit primum ad tertium, vt ſecundum ad quartum.

CAP. XXXIII. De *loco ab Auctoritate.*

Locus ab auctoritate.

Cicero.

INter locos extrinſecos, vnus ſupereſt tractandus, quē Boëtius nominat à rei iudicio, quod in eo ſumatur argumentum à iudicio ſapientum atque expertorum, quod de re illa tulerunt, quę in diſputationem vocatur. Cicero verò ab auctoritate eum nominat qua appellatione & vulgò vtcunque recentiores. Ex hoc autem loco probamus aliquid ita eſſe vel non eſſe, eò quòd vel omnes, vel plurimi, vel magis ſapientes, magisque experti in qualibet profeſsione ita ſentiunt. Valet autē ſolùm affirmatiuè, hoc modo: Qui in Aſtronomia peritores habentur, ſub firmamento aſſerunt ſeptem eſſe planetarum orbes: igitur ſeptem ſunt ſub firmamento planetarum orbes. Phyſici aſſerunt quatuor eſſe elementa, ex quibus miſta omnia componuntur: igitur eſt verum. Grammatici tradunt octo eſſe partes orationis, igitur ſic res habet. Dialecticorum princeps Ariſtoteles, ſyllogiſmum dixit tribus tantùm conſtare terminis: igitur ſic res habet. Agriculturæ periti dicunt, tempus hoc, aut illud eſſe aptum ſationi, igitur ſic res habet. Cementariæ artis periti aſſerunt non durabile eſſe opus, quod hyemali tempore compingitur, ſic igitur res habet. Ita in omni profeſsione, ab omnium, vel plurimum vel paucorum magis ſapientum imò vnius eximiè ſapientis & experti iudicio, licet argumentari. Maxima, Vnicuique experto, in ſua ſcientia credendum eſt. Item, Quod omnibus, vel pluribus, vel maximè ſapientibus videtur, ita ſe habere probabile eſt. In hoc autem loco, illud eſt peculiare, quod non ſumuntur argumenta ex certa aliqua habitudine ad terminum in quæſtione poſitum, nec eſt hic inuenire terminum inferentem, & terminum illatum, cùm in ceteris id fieri ſit manifeſtum etiam in locis extrinſecis omnibus. Vt verbi gratia, in loco ab oppoſitis ſemper valet illatio ratione habitudinis, quæ eſt inter duo oppoſita, quorum vnum infertur ex altero: ſic in locis à maiori, minori, ſimili, valet illatio ratione habitudinis, quæ eſt inter maius & minus, aut inter duo ſimilia ſiue proportionalia. Hic verò nihil tale inuenitur. Atque hoc illud eſſe puto, quod Cicero in Topicis ait, Græcos huiuſmodi argumentationes appellare ἀτέχνους, id eſt, inartificiales, ſiue (vt ipſe ait) artis

artis expertes. Eadem quoque ratione extremo loco hunc arbitror vulgò locari: quemadmodum & Cicero omnium nouissimum illum constituit, & quasi post ceteros adiecit. Boëtius tamẽ in enumeratione locorum extrinsecorum primum illum constituit. Cuius, si vlla est ratio (vt esse vtique putandum est) hanc arbitror assignandam: quoniam maximè extrinsecum videtur esse conclusioni argumentum, quod non ab aliquo termino in quæstione trahitur, nec secundum vllam habitudinem terminorum sumitur, sed tantùm ab ipso rei iudicio, quòd à personis adfertur extrinsecus. Hoc autem sciendũ est ex loco isto non debere fieri argumentationes, nisi affirmatiuas. Negatiuæ autem non sunt efficaces. Non enim sequitur, Aristoteles aut Plato hoc nõ dixit, igitur non ita est. Nemo enim quantumuis in professione, aut arte sua insignis, omnia sic potuit explicare, quæ ad suam artem aut professionem pertinent, vt nihil reliquisset inueniendum, dicendumque posteris. Nulli enim Deus omnia reuelat, neque vlli hominũ totam se artis natura sic prodit, vt nihil celet. Qui igitur negatiuè argumentãtur ab auctoritate quantumlibet expertorũ, in fallaciam incidunt. Negatiuè autem dicimus argumentari ab auctoritate, quando ex eo quod non sit hoc dictum argumentamur, ipsum non ita habere. Vnde dum ita argumentor, Aristoteles dixit cælum non esse corruptibile: igitur non est corruptibile. Magistri Theologiæ testantur non esse plura Sacramenta, neque pauciora quàm septem, igitur, neque plura sunt, neque pauciora, sic colligens non dicat argumentari ab auctoritate negatiuè, sed affirmatiuè. Tametsi, enim propositio sit negatiua, ad quam adfero auctoritatem, modus tamen hanc adferendi, secundum affirmationem fit, non secundum negationem. Diligentissimè verò hęc cautio in hoc loco est obseruanda: eoque magis, quòd nostra tempestate plurimos etiam magnæ (vt videri volunt) eruditionis homines, ista in re turpiter labi videamus: qui quidquid non est in scripturis expresse descriptum: hinc quasi falsum condemnant atque reiiciunt. Item in rebus Philosophicis, quidquid apud Platonem, Aristotelem, Ciceronem, aut alios antiquos tractatum non inueniunt, velut vana, & nugamenta reiiciunt. Quasi verò antiqui illi abyssum naturæ ita penetrauerint, sicque penitus exhauserint, vt nihil omnino relictum sit posteris, quod ipsorum possit ingeniis, addici: quasi antiqui illi magni & præclari Dij fuerint, posteri verò bruta ratione iudicioque carentia. Adde quod & ex diuina auctoritate posteris generationibus longè plura & potiora quàm prioribus sint patefacta mysteria: atque etiamnum quòd diutiùs perstat sancta Ecclesia, eò plura indies patefiunt fidelibus sanctæ veritatis mysteria.

Nota.

CAP.

CAP. XXXIIII. *Quibus potißimùm diſciplinis conueniat locus iſte, & de auctoritate duplici.*

ESt quoque hic notandum, quod locus iſte licet ad omnes diſciplinas vſum ſuum præſtat, potiſsimùm tamen ad duas: eam videlicet, quæ omnium infima eſt ac velut fundamentum, & eam quæ ſumma eſt ac velut regina ceterarum, id eſt, Grammaticam & Theologiam. Ferè enim omnes Grammaticæ regulæ ex voluntate proceſſerunt eorum, qui primitus illam effinxerunt, tametſi in nonnullis rationem conſuluerint. Vnde quidquid in Grammaticis probatur, ex auctoritate conficitur eorum, qui vel regulas condiderunt loquendi atque ſcribendi, vel ex quibus regulæ iſtæ deſumptæ ſunt, vtpote ex vſu Oratorum atque Poëtarum, & eorum, qui emendatè loquuti exiſtimantur. In Theologia autem quoniam res tractantur arduiſsimæ, quę ſupra captum ſunt hominum: & rationis acumine attingi non poſſunt, ideo ratio parũ in ea valet, auctoritas omnia. Atque etiam, licet ratio nonnulla diuinas res concernentia poſsit vtrunque probabiliter ſiue veriſimiliter oſtendere (id quod nonnulli editis de Theologia naturali libris pulchrè ſatis monſtrarũt) non tamen poteſt ratio hominẽ eo perducere, vt talem præbeat diuinis rebus aſſenſum, qualis debetur iiſdem. Debetur nãque illis fides, qui eſt aſſenſus firmus ſine formidine de oppoſito: cuiuſmodi proculdubiò aſſenſum, non poteſt humana ratio nimium imbecillis & caligans in animis noſtris generare. Auctoritas verò ſola id poteſt, cùm illi ſic mens humana prorſus innititur vt omni poſtpoſita dubitatione infallibiliter verũ eſſe credat, quod ex illa proponitur, etiam ſi ratione id nequaquam poſsit comprehendere vel intelligere. Vbi rurſum notandum eſt, duplicẽ eſſe auctoritatẽ, diuinã, & humanam. Humana eſt quæ ab homine naſcitur: Diuina, quę à Deo: Illa fallere poteſt, ſicut & falli, iſta nec falli poteſt, nec fallere. Nemo eſt n. hominũ tanti ingenij aut tantæ exercitationis, cui non interdum aliquid exciderit nõ probandũ. Nam Ciceroni, Demoſthenes, & Horatio, Homerus ipſe interdũ dormitaſſe videtur. Vnde eſt illud vulgatũ in omniũ ore Prouerbium. Quandoque bonus dormitat Homerus, Solus autẽ Deus eſt, qui nunquã errat, nullibi labitur, nunquã decipitur. Propter quod humana auctoritas, tametſi probabilis ſit, ſemper tamẽ ſuſpecta eſt, nec fidẽ plenã generare ſuffi ciens. Diuina autẽ certiſsima eſt, & abſque periculo, fidemq; certiſsimã generat. Ineſt autẽ diuina auctoritas, nõ iis ſolùm, quę per ſemetipſum Deus loquitur, ſed & quæ per miniſtros ſuos ſcribit aut loquitur ſpiritu ſuo inſpirante. Hinc omni canonicæ ſcripturę auctoritas diuina cõpetit, quoniam (vt Apoſtolus Petrus ait) Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Vnde quic- 2. Pet. 1.

quid

quid manifestè asserit scriptura Canonica, id tanquam firmum & indubitatum haberi debet. Iam quidquid docet Christi sponsa, sancta Ecclesia, id tanquã verum & indubitatum, ex auctoritate Spiritus sancti, qui eam regit, suscipi debet sine formidine. Cetera verò dogmata patrum orthodoxorum, licet eximia sanctitate præfulgentium, non parum habent auctoritatis, vt per omnia cogant nos assentiri ipsorum sententiis. Interdum enim licet illorum auctoritati cum rationabili modestia refragari, interdum etiam corrigere errorem cum reuerentia. Quemadmodum de seipso ingenuè testatur beatus pater Augustinus, de suis, suique similium scriptis, ita ad Vincentiũ scribens: Negare non possum, nec debeo sicut in nostris maioribus, ita multa esse in tam multis opusculis meis, quę possunt iusto iudicio, & nulla temeritate culpari. Ac rursum: Hoc genus literarum (de scriptis patrũ loquitur) ab auctoritate canonum distinguendum est. Non enim sic legun tur, tanquam ita testimonium ex eis proferatur, vt contrà sentire non licet, sic vbi fortè aliter sapuerint quàm veritas postulat. Veruntamen nõ temerè, nec sine magna ratione talium patrum, qui in Ecclesia magnæ eruditionis & sanctitatis habentur, dictis licet refragari: vt nostra hac tempestate nimium impudenter faciunt plerique, qui sui ingenij & crassi, & tardi, & peruersi sententiam, nimia præsumptione clarissimorum quoque patrum exactissimo iudicio nihil verẽtur, vel æquare, vel anteponere. Quæ tanta impudentia atque præsumptio, non modò candorem Christianum: verumetiam naturalem dedecet verecundiam atque modestiam. Semper enim & ab Ethnicis magnus honor, multaque auctoritas dari consueuit iis, qui in professione aliqua insignes aut præcipui sunt habiti. Tametsi enim nemo hominum ex suo spiritu loquens omnia bene dixerit, aut scripserit, imò & ij qui spiritũ Dei habent orthodoxi patres, tametsi in aliquibus permissi sunt cæcutire aut labi, plurium tamen illorum, vel pleraque vel penè omnia rectè dixerunt, vixque in vno aut altero aut omnino in paucissimis aberrauerũt à scopo, ita vt rectè dictorum multis millibus, vix vnũ possit nõ rectè dictum opponi. Propter quod, ab auctoritate eorum meritò probabile erit argumentum, potissimum quando de ea re agitur, cui alius nemo posterior, vel paris, vel maioris auctoritatis post plurima secula ausus est contradicere. Vt si hæc dixit Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Cyprianus, Tertullianus, vel alius huiusmodi, & nemo orthodoxorum patrum id tanquam falsum reprehendit, neque Ecclesia vnquam cõtrarium declarauit, admodum probabiliter colligimus id verum esse. Secus verò, cùm ea de re agitur, quæ postmodum ab aliis paris aut maioris auctoritatis doctoribus, in contrarium definita est. Quemadmodum

dum non valet argumentatio, Cyprianus censuit baptizatos ab hæreticis esse rebaptizãdos in Ecclesia, igitur sic res habet. Huic enim sententiæ aduersatus est beatus Augustinus, & tota obluctatur Ecclesia, quæ plus habet auctoritatis, quàm vnus ille cum paucis sibi adhærentibus. Nec sequitur, Origenes (vt asseritur) finem posuit damnationi malorum angelorũ, igitur sic res habet. Aduersus hanc enim sententiam fortissimè depugnarunt plurimi orthodoxi. Hieronymus, Augustinus, ac huiusmodi plures, atque tota Ecclesia. Denique & hoc aduertẽdũ est, quantũ ad humanas disciplinas attinet, loci huius vsum maximè conducere apud eos, qui ad professionem aut disciplinam quamlibet accedũt nouitij. Iuxta Aristotelis notatu dignã sententiã. Credere oportet eũ qui dicit. Qui enim primum limina disciplinæ cuiuslibet ingreditur, nondũ sufficit, per rationẽ de ijs quæ proponuntur iudicare, cùm nihil adhuc intelligat eorũ quæ traduntur. Verũ vbi longiùs quis progressus fuerit, artemque ipsam & disciplinã penitus introierit, tum magis illum oblectabit ratio, incipietque magni animi iucunditate singularũ rerum, quas priùs discendo tantum credidit rationem inuestigare & inuenire.

Nota.

1. li. Eth.

CAP. XXXV. *De Loco à transsumptione.*

De loco à trãssumptione.

SOlent quoque locis intrinsecis adijcere locum alium dictum à transsumptione, cuius duplicem assignant vsum. Interdũ enim quæstione aliqua proposita generali, ad aliquã speciem nos transferimus, vt facilius expeditiusq; propositum monstremus, æstimantes generale propositum sufficienter declaratum, si particulare ad illud quod nos transtulimus declaremus. Huius exemplũ Boëtius adducit ex Socrate, qui cùm quæreret, quid in vnoquoq; posset iustitia: omnẽ tractatum transtulit ad Reipublicæ magnitudinem, atque ex eo quod illic efficeret in singulis etiam valere confirmauit. Interdum verò hæc transumptio fit in nomine, cum proposito nomine ignoto ad aliud nos transferimus notiùs. Vt si disputatio de Philosopho habeatur, & ignoret forsitan quis Philosophi nomen, ad sapientis nomen translatio fiet. Est enim Sapientis nomen notiùs quàm Philosophi, quoniam illud Latinis domesticum est, hoc peregrinum. Verũ huius loci non ita magna videtur esse vtilitas, propter quod de eo prolixiorem tractatum non facimus, ad medios locos properantes.

CAP. XXXVI. *De Locis mediis, & primùm de loco à coniugatis.*

Locus à cõiugatis.

INter locos medios primus est, qui appellatur à cõiugatis, secũdus qui à casibus. Inter coniugata & casus hæc est differentia, quòd coniugata dicãtur terminus abstractiuus & denominatiuus idem principaliter significantes: casus verò, plura dicuntur denomina-

minatiua, siue nominalia, siue verbalia, siue aduerbilia ab eodem aliquo abstracto secundum denominationem formata. Vt iustitia iustus & iustè coniugata sunt: item sapientia sapiens & sapienter. Idem enim habent significatum principale: sed differunt tantùm in minùs principali significato, eò quod terminus abstractiuus nudam qualitatem significet, terminus autem concretiuus simul substantiã. Dicta sunt autem coniugata, quia sub eodẽ sunt iugo significationis, aut quia ad idem significationis iugum pertinent. Casus verò sunt, vt iustus & iustè, probus, probe. Ideo dicti casus, quoniam ambo per quandam deflectionẽ cadunt à principali nomine, id est, ab abstracto. Hoc enim dicitur nomen principale: quoniam formã ipsam nudam & per se significat nihil simul aliud nec ex principali, nec ex minùs principali significato importans. Vnde licet forsitan interdũ contingat, secundũ Grammaticorum deriuationẽ, à concreto deriuari abstractum, secundũ rem tamen & significationẽ ac per se, abstractum est principalius concreto: quoniam concretum suum habet denominationem à forma per abstractum simpliciter significata. Interdum verò sub nomine coniugatorum generaliter intelliguntur etiam casus, vt apud Ciceronem, qui locum à casibus non distinguit ab hoc loco à coniugatis: sed illum sub hoc concludit. Quia enim plura cõcreta ab eodem abstracto formata sub eodem sunt iugo primariæ, & præcipuæ significationis, nõ immeritò coniugata dici possunt. Fiunt autem argumentationes, tam à coniugatis quã à casibus, & affirmatiuè & negatiuè. Interdum quidẽ in prædicatis bonum & malum, interdũ in alijs. Primi exemplũ est. Qui iustus est, bonus est, igitur iustitia est bona, & econtrario. Item in aduerbiis sic. Quòd iustè fit, bene fit, igitur iustitia est bona, & econtrario. In verbis sic, Temperare bonũ est, igitur temperantia est bona. Obedientia sancta est, sanctum igitur est obedire. Maxima, Quod vni conuenit coniugatorum, & alteri conuenit. Item, Coniugatorum in eo quòd coniugata sunt, vna est eademque natura. Interdum verò fit in prædicatis aliis quàm bonum & malum, hoc modo: Qui currit, mouetur: igitur cursus est motus. Percussum patitur, igitur percussio est passio. Album est coloratum, igitur albedo est color. Quod dulce est, sapidũ est, igitur dulcedo est sapor. Qui iust⁹ est, probus est, igitur iustitia est probitas aut virtus. Maxima, Si coniugatorũ vnum vni conuenit, & alterum alteri conueniet. Vt autẽ vniuersaliter ex hoc loco desumpta argumenta valeant, primùm quidem obseruandũ est, vt propositiones sumãtur, in quibus prædicatum per se conueniat subiecto non per accidens. Non enim necesse est, si duo concreta per accidens de se inuicem dicantur, ob hoc illorum quoque abstracta de se inuicem similiter prædicari,

Conditio prima.

cari. Quemadmodum videlicet album & dulce, duo hęc concreta de se inuicem prædicantur, dicendo: Album est dulce, & dulce est album, eò quòd vnum idemq; hàc simul & album sit & dulce. Non tamen hinc potest inferri, albedinem esse dulcedinem. Per accidens enim non per se illa concreta de se inuicē prædicantur. Tunc autem dicuntur duo concreta de se inuicem per accidens prædicari, quādo res significata per vnum, non est in re per alterū significata, nec eadem est vtriusque significati natura, sed ambo simul in eodem subiecto reperiuntur. Vt albedo non est in ipsa dulcedine, neque dulcedo in ipsa albedine, nec ambę eiusdē sunt naturæ. Verum quia simul ambæ inueniuntur in eodem subiecto tertio, nempè in lacte, hinc est quòd de se inuicē prædicātur: idq; per accidens, ratione subiecti tertij, in quo conueniunt; non autē per se, non eò quod vnius essent naturæ, aut alterum in altero. Ità dicendū & de istis propositionibus, Sciens est probus vel studiosus, Humilis est iustus, Grammaticus est Dialecticus, Videns est audiens, Sapidum est coloratum, atque huiusmodi. Ex quibus nō licet inferre, igitur scientia est virtus, humilitas est iustitia, Grammatica est Dialectica, visus est auditus, sapor est color. Cùm autē dico, album est coloratum, prædicatio est per se, non secundum accidens. Albedo enim quę per subiectū significatur, & color qui prædicatum, eiusdē sunt naturæ, sicut species & genus & coloris natura est in albedine, sicut natura generica in natura specifica. Ob hoc per se ista cōueniunt. Simile est de istis propositionibus, Humilis est probus, Grammaticus est sciens, Dulce est sapidum, Suaue est odoriferum, Triangulare est figuratū, Durū est naturaliter potēs, Molle est naturaliter impotens, Percutiens est agens, Percussum est passum, atq; ita in cęteris prædicamētis. Ex quorū singulis apte infertri potest prædicatio abstracti de abstracto.

Deinde & hoc obseruandum est, vt assignentur verè cōiugata non tantum secundū vocem, sed secundum rem & significationē. In ijs enim quæ tantùm secundum speciem, & vocis sonum coniugata videntur, non valet. Non enim sequitur, Somnolentus vitiosus est, igitur somnus malus. Nec sequitur: Somnus bonus est, igitur somnolentum esse, bonum est: Somnolentus enim non propriè est somni denominatiuum secundum significationem ei correspondens. Somni enim denominatiuum proprium est, dormire vel dormiens, Somnolentus autem, denominatiuum est à somnolentia. Vnde sic est argumentandū, Somnolentus vitiosus est, igitur somnolentia vitium est. Somnus autem bonus est, igitur dormire bonum est: & dormire bonum est, igitur somnus bonus est. Nihil autem refert, siue denominatiuū sit significatione tantùm, siue voce & significatione simul. Præcipuum enim quod hic

Conditio secunda.

quæritur ſignificatio eſt. Verùm denominatiuum voce tantùm huic loco minimè conuenit.

CAP. XXXVII. De Loco à caſibus.

Locus à caſibus.

EAdem quòque obſeruanda ſunt, cùm à caſibus argumentum ſumitur. Sic enim eſt argumentandũ, Quod iuſtè fit, bene fit, igitur qui iuſtus eſt, bonus eſt: & econtrario. Quæ humilia ſunt, honeſta ſunt, igitur quę humiliter fiunt honeſtè fiunt. Qui Grammaticè loquitur, ſciẽter loquitur, igitur Grãmaticus eſt ſciens: & econtrariò, Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt, igitur eſt ſophiſta odibilis. Iniuſtè agere malũ eſt, igitur iniuſtus malus eſt. Percũti eſt pati, & percutere eſt agere, igitur percuſſum eſt paſſum, & percutiẽs agens. Maximæ, caſuũ in eo quòd caſus ſunt, eadem eſt natura. Cicero verò tale proponit præſentis loci exemplum, Si ager eſt compaſcuus, ius eſt compaſcere: iuxta quam formam ita licebit ex hoc loco argumẽtari: Si religioſus eſt, religiosè debet viuere: ſi Chriſtianus, Chriſtianè. Si Chriſtianè aut religiosè non viuit, non eſt Chriſtianus aut religioſus. Cœnobitarum ſi omnia ſunt cõmunia, iuſtum eſt vt communiter omnibus vtantur. Si propriè vtantur & peculiaria ſibi ac propria faciunt: & ipſi (vt vulgò appellantur) proprietarij cenſendi erunt. Si hæc res nõ eſt mihi propria, non ea licet mihi vti propriè. Item ſi quis fortiter agit aut prudenter, is fortis aut prudẽs dicetur: ſi impudicè loquatur vel agat, impudicus erit. Item. Spiritus eſt Deus, ſpiritualiter ergo colendus. Magnus eſt Deus, magnificè igitur eſt colendus. Item ſi nobilis quiſpiam eſt aut ingenuus, nobiliter & ingenue debet agere, Si non agat ingenuè, nec ingenuus erit. Huc illud pertinet quod ille apud Terentium ait, Homo ſum, humani nihil à me alienum eſſe puto. Et illud quod per Sapientem in confeſſione laudis Domino dicitur. Cũ ſis iuſtus, iuſtè omnia diſponis. *Sapi. 12.* In propoſitionibus autem per accidens non valet argumentum. Nõ enim ſequitur, Percutiens eſt percuſſum, igitur percutere eſt percuti. Nec ſequitur, Grãmaticus eſt probus, igitur Grammaticè loqui eſt probè loqui. Item cùm non aſsignantur propria denominatiua, non valet argumentatio hoc pacto: Potare aut bibere bonum eſt (cùm ſit ad naturæ ſuſtentationem neceſſarium) igitur potor aut bibulus bonus eſt, ſed inferri debet, igitur potans aut bibens benefacit.

CAP. XXXVIII. De Loco à diuiſione.

TErtius inter locos medios eſt, qui appellatur à diuiſione. Pro cuius loci pleniori intellectu præmittendum eſt, quid ſit diuiſio, & quæ ad bonã diuiſionem requirantur conditiones, & quot modis fiat. *Quid diuiſio.* Eſt autem diuiſio, partitio aut ſectio, ſiue diſtractio alicuius totius in plures partes. Vnde in omni diuiſione ſpectan-

ſpectandum eſt aliquid quod diuiditur, & aliqua in quæ fit diuiſio, & quędam ſigna per quæ fit diuiſio. Quod diuiditur appellamus diuiſum, illa in quæ fit diuiſio, membra diuidentia aut membra diuiſionis, quòd in ea tanquam in membra vel in partes fiat totius diuiſio. Illa autē ſigna per quæ fit diuiſio, ſigna diuidentia aut notæ diuiſionis appellantur. Vt cùm ita dicimus: Animalium aliud eſt homo, aliud eſt brutū, tota illa oratio eſt diuiſio, animal diuiſum, homo & brutum, membra diuidentia, ſiue partes diuiſionis: aliud verò, eſt ſignum diuiſionis. Aliter efficitur diuiſio per coniunctionem diſiunctiuam, hoc modo: Omne animal vel eſt homo, vel brutum vbi nota diuiſionis eſt coniunctio diſiunctiua. Ad hoc autē vt diuiſio propria ſit & abſolutè bona, primò exigitur, ne diuiſum excedat membra diuidentia omnia ſimul ſumpta, id eſt, ne diuiſum latiùs pateat, quàm ſimul omnia membra, ita vt aliquid poſſet ſub diuiſo contentum inueniri, quod ſub nullo membrorum diuidentium continetur. Hoc enim eſt excedere diuiſum membra diuidentia. Huius defectu non eſt bona iſta diuiſio, Animalium quoddam eſt greſsibile, quoddam volatile. Sunt enim animalia, quæ nec greſsibilia ſunt, nec volatilia, vt piſces natantes & ſerpentes, qui repunt ſuper terram. Viciſsim requiritur ad bonam diuiſionem, vt membra diuidentia non excedant diuiſum, hoc eſt, vt non contineatur quidquam ſub membrorum aliquo quod non item ſub diuiſo. In propriè dicta enim diuiſione, illa in quæ fit diuiſio, debent eſſe partes, & quaſi membra ipſius quod diuiditur. Si autem aliquid ſub membris contineatur quod non ſub diuiſo, iam non partes ſunt aut membra: quoniam quidquid eſt in parte, eſt & in toto, cuius illa eſt pars. Huius defectu, iſta non eſt diuiſio bona. Brutorum aliud eſt ſanum, aliud ægrum. Multa enim ſunt ſana & ægra, quæ non ſunt bruta, nimirum homines vniuerſi. Niſi ad nomina illa ſanum & ægrum intelligatur repeti ipſum diuiſum, hoc ſenſu, Brutorum aliud eſt brutum ſanum, aliud eſt brutum ægrum. Hic enim diuidentia membra quæ ſunt partes in modo reſpectu diuiſi, ipſum nequaquam excedunt. Atque ita in omni diuiſione ſubiecti in accidentia, ſi propria eſſe debeat, intelligendum eſt diuiſum repeti ad ſingula membra diuidentia, vt ſint ipſa, partes in modo reſpectu totius. Vt cùm dico, Hominū alius eſt calidus, alius frigidus, alius tepidus. Hominū alius eſt albus, alius eſt niger, alius medio colore coloratus, atque ita in ceteris. Requiritur tertiò, vt mēbra diuidentia, non coincidant, ſed pugnent ad inuicem, ſic vt de eodem non poſsint verè prędicari. Illa enim in quæ fit diuiſio, debent eſſe partes diuerſæ ipſius quod diuiditur. Partes autem ſi diuerſæ ſint, de ſeinuicem non dicūtur, ſed pugnant, alioqui non

Quid diuiſum & membra diuidētia.

Prima conditio.

Secunda conditio.

Tertia conditio.

sunt diuersæ. Huius defectu, ista non est diuisio bona. Hominum alius est risibilis, alius flebilis. Neque ista valet: Animalium aliud est homo, aliud brutum, aliud auis. Nam auis & brutum non pugnant, cùm sint genus & species. Simili modo ista non valet. Propositionum alia est vera, alia falsa, alia necessaria, alia impossibilis. Nam propositio necessaria & vera coincidunt, similiter propositio falsa & impossibilis. Præterea notandum est, diuisionem fieri dupliciter. Primò per negationem: vt, Animalium aliud est homo, aliud non est homo, vel aliud est non homo. Omne quod est, aut viuit, & non viuit. Huiusmodi diuisio nunquam habet nisi duo membra: quoniam inter affirmationem & negationem, quæ sunt contradictoriè oppositæ, nullum est dare medium, id est, nihil potest inueniri, de quo non alterum illorum vere prædicetur. Vnde duobus eiusmodi membris diuisio completa sit necesse est, nec potest adiici tertium, nisi fiat coincidentia cum altero duorum, vtpote, vel cùm affirmatione, vel cum negatione. Et quidem ad hoc, vt eiusmodi fit diuisio propriè dicta repetendum est diuisum ad negationem. Alioqui membrum illud quod secundum negationem effertur, superabit diuisum. Vt cùm dico: Animalium aliud est homo, aliud est non homo, nisi repetatur animal, in hunc sensum. Inter animalia aliud est animal homo, aliud animal non homo: nisi (iuquam) talis fiat, vel explicitè, vel implicitè repetitio, membrum secundum, non homo, longè superabit diuisum animal: quoniam de infinitis dicitur, non homo, de quibus non dicitur animal. Alia est diuisio, quæ fit per membra positiua, absq; negatione. Atque hæc interdum duo tantùm habet membra. Vt, Animalium aliud est homo, aliud brutum, Omne vitium, aut est secundũ excessum, aut secundum defectum. Omne corpus animatũ aut est sensibile, aut insensibile. Et huiusmodi, diuisio plura potest habere membra quàm duo, vtpote vel tria, vel quatuor, vel plura. Vt cùm diuiditur propositio in propositionẽ vniuersalem, particularem indefinitam aut singularem. Item cùm oppositæ diuiduntur, in oppositæ relatiuè, contrariè, priuatiuè, aut contradictoriè. Et à membrorum, isto numero solet vocari quælibet diuisio: aut bimembris, aut trimembris, aut quadrimembris. Omnis autem diuisio, vt minimum duo membra habere debet: Vnde si dicas: Quoddã animal est homo, nulla fit diuisio. Quemadmodũ enim in corporali diuisione videmus nõ posse lignum diuidi, nisi vt minimũ in duas partes, posse tamen diuidi, in tres, aut quatuor, aut plures immediata diuisione: sic & diuisio logica fieri non potest, nisi per duo vt minimũ membra, per plura autẽ fieri potest. Frequenter autẽ contingit, eam quæ trimembris est, aut quadrimembris, posse redigi ad bimembrem. Vt hæc trimembris diuisio.

Diuisio fit dupliciter

Alter modus.

Rerum

Rerum aliæ ſunt ſimpliciter bonæ, vt virtutes, aliæ malæ vt vitia, aliæ mediæ ſiue indifferẽtes, cuiuſmodi ſunt bona fortunæ, redigi poteſt in hanc immediatam & bimembrem diuiſionem: Rerum aliæ ſunt differentes, aliæ indifferentes. Ac deinde membrũ alterum noua diuiſione ſubdiuiditur, hoc pacto: Rerũ differentium, aliæ ſunt bonæ, aliæ malæ: Sic item iſta diuiſio, Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquilatræ, aliæ ex tribus duo tantũ latera æqualia habent, aliæ ſunt totæ inæquales, ita vt nullum latus alteri ſit æquale: trimembris quidẽ eſt, ſed ad bimembrũ redigi poteſt, ſi ita dicamus: Figurarum quæ ſunt trilateræ, aliæ ſunt æquales aliæ inæquales: ac deinde. Earum quæ ſunt inæquales, aliæ tantùm duo habent latera inæqualia, aliæ tria, id eſt, omnia ſimul. Quòd autem ſubinde cogimur diuiſiones facere plurium quàm duorum membrorum, ex inopia procedit vocabulorũ, videlicet quoniam non habemus apta vocabula quibus nominemus duo immediata genera aut ſpecies, in quæ foret res diuidenda bimembri diuiſione.

CAP. XXXIX. De *multiplici diuiſione.*

DIſtinguitur autem ab auctoribus ſextuplex diuiſio. Prima eſt diuiſio generis in ſpecies. Vt, Animalium, aliud eſt homo, aliud brutum. Qualitatum, alia eſt habitus, & diſpoſitio, alia naturalis potentia vel impotentia, alia paſſio & paſſibilis qualitas, alia forma & figura. Atque hæc eſt diuiſio propriiſsima. Sub hac continetur diuiſio generis in ſua differentias. Vt, Animaliũ aliud rationale, aliud irrationale. Verùm ſi proprietatem & naturam rerum conſideremus, potiùs genus dicendum videtur per differentias, quàm in differentias diuidi. Per differentias enim genus diuiditur in ſpecies. Siquidẽ differentiæ genus ipſum contrahunt & diſtrahunt, diuiduntq; in ſpecies. Nam hæc eſt differentiarum natura, diuidere inter ſpecies diuerſas ſub eodem genere poſitas, easque abinuicem diſiungere, vt ex libro primo manifeſtum reliquimus. Huc etiam pertinet diuiſio totius in modo in partes ſuas. Nam totũ in modo cõparatione ad ſuas partes, quaſi genus quod dam cenſetur & vniuerſale. Secunda eſt diuiſio totius integri ſiue integralis, in ſuas partes integrales ſiue integrantes. Vt cũ domus diuiditur in tectum, parietes & fundamentum. Verùm hęc potiùs enumeratio partium quàm diuiſio, dicẽda eſt: & ſi diuiſio eſt, magis realis quàm logica videtur. Vnde modus dialecticæ diuiſionis (vt ſupra diximus) eſt per ſigna, aliud & aliud, aut per diſiunctiuã coniunctionem. Iſta autem enumeratio partium, neutro horum modorum fieri poteſt. Ineptè enim dixeris Domorum, alia eſt tectum, alia fundamẽtum, alia paries. Vel ſic: Omnis domus, vel eſt paries, vel tectũ, vel fundamentũ. Propter quod diſtincto nomine

Prima diuiſio.

Secunda.

hanc partiũ enumerationẽ Cicero, ac poſt eum Boëtius partitionem appellauerunt, priorem verò diuiſionem. Ad hanc quoque formam nonnulli redigunt ſectionem ſpeciei in indiuidua, Vt cùm hominem diuidimus in Petrum, Paulum, Socratem, Platonem. Videtur enim potius enumeratio, quædam eſſe ſingularium multorum, quàm vnius communis diuiſio. Et potiùs ſpecies in

Tertia. indiuidua multiplicari, quàm diuidi videtur. Tertia eſt diuiſio vocis in ſignificata. Vt cùm diuiditur canis in piſcem marinum, & domeſticũ, & ſydus cæleſte: cùm polypus in piſcem & morbum. Verùm hæc rurſus non eſt proprie appellanda diuiſio, ſed enume-

Quarta. ratio potius ſignificationum plurium eiuſdem termini. Quarta eſt diuiſio ſubiecti in accidentia: vt Animalium, aliud eſt ſanum, aliud ægrum. Animalium, aliud eſt ferum, aliud manſuetum, aliud mediæ inter vtrũque naturæ. Huc videtur pertinere diuiſio ſubiecti in propria: Vt animalium, aliud eſt riſibile, aliud hinnibile, aliud rudibile, &c. Niſi fortè malimus huiuſmodi diuiſiones reducere ad primam ſpeciem, eò quod pro differentijs ſubinde vti

Quinta. ſoleamus proprijs. Quinta eſt diuiſio accidentis in ſubiecta. Vt, Sanorum aliud eſt homo, aliud brutum. Coloratũ, aliud eſt corpus animatum, aliud corpus inanimatum, Item eorum quæ fera ſunt, aliud eſt ſerpens, aliud volucris, aliud aliqua reliquarum be-

Sexta. ſtiarum. Sexta eſt accidentis in accidentia: Vt Sanorum, alia ſunt alba, alia nigra, alia medio colore colorata. Aegrorum aliud eſt calidum, aliud frigidum. Candidorum, aliud durum, aliud molle. Durorum aliud eſt album, aliud nigrum.

CAP. XL. De *modis argumentandi per locum à diuiſione.*

His præmiſſis, dicendum eſt, quomodo ex hoc loco ſumi debeant argumenta. Fiunt autem dupliciter. Primò, cùm de aliquo prædicatur diuiſum, & membra diuidentia in antecedente omnia præter vnum de eo negantur, id quod reſiduum eſt in cõcluſione affirmabitur de eodem. Exempli gratia, Omne animal eſt ſanum vel ægrum, Petrus eſt animal, & non eſt æger, eſt igitur ſanus. Vt ſic, Animalium aliud ſanum, aliud ægrum. Petrus eſt animal, & non eſt æger, igitur eſt ſanus. Et quidem ſi duo tantùm membra fuerint diuidentia, vnũ tantùm negatur in antecedente: Si autem plura quàm duo fuerint, curandum eſt, vt omnia præter vnum illud quod in concluſione ſecundum affirmationem inferre volumus, in antecedente negentur. Vt in hac argumentatione, Propoſitionum alia eſt vniuerſalis, alia particularis, alia indefinita, alia ſingularis. Hæc autem propoſitio. Petrus ſtudet, eſt propoſitio, & non eſt vniuerſalis, neque particularis, neque indefinita, igitur eſt ſingularis. Quòd ſi vel vnum membrum omiſeris, præter id quod in concluſione infertur, non valet illatio.

Non

Non enim sequitur. Hæc est propositio, Petrus studet: & non est vniuersalis, neque particularis, igitur indefinita. Veruntamẽ si in conclusione plura illa membra, quæ in antecedente negata non sunt, simul coniungantur secundum disiunctionem, valebit illatio. Vt si ita dixerimus. Hæc est propositio, & non est vniuersalis neq; particularis, igitur est indefinita vel singularis: vtique valet illatio. Maxima, Cum quo conuenit diuisum, cum illo necesse est aliquod membrorum diuidentium conuenire. Secundò, valet argumentatio à diuisione procedendo ab affirmatione vnius membrorum diuidentium de aliquo ad negationem alterius, vel omnium aliorum de eodem. Vt animalium aliud est sanum, aliud ægrum. Hoc autem animal est sanum, igitur non est ægrum. Propositionum alia est vniuersalis, alia particularis, alia indefinita, alia singularis. Hęc autem propositio, Petrus studet, est singularis non igitur est vniuersalis, neque particularis, neque indefinita. Maxima, Cui conuenit vni membrorum diuidentium, de eodem reliqua omnia negari necesse est. Fundatur autem horum modorum ratio in conditionibus, quas suprà diximus requiri ad bonam diuisionem. Prior nanque modus in hac fundatur, quod diuisum non potest excedere membra diuidentia. Fieret enim hoc, si diuisum de aliquo diceretur, de quo nullum membrorum diuidentium. Atque ob hoc necessarium est, vbi diuisum de aliquo prędicatur, & membra diuidẽtia omnia præter vnum de illo negantur, illud vnum de eodem, secundum affirmationem prædicari. Posterior modus in hac fundatur, quod membra diuidentia non possunt coincidere, sed pugnare debent adinuicem. Si enim ambo de eodem secundum affirmationem dicerentur, iam non pugnarent, sed coinciderent. Quantum verò ad illas diuisiones quæ dantur per negationem, id est, quarum alterum membrum est negatio, dicimus posse fieri argumentationes modis etiã illis, quos suprà diximus. *Secundus modus.*

CAP. XLI. De *alijs quibusdam locis signatis ab Aristotele.*

PRæter prædictos notari possunt ex Aristotele, alij aliquot loci, qui ad argumenta inueniendum sunt vtiles. Quorum vnus dicitur à magis ad simpliciter. Hic est, cùm ex comparatiuo infertur positiuum. Vt si quid est magis bonum, vt etiam bonum sit necesse est: si quid melius, & bonũ: si quis doctior & doctus. Vbi tamẽ oportet comparatiuum propriè accipi. Interdum enim comparatio fit impropria, quando neutri in eo gradu competit, forma à qua positiuus denominatiuè dicitur, vt simpliciter tale possit denominari, plus tamẽ illius habet vnũ quàm alterũ. Vt cum duo fuerint, quorũ neuter plenè assecutus est grammaticæ scientiam, vt posset dici simpliciter grammaticus, alter tamen altero magis *Locus à magis ad simpliciter.*

propinquus est ad assequendum scientiam, dicimus interdū hunc illo magis grammaticum, non tamen ex hoc rectè inferetur, eum esse grammaticū. Verùm hic locus reduci potest ad locū à parte in modo ad totū: quemadmodum econtrario, à simpliciter ad magis negatiuè, reducitur ad locum à toto in modo. Siquidē magis bonum in comparatione ad bonum, quædam pars est in modo: & tale simpliciter, quoddam totum in comparatione ad magis tale. Aliter quoque licet argumentari à positiuo ad comparatiuum & superlatiuum, hoc modo. Quod bonum est, diligibile est: quod igitur magis bonum, magis diligibile, & quod maximè bonum, maximè diligibile erit. Oportet autem hic assumi propositiones, in quibus prædicatum subiecto per se conueniat. Alioqui non valebit in propositionibus per accidens. Non enim sequitur, Qui sciens est, probus est, igitur qui magis sciens, magis probus, & qui maximè sciens, maximè probus. Ecōtrariò quoque à superlatiuis & comparatiuis, ad positiuos argumentationem valere est manifestum. Item ex appositione sumitur argumentum, hoc modo: Calx parieti admota facit ipsum album, igitur calx est alba. Atramentum, quia papyrum facit nigram cui superfunditur, ideo ipsum esse nigrum consequitur. Ignis, quia calidā facit aquam admotam, ipse quoque calidus esse arguitur. Maxima, Si alterum appositum alteri facit ipsum esse aliquale, ipsum quoque tale est. Ad hunc quoque modū argumētari possumus: Hic adolescens ex consuetudine & conuictu cum sene illo doctus & probus factus est, igitur ipse senex doctus & probus est. Item, hic adolescens ex talis hominis commercio, malus factus est, ille igitur malus est, per quem alter malus factus est. Sic iustum arguimus fuisse Abraham & hospitalem, Deique cultorem fidelem: quoniam nepos Loth ex eius conuictu talis effectus fuerat. Malas quoq; mulieres fuisse illas idolatras & alienigenas, ex quarum cōuictu Salomon ipse factus est cultor idolorum. Huc videtur pertinere, quod per Sapientem dicitur: Qui tangit picem, inquinabitur ab ea. Et item illud: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruersus eris. Possent quoque & alij assignari loci, quorū in præcedentibus nō est facta mentio. Verum qui nunc enumerati sunt, præcipui sunt, & ferè omnes à Themistio, Boëtio, & Cicerone sunt enumerati. Quapropter Dialecticis nunc & probabilibus locis absolutis, ad Sophisticos ex oppositio designandos procedamus.

Locus ab oppositione.

Eccle. 15.

Psal. 15.

Deo semper & vbique gloria.

LIBRI

LIBRI SEXTI CONSIDERATIONIS DIALECTICAE, QVI *de Elenchis Sophisticis inscribitur.*

Præfatio.

Vemadmodum in iis quæ ad mores attinent, difficile est malum à bono secernere, neque rarò contingit, vt pro virtute vitium amplectamur, decepti specie & similitudine boni: sic & in veritate falsitateque refutanda, facilis est & frequens deceptio, vt quæ falsa sunt (iuxta Horatij verbum) decepti specie recti vera existimemus. Nimirum vt cæcutientibus oculis facilè est imponere, & alia pro aliis demonstrare, efficta & adumbrata paululum exteriorum figura ac specie: ita humanæ menti si non omnimoda cæcitate, certe lippitudine graui, ex colligatione corruptæ carnis huius laboranti, facilè nimis illuditur, vt ei pro veris falsa, pro certis incerta, pro probabilibus improbabilia obtrudantur. Quod quidem maxime per sophisticas & vitiosas solet euenire ratiocinationes. Cùm enim per ratiocinationem homo, vtpote rationale animal veritates sibi non congenitas, debeat inuestigare, & quasi venando perquirere illa vbi a tramite recto deflexerit, id est, à forma bona defecerit, necesse est in cognitione veri ratio periclitetur atque deficiat. Quemadmodum deuiante itineris duce, cæcus ipse qui ducitur aberrare cogitur, aut regula incuruata, qui ea vtitur artifex in metiendo decipitur. Eam ob rem, dialectico (cuius est officium ratiocinando verum à falso destinguere) non solùm loca nosse est opus, ex quibus argumenta ad ratiocinandũ depromat sibi accommodata: sed insuper iudicium illi adesse debet quo ratiocinationes contextas discutere, & vitiosas à probis acutè expediteque discernere nouerit. Ad hanc sanè rem, non mediocriter adiuuat liber ille, cui Aristoteles de sophisticis elenchis titulum fecit, alij de locis sophisticis eum inscribunt. In quo quidem libro, locos siue modos aliquot digessit, ex quibus facilè argumentationum vitiosarum, quarumlibet defectus possit deprehendi. Nos proinde etiam hanc partem de locis sophisticis, aut captiosis elenchis præterire omnino non voluimus, ne inabsolutum & incompletũ esset nostri laboris opusculum. Breuitati tamen ita studuimus, vt non nisi ea quæ ad propositum maximè facere videbantur, sumus prosequuti.

CAP.

Et quamodo

CAP. I. *In quem vsum hic liber seruire debeat.*

ET primùm quidem hoc est admonendum, non in hunc vsum istam tradi sophisticarum locorum scientiam, vt ea passim & ex proposito vtamur ad aliorum deceptionem, aut falsitatis defensionem, veritatisque oppugnationem. Absit enim ab animis omnium, qui veritatem amant, ista persuasio: procul sit à pijs & simplicibus mentibus peruersa ista existimatio. Est enim iste artis huius abusus pessimus & pernicioſus, ex intentione argumenta adferre, quæ scias esse sophistica, & deceptoria. Eorum is mos est, (quibus vt ait Aristoteles) operæpretium magis est videri esse sapientes quam esse & non videri: quibus proinde necessarium est videri facere opus sapientis, magis quam facere & non videri. Hoc enim pacto facile consequentur, vt sapientes videantur, quod vehementer desiderant. Cuiusmodi homines, tanquam sophi aut philosophi nomine indigni probroso vocabulo, secundum vocem quidam non ita dissimili, sed re ipsa & significatione multùm distanti, à Græcis appellantur sophistæ, id est, impostores siue deceptores, à verbo Græco σοφίσομαι, quod significat imponere siue decipere. Et licet forsitan adolescentulis in concertationibus scolasticis, exercitationis gratia id possit concedi, vt ad locos huiusmodi interdum confugiant, maximè ad auferendum silentij ruborum, vbi alia probabilia occurrunt argumenta: nequaquam tamen viris id permitti debet, vt vnquam ex proposito ab his locis sumant argumenta. Virilem nanque grauitatem, decet magis verecundè silere, quàm arroganter garrire aut sophisticè loqui. Qui enim sophisticè loquitur, (iuxta sapientis verbum) odibilis erit: Imò & adolescentes à præceptoribus admonendos ego censeo, ne pro adferendis argumentis ad locos istos facilè se conferant, sed quantum fieri potest, probabilia malis semper sectentur, malintque probabilibus & verisimilibus sodalem non vincere, immo videre vinci, quàm per sophistica vincere. Neque enim parum refert (iuxta Aristotelis dignissimam sententiam) iuuenem sic, vel sic assuescere. Et iuxta illud Poëtæ: Quò semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. Vnde & experientia quotidiana discimus, eos qui à puero huiusmodi sophisticis captionibus gloriolas captare sunt soliti, difficile etiam in ætate grandiori ab illis posse abstinere, facillimeque in illas ineptias relabi: tunc maximè cùm se probabilibus viderint destitui, & vinci veritatis pondere metuunt. Tunc (inquam) veritatem quærunt, vt solent, eludere mendacio, & verecundum silentium mendaci loquacitate satagunt declinare. Atque ita fit per assuefactionem vitiosam, vt per omnem vitam ad capiendam veritatis solidæ disciplinã eiusmodi homines inueniantur inepti.

Et planè hi ipſi ſunt qui diuinas omnes & humanas perturbant, defœdant, ac tantùm non ſubuertunt diſciplinas. Quibus referri debet acceptum, quod ſic omnia ſophiſmatis & ineptiis, & meris deliramentis anteactis ſeculis plena fuerint. Non igitur ad hoc ars iſta traditur, vt ad locos qui hic ſignantur, paſsim recurratur ad illuſionem veritatis, ſed vt per eorum cõſiderationem, latentia in argumentis contra veritatem obiectis, aut pro ea inueſtiganda propoſitis, vitia facilius deprehendamus, & expeditiùs diſſoluamus. Qui enim ad poſitionẽ aliquam argumentamur, eò quod ad multa conſiderat, facilè in aſſumpto argumento defectum aliquem committit, qui à reſpondente facilius deprehenditur & panditur, ſi locos iſtos in numerato habuerit, eorumque modos exactè calluerit. Sicq; per horum locorum rectum vſum, ſanctæ veritati impenditur patrocinium, dum non ex illis iſta ſubuertitur, ſed abſtruitur.

CAP. II. *Ponitur definitio Elenchi.*

QVoniam autem de ſophiſticis elenchis liber iſte inſcribitur, ſcire oportet in primis, quid per elenchi nomẽ ſignificetur. Definitur autem ab Ariſtotele hoc modo:

Elenchus eſt ſyllogiſmus cum concluſionis contradictione. *Definitio Elenchi.*

Cuius definitionis hic eſt ſenſus: Elenchus eſt ſyllogiſmus cõcludens propoſitionem contradicentem, & repugnantem alteri propoſitione aſſertæ. Vt cùm quis aſſerit poſitionem aliquam, ſi fiat ſyllogiſmus ab opponente inferens contradictoriam illius aſſertæ poſitionis, huiuſmodi ſyllogiſmus elẽchus vocatur. Vnde elenchus omnis ſyllogiſmus eſt, non autem econtrariò. Propter quod elenchus definitur per ſyllogiſmum, vt ſpecies per genus, vel minus commune per magis commune. Cùm autem dicitur elenchus ſophiſticus, per additionem illius determinationis efficitur dictum ſecundum quid. Elenchus enim ſophiſticus, verè non eſt elenchus, ſicut nec ſyllogiſmus ſophiſticus, verè eſt ſyllogiſmus, ſed videtur tantũ, & non eſt, quemadmodum apertè teſtatur Ariſtoteles. Eſt autem in vnoquoque ſophiſtico elencho aliqua cauſſa apparentiæ, quæ ſyllogiſmũ illum facit videri bonum aut probatiuum, cùm talis non ſit. Quæ ſanè cauſſa in omnibus generalis eſt, conueniẽtia ſyllogiſmi ſophiſtici, cum alio bono & probatiuo, ſecundum aliquam ſimilitudinem, eaque ſimilitudine decipiũtur imperiti, quoniam imperiti (vt Ariſtoteles ait) à longè diſtantes ſpeculantur. Vnde in quocunque ſyllogiſmo mala nulla poteſt inueniri apparentiæ cauſſa, non dicitur ille ſophiſticus ſyllogiſ-

logiſmus, cùm eiuſmodi nõ ſit ad decipiendum idoneus. Eſt autẽ ex aduerſo in ſingulis etiam cauſſa defectus, plerunque latens, ſic vt non paſsim à quibuſlibet poſsit videri, nec niſi ab expertis & peritis in arte ſyllogiſtici deprehendi. Quæ cũ manifeſtatur ſyllogiſmi ſophiſtici robur infringitur, ne quidquã poſsit aduerſus veritatem. Neque enim eſt aliud paralogiſmum diſſoluere, quàm latentem defectus cauſſam aperire.

CAP. III. *De quatuor generibus diſputationum.*

ANte verò quàm ad deſignandos particulatim ſophiſticarum captionum modus accedat Ariſtoteles, quatuor præmittit diſputationum genera, ſiue ſpecies. Diſputationum enim aliæ ſunt doctrinales, aliæ Dialecticæ, aliæ tentatiuæ, aliæ litigioſæ. Doctrinales diſputationes primo loco ſic ab eo definiuntur.

Diſputationes doctrinales.

Doctrinales diſputationes ſunt, quæ ex proprijs cuiuſque diſciplinæ principijs, & non ex his quæ videntur reſpondenti, ſyllogizant:

Quam definitionem ita intellige: Illæ ſunt doctrinales diſputationes, quæ ſyllogizant ſiue procedunt ex iis quæ in qualibet diſciplina ſunt propria principia prima & vera, quæque indubitatam & certiſsimam habent veritatem, non ex iis, quæ tantum ipſi reſpondenti ſic habere videantur. Hac diſputatione vtitur magiſter erga diſcipulũ, qui ex propriis principiis diſciplinæ, in qua eſt inſtituendus, & quantum fieri poteſt certiſsimis, cum illo agit. Habetque hæc diſputatio doctrinalis pro ſuo inſtrumento ſyllogiſmum demonſtratiuum ſiue doctrinalem, cuius definitio ſuprà poſita eſt circiter finem libri de ſyllogiſmis. Diſputationes dialecticæ ab eodem his verbis definiuntur:

Diſputationes dialecticæ.

Dialecticæ diſputationes ſunt quæ ex probabilibus collectiuæ ſunt contradictionum.

Quæ ſic eſt intelligẽda, Illæ ſunt diſputationes dialecticę, quibus colligi poteſt ſiue inferri probabiliter vtraque pars contradictionis. Verſantur enim dialecticæ diſputationes circa propoſitiones dubiam habentes veritatẽ ad quarum veritatẽ inueſtigandam opus eſt argumenta, quantũ fieri poteſt probabilia adduci,

ad

ad vtranque partem contradictionis, vt sic ex vi argumentorum eluceat, vltra plus habeat veritatis aut probabilitatis. Vtitur autē disputatio Dialectica syllogismo Dialectico, tanquā instrumento de quo dictum est circiter finem libri syllogismorum. Disputationes aliæ sunt tentatiuæ, quæ definiuntur ad hunc modum:

Disputationes tentatiuæ.

Tentatiuæ disputationes sunt, quæ ex his sunt quæ videntur respondenti, & quæ necesse est eum scire, qui se simulat habere scientiam.

Hanc definitionem ita intelliges, Illæ sunt disputationes tentatiuæ, quæ procedunt ex cōmunibus & vt plurimùm notis, quæ meritò etiam ipsi respondenti, cum quo disputatur, nota esse debeant, & quæ meritò scire debet quisquis videri velit sciens. Ex talibus enim debet hæc disputatio procedere, vt eò melius possit tentare & experimentum sumere de scientia respondentis cum quo disputatur. Si enim communia & quæ passim sciuntur, ille ignoret, aut quæ ex eis consequuntur non videat, argumentū est quod non admodum in disciplina promouerit. Falli autem facilè posset qui tentat, si ex peculiaribus & abstrusioribus procederet, quæ vix sapientissimi & cōsummatissimi nouerint. Non enim est consequens, eum qui hæc ignoret: etiam reliqua communia artis ignorare. Vtitur autem hæc disputatio syllogismo tentatiuo qui secundum rem ipsam plerunque idem esse videtur cum litigiosa, sed quantum ad finem differt. Sophisticus enim dicitur syllogismus, quatenus ad decipiendum ordinatur. Tentatiuus verò quatenus ad sumendum de scientia alicuius experimentū. Tentatiua disputatione videtur vsus Saluator apud inuidos Scribas atque Pharisæos cùm eis quæstionem proponeret de Christo, cuius esset filius: ac deinde respondentibus, quod esset filius Dauid, ita ex aduerso obiecit: Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit dominus domino meo, & cetera. Si ergo Dauid eum Dominum vocat, quomodo filius eius est? Processit autem in hac disputatione Saluator ex communibus in scientia legis: quoniam ea quæ de Messia in scripturis dicta erant, maxime omnium debuerant illis esse perspecta & cognita: & quæ tam apertè in lege & prophetis dicta ac scripta fuerunt, meritò intelligere illi debebant qui se magistros populi & legis doctores profitebantur. Porrò litigiosæ disputationes definiuntur his verbis: Matt. 22.

Liti-

Disputationes litigiosæ.

Litigiosæ disputationes sunt, quæ ex his quæ videntur probabilia, non sunt autem, syllogizant.

Cuius definitionis plenior intellectus pendet ex definitione syllogismi litigiosi suprapositain libro de Syllogismis, & ex ijs, quæ ibi plenius dicta sunt suppleri debent, quæ hic dicuntur contractius. Est hic sensus propositæ definitionis, Illæ sunt litigiosæ disputationes, quæ procedunt verè vel apparenter, ex his quæ videntur esse probabilia & non sunt, subaudi, vel quæ ex ijs quæ sunt in se probabilia, apparenter procedunt. Fit enim huiusmodi disputatio per Sophisticos & litigiosos syllogismos, siuè in materia tantùm, siue in forma tantùm, siue in materia simul & forma peccantes.

CAP. IIII. *De quinque sophistarum finibus.*

POnit quoque Aristoteles fines aliquot sophistarũ, quos in suis disputationibus decertantes & concertantes intendunt, quos vulgò etiam metas appellant, propterea quod vbi aliquam illarũ assequi cõtigerit disputatione quiescunt, quasi iam parta victoria & vltimo fine intentionis suæ adepto. Hoc enim plurimum quærit sophista, vt respondentem siue verè, siue apparenter deuincat, sicque vt sapiens & doctus videatur, habeaturque in pretio apud indoctam multitudinẽ. Hæc autem quinque sic enumerãtur, Redargutio, Falsum, Inopinabile, Solœcismus, Nugatio. Redargutio est, quando respondens cogitur vi argumentationis affirmare quod prius negauit: vel econtrariò, negare quod prius affirmauit. Signanter dicitur vi argumentationis aut disputationis: quoniam si respondens vltrò id faciat, vt quod prius affirmauit, iam neget: vel econtrariò, vtpote si in hoc velit scientiam ostendere, aut ingenium exercitare, contradictoria in eadem disputatione defendendo, aut partis vtriusque probabilitatẽ seperatim experiri, non ob hoc dicetur ille rẽdargutus. Meta falsi est, quãdo respondens cogitur vi argumentorum aliquid asserere quod est manifestæ & cognitæ falsitatis. Meta inopinabilis est, quando respondens cogitur vi argumentorum aliquid affirmare, quod licet non sit manifestè falsum, apud eos tamẽ qui disputationi intersunt, habetur pro falso aut pro non probabili. Meta solœcismi est, quando respondens cogitur admittere propositionem aliquam in qua est vitium sermonis, vel quando ad huiusmodi orationẽ proloquendam cogitur. Solœcismus autem, hic generaliter capitur, vt contra barbarismum non distinguatur. Meta denique nugationis est, quando

Quinque sophistarum fines.

Meta falsi.

Meta inopinabilis.

Meta solœcismi.

Meta nugationis.

quando cogitur respondens admittere vnius & eiusdem in eadē oratione inutilem repetitionem. Vt si dicatur. Ioannes est homo homo. Vbi aduertendum est, non quamlibet repetitionem eiusdem verbi, in eadem etiam oratione esse nugationem, sed eam tantum quæ sit sine vtilitate. Qui enim idem replicat cum aliqua vtilitate, nugari non dicitur: vtpote cum ad maiorem expressionem, vel propter emphasim, fit repetitio. Veluti si dicam: O homo homo, quid superbis? Terra terra, quid sine modo tibi opes congeris? Horum autem singulum (vt ait Aristoteles) aut verè aut apparenter sophistæ intendunt. Nam maximè redarguere videri volunt. Proximè autem, falsum aliquid monstrare. Deinde ad id quod præter opinionem est ducere. Quartò solœcismum à respondente committi. Postremò, idem frequenter dici.

CAP. V. *Quid sit fallacia, & quomodo diuidatur.*

SVpereſt, nūc ſigillatim modos iſtos enumerare ſecundū quos ſit deceptio ſophiſtica: Et primùm quidē hoc aduertendū eſt, quod ab Ariſtotele dicitur modus ſophiſticus, aut ab alijs locus ſophiſticus, à recētioribus quibuſdā fallaciā nominari, quā & ſic definiunt: Fallacia eſt idoneitas decipiendi, faciens credere de nō ente quod ſit ens, & de ente quod ſit nō ens, mediāte phantaſtica viſione. Quæ definitio ſic exponitur: Fallacia vocatur modus aliquis vel locus idoneus ad decipiendū reſpondentē, per argumentū ſophiſticū, efficiens vt id qp falſum eſt, & nō probabile videatur apparenter verū & probabile, & ecōtrariò id quod eſt verum & probabile, vt videatur falſum & non probabile, idq; mediante aliqua phantaſtica apparētię cauſſa, quę videtur in illo argumēto eſſe, cum non ſit, & probabilitatem ei dare videtur cùm non det. Huiuſmodi igitur modos vel locos ſophiſticos etiam nos iuxta vulgatā appellationem vbique fallacias nominabimus. In vniuerſum autem huiuſmodi fallaciæ ab Ariſtotele enumerantur tredecim, quarū ſex appellat propter dictionē, ſeptem extra dictionē. Fallaciæ propter dictionē ſiue in dictione, ſunt fallaciæ æquiuocationis, amphibologiæ, compoſitionis, diuiſionis, accentus, & figuræ dictionis. Fallaciæ extra dictionem ſunt, accidentis à dicto ſecundū quid, ignorantiæ elenchi, conſequentis petitionis principij, ſecundū non cauſſam vt cauſſam, ſecundum plures interrogationes vt vnā. Dicuntur autē fallaciæ in dictione, quæ cauſſam ſuæ apparentiæ ſumunt, & decipiendi habēt idoneitatem, ex parte alicuius dictionis vel orationis in argumentatione poſitæ. Vt fallacia æquiuocationis ex termino plura ſignificante ſumit ſuæ apparentię cauſſam, & fallacia amphibologiæ, ex oratione plura ſignificāte. Fallacia cōpoſitionis & diuiſionis, ex determinatione & determinabili diuerſimodè cōpoſitis vel diuiſis. Fallacia accē-

Definitio fallaciæ.

Fallaciæ in dictione ſex.

Fallaciæ extra dictionem ſeptem.

tus, ex parte alicuius dictionis vel orationis, quæ ſecundū accentus diuerſitatem diuerſum reddit ſenſum. Fallacia figuræ dictionis, ex parte alicuius dictionis vel orationis, cuius conſideratur ſimilitudo cum alia ſimili dictione. Fallaciæ autem extra dictionem dicūtur, quæ cauſſam apparentię nō ſumunt, nec decipiendi idoneitatē habent ex aliqua dictione, ſed aliundè ex aliqua phantaſia circa rem ipſam. De quibus poſterius ſuo loco dicendū eſt.

CAP. VI. De *fallacia æquiuocationis.*

Fallacia æquiuocationis.

INter fallacias propter dictionem, prima eſt illa quæ ſumitur ſecundum æquiuocationem alicuius dictionis. Quid autem ſit æquiuocum, ſatis notum ex prædicamentis relinquimus. Ferè enim illic eo modo quo hìc accipitur, niſi quod hic etiam quātitas eadem eiuſdē dictionis ſolet requiri, cuius ibi non fit mentio. Qua de re operæpretium nō videtur prolixius agere. Fallacia igitur æquiuocationis eſt, ſecundum quam contingit fieri deceptionem, ex parte alicuius termini plura habentis ſignificata. Cuius tres modos ponit Ariſtoteles. Primus eſt quando terminus plura habet ſignificata æquè principalia. Vt in hoc paralogiſmo: Omnis canis eſt animal, cæleſte ſidus eſt canis, igitur cęleſte ſidus eſt animal. Idem eſt & de terminis conſignificantibus diuerſimodè acceptis. Vt in hoc paralogiſmo. Omne quod eſt in vaſe, eſt vinū, & color eſt in vaſe, igitur color eſt vinum. Vbi, in, vel in eſſe capiuntur ſecundum diuerſos modos. Huiuſmodi æquiuocationis cauillo (vt auctor eſt Herodotus) Apollo diuinus vates vſus eſt, Crœſum Lydorum regem inducens ad inferendum bellum Cyro Perſarum regi. Perdet Crœſus Halyn tranſgreſſus plurima regna. Verbum enim perdo, ſignificat amitto & deſtruo. Secundus eſt, quando terminus habet plura ſignificata, non æquè principalia, ſed vnum propter alterum. Vt ſi ita quis argumētetur: Omne quod eſt ſanum, eſt animal, vrina eſt ſana, igitur vrina eſt animal. Omne quod eſt Deus eſt omnipotens, homo poteſtatem habens vitæ ac mortis, eſt Deus (iudices enim in ſcripturis dij appellantur) igitur eiuſmodi homo eſt omnipotens. Item, Omnis homo comedit & bibit, homo eſt pictura quædam in pariete, aut ſtatua, igitur pictura aut ſtatua hominis comedit & bibit. In his omnibus, cauſſa defectus eſt, ex parte terminorū plura non æquè principaliter ſignificantium. Sanum enim principaliter ſignificat habentem ſanitatem, minus principaliter id quod ſignificat ſanitatē. Deus principaliter ſignificat habentem diuinā naturā, analogicè id q̄ participationem aliquā diuinitatis habet. Hoc modo ſeipſos paralogizabant miſeri Iudæi, & ſimul iudicē ſuum Pilatum, cum aduerſus Chriſtū apud illius tribunal magnis vocibus clamarent ac dicerent, Omnis qui ſe regem facit, contradicit Cæſari. Regis enim

Tres modi æquiuocationis.

1. Modus.

Ioan. 19.

dicerent omnis qui se regem facit
diuersum

enim nomen principaliter significat eũ, qui ex natura & ex seipso omnium rerũ habet imperium, cuiusmodi regem se esse dicebat Christus, & secundariò reges istos terrenos, qui tantùm secundũ participationem acceptę potestatis imperant. Tertius modus est, quando dictio aliqua acquirit plura significata ex parte compositionis. Vt immortale significat potens non mori, & non potens mori. Inuestigabile significat, non vestigabile, vel quod inuestigari potest. Inuisum, significat non visum vel odiosum. Sicque ex his fiunt paralogismi, Omne quod est immortale nõ potest mori, homo secundum statum naturæ primũ erat immortalis (quia poterat non mori) igitur non poterat mori. Omne quod est inuestigabile potest inuestigari viæ, Dei (iuxta Pauli dictũ) sunt inuestigabiles, igitur possunt inuestigari. Item, Omne quod est inuisum est exosum, Deus est omnibus inuisus, quoniam Deum (vt ait Ioannes) nemo vidit vnquam, igitur Deus omnibus est exosus. In omnibus autem his paralogismis est eadem caussa apparentiæ, & eadem caussa defectus. Caussa apparentiæ est, identitas termini æquiuoci secundũ vocem. Caussa autem defectus est, diuersa significatio latens sub eodem vocabulo. Soluunturq; hi paralogismi per distinctionẽ termini æquiuoci. Si enim terminus æquiuocus accipiatur aliter in vna præmissarũ quàm in altera, negatur consequentia, & est manifesta fallacia. Si autem contendat forte opponens, similiter se velle vtrobique accipere terminũ æquiuocum, admittenda erit consequentia, & altera præmissarum falsa inuenietur. Distinguendæ enim sunt plures significationes, ac deinde interrogandum ab opponente, quam eligat, ac secundum hoc assignanda est illi vel maior vel minor falsa.

3. Modus

Rom. 11.

Ioan. 1.

CAP. VII. De *fallacia amphibologiæ.*

FAllacia amphibologiæ est, modus idoneus decipiendi per orationem amphibologicam. Sicut enim æquiuocatio est in simplicibus vocabulis, ita amphibologia cõsideratur in orationibus plures sensus habentibus, & sicut æquiuocatio est multiplicitas significationum in vna simplici dictione, sic amphibologia est multiplicitas sensuum in cõposita oratione. Vt & hinc euenit pluribus modis fallacia. Primò enim fit ex oratione amphibologica, plures sensus æquè principaliter habente. Vt hæc oratio. Liber Aristotelis, significat librum ab Aristotele possessum, vel ab Aristotele compositum. Pecunia Cæsaris, significat pecuniam ipsius imagine insignitam, & simul nominis eius ferentem inscriptionem, vel pecuniam cuius est ipse possessor & dominus. Vnde ex his ita contexitur paralogismus, secundum primũ hunc modum: Omnis liber Aristotelis possidetur ab Aristotele, hic tuus liber est Aristotelis, igitur possidetur ab Aristotele. Omnis pecunia

Fallacia amphibologiæ.

Primus modus.

Cæsaris in ipsius est propria potestate, hæc tua pecunia est Cæsaris, igitur in Cæsaris est propria potestate. Assignat Aristoteles alias orationes amphibologicas, ex diuersa constructione aut vario regimine varium sensum habentes. Prima hæc est, Vellem me accipere pugnantes. In qua si me regatur à parte anteriori, pugnantes à posteriori, sensus est: Vellem quod ego acciperem pugnantes. Si econtrario, sensus est, vellem quod pugnantes me acciperent. Altera est, Quod quis scit, hoc scit: vbi si hoc, accipiatur in casu accusatiuo, est sensus, Quod quis scit illius habet scientiam: si autē in casu nominatiuo, est sensus, Quod quis scit, illud habet scientiam. Simile est tertium exemplum: Quod quis videt, hoc videt. Ex his igitur sic fieri possunt paralogismi. Quoscunque vellem me accipere, vellem ab illis me apprehendi: inimicos autem meos vellem me accipere, igitur ab inimicis vellē me apprehendi. Quod quis scit, hoc scit: lapidem quis scit, igitur lapis scit. Quod quis videt, hoc videt: columnā quis videt, igitur columna videt. Sic &c. illo Apollinis oraculo dicendum, quod consultus Pyrrho Epirotarum regi super euentu belli, quod contra Romanos habebat in animo, respondisse legitur, Aio te Aeacida Romanos vincere posse. Quod ambiguum habet sensum, nempe quod ipse Pyrrhus posset vincere Romanos, vel quod Romani possent vincere ipsum Pyrrhum. Alter modus est, quando fallacia fit ex parte orationis amphibologicæ non æquè principaliter plura significantis, sed alterum principalius, alterum minus principaliter. Vt si quis ita argumentetur: Quisquis arat littus, curuo terram proscindit aratro: Hic homo frustrà laborans arat littus, igitur curuo terram proscindit aratro. Littus enim arare, principaliter significat terram, quæ iuxta flumen est vomere proscindere, vt apta fiat suscipiendo semini. Secundario autem & minus principaliter significat operam ludere, vel frustrà laborare, propter quandam similitudinem, eò quòd frustrà fiat labor ille, qui impenditur arando littori.

Secundus modus.

CAP. VIII. De *fallacia Compositionis & Diuisionis.*

Fit etiam propter dictionem fallacia alia, quæ vocatur compositionis & diuisionis. Est enim fallacia compositionis quando ex propositione vera in sensu diuiso, & falsa in sensu composito, infertur conclusio falsa, quæ non potest ex illa propositione inferri, nisi sumpta in sensu composito. Ex aduerso fallacia diuisionis est, quando ex propositione vera in sensu composito, & falsa in sensu diuiso infertur conclusio falsa, quæ ex eo antecedente non rectè colligitur, nisi sumpto in sensu diuiso. Exemplū prioris: vt sedentem possibile est stare, ergo fieri potest vt sedens stet, antecedens enim est verum in sensu diuiso, cum non aliud significetur

Fallacia compositionis & diuisionis.

ſicetur quàm quòd is qui modò ſtat, habeat poteſtatem aliquãdo ſedendi, ex qua propoſitione ſic ſumpta nõ poteſt inferri dictum conſequens, ſed rectè colligeretur, ſi dicta propoſitio ſumeretur in ſenſu compoſito qui falſus eſt. Simile eſt de hac argumentatione: Humilis poteſt eſſe ſuperbus, igitur fieri poteſt vt idem ſimul ſit humilis & ſuperbus. Poſterioris exemplum eſt iſtud: Impoſſibile eſt ſedentem ſtare, ergo impoſſibile eſt Petrum (qui nunc ſedet) ſtare, nam antecedens eſt verum in ſenſu compoſito, & falſum in ſenſu diuiſo, ex quo infertur concluſio falſa quæ non ſequitur ex illo antecedente, niſi quãdo ſumitur in ſenſu diuiſo. Et hic quidem modus fallaciarum compoſitionis & diuiſionis, quantum ad huiuſmodi propoſitiones modales, quæ ſecundum vnum ſenſum ſunt veræ, ſecundum alterum falſæ, ſatis facilis eſt, nec ita multa indiget declaratione, cùm ea quæ ad hanc rem pertinent, ſuprà libro tertio in tractatu de Modalibus ſufficienter dicta ſint. Verùm & in alijs, hæ fallaciæ locum habent. Quando videlicet aliqua determinatio ſecundum quòd diuerſis cõiungitur determinabilibus, varios ſenſus facit, alterũ verum, alterum falſum, vel idem determinabile diuerſis determinationibus. Vt in hac oratione, Quicunque ſcit literas nunc didicit eas: ſi aduerbiũ nunc conſtruatur cum verbo præcedenti, habet hunc ſenſum verum, Quicunque nunc ſcit literas, aliquando eas didicit. Si verò cum verbo ſequenti, habet ſenſum falſum. Quicunq; ſcit literas is nũc eas didicit, pro hoc videlicet articulo temporis. Vnde ex hac oratione, ita poteſt paralogizari. Quicunque ſcit literas nunc didicit eas, & hic homo ſcit literas, igitur nunc didicit eas. Item hæc oratio. Ego poſui te ſeruum exiſtentem liberum, ſi participium exiſtentem, cum nomine ſeruum iungatur, eſt ſenſus, Ego te exiſtentem ſeruum feci liberũ. Si cum ſequenti accuſatiuo liberum, eſt alter ſenſus. Ego te feci eſſe ſeruũ ex libero. Sicq; poteſt fieri paralogiſmus ex hac oratione. Quemcunque ego poſui liberum exiſtentem ſeruũ, hunc ego libertate donaui. Hunc hominẽ (quẽ videlicet cùm liber eſſet ſeruituti ſubieci) ego poſui liberum exiſtentem ſeruum, igitur eum libertate donaui. Generaliter verò in his compoſitio & diuiſio conſiderantur ſecundum ſitum partium magis debitum, vel minus debitum, vt ſenſus qui ſumitur ſecundũ ſitum partium, magis debitum, dicatur ſenſus compoſitus: qui autẽ ſecundum ſenſum minus debitũ, dicatur diuiſus. Tunc q; dicitur fieri cõpoſitionis fallacia, quando fit fallacia propter ſenſum diuiſum verum, & compoſitum falſum: & econtrario fallacia dicitur diuiſionis, quando fit fallacia propter ſenſum compoſitũ, ſiue magis debitum verum, & diuiſum, ſiue minus debitũ falſum. Exempli gratia, in propoſitione ſuprapoſita: Quicunq; ſcit literas

Senſus compoſitus & diuiſus.

nunc didicit eas, ſenſus magis debitus & cõpoſitus eſt iſte. Quicunque literas nouit, is eas nunc didicit, & is eſt falſus. Senſus autem diuiſus, ſiue minus debitus eſt verus, nempe iſte, Quicunque nunc ſcit literas, aliquãdo eas didicit. Videtur enim determinatio aduerbialis magis rectè & debitè determinare prædicatũ didicit, quàm verbũ præcedens ſcit, intra ſubiectum incluſum: quoniam prædicatum ex ſe eſt magis determinabile. Ideo qui ex ea contexitur paralogiſmus, eſt fallacia compoſitionis. Simile eſt de hoc paralogiſmo, Quidquid viuit, ſemper eſt, brutũ viuit, ergo brutum ſemper eſt. Maior enim duplicè habet ſenſum. Prior eſt hic, magis debitus & falſus, Quidquid habet vitam, eſt ſempiternæ durationis. Poſterior eſt hic diuiſus: Quidquid habet ſempiternã vitam, id ſubſiſtit in rerum natura, & hic iudubiè verus eſt. Ob hoc paralogiſmus ille dicitur ſecũdum fallaciam compoſitionis. Quis autem ſit ſenſus magis aut minus debitus, accipere oportet ex iudicio eorum qui in ratione ſermonis, ſiue in arte loquendi habentur peritiores. Quem enim in ſermone periti iudicant eſſe magis vel minus debitũ ſenſum, ille habendus eſt, magis debitus vel minus. Ad cuius plenioré & exactiorem notitiam, ſolent hoc in loco plures conſtitui regulæ, quas nos hic non ponimus, tum quòd non tanta in eis videatur vtilitas quãta perplexitas, tũ quod non eædem ab omnibus, ſed à diuerſis diuerſæ ponantur.

CAP. IX. *De fallacia accentus.*

Fallacia accentus.

AD accentum pertinent aſpiratio vel non aſpiratio, ſyllabarũ quantitas, modus pronuntiandi ſecundum aſſertionem, vel interrogationem, vel admirationem, item pauſatio & quaſi interruptio vocis in pronuntiando, ſicut punctatio in ſcriptura. Contingit itaque interdum eandem vocem aut orationem, ſecundum quod varijs profertur aut ſcribitur accidẽtibus, diuerſum efficere ſenſum, & aliam habere ſignificationem. Vt malum cùm primam habet longã, ſignificat pomũ: cùm autem breuem habet primã, idem valet quod prauum. Quæ diſtinctio ex his duobus Virgilij verſibus patet: Aurea mala decem miſi, cras altera mittam. Fama malum, quo non aliud velocius vllum. Quantũ ad aſpirationem & non aſpirationem exemplum ſunt, ara & hara. Sine aſpiratione enim ſignificat altare, in quo offertur ſacrificium, cũ aſpiratione, porcorũ ſtabulum. Prætereà dictio iſta inuitè, ſi abſq; diſtinctione proferatur aut ſcribatur, eſt vna dictio aduerbialis, idẽ valens quod coactè. Si autem cum diſtinctione, eſt oratio ex præpoſitione & nomine compoſita, ſignificãs in ipſa vite. Sic iſta oratio, Rex es tu, ſi proferatur per modum aſſertionis, ſignificat ita rem habere, ſi verò per modum quæſtionis ſiue interrogationis, ſignificatur tãtum dubitatio. Idẽ eſt & de his quæ ſecundũ ironiam

Ratione quantitatis.

Ratione aſpirationis.

Ratione diſtinctionis.

profe-

proferũtur. Vnde quoties ex huiuſmodi accentuũ mutatione contingit deceptio, ſecundũ fallaciã accẽtus id fieri dicitur. Exemplũ gratia, ſi quis ita argumẽtetur. Omnia mala ſunt deteſtãda, Poma ſunt mala, igitur ſunt deteſtanda. Omnis populus eſt arbor, hominum collectio eſt populus, igitur hominum collectio eſt arbor. Hic ſecundum diuerſam quãtitatẽ ſyllabarũ, vocabulorũ malum & populus, fit deceptio. Et parte aſpirationis, aut non aſpirationis ſic fit paralogiſmus, Omnis ara eſt in templo, porcorum ſtabulum eſt hara, igitur porcorum ſtabulum eſt in templo. Vel ſic: Si dignum eſt in aris fumum euaporari idolis, iuſtum eſt in templis thura eis offerri, eſt autẽ iuſtum & dignum vt in haris euaporetur idolis fumus (nimirũ improbis dæmonibus, & figmentis dignum eſt ad ignominiã, è porcorum ſtercoribus fumum euapori) igitur dignũ eſt vt idolis in templis thura offerantur. Item, Si abeo recedo, argentũ habeo, ergo recedo. Vel ſic: Quiſquis dicit, abeo, ſignificat ſe recedere: qui aurũ habet dicit habeo, igitur ſignificat ſe recedere. Ex parte vocis prolatæ coniunctim & diuiſim, ſic paralogiſmus texitur, Si quid Deus fecit inuitè, id fecit coactè, Deus autem vinum fecit in vite, vinum igitur fecit coactè. Item. Omnis terra quæ eſt in via, frequenter pedibus teritur, Terra deſerta aut aquis plena eſt inuia, igitur frequenter pedibus teritur. Item, Quiſquis dicit, Metuo lõgas pereunte noctes Lydia dormis, dicit ſe timere. Amator autem nihil metuens id dicit, igitur nihil metuens dicit ſe timere. Verſus enim ille, Metuo longas, &c. qui ex Horatianis odis ſumptus eſt, ſic intelligitur, vt hic ſit ſenſus: Interim dum ego tuus pereo, tu Lydia dormis lõgas noctes. Ex parte varij modi pronuntiandi ſecundũ interrogationẽ, aut affirmationem, ſecundũ ironiã, aut ſecundũ ſeriam aſſertionẽ, ſic contingit fallacia. Quicunq; dicit alteri. Egregiè functus es officio tuo, col laudat illum pro bene peracto negotio. Is autẽ qui alterũ irridet, ita ſubinde loquitur, cum nihil etiam minus quam laudare velit: quemadmodũ eſt illud apud Virgiliũ, Egregiam verò laudem & ſpolia ampla refertis: igitur qui alterum irridet, eundẽ collaudat. Hic fit fallacia ex ironica pronuntiatione. Qualis etiam contexi poteſt ex illuſorijs verbis militum quibus Chriſtum irridebant, hoc modo. Qui Chriſto dixerunt. Aue rex Iudæorũ, regem eum agnoſcebant, & vt talem eum venerabãtur. Miniſtri autem impij illudentes ita ei dixerunt: Aue rex Iudæorum, igitur miniſtri illuſores eum agnoſcebant & venerabantur vt regem. Sic ex verbo Cayphæ ſecundum interrogationem prolato, fit paralogiſmus, qui Chriſto dixit, tu es Chriſtus filius Dei viui, agnouit & confeſſus eſt Chriſtum eſſe Dei filium, Cayphas in conſilio verbum huiuſmodi protulit, igitur Chriſtum illic confeſſus eſt.

Ratione interrogationis.

CAP. X. De fallacia figuræ dictionis.

Fallacia figuræ dictionis.

FAllacia figuræ dictionis est modus idoneus decipiendi, causam apparentiæ sumens ex figura, id est, similitudine, dictionis simplicis vel compositæ cum alia, propter quam similitudinē & conuenientiam videtur ei aliquid attribuendum, quod ei attribuendum non est secundum veritatem. Vt si quis putet nomen Poëta esse generis femiuini, propter similitudinem in finali terminatione, itē & declinatione, cum nominibus musa & lima. Aut si quis putet dogma esse primæ declinationis, eò quòd penna sit primæ declinationis. Item si quis verbum abeo, putet esse secundæ coniugationis, sicut verbum habeo, propter similitudinē terminationis, quoniā vtrunq; terminatur in eo. Vnde huiusmodi argumenta sunt secundū fallaciā figuræ dictionis, Lima est generis feminini, ergo & Poëta. Penna est primę declinationis, ergo poëma & dogma. Habeo est secūdæ cōiugationis, ergo & abeo. Atq; ita in ceteris. Item quando terminus vnius prędicamenti, putatur esse terminus alterius prædicamenti, propter similitudinē terminationis. Vt si quis putet lineatum esse prædicamenti qualitatis, sicut coloratū aut figuratum. Contingit autē hoc maximè in prędicamento actionis. Quidam enim termini, qui de prædicamento sunt passionis, ob terminationē similem terminationi verborum significantium actionem, videntur esse de prędicamēto actionis, cùm non sint, & ecōtrariò. Exempli gratia, sentire, videre, audire, & huiusmodi, quia habent terminationem in e, vt solent terminari in actiua verba, videri possint ad prędicamētū pertinere actionis, cùm econtrariò passionem significent, aut simplices qualitates. Qui enim videt, non secundum quod agit videt, sed secundum quod patitur. Sensus enim est potentia passiua, & sensatio actu fit per hoc quod ab obiecto sensus patitur. Contrà verò, sentiri, videri, audiri, potiùs actionem significāt, non (vt videtur) passionē. Sic verbum operor, quoniam terminationē habet verbi passiui, existimari possit esse generis passiui cùm sit deponentalis, & passionē significare cùm idē sit quod agere. Similiter valere propter similem terminationem cum verbo docere, videri possit significare actionem, cùm potiùs significet qualitatem ipsam videlicet dispositionē valetudinis. Vnde qui ex huiusmodi similitudinibus vnius termini cū altero contexuntur deceptorij syllogismi, dicētur fieri secundum figurā dictionis. Hos autem modos & huiusmodi exempla aperte indicare videtur Aristoteles, cùm ait: Quæ autem secundū figuram dictionis sunt, accidunt, quādo non idem vt idē interpretatur: vt masculinum, femininum, vel econtrariò, vel neutrum genus, alterū horum, vel rursus quale quantum, aut quantum quale, vel faciens, patiens, aut econtrariò, & sic de aliis prædi-

prędicamentis. Contingit enim aliquid eorũ, quę non significant facere, vt eorũ quæ significant facere, aliqua dictione significare: Vt valere, ſecundum figuram dictionis videtur ſignificare agere, quemadmodũ ſecare vel ædificare: quãuis illud quidé qualitatem aut effectũ quodammodo ſignificet, hæc verò facere. Secundum dictiones igitur huiuſmodi fiunt redargutiones. Hactenus Ariſtotelis verba. Poſteriores verò alios etiam ponunt modos, quorum præcipuus ille videtur ſecundum quem ſub termino diſtributiuo vnius prædicamenti ſubſumitur terminus alterius prædicamẽti, aut ſub diſtributiuo vnius ſpeciei terminus alterius. Exemplum primi. Quidquid heri emiſti, hodie comedes: carnẽ crudam heri emiſti, hodie igitur comedes carnẽ crudã. Item, Quidquid fuiſti heri, es hodie, calidus heri fuiſti, igitur calidus es hodie. Exemplũ ſecũdi, Quãtoſcunq; digitos heri habuiſti, habes & hodie: quinq; digitos habuiſti heri, igitur & hodie quinque habes digitos. Inſuper & hoc adijciunt, locũ iſtum generale eſt rereptaculũ, & quaſi diuerſorium publicũ omnium Sophiſticarũ argumentationum, qualeſcunque tandem fuerint, propterea quod omnis argumentatio Sophiſtica apparentiam ſuę bonitatis habet ex ſimilitudine: cum alia aliqua ſimili argumentatione bona, vtpote Syllogiſmus malus cum Syllogiſmo bono, inductio mala cũ inductione bona, & ita in ceteris. Quæ nos quidem ſicut non approbamus, ita nec improbare contendimus. Hoc tantum dicimus ex iis quæ habet Ariſtoteles, ſi ſimpliciter abſque torſione verba exponantur non alios inueniri huiuſ fallacię modos, præter eos, quorum exempla ſuprà propoſuimus. Sed nec inter poſteriores ipſos ſcriptores his de rebus ſatis conuenit. Quamobrem his de fallacijs in dictione vtcunque tractatis, ad fallacias extra dictionem tranſeamus.

CAP. XI. De *fallacia accidentis*.

Fallacia accidentis

FAllacia Accidentis tunc committitur, quando deceptio prouenit ex eo quod in argumentatione qualibet termini videntur adinuicẽ coniungi ſyllogiſticè, & non rectè coniunguntur, id eſt, quando videtur eſſe bona forma ſyllogiſtica, & non eſt. Hæc fallacia admodũ latè patet. Omnis enim argumentatio mala quæ videtur habere formam ſyllogiſticam & nõ habet, huc pertinet. Vnde omnes illi mali ſyllogiſmi qui peccant contra regulas, ſiue generales, ſiue ſpeciales ſuprapoſitas in libro Syllogiſmorum dicuntur fieri ſecundũ fallaciam accidentis. Vt cùm proceditur ex puris negatiuis, aut ex puris particularibus, cum altera præmiſſarum exiſtente particuli infertur concluſio vniuerſalis, cùm in prima figura proceditur minore negatiua aut maiore particulari, & huiuſmodi. Exempla patent ex libro Syllogiſmorum. Peccant etiam ſecundum hanc fallaciam illi ſyllogiſmi, in quibus mutatur

genus ſuppoſitionis. Vt cùm dico, Animal eſt genus, & homo eſt animal, igitur homo eſt genus, Petrus eſt diſſyllabum, Petrus eſt animal, igitur animal eſt diſſyllabum. In priori enim paralogiſmo animal in prima propoſitione pro ipſa voce accipiebatur, aut pro natura ipſa animalis in communi ſiue in genere, non pro perſona aut indiuiduo. In ſecunda autem: nec pro voce, nec pro animali in cõmuni, ſed pro ſingulari & indiuidua perſona accipitur. Primam vocant ſuppoſitionem ſiue acceptionem materialem aut ſimplicẽ, alteram perſonalẽ. Sicq; genus mutatur ſuppoſitionis. Idem conſtat & in ſecunda paralogiſmo, vbi Petrus in altera pro voce, in altera pro perſona ipſa realiter accipitur. Secundũ hanc fallaciam videntur fieri etiam illi paralogiſmi, qui fiunt à duobus in antecedente diuiſis ad eadem in conſequente malè coniuncta. Vt hic homo eſt bonus & eſt artifex, igitur eſt bonus artifex: eſt bonus & eſt Muſicus vel Grammaticus, igitur eſt bonus Muſicus, vel bonus Grammaticus. Ad hunc locũ pertinet ſophiſma illud, quod ab Aulo Gellio narratur propoſitũ Diogeni, in hæc verba. Quod ego ſum, tu non es, homo ſum ego, igitur tu non es homo. In quo paralogiſmo manifeſtus eſt defectus, quoniã proceditur à termino in antecedente non vniuerſaliter, nempe vocabulum homo. Vnde ſi hic defectus caueatur, valebit Syllogiſmus. Quòd ego ſum non es tu, homo ſum ego, igitur non omnis homo tu es. Admodũ autem facetè Diogenes ſophiſtę illi huiuſmodi ſophiſma contexenti ſcribitur illuſiſſe veriùs quam reſpondiſſe: Quod infers me non eſſe hominem inquiens falſum eſt: quòd ſi verum velis fieri, incipe à me, & tu eris beſtia. Videlicet indicare volens tam facilè ſe huiuſmodi paralogiſmo aduerſus illum poſſe concludere, quam ille aduerſus ſe concluſerat. Cuiuſmodi modus refutandi argumentationes ſophiſticas potiùs retortio quædam eſt aut illuſio, quàm diſſolutio. Poſteriorem reſponſionẽ ad hominẽ dicunt, qua videlicet homini ſatis fit dum ipſe repellitur, & ſilentium ei imponitur, quis tamẽ ſit iure defectus, nondũ exprimitur nec quæ latet difficultas explicatur. Et ſunt huiuſmodi reſponſione maximè digni ſophiſtę, vt qui non ad rem argumentantur, non ad rem accipiant reſponſionẽ, iuxta vulgatum illud. Contra vulpem vulpizabis, & contra Cretenſem cretizabis.

CAP. XII. De *Fallacia à dicto ſecundum quid.*

Dictum ſecundum quid.

DIctum ſecundum quid in propoſito dicimus determinabile ſumptum, cum tali aliqua determinatione, quę ipſum diſtrahat, aut diminuat, aut quoquo modo alienũ reddat, ſic nimirũ vt cùm addita huiuſmodi determinatione, verè poſſit prædicari de eo, de quo abſque ea non poſſet. Exempli gratia, terminus homo per ſe ſumptus nõ poteſt dici de pictura, quæ eſt in pariete, aut de

ſtatua

verus. Quatuor autem illæ particulæ vltimo loco positæ ad idem secundum idem similiter, & in eodem tempore, ad vtrunque videntur pertinere, id est & ad rationem oppositionis, & ad modū conclusionis. Cùm igitur contingit decipi aliquem apparenti siue sophistico elencho, existimātem elenchum esse qui proponitur, & verè concludi oppositum, cùm non ita fiat, propter omissionē alicuius horum, quæ ad verū elenchū definita sunt requiri, locum dicitur habere ista fallacia ignorantiæ elenchi. Propter nō obseruationem particulę ad idem, fit fallacia in hac paralogismo, Quatuor sunt duplum ad duo, & nō sunt duplū ad tria, igitur quatuor sunt duplū & non duplū. Item, iste est pater huius, & non est pater illius, ergo est pater & non pater. Propter non obseruationem particulæ secundū idem hi sunt paralogismi. Hoc lignum secundum longitudinē est duplum ad istud, & secundū latitudinem nō est duplum ad istud, igitur hoc lignum ad idem simul est duplum & non duplum. Hic manifestum est obseruari quidem particulā ad idem, sed non secundum idem. Simile est in hoc paralogismo. Christus secundum humanitatem est filius Marię matris & patris Dauid, & secundū diuinitatem nō est eorundem filius, igitur eorundē est filius, & non est filius. Item hic homo secundū quod pater, est isto filio suo dignior, & secūdū quod subiectus filio suo in præfectura aut prælatione qualibet posito non est dignior, igitur est eodē dignior & non est dignior. Propter non obseruationem particulæ similiter hic est fallacia, Ioannes velociter currit & non necessariò currit, igitur Ioannes currit & nō currit, Hic princeps potenter imperat, & non clementer imperat, igitur imperat & nō imperat. Item Christus temporaliter est natus de virgine, & non est æternaliter de ea natus, igitur est natus de virgine & non natus de eadem, Christus cùm in hoc mundo esset, regnabat in eo inuisibiliter, & non regnabat in eo visibiliter, igitur regnabat in eo & non regnabat. Manifestū est hic seruari particulas, ad idem secundum idem, sed non similiter, Propter non obseruationē particulæ, in eodē tempore, Insunt paralogismi, Manus mea clausa est pro tempore illo, & pro tempore alio non est clausa, igitur est clausa & non est clausa, Hic homo fuit Grāmaticus annum vnum aut alterum, & ante vnum aut alterum annum non fuit Grammaticus, igitur fuit Grammaticus & non fuit Grammaticus, Item Christus cum in hoc mundo esset, non habuit à Patre exequutionem potestatis super omnia, eam autem mox habuit assumptus in cælos, igitur eam habuit & non habuit.

Ad idem.

Secundū idem.

Similiter.

In eodem tempore.

CAP. XIIII. De *Fallacia petitionis principij.*

PEtitio principij vel eius quod in principio est, tunc fieri dicitur, quando id quod probandum est, ab opponente tanquam notum

Petitio principij.

notum aut probatū assumitur, ad probandū, alterū minus notum vel æquè ignotū. Dicitur etiam peti quod in principio est, quādo penitus idem assumitur ad probandum seipsum, Vt si ita quis argumentetur, Omnis homo est homo, & omnis homo est homo, ergo omnis homo est homo. Verūm huiusmodi petitio principij fallaciam facere non potest: Cuilibet enim notissimū est, antecedens hic non probare cōsequens. Quādo autē id quod assumitur non penitus idē est cū eo quod est probandū, est tamen ignotius, vel æquè ignotū, in hoc accidere potest fallacia, ex eo q̄ respondens credat antecedēs probare cōsequens, cum id minimè faciat. Vt si quis ita argumētetur, Omnis homo est capax disciplinæ, & omne animal rationale est homo, igitur omne animal rationale est capax disciplinæ. Itē, Omne animal rationale interdū dormit, omnis homo est animal rationale, igitur omnis homo interdum dormit. In his antecedens est ignotius consequente: quoniā prædicata essentialia notiori modo conueniunt definitioni quàm definito, & prædicata accidētalia definito quàm definitioni. Aequè autem ignotū est antecedens cum consequente in hac argumentatione. Anima equi nō remanet post mortē equi separata, igitur anima asini post eius mortem separata non remanet. Non enim de anima equi id magis constat, quòd intereat cum corpore, quā de anima asini. Ex prædictis patet, inter hanc fallaciam petitionis principij, & alias hactenus positas aut etiam ponendas. Differētia hæc particularis: quod ceteræ in forma peccant, & sunt malæ consequentiæ, nō rectè neque verè inferentes, quòd videntur inferre. Quæ autem secundū hanc fallaciam fiunt argumentationes, sophisticæ secundū materiam peccant, & possent esse bonæ consequentiæ, & validissimè concludentes syllogismi, aut enthymemata optima. Sed quia in materia defectus est, eò quod non probent cùm videantur probare, idcirco sophisticæ dicuntur. Et hi sunt syllogismi illi litigiosi peccantes in materia, de quibus dictū est in fine libri syllogismorum.

CAP. XV. De *Fallacia consequentis*.

Fallacia consequētis.

FAllacia consequentis est, quando euenit deceptio ex eo quod putatur consequentia conuerti, cùm non conuertatur, id est, quando creditur quod sicut antecedens infert cōsequens, sic consequens infert antecedens Vt si quis credat hanc consequentiam valere, Hoc est animal, igitur est homo, eò quòd cōtrariò sequatur, Hoc est homo, ergo est animal. Aut si quis credat hanc valere consequentiā. Non est homo, ergo non est animal, eò q̄ sequatur cōtrario ordine Non est animal, ergo nō est homo. Sic decipitur qui ita argumentatur. Hoc est flauū, ergo est mel, eò quòd econuerso valeat cōsequentia. Est mel, ergo est flauum. Huius fallaciæ

duos

ques ponunt modos. Primus est, quando quis vt ad antecedens sequitur consequens, ita ad consequens ecõtrariò putat sequi antecedens. Vt homo est, animal est: igitur si animal est, homo est. Si non est animal, non est homo, igitur si non est homo, non est animal. Secundus est, quando sicut ex antecedente sequitur consequens, ita ex opposito antecedentis putatur sequi oppositũ consequentis. Vt si homo est, animal est: igitur si homo non est, animal non est. Si non est animal, non est homo, igitur si animal, est homo. Ad hanc fallaciam consequentis pertinet, quoties quis fallitur argumentando à toto vniuersali non vniuersaliter accepto, ad partem ipsi subiectam, aut à parte ad totum vniuersaliter sumptum. Item à toto in modo non vniuersaliter sumpto ad partem, vel à parte ad totum vniuersaliter sumptum. Item à parte vna vel non omnibus in quantitate, ad totum in quantitate. Item quando negatiuè argumentatur à toto integrali ad singulas partes copulatim, vel ad aliquá partium sigillatim: aut ecõtrario affirmatiuè ab aliqua partium affirmatiuè ad totum. Item quando in communiter accidentibus à priori ad posterius proceditur affirmatiuè, vel à posteriori ad priùs negatiuè, & quando in oppositis mala fiunt argumenta, à negatione ad affirmationem, & à maiori affirmatiuè, aut à minori negatiuè, & ab auctoritate item negatiuè. Et vt vniuersaliter, quando non valet conuersa consequentia.

Prior modus

Posterior

CAP. XVI. *De fallacia secundum non causſam vt causſam.*

SEcundum non causſam vt causſam fiunt paralogiſmi quando falſitas illatæ concluſionis imputatur alicui præmiſſarum, quę falſa ſequeretur concluſio. Fit autẽ hæc fallacia in ſyllogiſmis ad impoſsibile, de quibus dictum eſt in libro de Syllogiſmis. Exemplũ huiuſmodi ponit Ariſtoteles: Anima & vita ſunt idem: Generatio & corruptio ſunt cõtraria, & mors eſt corruptio, igitur vita eſt generatio, & viuere generari. Hoc autem falſum eſt (quoniã is qui viuit, iã non generatur, ſed genitus eſt, & exiſtẽte vita iam nõ eſt generatio) igitur & illud primo loco aſſumptũ falſum eſt, anima & vita ſunt idẽ. Hic eſt fallacia ſecundũ non cauſſam vt cauſſam, quoniã illa propoſitio prima aſsignatur pro cauſſa falſitatis concluſionis, & ex concluſionis falſitate ipſa interimitur, tanquã propter quã infertur concluſio falſa, cùm nõ ita res habeat. Non enim iſta, ſed altera illa, Mors eſt corruptio, in cauſſa eſt, quare falſa ſequatur cõcluſio, & ipſa ex cõcluſionis falſitate erat interimenda. Non enim verũ eſt, mortẽ eſſe corruptionem, ſicut neq; verũ eſt vitã eſſe generationẽ. Generatio enim & corruptio ſunt motus. Mors autẽ & vita non ſunt motus, ſed potiùs motũ concomitantia, & velut eorũ termini. Generatio enim eſt motus ad eſſe

Fallacia secundum non cauſſam vt cauſſam

siue ad vitam, & corruptio est motus ad non esse siue ad mortem. Quod autē prima illa propositio, Anima & vita sunt idem, caussa nō sit falsitatis conclusionis, ex eo patet quòd æquè sequatur cōclusio, etiam si illa auferatur. Sumit autē suæ apparentiæ caussam hęc fallacia, ex conuenientia propositionis non caussæ, cū aliqua præmissarum. Nisi enim aliqua sit conuenientia, nulla erit apparentia deceptionis. Defectus autē in hoc est, quod tanquā caussa sumitur, quæ verè caussa non est, & ad rem non facit.

Fallacia secundum plures interrogationes vt vnā.

CAP. XVII. De *fallacia secundum plures interrogationes vt vnā.*

POstrema fallaciarū extra dictionem, positarum ab Aristotele, est secundum plures interrogationes vt vnam. Quæ tunc fieri dicitur, quādo proposita interrogatione simul de pluribus, & ad eam responsione data sine distinctione, perinde ac si de vno solo interrogaretur, contingit ex huiusmodi responsione verè vel apparenter ipsum qui sic respondit, ab opponente paralogizari aut decipi. Vt, exempli gratia, si quis demonstratis duobus, quorum alter est videns, & alter secus interroget. Sunt isti videntes aut nō videntes: dicat autē respōdens indistinctè, eos non esse videntes: argumentabitur interrogans, igitur iste non videt, demonstrato ęęco, & iste non videt demōstrato vidēte. Vtrūlibet enim dixerit, siue vidētes esse siue non videntes, non euadet. Si autē respōderit distinctè, Hic videt, ille non videt, iam euasit calūniam. Caussam apparentiæ sumit hæc fallacia, eæ apparenti similitudine interrogationis de vno, cum ea quæ de pluribus propter quam putatur similiter esse respondendum vtrique. Caussa autem defectus in hoc est, quòd non adhibetur distinctio, quæ deberet adhiberi in responsione ad plures interrogationes. Deberet enim responderi distinctè, perinde ac si plures interrogationes essent propositæ. Post hos autem locos ita sigillatim enumeratos & pertractatos, Aristoteles deinde ostendere conatur, quemadmodum omnes hi loci vnum illum qui appellatur ignorantiæ elenchi possent reduci, adiiciens & alia quædam quæ ad paralogismorum rectam solutionem non sunt inutilia. Verum nos ea quæ iam dicta sunt, pro qualicunque introductione sufficere existimantes, illis sigillatim, pertrandis supersedemus, finemque hic Dialecticis nostris tractatibus imponimus, ad laudem & gloriam summę primæque veritatis, quæ omnem auersatur falsitatem, quæ in vnitate & trinitate viuit & regnat per omnia secula, Amen.

Finit liber sextus considerationis Dialecticæ.

Deo semper & vbique gloria.

ELEN-

ELENCHVS CAPITVM

PROLOGI.

Cap. I.

QVàm magnificè diuinus Plato de dialectica senserit 5.b

II. Quod sine Dialectica philosophia nõ potuit esse consummata, quodq; Dialecticam Plato adiungens scientię naturali & morali, consummatam effecerit philosophiam 6.a

III. Quæ necessitas ad Dialecticæ artis inuentionem veteres induxerit 6.b

IIII. Dialecticam, ceteris artibus inueniendis atque formandis esse necessariam 7.a

V. Quanti Dialectică fecerint veteres illi Stoici ex Diogene Laërtio 7.b

VI. Quod Dialectica admodum cõiunctã habeat eloquentiam artemque dicendi 8.b

VII. Quod absq; Dialectica & Philosophia nemo perfectam assequi possit eloquentiã, nec Rhetor esse sine Philosophia 9.a

VIII. Quod oratorũ præclarissimi philosophiæ, & peculiariter dialecticę studia coluerint 9.b

IX. Quomodo sui contemptũ vlciscatur Dialectica 10.a

X. Quòd naturæ non ita sit fidendum, vt propterea ars ipsa dialecticæ negligatur 11.a

XI. Quòd eruditio Dialecticæ ceterarumq; disciplinarũ liberalium, à Christiana professione non sit aliena 11.b

XII. Quod ad scripturas exactius intelligendas plurimum conducat peritia Dialecticæ 12.b

XIII. Quod Dialectica ad euertendos secularis sapientiæ errores egregiè valeat 13.a

XIIII. Quod Deo placitũ sit, per liberales artes hæretico. figmenta dissoluere 13.b

XV. Quod hæretici in suis erroribus stabiliendis plurimũ vtantur Dialectica 13.b

XVI. Quod nimium iniqui sunt hęretici, cũ ipsi frequenter vtãtur Dialectica, & Rhetorica & ceteris liberalibus artibus nolunt tamen hæc à veritatis assertoribus ad veritatis defensionem vsurpari 14.a

XVII. Non ob hoc damnandam esse Dialecticã, quod plerique ea ad captiones sophisticas abutantur 14.b

Libri Primi.

Cap. I.

DE indiuiduo & vniuersali in genere 16.b

II. De quadruplici indiuiduo, & primum de indiuiduo determinato 17.b

III. De indiuiduo ex demõstratione 18.b

IIII. De indiuiduo vago 19.a

V. De indiuiduo ex hypothesi 19.b

VI. De alia quadã definitione indiuidui 20.a

VII. De quinque ſpeciebus vniuerſalis, & primum de genere 20.a
VIII. De alijs duabus acceptionibus vocabuli genus 20.b
IX. De ſpecie 22.a
X. De identitate & diuerſitate 22.b
XI. De ſpecie varia acceptione 23.b
XII. De ſpecie ſpecialiſsima & ſubalterna, itemq; de genere generaliſsimo & ſubalterno. 23.b
XIII. De differentia 24.b
XIIII. De diſtinctione huius triplicis differentiæ 25.b
XV. Declaratur per analogiã quomodo genus contrahatur per differentiam ad componendum ſpeciem 26.b
XVI. Differẽtias cõducere ad diuidendũ & definiendũ 26.b
XVII. Specificam differẽtiam dici dupliciter 27.a
XVIII. Ponũtur definitiones differẽtię magis propriæ 27.b
XIX. De quatuor acceptionibus proprij 28.a
XX. Quomodo proprij natura fluat ex coniunctione differentiæ cum genere 29.a
XXI. Definitio proprij vt eſt quartum prædicabile 29.b
XXII. De accidente 30.a
XXIII. De accidentibus diuerſis ſeparabilibus & inſeparabilibus 31.b
XXIIII. De cõuenientia prędicabilium 32.b
XXV. De prædicatione ordinata & inordinata 33.a
XXVI. De prædicationibus identicis & per accidens 33.b
XXVII. De prædicatione extrinſeca 34.b
XXVIII. De differẽtia quinq; prædicabiliũ ſecundũ diuerſos modos prædicandi 36.a

Libri Secundi.

Cap. I.
DE triplici acceptione termini, Prædicamentũ 37.a
II. De antepręd icamentis, & primùm de æquiuocis 37.b
III. De æquiuoco à caſu & à conſilio 38.b
IIII. Tres ponũtur de æquiuocis regulæ 39.b
V. De definitione vniuocorum 40.a
VI. De quibuſdam ad cognitionem denominatiuorum ſpectantibus 40.b
VII. Explanatio definitionis denominatiuorum 42.a
VIII. De prędicatione æquiuoca, vniuoca, & denominatiua 42.b
IX. Prima diuiſio antepræd icamentalis 43.a
X. De triplici complexo & triplici incomplexo 43.b
XI. Secunda diuiſio antepræ dicamentalis 44.b
XII. Definitio, eſſe in ſubiecto poſita ab Ariſtotele 47.a
XIII. De prima regula antepræd icamentali 48.b
XIIII. Secunda regula antepræd icamentalis 49.b
XV. De enumeratione decem prædicamentorum 51.a
XVI. De ſubſtantia in ſpeciali 51.b

xvii. De ſecundis ſubſtãtijs 52.b
xviii. Ponũtur quædam regulæ ad cognoſcendum, inter ſecundas ſubſtantias, quæ ſunt magis ſubſtantiæ 53.a
xix. De conditionibus ſiue communitatibus, & proprietatibus ſubſtantiæ 54.a
xx. Secunda communit. ſiue proprietas ſubſtantiæ 54.b
xxi. Tertia proprietas ſiue communitas ſubſtantiæ 55.a
xxii. Quarta proprietas ſiue communitas ſubſtantiæ 56.a
xxiii. Quinta communitas vel proprietas ſubſtantiæ 56.b
xxiiii. De ſexta proprietate ſubſtantię qua ſingulariter dici meretur proprietas 57.b
xxv. Proponitur, & ſoluitur obiectio de opinione & oratione 58.b
xxvi. De prædicamẽto quantitatis 59.b
xxvii. De quantitate continua, & primò ponitur definitio eius 59.b
xxviii. De altera ſpecie quãtitatis, nempe de quantitate diſcreta 60.b
xxix. De ſecunda diuiſione quantitatis 61.a
xxx. De communitatibus & proprietatibus quãtitatis 61.b
xxxi. Secũda proprietas quãtitatis 63.a
xxxii. Tertia proprietas quãtitatis 63.b
xxxiii. De prædicamento ad aliquid 64.a
xxxiiii. De communitat. & proprietatibus ad aliquid 65.b
xxxv. Secunda proprietas ad aliquid 66.a
xxxvi. Tertia proprietas ad aliquid 66.b
xxxvii. Quarta proprietas ad aliquid 67.a
xxxviii. Quinta proprietas ad aliquid 68.a
xxxix. Secunda definitio ad aliquid explicatur 68.a
xl. Ponuntur diuiſiones ad aliquid 68.b
xli. De prædicamento qualitatis 69.a
xlii. De quatuor ſpeciebus qualitatis primùm de habitu & diſpoſitione 69.a
xliii. De ijs quæ ſub habitu & diſpoſitione cõtinẽtur 70.b
xliiii. De ſecũda ſpecie qualitatis 71.a
xlv. De tertia ſpecie qualitatis 72.b
xlvi. De quarta ſpecie qualitatis 73.b
xlvii. De definitione qualium 74.b
xlviii. De cõditionibus ſiue proprietatibus qualitatis 75.b
xlix. Secũda proprietas qualitatis 75.b
l. De tertia proprietate qualitatis 76.a
li. De prædicamento actionis 76.b
lii. De proprietatibus & actionis & paſsionis 77.a
liii. De prædicamento paſſionis 78.a
liiii. De prædicamento vbi 78.b
lv. De prędicamento quando 79.a

LVI. De prædicamento ſitus 79.b
LVII. De prædicamento habitus 80.b
LVIII. De proprietatibus habitus 81.a
LIX. De poſtprædicamentis 81.a
LX. De relatiuè oppoſitis 82.a
LXI. De contrarie oppoſitis. 82.b
LXII. De contrarijs mediatis & immediatis 83.b
LXIII. De priuatiuè oppoſitis 84.a
LXIIII. De contradictoriè oppoſitis 85.a
LXV. De modis prioris 85.b
LXVI. De modis ſimul 86.b
LXVII. De motu & eius ſpeciebus 87.b
LXVIII. De modis habẽdi 88.a

Libri Tertij.

Cap. I.

DE nominis definitiõe 89.a
II. De verbo 91.a
III. De oratione 92.a
IIII. De oratione perfecta nõ enuntiatiua 93.a
V. De oratione enuntiatiua. 94.a
VI. De diuiſione propoſitionis in ſimplicem & cõiunctam. 95.a
VII. De ſecunda diuiſione enuntiationis 96.a
VIII. De ſignis vniuerſalibus & particularibus 96.b
IX. De propoſitione indefinita 97.b
X. De propoſitione affirmatiua & negatiua 98.a
XI. Quomodo diſtinguantur prædictæ tres diuiſiones 99.b
XII. De oppoſitione in generali 99.b
XIII. De ſpeciebus oppoſitionis 100.b
XIIII. De cõditionibus quibuſdam ad perfectam oppoſitionem requiſitis 101.b
XV. De legibus oppoſitionũ. 102.b
XVI. De diuerſa materia propoſitionum 103.b
XVII. De æquipollentijs propoſitionum 104.a
XVIII. De conuerſione propoſitionum 105.a
XIX. De propoſitionibus hypotheticis 106.b
XX. De veritate aut falſitate propoſitionum hypotheticarũ cognoſcenda 107.b
XXI. De propoſitionibus quę modales vocantur 108.b
XXII. De propoſitionum modalium oppoſitione & duplici earum ſenſu 109.b

Libri Quarti.

Cap. I.

DE ſyllogiſmorũ principijs materialibus 111.a
II. De definitione ſyllogiſmi 111.b
III. De ſyllogiſmo perfecto & imperfecto 112.b
IIII. De principijs regulatiuis ſyllogiſmi 113.a
V. De triplici figura ſyllogiſmorum 113.b
VI. De quinque regulis generalibus omnium ſyllogiſmorum 114.a
VII. De

vii. De regulis ſpecialibus primæ figuræ 116.a
viii. diſcernuntur modi.i.figuræ inutiles ab vtilibus 117.a
ix. De modis vtilibus primę figuræ,& de vocabulis,quibus modi illi aptè ſignantur 117.b
x. De quinq; modis.i.figuræ indirectè cõcludentibus 118.a
xi. De regulis ſpecialibus ſecundæ figuræ 118.b
xii. De modis.2.figurę 119.a
xiii. De tertia figura 120.a
xiiii. de modis.3.figu. 120.b
xv. De reductio.ſyllogiſmorum imperfectorum 121.b
xvi. De reductione oſtenſiua ſingulorum modorum imperfectorum 122.a
xvii. Quomodo reductione hac oſtenſiua fit vtend. 123.a
xviii. De reductione per impoſsibile 123.b
xix. Ad quos modos perfectos ſinguli imperfecti ſint reducẽdi per impoſsibile 124.b
xx. De quibuſdã apud Ariſt. tractatis quę vocantur præſuppoſita 125.b
xxi. De arte inueniendi medium 126.b
xxii. De ſyllogiſmorum poteſtatibus 128.a
xxiii. De poteſtate verum ex falſis concludendi 128.b
xxiiii. De ſyllogiſmi circulati 128.b
xxv. De ſyllogiſmo conuerſiuo 129.a
xxvi. De ſyllogiſmo per impoſsibile 129.b
xxvii. De ſyllogiſmo ex oppoſitis 129.b
xxviii. De tribus defectibus ſyllogiſmorũ 130.a (130.b
xxix. de ſyllogiſ. ex obliquis
xxx. De ſyllogiſmis ex hypotheticis 131.b
xxxi. de diuiſione ſyllogiſmi in demonſtratiuum, dialecticũ & litigioſum 132.b
xxxii. Quæ dicantur prima & vera 134.a
xxxiii. De alijs definitionibus demonſtrationis 134.b
xxxiiii. De ſyllogiſmo dialectico 135.b
xxxv. De definitione ſyllogiſmi litigioſi 136.a
xxxvi. de enthymemate 137.a
xxxvii. de inductione 138.a
xxxviii. De exemplo 139.b

Libri Quinti.

Cap. i.

Quid ſit locus, quid item locus maxima & differentia maximæ 141.a
ii. De loco intrinſeco,extrinſeco & medio 142.a
iii. de loco à definitiõe 142.b
iiii. De loco à definito ad definitionem 143.b
v. De locis à deſcriptione,& nominis interpretatione 144.a
vi. De loco à toto vniuerſali. 145.b (146.b
vii. De loco à toto integrali.
viii. De loco à toto in quantitate 148.a (148.b
ix. De loco à toto in modo.
x. De loco à toto in tempore 149.a
xi. De loco à cauſsis 149.b
xii. De vulgatiori vſu horũ locorum à cauſsis 150.b

xiii. De vſu generaliori locorum à cauſsis 152.a
xiiii. De vſu loci à cauſsis materiali 154.a
xv. De loco à cauſſa formali 155.a (156.a
xvi. De loco à cauſſa finali.
xvii. Quō etiā apud Poëtas mult⁹ ſit horū locorū vſus 158.a
xviii. de locis à generatione & corruptione 160.b
xix. de loco ab vſibus 162.a
xx. De loco à communiter accidentibus 163.b
xxi. De loco à relatiuè oppoſitis 166.a
xxii. de loco à cōtrarijs 166.b
xxiii. de locis à priuatiuè, & contradictoriè oppoſitis 167.a
xxiiii. de contradictoriè oppoſitis 167.b
xxv. de locis qui appellantur à contrario & in ipſo 168.a
xxvj. de loco à diſparatis 169.a
xxvij. de loco à maiori 169.b
xxviij. de loco à minori 170.b
xxix. De loco à ſimili 171.b
xxx. De loco à proportione 172.a
xxxj. De loco à tranſmutata proportione 174.a
xxxij. De loco à diſsimili, & à diſproportione 174.a
xxxiij. De loco ab auctoritate 175.a
xxxiiij. Quibus potiſsimum diſciplinis cōueniat locus iſte, & de auctoritate duplici 176.a
xxxv. De loco à tranſſumptione 177.a
xxxvj. de locis medijs, & primū de loco à coniugatis 177.a
xxxvij. de loco à caſib⁹ 178.b
xxxviij. De loco à diuiſione 178.b
xxxix. De multiplici diuiſione 180.a
xl. De modis argumentandi per locum à diuiſione 180.b
xlj. De alijs quibuſdam locis ſignatis ab Ariſtotele 181.a

Libri Sexti.

Cap. 1.

IN quem vſum elenchōrum liber ſeruire debeat 182.b
ij. Definitio elenchi 183.a
iij. De quatuor generibus diſputationum 183.b
iiij. De quinque ſophiſtarum finibus 184.b
v. Quid ſit fallacia, & quomodo diuidatur 185.a
vj. De fallacia æquiuocationis 185.b
vij. De fallacia amphibologiæ 186.a
viij. De fallacia compoſitionis & diuiſionis 186.b
ix. De fallacia accētus 187.b
x. De fallacia figuræ dictionis 188.b
xi. de fallacia accidētis 189.a
xij. De fallacia à dicto ſecundum quid 189.b
xiij. De fallacia ignorantiæ elenchi 190.b
xiiij. De fallacia petitionis principij 191.a
xv. De fallacia conſequentis 191.b
xvj. de fallacia ſecundum nō cauſſam vt cauſſam 192.a
xvij. De fallacia ſecundum plures interrogationes vt vnā. 192.b

STVDIOSAM IV-
VENTVTEM,

EPIGRAMMA.

COmmendatrices hederas ſuſpendere vino
Perſe vendibili, non opus eſſe ferunt.
Indiget externæ ſic nil Dialectica laudis,
Quæ ſat diuitijs eſt animoſa ſuis.
Non operæpretium eſt igitur præconia multa
Doctorum ſuper hac, tam cumulare ſimul.
Quæ doceant ea quem præſtet mortalibus vſum,
Quæq; probent nobis commoda quanta ferat.
Ergo iudicium ſat erit memorare Platonis,
Multorum nobis vnus hic inſtar erit.
Humanos oculos (inquit) Dialectica cœno
Barbariæ immerſos explicuiſſe poteſt.
Sordibus hos etenim paulatim attollit, & atras
Abſtergens maculas, labe carere facit.
Quid potuit dici breuius ſtudioſa iuuentus?
Quid potuit dici rectius? ipſa vide.
Ingenij ſiquidem quædam ſolertia, nec non
Dexteritas illa ſurgit ab arte ſagax.
De re propoſita valeas vt acutius omni
Iudicium dare, nec diſſeruiſſe male.
Vt non deceptus pro falſis vera ſequaris,
Falſaq; pro veris ne tueare rudis.
Denique caliges, ne clara luce, nec ignem
Feruere, vel canas inficiare nives.
Illa docet docuiſſe, docet bene diſcere, rectum &
Ad reliquas artes præuia, ſternit iter.
Illa tibi in triuio, dubiaq; ambage viarum
Effigies tanquam Mercurialis erit.
Illa fugat cæcam, ſtupido de pectore nubem,
Cordaq; ſubtili cognitione polit.
Quæq; ſit ad Muſas certiſſima ſemita monſtrat,
Succinctamq; docet, qua gradiare viam:
Quare age ſi cupias, quondam, generoſa Iuuentus
Præmia, doctrinæ, digna referre, tuæ.
Hanc tibi ſit curæ didiciſſe fideliter artem,
Atque exercitijs applicuiſſe tuis.
Quandoquidem in vita nihil aſſuetudine maius.
Quæ ſola artifices nos facit eſſe probos.

Firmiter

Firmiter hanc igitur donec perspexeris artem,
Tu nullum studium, & tædia nulla fuge.
Qua sine nec tradi, nec disciplina prehendi.
Vlla potest aptè compositeq; satis.
Scilicet hæc quædam veluti manus esse putatur,
Qua cunctas artes prendimus atque damus.
Nullus vt fructus quam si neglexeris, addes
Quem studijs, labor hic irritus omnis erit.